

STUDIA THEOLOGIA CATHOLICA - Issue no.1 / 2006 - Table of contents

1. BEMERKÜNGEN HINSICHTLICH DIE GRIECHISCHKATHOLISCHE KATHOLISCHE RUMÄNISCHE STUDIERENDE AUS SIEBENBÜRGEN AN DER BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919).

Authors: STELIAN MÂNDRUȚ.

2. DAS GRIECHISCH-KATHOLISCHEN PRIESTERLICHE GENERALSEMINAR IN LVIV (LEMBERG) ALS HAUPTBILDUNGSZENTRUM DES UKRAINISCHEN PFARRKLERUS IM ÖSTERREICHISCHEN GALIZIEN IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 19. JHS. – ANFANG DES 20. JHS.

Authors: YAROSLAV HLYSTIUK.

3. DIE UNTERRICHTSSTRUKTUR AN DER HEILIGEN ATHANASIUS GRIECHISCH-KATHOLISCHEN THEOLOGISCHEN HOCHSCHULE VON NYÍREGYHÁZA IN DER VERGANGENHEIT UND HEUTE.

Authors: JANKA FERENC.

4. DIE GESCHICHTE DER SANKT-ATHANAS-HOCHSCHULE FÜR GRIECHISCH-KATHOLISCHE THEOLOGIE.

Authors: JANKA GYÖRGY.

5. L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO CLANDESTINO A CLUJ-NAPOCA TRA GLI ANNI 1969-1990.

Authors: SABIN FĂGĂRAȘ.

6. L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI.

Authors: ANTON GOȚIA.

7. ESQUISSE D'UNE HISTOIRE DE LA FACULTE DE THEOLOGIE GRECQUE-CATHOLIQUE DE L'UNIVERSITE BABES-BOLYAI (CLUJ).

Authors: ALIN SEBASTIAN TAT.

8. REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990 – 2005).

Authors: FLORENTIN CRIHĂLMEANU.

9. POSSIBILE STRATEGIA PER LA RIORGANIZZAZIONE DELL'INSEGNAMENTO TEOLOGICO NELLA CHIESA ROMENA UNITA CON ROMA, GRECO-CATTOLICA.

Authors: IOAN MITROFAN.

10. LA RIFORMA DELL'INSEGNAMENTO UNIVERSITARIO RUMENO: LE NUOVE SFIDE PER LA COMUNITÀ ACCADEMICA FRANCESCA.

Authors: IOSIF BIȘOC.

11. LA THEOLOGIE GRECO-CATHOLIQUE ROUMAINE, PONT ENTRE LES TRADITIONS BYZANTINE ET LATINE.

Authors: MARTIN DE LA RONCIÈRE.

12. EXCHANGE BETWEEN EAST AND WEST, A NECESSITY OF LIFE?.

Authors: FRANS HOPPENBROUWERS.

13. L'ENSEIGNEMENT THEOLOGIQUE GREC-CATHOLIQUE DANS LE CONTEXTE DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE.

Authors: JEAN-YVES BRACHET.

14. DE LA ȘCOALA LUI CRISTOS LA ȘCOALA BISERICII.

Authors: PETRU MAREȘ.

15. SACERDOTI PER IL TERZO MILLENIO.

Authors: VIORICA LASCU.

16. IL CRISTIANESIMO DACO-ROMANO NELLA STORIOGRAFIA GRECO-CATTOLICA ROMENA MODERNA E CONTEMPORANEA.

Authors: NICOLAE GUDEA.

17. MITUL LUI VASILE LUCACIU.

Authors: VALER HOSSU.

18. ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE.

Authors: IOAN MICLEA.

19. DER LEBENDIGE GEIST DES II. VATIKANUMS IN DER ÖKUMENISCHE BEWEGUNG – DIE ERSTE INOFFIZIELLE PRO ORIENTE – KONSULTATION: 7. BIS 11. SEPTEMBER 1971 IN WIEN– LAINZ.

Authors: BOGDAN BLAGA.

20. RECENZII - NIKOLAUS NETZHAMMER, IN VERBO TUO. RAYMUND NETZHAMMEMER O.S.B. ARHIEPISCOP DE BUCUREȘTI. 1905 – 1924. TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ DE ALINA SOROCEANU (BERLIN). EDITURA ARHIEPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE DE BUCUREȘTI (BUCUREȘTI) 2003, 170 P..

Authors: NICOLAE GUDEA.

BEMERKÜNGEN HINSICHTLICH DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHE RUMÄNISCHE STUDIERENDE AUS SIEBENBÜRGEN AN DER BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)*

Stelian MÂNDRUȚ

REZUMAT: Considerații privind studioșii greco-catolici români transilvăneni la Facultatea de teologie a Universității din Budapesta (1895/1896 – 1918/1919). Abordările referitoare la frecvența tineretului studios provenit din Transilvania la Academii și Universitățile din Ungaria în secolele XIX și XX, au relevat faptul că organizarea respectivului sistem de învățământ superior a influențat motivația și apetența spre perfecționare a majorității elementului studentesc originar din zona istorico-geografică menționată.

Lucrările publicate au conturat teza că, în contextul generat de evoluția fenomenului de modernizare în plan cultural-spiritual, un posibil “model”, acceptat benevol ori silit de către tinerii studioși români transilvăneni, a reprezentat, din punct de vedere conceptual- metodologic, un moment de referință în acțiunea desfășurată de intelectualitatea autohtonă în instruirea și formarea sa calitativă.

Demersul de față încearcă a stabili câteva repere estimative ale fluxului de pregătire/perfecționare, prin studii normale ori specializare ulterioară, pentru un interval delimitat de anii 1896-1918, în baza registrelor matricole păstrate în fondul de arhivă al Facultății de teologie romano-catolică a Universității din Budapesta. Am supoziționat deliberat că forma de învățământ superior în cauză a însemnat pentru un eșantion reprezentativ de candidați de preoți, în primă fază, fie un contact preliminar cu rezultatele științei teologice catolice moderne, fie un necesar interludiu în traseul dezvoltării lor spirituale/domeniale ulterioare. Afluxul relativ numeric spre capitala Ungariei dualiste, la cumpăna secolelor XIX și XX, și frecventarea instituției amintite, se datorează unor factori, dintre care cităm atât absența unei atari forme de învățământ pentru românii din Transilvania epocii, cât și contextul specific al evoluției formei de studiu universitar teologic catolic, generat de transferul de autoritate din 1873 și marcat de reformarea sa structurală, legiferată în 1913.

Investigația realizată acum în temeiul rubricaturii cuprinsă în registrele matricole și de doctorat, își propune să cuantifice elemente componente, reunite în urma eșalonării efectuată pe câteva direcții prosopografice, și să le analizeze în funcție de rezultanta interacțiunii dintre factorii cauză și efect, într-o acceptată variantă comparată, sorgimentată de interferențe și de raportări survenite în spațiu și timp.

Am încercat, din debut, să estimăm cifra și procentul tineretului studios greco-catolic român din Transilvania, raportate la totalul calculat pentru răstimpul dintre anii 1896-1918.

Analiza comparată a datelor semnificative reprezentând actul înmatriculării, are menirea să certifice ori să anuleze ipoteze cu privire la desfășurarea, normală ori sinuoasă, a procesului de învățământ.

Departajarea efectuată pe entități administrative distincte configurației Transilvaniei de odinioară, a vizat tocmai strădania de a stabili ariile naturale de

STELIAN MÂNDRUȚ

proveniență ale studențimii focalizate, originară, în minoritate sau majoritate, din mediul rural sau cel urban.

Tratarea aspectului privind starea socială a părinților (ori tutorilor) a îngăduit sublinierea anumitor forme concrete de reală stratificare pentru anumite categorii socio-profesionale.

Chestiunea burselor (stipendiilor) a fost abordată prin estimarea sumelor acordate defondurile ori fundațiile de profil clerical/laic.

Tentativa de departajare a segmentului de greco-catolici români din tronsonul general parcurs între anii 1896-1918, a avut loc în funcție de cele două coordonate evidente: confesiunea și naționalitatea.

Evidențierea făcută pe materii/specialități și pe dascăli-profesori are menirea să sublinieze comprehensiuni și aprehensiuni, conjugate în validarea seriei de opțiuni declarate în plan profesional.

Conexat laturii sus enunțate, am situat studierea fenomenului “migrației”, desfășurat pe orizontală și verticală, cu inerente pendulări în interiorul și exteriorul instituției de învățământ superior și a cadrelor statale respective.

Partea de concluzii se referă atât la datul general, cât și la cel particular în demersul întreprins cu privire la eșantionul cifric și temporal desemnat. Încercarea de a recompune panoplia de personalități, viabile ulterior în spațiu și timp, în varii domenii de activitate (V. T. Frențiu, I. Agârbiceanu, Al. Borza, Z. Pâclișeanu, T. Murășanu, C. Suciuc etc.), reprezintă un esențial reper pentru confirmarea ori infirmarea rolului deținut de Facultatea de teologie romano-catolică a Universității din Budapesta în formarea generațiilor de teologi greco-catolici români transilvani.

Die ungarische Universität bedeutete aus organisatorischem und geistigem Gesichtspunkt ein Vorbild oder eine bewusste Notwendigkeit für die rumänische Studierende aus Siebenbürgen, insbesondere von der Mitte des 19.ten bis ins nächste Jahrhundert (1918).

Die Auffassung, derzufolge das Schulwesen mit der wissenschaftlichen Forschung in der vier klassischen Fakultäten fassenden staatlichen Institution in einem enzyklopädischen Geist vereint wurde, trug dazu bei, dass die Budapester Universität in der Ausbildung der rumänischen Intelligenz aus Siebenbürgen einen erklärenden und wichtigen Platz einnahm.

Die rumänische Historiographie hat bisher mehr oder weniger Interesse gegenüber der Anwesenheit rumänischer Studenten an der Budapester Universität gezeigt. Kurze Informationen befinden sich in den allgemeinen Abhandlungen über die Vergangenheit des siebenbürgischen Unterrichtswesens, in Biographien einiger Persönlichkeiten und in Arbeiten, die sich mit verschiedenen chronologischen Segmenten befassen.¹

* Überarbeitete Fassung einer mündlichen Mitteilung gehalten bei der Tagung der griechisch-katholischen Fakultät der „Babeș-Bolyai” Universität vom 18. – 20. November 2005 in Klausenburg.

DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHEN RUMÄNISCHEN STUDIERENDE AN DER
BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)

Schon von Beginn unserer Forschung bezüglich die Lage der Priesterausbildung an der Budapester römisch-katholische Theologie war es offensichtlich, dass eines der wichtigsten Ziele der siebenbürgischen rumänischen Peregrination innerhalb der österreichisch-ungarischen Monarchie zuerst die Universität der Hauptstadt Budapest war. Der Grund dafür war die Tatsache, dass es hier zur Zeit die modernsten Hochschulinstitutionen gab, und die Stadt eine riesige Anziehungskraft auf die lernwillige einheimische Junge Studierenden aus Siebenbürgen übte.²

Zur besserer Erläuterung dieses Phänomens betrachten wir nur zwei Grundfragen hinsichtlich die Fakultät der römisch-katholische Theologie. Erstens: warum führen doch die Studenten aus Siebenbürgen zum Studium nach Budapest, nämlich an dieser oben genannte Institution? Zweitens: wie sahen die Bedingungen aus, unter denen Sie da lernten, in der Zeitspanne den Jahren 1895/1896 – 1918/1919 (sog. Jahrhundertwende).

Zum Antwort auf die erste Frage muss man vor allem folgenden Sachverhalt beachten. Am Ende des 19. und am Anfang des 20. Jahrhundert entwickelt sich im Rahmen der allgemeinen gesellschaftlichen Modernisierung die nötige Wirkung um der Erneuerung des katholischen Unterrichts betreffs den Inhalt der Lernfächern und die Studiensprachen (lateinisch, ungarisch oder beides). Die Bewegung für die katholische Autonomie war zusammenverbunden mit der Bestrebung für eine fachliche Universität und bleibt doch als wirklich motivierender Faktor bis zum Ersten Weltkrieg. Die abgestufte einleitende Reform aus dem Jahren 1913/1914 bezieht sich um die Art und Dauer des fünf Jährigesstudiums und die Möglichkeit zweier Lehrstühle für Philosophie, bzw. die geplante Reihe von Vorlesungen, Seminaren, Prüfungen und Rigorosen (I-II, Philosophie, III-V, Theologie). Die anstaltliche Rochade des Jahres 1873/1874 bezüglich die Übertragung des "Sankta Barbara" Seminars aus Wien nach

¹ Siehe dazu heutige rumänische Beiträge: C. Mureșan, Rolul pregătirii teologice în formarea intelectualității românești din Transilvania, *Annales Universitatis Apulensis. Historia* 7, 2003, S. 21-24; H. Bodale, Romanian Greek-Catholic Students in Rome between 1895 and 1898, *Transylvanian Review* 13, 2004, nr. 1, S. 52-58; C. Sigmirean, Români la Universitatea din Budapesta (1900-1919). Doctori în științe, *Banatica* 13, 1995, nr. 2, S. 127-167; idem, Români și învățământul superior din Transilvania și Ungaria în anii 1900-1918, in *Dr. Sabin Manuilă. Istorie și demografie*, Cluj-Napoca, 1995, S. 226-256; idem, Contribuții la studierea frecventării universităților europene de către tinerii români ardeleni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX, in *Interferențe istorice și culturale româno-europene*, Târgu Mureș 1996, S. 105-14; idem, La contribution de l'intellectualité ecclésiastique roumaine de Transylvanie dans les institutions d'enseignement supérieur de l'Europe Centrale et de l'Ouest. Le cas de l'Université de Budapest (1806-1918), in *Church and Society in Central and Eastern Europe*, Cluj-Napoca, 1998, S. 77-102; idem, Universitatea din Budapesta și formarea intelectualității românești transilvănene. 1867-1918, in *Studii istorice româno-maghiare*, Iași, 1999, S. 165-185;

² Neue Erscheinungen der ungarischen Historiographie: *Hittudományi fakultások és tanintézetek a XX századi Magyar egyetemeken*, Budapest 1991, S. 15-17, 40-47; Mózes G., *Egyetemi felkészítések Magyarországon a XX század elején*, Budapest 1997, S. 12-20; *Az ELTE története (1635-2002)*, Budapest 2003, S. 228-234, 250-252;

Budapest unter der Name des Hauptkatholischen Seminars spielt eine bedeutende Rolle in diesem Zeitraum. Seiner Internatsitz mit kostenlose Unterkunft- und Ernährungsfähigkeiten findet sich als Anlage des ehemaligen Gebäudes der alten Universität, nämlich Fakultät für Rechtswissenschaft. Es wirkt hier eine strenge einschränkende Regelung über die ethische, moralische, erzieherische und seelische Sicherheit der jungen Theologen bzw. ihr menschlich-allgemeine und fachlich-spezifische Entwicklung. Die vier griechisch-katholische Diözesen aus Siebenbürgen (Karlsburg, Armenierstadt, Grosswardein, Lugosch) schlagen jährlich 4x4 Stipendianten vor. Ihr Verpflegungskosten waren durch Reise-, Unterkunft- und Ernährungskosten und verschiedene andere Ein- und Ausschreibung, Studien- und Prüfungsgebühren, veranschaulicht.

Wenden wir uns nun der zweiten Frage zu, den Arbeits- und Lebensbedingungen der rumänischen Studenten in Budapest, an der Universität, insbesondere an die Fakultät der römisch-katholische Theologie. Wir meinen, dass die Hauptmasse der Studierenden einem entsprechenden Fach oder Sach führte, die auf eigene Gefahr und häufig ohne jede wichtige Hilfe und Unterstützung seitens der Regierung und sogar entgegen deren Beschränkungsmaßnahmen auswählte, wie z. B. am meistens in Siebenbürgen war. Doch, die Art und Weise der höheren Schulung bildete einen ersten Kontakt mit den betreffenden wissenschaftlichen Ergebnissen, mit dem technischen Fortschritt und mit dem Faktor Anstoss für die nachfolgenden geistigen Bemühungen.

Die dem Fehlen rumänischer Hochschulen in Siebenbürgen zu verdanken den Zuströmung nach Budapest kann auch durch andere Ursachen erklärt werden: die wissenschaftliche Position der Universität, die Bestrebungen zur kulturellen Absonderung oder Dissimilation, geographischer Nähe oder einfach einem Wohnort, und indirektweise, die breite gemeinsamen akademische Markt. Neben dem Kostenfaktor sowie dem geographischen Motivation kamen noch folgende gesellschafts-historisch relevante Momente zur Geltung, wie z. B., die Anerkennung und Gleichbewertung der meisten Diplom und Grade, ihrer freien Benützung als wirksamsten Förderungsumstände der sozialen Mobilität.

Betreffs die Frequenz und des Fachwahl³ der rumänischen Studenten aus Siebenbürgen an der Budapester Fakultät für römisch-katholische Theologie können wir sagen, dass die Bedeutung der Studien ändert sich natürlich nach Fächern und verschiedene Richtungen. Über die inskribierten steht uns ein ausgezeichnetes Quellenmaterial zur Verfügung, nämlich die sogenannten "Nationale", die von jeden Studenten eigenhändig auszufüllen waren. Jedes "Nationale" oder die handschriftlichen "Cataloge der Studierenden" enthält folgende Informationen: Status der Studenten an der Fakultät und Semesterzahl; Staatsbürgerschaft, Geburtsort, Muttersprache, Alter bzw. Geburtsdatum, Glaubensbekenntnis; Vater bzw. Vormund (Name, Stand, Wohnadresse), Wohnadresse des Studenten, Reifeprüfung, zuletzt besuchte Lehranstalt eventueller Stipendienbezug, Reife- bzw. Abschlusszeugnis des besuchtes Schule, Titel

³ Siehe Pázmányi Péter Katolikus Egyetem. Hittudományi Kar Levéltára, *Protocolloa examinum rigorosorum Facultatis Theologicae; Szigorlati jegyzőkönyvek nyilvántartások* [PPKE. HTKL].

DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHEN RUMÄNISCHEN STUDIERENDE AN DER
BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)

und Stundenzahl sämtlicher im Semester inskribierter Vorlesungen, Bestätigungs der Quästur über Bezahlung der Taxen.

Die Untersuchung der Studentenlisten, der Anschluss- oder Doktordiplome⁴ im Falle der rumänischen Studierenden hat uns ermöglichen einige Angaben hinsichtlich folgender Elemente aufzuklären: Besuch, dieses Dynamik und Aufhören desselben, geographische Aspekte des Ursprungs, ethnische-und soziale Zugehörigkeit, Typ der Studien, akademische Grade, Schwankungen der universitären Anziehungskraft, alltägliches Studentenleben definiert durch: Reise, Einschreibung, Anpassung, Inhalt und Dauer des Studiums, angeeignete didaktischen Methoden, Ausgabere und materieller Aufwand usw.

Im Falle der ernannten Stipendianten haben wir die folgendes untersuchen: der Zweck des Stipendiums und die Pflichten des Stipendianten, Höhe der Summe und Art und Weise der Zahlung seitens der offiziellen oder privaten Organe. Weiterhin sei es noch darauf verwiesen, dass die Mehrzahl der rumänischen Stipendiaten/Theologen Siebenbürgens aus ländlichen Milieu stammte, wo es ein enges Netz konfessioneller (griechisch-katholische) Schulen gab, die zusammen mit den anderen aus städtischen Umfeld zur Bildung der vielzahl der rumänischen Studierenden beitrugen, dennen aber die materielle Grundlage fehlte, um vier oder fünf (nach 1913/1914) Jahre an der Budapester Theologie ohne finanzielle Hilfe studieren zu können.

Eine weitere Absicht unseres Aufsatzes ist doch ein soziales Profil der rumänischen Studenten an der Budapester Fakultät für Theologie mit Bezug auf Geburtsland (Siebenbürgen), Konfession (griechisch-katholisch), Beruf des Vaters, sozialen Stand und Lebensalter zu zeichnen. Die Frage bleibt nötig zu stellen und die richtige Antwort zu geben über eine ausführliche Analyse der sozialen Herkunft deren obengenannte Institution rumänische Studierenden. Die meisten von diesen stammenden insbesondere aus dem Kommerziellen und Anfangsindustriellen Bürgertum oder Kleinbürgertum, nämlich Agrarwirtschaftliche.

Ein anderes bedeutendes Element ist die biographische Erforschung von rumänischen Theologen aus Siebenbürgen, die später eine öffentliche, wissenschaftliche oder kirchliche Karriere zurückgelegt haben: als Professoren, Leitenden verschiedener Institutionen, Publizisten usw. die ein Reservoir bildeten, die die rumänische gebildet Schicht Ihrer heimischen Gebiete stärkten. Wie z. B. die folgende, im chronologischer Reihenfolge ausgewählte Namen: V. T. Frențiu, O. Prie, A. Pteancu, C. Pavel, I. Agârbiceanu, A. Rusu, A. Borza, A. Ciple, Z. Pâclișeanu, I. Georgescu, T. Murășianu usw.

Die rumänische Studenten aus Siebenbürgen, nämlich die griechisch-katholische Jungen, die sich zwischen den Jahren 1895/1896 –1918/1919 zum Studium und Doktorat an der Theologischen Fakultät der Budapester Universität befanden, benötigen in erster Reihe die Vorbereitung für eine gemischten seelische und praktische Beruf. Das Hochschulinstitution erhielt also einen dreifachen Zweck; a) die erneuenden Elemente der modernen Wissenschaft und ihre Forschungsmethoden weiterzugeben; b) die Natur

⁴ Siehe PPKE. HTKL. *A Hittudományi Kar tanárainak, doktorainak és hallgatóinak nyilvántartásai.*

der Phänomene in verschiedenen Richtungen, langfristig und gründlich zu untersuchen und somit die Menge des Erkennbaren und Wahren der menschlichen Wissenschaft zu vermehren; c) zur Erforschung und Verwendung der Natur, die der Wissenschaft zugrunde liegt, hinzuweisen und somit die Möglichkeit eines seelischen und praktischen Berufs in der Gesellschaft zu bieten.

Die meist ausgeübten Lernfächern waren die folgende: 1) “Das Alte Testament und die hebräische Sprache”, [von 1914 nur “Das Alte Testament], von Professoren wie z. B.: Berger János (1874-1909), Kmoskó Mihály (1910-1914), Pataky Arnold (1915-); 2) “Die östliche/orientalische Sprachen “[ägyptische, syrische usw., von 1913 zusammen mit der hebräische Sprache], von Lehrschafft wie Kanyurszki György (1882-1914) und Kmoskó Mihály (1914-); 3) “Das Neue Testament”[und die griechische Sprache], von Bognár István (1879-1897) und Székely István (1898-); 4) “Die Fundamentaltheologie/Grundlegendereligion / esentlichetheologie / religion” [=Apologetica, Instituciones theologicae, Dogmatica fundamentale], von Bitá Dezső (1868-1905) und Zubriczky Aladár (1906-); 5) “Die Dogmatik”, von Kisfaludy Béla (1887-1903), Prohaszka Ottokár (1904-1905), Dudek János (1906-1916) und Schütz Antal (1916-); 6) “Die Ethik/Morallehre”, von Breznay Béla (1876-1914) und Schütz Antal (1916-); 7) “Die Pastoraltheologie”, von Klínger István (1870-1905) und Mihályfi Ákos (1906-); 8) “Die Kirchengeschichte”, von Rapaics Raymund (1880-1904), Karácsonyi János (1904-1905), Hanny Ferenc (1906-1908) und Lukcsics József (1909-); 9) “Das Kirchenrecht”, von Scheubrier Antal (1882-1897), Demkő György (1898-1907) und Hanny Ferenc (1908-); 10) “Die Homiletik/Die Lehre von der Gestaltung der Predik”, von Glattfelder Gyula (1909-1911) und Wolkenberg Alajos (1912-); 11) “Die Philosophie”[der 2. Lehrstuhl aus dem Jahre 1913], von Kiss János (1898-1914) und TrikáJ József (1914-). Zwischen 1891-1917 funktionierten noch andere Privatprofessoren und die sog. spezielle Vorlesungen, wie z. B.: a) “Der philosophischer Vorbereitungskurs der theologischen Wissenschaften”; b) “Die Geschichte der vorchristlichen Literatur”; c) “Die kirchliche und politische Vergangenheit der Juden im hellenistischen Zeit”; d) “Soziale/Gesellschaftliche Morallehre”; e) “Die Geschichte der mittelalterlichen Philosophie”; f) “Christliche Philosophie”; g) “Die Vergangenheit der Juden im Zeit der römischen Herrschaft”.⁵

Am Wende dem Jahrhunderten, viele polemische Debatten hinsichtlich die Lage des katholischen Universitätsunterrichtswesen haben die nützlichkeit der Lehrsprache mehrmals betont. Im lateinische Sprache wurden die alte/traditionelle Lehrfächern dargestellt, wie z. B.: Dogmatik, Morallehre, Pastoraltheologie, Patristik [altchristliche Literaturgeschichte], Kirchenrecht, Bibel- und die Heilige Schriftumerforschung, sowie die Exegezis und Hermeneutik; oder aus der Philosophie, andere Fächern wie: Logik, Metaphysik, Onthologie usw. Im ungarische Sprache wurden Fächern vorgetragen wie die Bibel auslegung (Interpretation der Sonntag- und Feiertagen Stellungen/Zitaten), Kirchenrecht, Homiletik, Katechese, Exegetik, Liturgik, Pastoraltheologie, Kirchengeschichte, Geschichte der vorchristlichen Literatur, kirchliche Archäologie,

⁵ Siehe bei *A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem Almanachja* [*Almanachja*] Hermann Egved, Artur Edgár, *A Hittudományi Kar története (1635-1935)*, Budapest 1938.

DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHEN RUMÄNISCHEN STUDIERENDE AN DER
BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)

Einführung in die Heilige Schriften, die östliche/orientalische Sprachen, sowie aus der Philosophie: Psychologie, Naturphilosophie, Morallehrephilosophie, Philosophiegeschichte, Pädagogie, Geschichte der Pädagogik, Philologie, christliche Morallehre usw. Die Terminologie/Fachwortschatzliche Frage war in die beide Sprachen (lateinisch und ungarisch) ausgeübt. Freigestellte Sprache zu lernen waren: arabisch und syrisch, und pflichtliche Sprachen zu studieren: hebräisch und griechisch, die beide sehr wichtige für die Analyse der Heiligen Schriftum.

Das quantitative-und qualitative Eindringen des rumänischen Elements in die Theologischen Fakultät der Budapester Universität in der genannten Zeitspanne lässt sich kurz durch einige soziologisch- statistischen Parameter zusammenfassen, um folgendes zu bestimmen: 1) Struktur, Beziehung und Rythmus der eventueller Verwestlicherung und damit der Modernisierung; 2) das genaue Verhältnis der rumänischen Beteiligung nach historisch-geographischen Gebieten Siebenbürgens, Berufen und sozialen Klassen; 3) dass Mass und die Richtung dieser Teilhaberschaft; 4) die Ursachen der Entscheidung für die erwähnte Fakultät/Universität, Art, Dauer und reales Ergebnis der Studium und, möglicherweise, die Verbesserung der professionellen Vorbereitung in Form der Dissertation; 5) Herkunft der Unterhaltsmittel, Sicherung des täglichen Lebens aus eigenen Mitteln sowie durch Privat- oder staatliche Stipendien.

Angaben für die gesamte Studeinzeit zwischen 1895/1896 – 1918/1919 und die Tafel der Besuchern/Frequentirenden ⁶: I. Jahrgang= 12 Namen, I-II.= 15, I-III.= 16, I-IV.= 54, I-V.= 3. Tafel des Geburtsdatum die befindlich/gestellt für die Zeitspanne den Jahren 1874-1901, mehrerer oder weniger von 7 Personen (1889): 6 (1883, 1890, 1893), 5 (1881, 1884, 1886, 1888), 4 (1876/1879, 1894), 3 (1875, 1882, 1885, 1891, 1895/1899), 2 (1887, 1892, 1900) und 1 (1874, 1880, 1901). Tafel der angehörnden und vorgeschllagenen Diözese: Armenienstadt (29), Karlsburg und Grosswardein (25), und Lugosch (21). Tafel der Abstammungsörten/Herkunftstörten: Ortschaften/Städte: Armenienstadt und Reschitza (2); Grosswardein, Karlsburg, Lugosch, Neustadt, Sighet (1). Dörfen und Gemeinden aus dem Komitaten: Sätmar, Solnoc-Dăbâca (13), Alba (9), Turda-Arieş (8), Bihor, Caraş-Severin (6), Arad, Hunedoara, Sălaj (5), Bistriţa-Năsăud, Făgăraş (4), Cluj (3), Maramureş, Mureş-Turda (2), Târnava Mare, Târnava Mică, Timiş (1). Tafel der soziale Abstammung/Herkunft: Geistlicher: Pfarrer/Priester (26), Erzpriester (8), Paroch (4), bischofliche Vikar (1); Weltlicher: Landwirt (27), Grundbesitzer (11), Lehrer (7), lokaler Beamter (4), Kauffmann (2), Architekt, Briefträger, Rechtsanwalt, Witwe, Zimmermann (1). Tafel der Gymnasialunterrichts: griechisch-katholisch: Blasendorf (25), Beiuş (14); griechisch-orthodoxe: Nussendorf (7), Kronstadt (1); staatliche Anstalten: Neustadt (5), Armenienstadt, Lugosch (3), Desch (2), Karlsburg, Temeswar, Weisskirch (1); konfessionnelle Anstalten: Grosswardein (5), Broos (2), Grosskarl, Sathmar, Sighet (1).

Die geschätzte Gesamtziffer der inskribierten rumänischen Studenten (die keinesfalls mit jener der Absolventen zusammenfällt) an der Theologischen Fakultät der Budapester Universität in der Zeitraum 1895/1896 – 1918/1919 war von etwa 105,

⁶ Siehe Anhang.

aufgrund der durchgeführten Berechnungen, die mit den Angaben aus offiziellen Statistiken vergleichend wurden. Weiter unten selektieren wir Namen junger rumänischer Studierenden, die die genannte Fakultät besuchten und später zu Persönlichkeiten des rumänischer Kulturlebens (und nicht nur) wurden. Wir wiederholen jetzt einige sehr bekannte Namen, wie z. B. im Tafel der berühmten Gelehrten oder Persönlichkeiten, chronologisch geordnet: Valer Traian Frențiu (1875-1952), griechisch-katholische Bischof (Lugosch, 1913) und Grosswardein (1921); Octavian Prie (1875-1939), Publizist, Politiker, Universitätsprofessor; Alexandru Pteancu (1878-?), Publizist und Professor; Constantin Pavel (1876 -?), Pfarrer, Publizist, Professor; Ion Agârbiceanu (1882-1963), Priester und Schriftsteller; Alexandru Rusu (1884-1963), griechisch-katholische Bischof (Neustadt, 1930) und Erzbischof (Blasendorf, 1947); Alexandru Borza (1887-1971), Botaniker und Universitätsprofessor; Alexandru Ciple (1895-1930), Publizist, Historiker, Folklorist; Zenobie Pâclișeanu (1886-1958), Pfarrer und Historiker; Ioan Georgescu (?), Priester, Publizist und Professor; Toader Murășianu (1891-1966), Pfarrer, Dichter/Schriftsteller, Professor; Ovidiu Hulea (1892-?), Publizist, Professor, Politiker usw. Der Stand der Dissertationen war für dieselbe Jahren wie folgt (dazu auch einige Namen). Tafel der Theologiedoktoren, chronologisch geordnet: 1) Miculaș Gheorghe, 1901, Bud Iustin, Ciple Alexandru, Rusu Alexandru, 1910, Borza Alexandru, 1913, Șanta Ioan, Vidican Gheorghe, 1914, Bolboca Ioan, 1918; insgesamt 8 junge Studierende (1901, 1910/3, 1913, 1914/2, 1918). Tafel der Theologiedoktoren [Ergänzung:] Hetco Vasile, 1905, Moldovan Vasile, 1908, Matei Ioan, Rebreanu Vasile, 1914; insgesamt 4 Namen (1905, 1908, 1914/2).

Wir meinen dass, das besondere Kennzeichen der siebenbürgischen rumänischen Intelligenz, nämlich die griechisch-katholische Studierende, die sich am Ende des 19.ten und am Anfang des 20. Jahrhundert (bis 1918) an der Theologischen Fakultät der Budapester Universität befand, bestand im Studium der Theologie, durchgeführt als eine biologisch-seelische Notwendigkeit, zum Zweck der Verwandlung der intellektuellen Fähigkeiten in eine politische sozial-nationale Kraft, die zur sofortigen Handlung tauglich ist, dann aller allmählich errungenen sozialen Stellung, der moralischen und materiellen Lage, die nach langen Anstrengungen erwerben wurden.

Unsere Schlussfolgerungen beziehen sich sowohl auf das Allgemeine und auf das Besondere hinsichtlich der zahlenmässig und zeitlich bestimmten Auswahl der rumänischen Studierenden aus Siebenbürgen an der Theologischen Fakultät der Budapester Universität. Behandelte Fragen bleiben doch/noch mit dem Zweck, weitere Untersuchungen einzuleiten: 1) gibt es eine seelische/priesterliche Elite, die sich im vorliegende Falle ausbildete?; 2) spielten doch die mehr-oder wenig erwähnte objektiv/subjektiv Motivationen die Rolle eines Monopols in ihrer Herausbildung?; 3) erhob sie sich ausschliesslich auf dem Kriterium de Kompetenz im jeweiligen seelischen oder praktischen Bereich?; 4) welches war ihr Funktion und das Verhältnis im Raum und im Zeit mit der Gesellschaft und dem Staate?; 5) und welches war, vielleicht, der Verlauf nach den Studien und die sozialen Faktoren der Laufbahn?

DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHEN RUMÄNISCHEN STUDIERENDE AN DER
BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)

Anhang

I. Theologen – verzeichnis

	Name /Vorname	Zeitspanne	Studiumjahre
	Frențiu Valeriu Traian	1894/95-1897/98	4
	Câmpean E. Emil	1895/96-1898/99	3
	Micula Gheorghe	1895/96-1898/99	4
	Perseca Emil	1895/96	1
	Prie Octavian	1895/96-1898/99	4
	Boer Gheorghe	1896/97-1897/98	2
	Bora Iustin	1896/97-1899/00	4
	Coste Ioan	1896/97-1899/00	4
	Lohan Vasile	1896/97-1899/00	4
	Pteancu Alexandru	1896/97-1899/00	4
	Vana Gherasim	1896/97-1899/00	4
	Demian Iosif	1897/98-1900/1	4
	Nemeș Traian	1897/98-1900/1	4
	Pavel Constantin	1897/98-1899/00	3
	Câmpean Ioan	1898/99-1901/2	4
	Florian Iuliu	1898/99-1901/2	4
	Panoviciu Leontin	1898/99-1901/2	4
	Radu Augustin	1898/99-1900/1	3
	Belan Ioan	1899/00-1902/3	4
	Ciceovan Augustin	1899/00-1902/3	4
	Tășiedan Ștefan	1899/00-1902/3	4
	Agârbiceanu Ioan	1900/1-1903/4	4
	Moldovan Vasile	1900/1-1903/4	4
	Tămaș P. Vasile	1900/1-1901/2	2
	Țieran Axentie	1900/1-1903/4	4
	Hetco Petru	1901/2-1904/5	4
	Icma Romulus	1901/2	1
	Kovats Anton (?)	1901/2-1902/3	2
	Pascu Silviu	1901/2-1904/5	4
	Șanta Ioan	1901/2-1904/5	4
	Bud Iustin	1902/3-1905/6	4
	Isaicu Ioan	1902/3-1905/6	4
	Pop Ștefan	1902/3-1904/5	3
	Pop Victor	1902/3-1904/5	3
	Posiar Silviu	1902/3	1
	Brânzeu Nicolae	1903/4-1906/7	4
	Dragoș Aurel	1903/4-1906/7	4
	Moisa Andrei	1903/4-1906/7	4

STELIAN MÂNDRUȚ

	Rusu Alexandru	1903/4-1906/7	4
	Szabó I. Cornel	1903/4-1906/7	4
	Borza Alexandru	1904/5-1907/8	4
	Ciple Alexandru	1904/5-1907/8	4
	Miocu Romulus	1904/5-1907/8	4
	Hetco Gheorghe	1905/6-1906/7	2
	Moldovan Ioan	1905/6-1908/9	4
	Pop Vasile	1905/6	1
	Roșiu Ioan	1905/6-1908/9	4
	Roșca Atanasie	1905/6-1908/9	4
	Soran Ioan	1905/6-1907/8	3
	Păclișeanu Zenobie	1906/7-1909/10	4
	Vidican Gheorghe	1906/7-1910/9/10	4
	Mărcușiu Octavian	1907/8-1908/9	2
	Munteanu Ioan	1907/8-1909/10	3
	Nistor Iosif	1907/8-1910/11	3
	Precup Ioan	1907/8-1910/11	4
	Rebrean Vasile	1907/8-1908/9	2
	Dănilă Gheorghe	1908/9-1911/12	4
	Georgescu Ioan	1908/9-1910/11	3
	Pantea Atanasie	1908/9-1909/10	2
	Pop Teodor	1908/9-1909/10	2
	Szabó Nicolae	1908/9-1911/12	4
	Crițiu Nicolae	1909/10-1912/13	4
	Manu Demetrie	1909/10-1912/13	4
	Pașca Augustin	1909/10-1912/13	4
	Paveloni Valer	1909/10-1912/13	4
	Cosma Augustin	1910/11-1912/13	3
	Herlo Petru	1910/11-1912/13	3
	Mioc Ioan	1910/11-1911/12	2
	Partene Ioan	1910/11-1913/14	4
	Pop Zaharia	1910/11-1913/14	4
	Strâmbu Grigore	1910/11-1913/14	4
	Flueraș Nicolae	1911/12-1913/14	3
	Hulea Ovidiu	1911/12-1914/15	4
	Anca Sabin	1912/13-1913/14	2
	Bolboca Ioan	1912/13-1915/16	4
	Fodor Petru	1912/13-1915/16	4
	Mureșianu Teodor	1912/13-1915/16	4
	Barna Gheorghe	1913/14-1917/18	5
	Neda Demetrie	1913/14-1916/17	4

DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHEN RUMÄNISCHEN STUDIERENDE AN DER
BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)

Popa Augustin	1913/14-1917/18	5
Precup Gabriel	1913/14-1915/16	3
Sângeorzan Iosif	1913/14-1915/16	3
Mălăi Titus	1914/15-1915/16	2
Pop Anton	1914/15	1
Pele Ioan	1914/15-1918/19	5
Suciu Coriolan	1914/15-1916/17	3
Zoicaș Vasile	1914/15	1
Circa Eugen	1915/16, 1917/18	2
Hațiegan Simion	1915/16- 1918/19	4
Pop Iosif	1915/16-1918/19	4
Barbul Vasile	1916/17	1
Boldar Augustin	1916/17	1
Brandieu Ioan	1916/17-1917/18	2
Fersigan Romulus	1916/17-1917/18	2
Kováts Vasile Andrei	1916/17	1
Marțian Lazăr	1916/17-1917/18	2
Țiucu Ștefan	1916/17-1918/19	3
Botezan Virgil Ioan	1917/18-1918/19	2
Țarina Nicolae	1917/18-1918/19	2
Gheție Victor Alexandru	1917/18-1918/19	2
Berinde Eugen	1918/19	1
Nașcu Nerva	1918/19	1
Pap Ioan	1918/19	1
Pop Eugen	1918/19	1

Siehe bei: Berzeviczy Klára, A magyar katolikus klérus elitjének képzése 1855-1918. A Hittudományi Kar hallgatói. Budapest, 2000, S. 76-121; Cornel Sigmirean, Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă. Cluj-Napoca, 2000, S. 344-354.

II. Anno Domini 1898. die 25-a Maii subivit examen rigorosum e studio biblico utriusque foederis et e linguis orientalibus R. D. Valerius Trajanus Frentius IV. A. theologus. Dioces. Lugosiensis alumnus, examinantibus praeside Decano et Mgf. DD. Professoribus Dre Desiderio Bita, Dre Joanne Ev. Berger, Dre Georgio Kanyurszky,⁷ estque in eo votorum maioritate approbatus.

/ PPKE.HTKL.1c/vol.2. Szigorlati Jegyzőkönyvek. 1897/1898, f. 57. /

III. Budapesti kir. magy. tudomány-egyetemi quaestura Szám/ 1907-1908.

Borza Sándor hittudományi hallgató

a következő végbizonyítványt (absolutoriumot) nyerte:

⁷ Siehe in *Almanachja, 1897/1898*, Budapest 1898, S. 7, 11, 12; Egyed, Edgár 1938, S. 560-562.

STELIAN MÂNDRUȚ

Mi, a budapesti kir. magy. tudomány-egyetem Rectora és hit-tudományi karának Dékánja ezennel bizonyítjuk, hogy Borza Sándor úr, a ki Gyulafehérvárt, Alsó- Fehér megyében 1887 évi május hó 21 én született és a gör. kath. hitvallást követi, a gyulafehérvári rom. kath. főgymnasiumtól 1904 évi június hó 22 én 261 szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány alapján a hittudományi kar hallgatói közé felvétetett, mint rendes hallgató az 1904/- tanév I szakától az 1907/8 tanév II szakának végig terjedő időben a budapesti királyi Magyar tudomány-egyetem a hittudomány – kar tanfolyamot bevégezte, s a fennálló szabályok követelményeinek mindenben eleget tett.

Borza Sándor úrnak egyetemi magaviselete ellen az egyetemi hatóság előtt nem fordult elő.

Melynek hitelül ezen végbizonyítványt aláírtuk és egyetemünk kisebb pecsétjével megerősítettük.

Kiadatott Budapesten, 1908 évi június hó 16 án.

(Rectori aláírás) [d. h. Török Aurél]⁸

P. H. (Dékáni akáírás) [d. h. Hanny Ferenc]⁹

Nickmann Otto, egyetemi quaestor

A LECKEKÖNYV TARTALMA

Anyakönyvi igazolvány

Kelt: év / hó / nap: 1904 szeptember 14.

A kiállító hatóság: bpesti egyetem.

Jegyzet: --

Félévek

Tan – év / félév: 1904-5: I-II; 1905-6: I-II; 1906-7: I-II; 1907-8: I-II.

A látogatott főiskola: bpesti egyet., 7 tárgy 27 óra, 1904 szept. 15–3833; bpesti egyet., 8 tárgy 25 óra, 1905 jan. 19–3519; bpesti egyet., 6 tárgy 24 óra, 1905 szept. 16–4334; bpesti egyet. 6 tárgy 24 óra, 1906 jan. 22-4212; bpesti egyet., 5 tárgy 25 óra, 1906 szept. 13-3914; bpesti egyet., 7 tárgy 25 óra, 1907 jan. 17-3616; bpesti egyet., 6 tárgy 20 óra, 1907 szept. 12-4625; bpesti egyet., 7 tárgy 20 óra, 1908 jan. 13-1475.

/ PPKE. HTKL. 1/9 vol. 25. Végbizonyítványok, 1907/16. /

IV. Budapesti kir. magy. tudomány-egyetemi questura

8 Szám/ 1909-1910.

Paclisian Zenob hittud. kari hallgató

a következő végbizonyítványt (absolutoriumot) nyerte:

⁸ Siehe in *Almanachja, 1907/1908*, Budapest 1908, S. 7.

⁹ Ebenda, S. 8.

DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHEN RUMÄNISCHEN STUDIERENDE AN DER
BUDAPESTER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT (1895/1896 – 1918/1919)

Mi, a budapesti kir. magy. tudomány-egyetem Rectora és hit-tudományi karának Dekánja ezennel bizonyítjuk, hogy Paclisán Zenob úr, a ki Strázsán (Sztraján), Alsó Fehér megyében 1886 évi május hó 1 én született és a gör. kath. hitvallást követi, a balázsfalvi gör. kath. főgymnásiumtól 1906 évi június hó 9 én 31 szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány alapján a hittudományi kar hallgatói közé felvétetett, mint rendes hallgató az 1906/7 tanév I szakától az 1909/10 tanév II szakának végeig terjedő időben a budapesti királyi magyar tudomány-egyetemen a hittudomány kari tanfolyamot bevégezte, s a fennálló szabályok követelményeinek mindenben eleget tett.

Paclisán Zenob úrnak egyetemi magaviselete ellen az egyetemi hatóság előtt kifogás nem fordult elő.

Melynek hitelül ezen végbizonyítványt aláírtuk és egyetemünk kisebb pecétjével megerősítettük.

Kiadatott Budapesten, 1910 évi június hó 6 án.

[d. h. Sahy Gyula]¹⁰ az egyetem e. i. Rectora.

P. H. Mihályfi Ákos dr. a hittudom. kar e. i. dékánja.

Nickmann Otto, egyetemi quaestor.

A LECKEKÖNY TARTALMA

Anyakönyvi igazolvány

Kelt: év / hó / nap: 1906 szeptember 12.

A kiállító hatóság: Bpesti egyetem.

Félévek

Tan -év / félév: 1906-7: I-II; 1907-8: I-II; 1908-9: I-II; 1909-10: I-II.

A látogatott főiskola: Bpesti egyetem (1906 szept. 13-3441), 8 tárgy-26 óra; Bpesti egyetem (1907 jan 18-4400), 8 tárgy-26 óra; Bpesti egyetem (1907 szept. 12-4639), 6 tárgy-24 óra; Bpesti egyetem (1908 szept. 12-4076), 8 tárgy-25 óra; Bpesti egyetem (1909 jan 12-1511), 8 tárgy-23 óra; Bpesti egyetem (1909 szept. 14-4541), 8 tárgy-25 óra; Bpesti egyetem (1910 jun. 17-3658), 6 tárgy-27 óra.

/ PPKE. HTKL. 1/9 vol. 25. Végbizonyítványok. 1907/16. /

V. Budapesti kir. magy. tudományegyetemi quaestura

14 Szám/1915-1916.

Murasianu Tivadar hittudománykari hallgató

a következő végbizonyítványt (absolutoriumot) nyerte:

Mi, a budapesti kir. magy. tudomány-egyetem Rectora és hit tudományi karának Dekánja, ezennel bizonyítjuk, hogy Murasianu Tivadar úr a ki Gyéresszentkirályon, Torda-Aranyos megyében 1891 évi július hó 19 én született és a gör. kath. hitvallást

¹⁰ Ebenda, 1909-1910, Budapest 1910, S. 7.

STELIAN MÂNDRUȚ

követi, a balázsfalvi gör. kath. főgimnáziumtól 1912 évi június hó 9 én 34 szám alatt kiállított érettségi bizonyítvány alapján a hit tudományi kar hallgatói közé felvétetett, mint rendes hallgató az 1912/13 tanév I szakától az 1915/16 tanév II szakának végéig terjedő időben a budapesti királyi magyar tudomány-egyetemen a hit tudománykari tanfolyamot bevégezte, s a fennálló szabályok követelményeinek mindenben eleget tett.

Murasianu Tivadar úrnak egyetemi magaviselete ellen az egyetemi hatóság előtt kifogás nem fordult elő.

Melynek hiteleül ezen végbizonyítványt aláírtuk és egyetemünk kisebb pecsétjével megerősítettük.

Kiadatott Budapesten, 1916 évi június hó 8 –ik napján.

Beöthy [d.h. Zsolt]¹¹

Dr. Hanny Ferencz

az egyetem e. i. rektora

P. H.

a hit tudományi kar e. i. dékánja¹²

Nickmann Otto, egyetemi quaestor

A LECKEKÖNYV TARTALMA

Anyakönyvi igazolvány

Kelt: év / hó / nap: 1912 szeptember 12.

A kiállító hatóság: Bpesti egyetem.

Félévek

Tan-év /félév: 1912-13: I-II; 1913-14: I-II; 1914-15: I-II; 1915-16: I-II.

A látogatott főiskola: Bpesti egyetem, 8 tárgy 26 óra, 1912 szept. 12 én, 4754 sz.; Bpesti egyet., 9 tárgy 26 óra, 1913 jan 14 én , 2170 sz.; Bpesti egyet., 9 tárgy 28 óra, 1913 szept. 12 én, 5156 sz.; Bpesti egyet., 8 tárgy 26 óra, 1914 jan. 17 én, 4602 sz.; Bpesti egyet., 7 tárgy 25 óra, 1914 szept. 29 én, 2977 sz.; Bpesti egyet. 8 tárgy 25 óra, 1915 jan. 18 án, 2578 sz.; Bpesti egyet., 8 tárgy 25 óra, 1915 szept. 15 én, 2302 sz.; Bpesti egyet., 10 tárgy 23 óra, 1916 jan. 18 án, 1852 sz.

/ PPKE. HTKL. 1/9 vol. 25. Végbizonyítványok. 1907/16. /

¹¹ Ebenda, 1915/1916, Budapest 1916, S. 11, 63.

¹² Ebenda, S. 11, 13.

**DAS GRIECHISCH-KATHOLISCHEN PRIESTERLICHE
GENERALSEMINAR IN LVIV (LEMBERG) ALS
HAUPTBILDUNGSZENTRUM DES UKRAINISCHEN
PFARRKLERUS IM ÖSTERREICHISCHEN GALIZIEN IN
DER ZWEITEN HÄLFTE
DES 19. JHS. – ANFANG DES 20. JHS.**

Yaroslav HLYSTIUK

REZUMAT: Seminarul General greco-catolic din Lviv (Lemberg) – centru principal al educației clerului diecezan ucrainean din Galiția austriacă în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX. Pentru clerul ucrainean problema unor instituții de învățământ corespunzătoare a fost întotdeauna actuală. Pe de altă parte, între clerul diecezan și cel superior exista o diferență destul de mare atât în ce privește educația, cât și în ce privește perspectivele. Clerul inferior se identifica cu proprii credincioși ruteni (ucraineni). În condițiile deznaționalizării nobilimii ucrainene, acești clerici rămâneau singura elită a poporului ucrainean. După trecerea Galiției sub sceptrul Habsburgilor Bisericii greco-catolice i s-au oferit mai multe oportunități. Pentru majoritatea clerului diecezan al Galiției a fost deschis prin patentă imperială din 30 iunie 1783 Seminarul diecezan din Lemberg (numit din 1785 Seminarul general). Seminarul a constituit un tandem cu Facultatea de Teologie a Universității din Lemberg. În acest fel a apărut în mediul ucrainean al Galiției o nouă generație de clerici cu educație seminarială și formație universitară.

Die chronologischen Rahmen dieser Thematik sind die Revolutionsjahre 1848–1849 (Frühling der Nationen) und der Anfang des 1. Weltkrieges, die nicht nur wichtige Ereignisse in der europäischen Geschichte waren, sondern auch zwei Spitzen der nationalen Aktivität der Ukrainer Galiziens, und besonders des griechisch-katholischen Klerus. In dieser Zeit erlebte das priesterliche Generalseminar in Lemberg¹ viele epochale Änderungen. Aber vorher muss man einen kurzen Exkurs in die Geschichte der Institution, die aus den Zeiten aufgeklärten Absolutismus und josephinischen Reformen stammt, machen.

Für die ukrainischen Geistlichen war das Problem von den zweckentsprechenden Bildungsanstalten immer aktuell. Das Konzil in Zamost' (1720) forderte die ukrainischen Bischöfe auf die Priesterseminäre zu gründen. Bischöfliche Seminäre dieser Zeit in Halytsch, Kamjanets, Bar, Peremyschl, Lemberg, Cholm existierten sehr kurz (Ausnahme – Cholm), und hatten ein sehr unterschiedliches Bildungsniveau. Die ganzen Studien dauerten dort meistens nur 2 Jahre. Solche Anstalten umfassten die Mehrheit von Kandidaten des geistlichen Standes nicht, weil damals überwiegend Kleriken, meistens Söhne von Priestern, private geringe Bildung

¹ Die deutschsprachige Name der Stadt Lviv in der Zeit k.u.k. Monarchie.

in väterlichen Haus bekamen. Eine solche Kategorie des Klerus ist dem unter Begriff "antique educationis" bekannt.

Zwischen dem niederen Pfarrklerus einerseits und dem oberen Klerus andererseits gab es eine tiefe Edukations- und Weltanschauungskluft. Der niedere Klerus identifizierte sich mit dem eigenen ruthenischen (bzw. ukrainischen) Volk. Unter den Umständen der Denationalisation des ukrainischen Adeltums blieben solche Geistliche die einzige Elite des Volkes. Nach dem Übergang Galiziens unter das Zepter der Habsburgen begann im Verhältnis zwischen Kirche und Staat die neue Periode. Charakteristisch für den Josephinismus waren die Dezentralisierung der Kirche, die Erhöhung der Macht Bischöfe gegenüber Papst, die Nationalisierung der Liturgie und der größere Einfluß der Leien in der Kirche. Die Priester erhielten den Beamtenstatus. Trotz der negativen Aspekte der Staatspolitik erhielt die Griechisch-Katholische Kirche viele neue Möglichkeiten. Anstatt des Begriffs "uniert" wurde Begriff "griechisch-katholisch" eingeführt. Die Gläubigen der Griechisch-Katholischen Kirche, der Römisch-Katholischen und der Evangelischen Kirche erhielten gleichen Zugang zum Universitätsstudium. Die zentrale Bildungsinstitution für die griechisch-katholische Elite war der Konvikt zur Hl. Barbara (Barbareum) in Wien (1775–1784). Zu deren Zöglingen gehörten außer den Ruthenen Galiziens auch die Ruthenen Nord-ostungarn, die griechisch-katholischen Rumänen aus Siebenbürgen und die unierten Serben und Kroaten. Das Barbareum erzog eine ganze Generation von Geistlichen, die später die Vorsteher des Generalseminars in Lemberg und Professoren an der Lemberger Universität waren. Nach der Schließung Barbareums ging die Tradition der elitären Priesterausbildung in Wien zum Kaiserlichen und Königlichen Stadtkonvikt (1803–1848) und des griechisch-katholischen Zentralseminar (1852–1893) über. Im Jahre 1897 wurde diese Lehranstalt aus Wien nach Rom (Ruthenische Kollegium des Hl. Josaphats) übertragen²

Für die Mehrheit des griechisch-katholischen Pfarrklerus Galiziens eröffnete man durch das Kaiserliche Patent 30.06.1783 das Diözesalseminar in Lemberg. Nach der Schließung Barbareums und Gründung der Josephinische Universität in Lemberg bekam dieses Seminar den Status des Generalseminars. Im Jahre 1790 hat Kaiser Leopold die Generalseminarien aufgelöst. Unter Berücksichtigung des Mittelmangels für die Öffnung zweckentsprechenden bischöflichen Seminaren erhielten die Bischöfe von Lemberg und Peremyschl Erlaubnis den Generalstatus des Seminars in Lemberg beizubehalten. Also erschien unter den Ukrainer von Galizien die neue Generation von Geistlichen mit Seminarerziehung und Universitätsausbildung³.

Die Geschichte des Generalseminar in Lemberg Ende des 18. Jhs. – Anfang des 19. Jhs. erforschten die Historiker Amwrosij Androchowytch und Kyrilo

² A. Blažejovskyj, Byzantine Kyivan Rite Students in Pontifical Colleges and in Seminaries, Universities of Central And Western Europe (1576–1983), *Annalecta OSBM* 43, Rom 1984, S. 46, 235–237; S. Pacholkiv, *Emanzipazjon durch Bildung. Entwicklung und gesellschaftliche Rolle der ukrainischen Intelligenz im habsburgischen Galizien (1890–1914)*, Wien 2002, S 36–39.

³ А. Андрохович, Історія гр.-кат. Генеральної Духовної Семінарії у Львові (1783–1810), *Праці Греко-Католицької Богословської Академії у Львові* 3, 1936, 69–70, 90.

Studynskij. In dieser Forschung versuche ich die Änderungen in dieser Klerusbildungsinstitution der nächsten Periode durch Analyse des Milieus der Vorsteher, die Entwicklung der Institution und das Milieu der Alumni zu illustrieren.

Die Vorsteher

Zur Seminardirektion in der Mitte des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. gehörten 8 Priester: der Rektor, 2 Vizerektoren, der Spiritual (Beichtvater) und 4 Studienpräfekten (auch Disziplinarpräfekten). Wegen ihrer Dienstplichten und persönlichen Eigenarten übten sie großen Einfluß auf die seelische und intellektuelle Formation ihrer Zöglinge aus. Dienstrechte und Pflichten dieser Behörden wechselten während des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. genug: von im josephinischen Geist geschriebenen Statut (*Institutum Seminarii Generalis*) 1783 Jahres zur Einführung Entscheidungen des Lembergen Konzil 1891 während der Seminarreform am Anfang des 20. Jhs., wo man mehr die kirchlichen und theologischen Seiten der Amtspflichten der Vorsteher betonte.

Aufgrund der Biographienanalyse versuche ich die Tendenzen zur Änderungen im Milieu der Vorsteher in den Jahren 1848–1914 zu zeigen. In dieser Periode gehörten zur Seminardirektion 68 Personen. Das höchste Rektorensamt bekleideten 8 Personen (J. Bochenskyj, J. Slymakowskyj, W. Batschynskyj, A. Batschynskyj, L. Turkewytch, H. Chomyschyn, J. Zhuk, J. Bocian), das Vizerektorenamt 14, die Spiritualen 7, die Studienpräfekten 50 Personen.

Mit einem Minimalalter von 24–25 Jahren erfolgte nach der Priesterweihe in der Regel die Amtsernennung zum Studienpräfekten. Das höchste Lebensalter bei Ernennungen in ein Vorsteheramt betrug 47, 48 und 58 Lebensjahre, und betraf zwei Rektoren und ein Spiritual. Vor dem 1. Weltkrieg wuchs die Anzahl der jungen Präfekten mit gründlicher Bildung und Doktoraten, die zur pädagogische Arbeit gleich oder kurz nach den priesterlichen Weihen kamen (K. Bohatschewskyj, O. Hortschynskyj, W. Laba).

Bis Ende der siebziger Jahre des 19. Jhs. gab es im Seminar eine tiefe Kluft (über 20 – 30 Jahren) zwischen den älteren höheren Vorstehern (Rektor, Vizerektoren) und den jüngeren Präfekten, die oft sehr aktiv, populär und nah zu den Interessen ihrer Zöglinge standen. Diese Situation bremste die Karriere der jungen Priester-Didakten im Generalseminar und erschwerte die Entwicklung des Seminars. Die wichtigsten Änderungen zeigten sich am Anfang 20. Jh. während des Rektorats H. Chomyschyn, als zur Direktion die Reihe von relativ jungen Vorstehern gehörte.

Im 19. Jahrhundert bestimmte oft die soziale Herkunft der Priester die Möglichkeiten, eine Fachausbildung, ein Amt oder einen Pfarrplatz zu bekommen. Von den 68 Vorstehern in den Jahren 1848–1914 ist soziale Herkunft im aktuellen Moment der Forschung für 43 Personen bekannt (63,2 %). Am meisten sind hier die Söhne von Priestern vertreten (18 Personen, 41,8 %), von Bürgern (9 Personen, 20,9 %) und von Bauern (9 Personen, 20,9 %), am wenigsten die Söhne von Beamten

(3 Personen, 6,9 %), vom kleinen Adeltum (2 Personen, 4,65 %) und von Handwerkern (1 Person, 2,3 %). Amtsernennungen der Söhne von Bauern zeigten sich fragmental schon in den Jahren 1850, 1870–1880, aber hauptsächlich wuchs die Anzahl am Anfang des 20. Jh. an. Das höchste Amt bekleidete ein Bauernsohn nur von 1902–1904 (H. Chomyschyn).

Alle Seminarvorsteher gehörten zum Diezesialklerus (Ausnahme 1 Priester-Mönch OSBM). Der Ort der Priesterausbildung ist für 66 Personen bekannt. Die Mehrheit (50 Personen, 75,75 %) studierte an den beiden Bildungsanstalten in Lemberg – dem Generalseminar und der Universität, 4 Personen nur an der theologischen Fakultät der Uni als Externisten. In der 2. Hälfte des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. studierten sehr begabte Kandidaten des geistlichen Standes in den Lehranstalten von Wien⁴, Innsbruck, Rom und in anderen europäischen Städten (20 Vorsteher, 31,8 %). Die Hälfte der Vorsteher (34 Personen) setzte, außer den 4 notwendigen Studienjahren der Theologie, die theologischen Studien in Wien, Innsbruck und Rom fort. Besonders das trat am Ende des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. zutage. Das zeigte die Aufmerksamkeit, die die ukrainische Hierarchie (Metropolitän Sylvester (Sembratowytsch), Julian (Sas Kujilowskyj) und Andrej (Scheptyckyj)), der Ausbildung des Priesternachwuchses schenkte. 29 Vorsteher bekamen den Doktorgrad in Theologie, Philosophie oder Kirchenrecht.

Die Mehrheit der Vorsteher mit gründlicher Ausbildung und oder Doktorgrad unterrichteten an der Theologischen Fakultät der Lemberger Universität als Adjunkten, Supplenten und Professoren (A. Batschynskyj, I. Grobelskyj, L. Dejnyckyj, J. Delkewytsch, F. Kostek u. s.w.), oder in Gymnasien (B. Piurko). Das wissenschaftliche Niveau der Vorsteher war nicht nur nützlich für die Zöglinge, sondern auch für das Prestige der Institution.

In der zweiten Hälfte des 19. Jhs. zeigte sich die Evolution in der Selbstidentifikation der höheren Seminarvorsteher von den nur loyalen Beamten zum Thron und Kirchenverwaltung zu Personen mit tiefer Verständigung des eigenen Platz in der Erziehung der jüngeren Generation von Priestern⁵.

Als höchste Amtsträger im Seminar mußte der Rektor immer einen Kompromis zwischen dem Statut, der Disziplin und der Lebensrealität, der nationalen und gesellschaftlichen Aktivität der Zöglinge finden. Besonders taktvoll, aufmerksam im Verhalten mit Zöglingen waren W. Batschynskyj, L. Turkewytsch, H. Chomyschyn, J. Zhuk und J. Bocian⁶.

Außer Disziplinär- und Korepetitionenpflichten waren die Präfekten am meisten gute Gesprächspartner für die Jugend (z. B., F. Kostek, J. Pelesz,

⁴ Über die Wichtigkeit der Wiener Edukation siehe J.-P. Himka, *German Culture and National Awakening in Western Ukraine before the Revolution of 1848*, in H. J. Torke and J.-P. Himka (eds.), *German-Ukrainian Relations in Historical Perspective*, Toronto 1993, S. 32-33.

⁵ Staatliches Historisches Staatsarchiv Lemberg (: SHSL), f. 358, of. 2, spr. 102, p. 94 v.–95 v.

⁶ Я. Глистяк, Від Бохенського до Боцяна: ректори Генеральної греко-католицької духовної семінарії у Львові (1848–1914), *Вісник Львівського університету. Серія історична* 38, 2003, S. 165.

S. Sembratowytsch in 1860–1870-ten). Es geschah manchmal, daß wissenschaftlich begeisterte Vorsteher keine Begabung in der Didaktik hatten (J. Milnyckyj) oder zuviel auf kleine Disziplinarübertretungen reagierten (L. Pipan)⁷, was solche Vorsteher diskreditierte.

Die Person des Pater Spiritualis gewann ihre echte Bedeutung im Bildungssystem des Generalseminars nur in den siebziger Jahren des 19. Jhs. mit der Amtbekleidung des Pädagogen und Liturgisten I. Dolnyckyj und seines Nachfolgers L. Kunyckyj. Der positive Einfluß von Dolnyckyj auf die moralische Erziehung von vielen Generationen Geistlichen ist zweifellos⁸. Er begeisterte die Zöglinge mit Liturgiestudium und Frömmigkeitspraxis.

Die Funktionierung der Institution und Alumni

In den Jahren 1848–1914 sollte ein Kandidat für den Eintritt ins Priesterseminar folgende Dokumente vorlegen: 1) Das Taufzeugnis, 2) Die Schulzeugnisse über erfolgreichen Abschluß der Normalschule und Gymnasium und Maturitätszeugnis (Abitur), 3) Das Armutzeugnis. (Dieses Dokument sollte zeigen, dass der Kandidat selbst keine materiellen Mittel fürs Leben während des theologischen Studiums hat), 4) Das Moralitätszeugnis, 5) Das Gesundheitszeugnis, 6) Das Zeugnis, dass der Kandidat dem Militär nicht angehört⁹.

Während der Jahre 1848–1914 gehörte die Mehrheit der Seminaristen zur Lemberger Erzdiözese, Peremyschler Diözese, und Stanislawiwer Diözese. Nur einige Zöglingen stammten aus Podillia (damals in Russischen Imperium) oder aus Croatien. Weil das bischöfliche Seminar in Peremyschl (1845) nicht voll war (nur das letzte Studienjahr), und weil das bischöfliche Seminar in Stanisawiw nur ab 1907 eröffnet war, blieb das Generalseminar in Lemberg bis zum 1. Weltkrieg der Hauptplatz der Pfarrklerusausbildung in Galizien. Die Anzahl der Generalseminarzöglinge umfaßte ungefähr plus minus 200. Negativ waren einerseits die Verhältnisse durch die zu große Anzahl der jungen Leuten in nicht ausreichenden Gebäudekomplexen und den damit verbunden Disziplinaranstrengungen des Rektorates. Positiv war andererseits, dass das Universitätsstudium zusammen mit dem Aufenthalt im Zentrum des national-politischen Leben der Ukrainer Galiziens – Lemberg – den Klerus mehr konsolidierte, und akzentierte auf seine nationale Identität.

Bis zum Anfang des 20. Jhs. war die soziale Herkunft der Zöglinge hauptsächlich aus Priesterfamilien (z.B in 1848 – 71 % der Absolventen). Einige Jahre

⁷ В. з С. [В. Чернецький], Хроника духовної семінарії львівської області 1783 до 1888 року, *Діло*, Львів, 1888, 9 листопада, Ч. 240. С. 2.

⁸ SHSL, f. 358, op. 2, spr. 179, P. 58–59v., 63 v.

⁹ SHSL. F. 451. Op. 2. Spr. 413. P. 25–26, 67–68.

vor dem 1. Weltkrieg sieht das Bild etwas anders aus: 73% der Absolventen stammten aus nichtpriesterlichen Familien (hier auch 42% Bauern)¹⁰.

Die Disziplin (*disciplina domestica*) im Generalseminar betrachtete man als Mittel der priesterlichen Moral, die alles in Rechte und Pflichten regelt¹¹. Die Zöglinge waren zur Subordination, zum Respekt zur Direktion verpflichtet, ruhig und langmutig die Aufforderungen und Strafen zu akzeptieren. Für die Charakteristik des Disziplinarniveaus im Generalseminar waren nicht nur die Regeln wichtig, sondern auch die Erklärungen der Regelübertretungen vom Standpunkt der Vorsteher, der Zöglinge und der Gesellschaft.

Die häufigsten Übertretungen dieser Zeit waren den Universitätsunterricht oder Korrepetitionen im Seminar zu schwänzen, Krankheitsimulation¹², schwänzen von Spaziergängen, oder Flucht auf dem Wege zur Uni und zurück um eigene private Interessen zu lösen, verspätete Rückkehr zum Seminar. Solche Übertretungen bekamen einen Begriff "die Schkarten"¹³.

Ein großes Problem war die niedrige Qualität der Nahrung, wodurch es mehrfach zu Krankheiten kam. Deshalb protestieren die Zöglinge gegen die Köchin. Andererseits einige Seminaristen stellten zu hohe Forderungen zu Essen. Außer eigenen Klerikalkleidung möchten sich die Zöglinge von Andern oft durch spezifisches Kleid, Hut oder Frisur zu kennzeichnen. Vor Flucht aus Spaziergang haben solche junge Leute oft mit Zivilkleidung angezogen¹⁴.

Sehr verbreitet im Milieu der Alumni zweiter Hälfte des 19. Jhs. war Rauchen¹⁵ und Kartenspiel um Geld. Es spielten nicht nur faule Studenten, sondern auch begabte und fleißige¹⁶. Die Hochstaplerei (durch extraordinäre Kleidung, Nahrung, Besuche in Kaffees, Kartenspiel) war die Ursache der großen finanziellen Schulden der Zöglinge¹⁷.

Einen großen Anklang in der galizischen Gesellschaft fanden die Proteste der Zöglinge, die mit der Diskriminierung der nationalen Rechte ukrainischer Studenten in der Lemberger Universität verbunden waren. Zum Beispiel in den sechziger Jahren des 19. Jhs. eretzte Professor Joseph Czerliunczakiewicz die ukrainischsprachigen Vorlesungen aus der Dogmatik durch lateinischsprachige. Zudem hasste dieser Professor die Priestersöhne, obwohl er selbst aus einer priesterlichen Familiestamm.

¹⁰ Я. Глистюк, *Греко-католицька духовна семінарія у Львові і формування національної інтелігенції в галичині (1848–1914)*, Кандидатська дисертація (Рукопис), Розділ III. S. 45–51.

¹¹ А. Андрохівич, *Історія*, S. 72, 77–78.

¹² SHSL. F. 451. Op. 1. Spr. 38. P. 3–4, 19, 38; Op. 2. Spr. 301. P. 29–30; Spr. 492. P. 15 v.

¹³ SHSL. F. 451. Op. 1. Spr. 35. P. 21; Spr. 38. P. 1–2, 10; В. з С. [В. Чернецький], *Хроніка духовної семінарії львівської одь 1783 до 1888 року*, *Діло*, Львів, 1888, Ч. 179, 13 (25) серпня, S. 1.

¹⁴ SHSL. F. 451. Op. 1. Spr. 38. P. 8–8 v., 36–37; Op. 2. Spr. 492. P. 22.

¹⁵ SHSL. P. 37–38. Op. 2. Spr. 301. P. 2–3 v., 29–30; О. Пристай, *3 Трускавця у світ хмародерів*, Львів – Нью-Йорк, 1935. Т. II. S. 12.

¹⁶ SHSL. F. 451. Op. 1. Spr. 38. P. 51–51 v.; Op. 2. Spr. 492. P. 15 v.

¹⁷ SHSL. F. 451. Op. 1. Spr. 29. P. 6.

Durch solche Umstände wurden die Zöglinge diskriminiert. Im Resultat der Protestaktionen der jungen Theologen mußte der verhasste Professor seinen Lehrstuhl räumen und wurde nach der Krakauer Universität versetzt¹⁸.

Die Fehlerursachen in der Klerusbildung im Generalseminar sahen die Zeitgenossen in der zu strengen Disziplin und der Führungsunfähigkeit der Vorsteher, die die Energie der jungen Leute in die geistliche Erziehung nicht lenken konnten¹⁹. Die aktuellen Änderungen in der Seminarbildung kamen am Anfang des 20. Jhs. mit der Seminarreform zutage. Die Reform begann mit dem Brief des Metropoliten Andrej (Scheptyckyj) an die Seminarvorsteher und Zöglinge im Jahre 1901. Scheptyckyj betonte, dass im Seminar vor allem der Geist der Arbeit, der Frömmigkeit und der Klerikalgeist sein muss²⁰. Die neuen Regeln für die Zöglinge (1902) relementierten den Aufenthalt des jungen Mannes im Priesterseminar, und betonten die Studienpflicht und die moralische Erziehung.

Zur Einführung der Seminarreform ernannte der Metropolitan einen neuen Rektor Dr. Hryhorij Chomyschyn (1902–1904). In seiner Arbeit hat der Rektor als Vorbild die Priesterseminare Westeuropas. Außer älteren Vorstehern halfen bei der Reform die relativ jüngeren Priester – Präfekten Josyf Zhuk, Franz Schtschepkowytsh, Karl Jermj und Ignatij Tysowskyj OSBM²¹.

Im Jahre 1903 brachte man die Seminarbibliothek in Ordnung. Dazu kamen die neuen Bücher der theologischen und agronomischen Thematik. Damit die Zöglinge systematisch arbeiten, hat das Rektorat zogenannte Hausprüfungen eingeführt, die jeden Monat stattfinden sollten. Im Seminargebäude wurden neue hygienische Waschbecken und eine Wasserleitung eingerichtet. Die Korridorwände (die eher Kassernenähnlich waren) wurden durch Ikonen und Kopien von berühmten Kunstwerken dekoriert²².

Die Reform einer solchen großen Institution, wie das Generalseminar, verlief nicht so leicht und glatt. Die zu rigorose Disziplin und Nähe zum System der geschlossenen bischöflichen Priesterseminare am Anfang des 20. Jhs. stand in Konfrontation mit dem steilen Anwachsen der Politisierung der Jugend. Dies zeigte sich auch mehr auch mehr im nationalen Diskurs im Mileu der Theologen und deren Kampf für die nationalen Rechte der Ukrainer in der Lemberger Universität. Die Einführung die asketischen Praktiken, die charakteristisch für die jesuitische

¹⁸ В. з С. [В. Чернецький], Хроника духовної семінарії львівської одь 1783 до 1888 року, *Діло*, Львів 1888, Ч. 179, 13 (25) серпня), S. 1.–2, Ч. 190. 27 серпня (8 вересня), S. 2; J.-P. Himka, *Religion and Nationality in the Western Ukraine. The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia. 1867–1900*, Montreal, Kingston, London, Ithaca, 1999, S. 114, 204.

¹⁹ О. Обачный [Д. Танячевич], *Соціалісти межі семінаристами?! Студія на нашій церковно-народній полі*, Львів 1877, S. 7–10, 33.

²⁰ SHSL. F. 451. Op. 1. Spr. 99. P. 68–72.

²¹ Кілька слів про реформу рус. дух. семінарії у Львові, *Католицький Вєсїд*, 3, 1904, S. 125–126.

²² *Ibidem*, S. 126–127.

Ausbildung waren, machte eine Distanz zwischen dem Generalseminar und den Vertretern verschiedener ukrainischer politischer und nationaler Strömungen in Galizien. Man hatte damals Ängste, dass mit der Seminarreform auch zu einer westlichen Kulturexpansion, Lateinisierung, Polonisierung und Denationalisierung des Klerus kommt. Die Zukunft zeigte, dass diese Ängste grundlos waren.

Man muss auch betonen, dass H. Chomyschyn das Generalseminar aufgrund der obligatorischen und kanonischen Lemberger Konzilentscheidungen reformierte. Trotz seines ultramontanischen Geistes, stellte sich der Rektor ohne Schwanken den Akademischen Senat der Univesität in Dingen der Verteidigung der nationalen Rechte der Studenten entgegen²³. Auch konnte man sich die strengen Regeln als logischen Schritt nach dem Disziplinchaos im Generalseminar in den zehn Jahren zu vor erklären²⁴. Die Reform des Erziehungsystems setzten die nächste Rektoren fort (J. Zhuk (1905–1910) und besonders produktiv J. Bocian (1910–1919)).

J. Zhuk widmete seine Arbeit der Verbesserung der Lebensbedingungen und der moralischen Erziehung der Zöglinge. Für die Nahrung von dieser Zeit ab waren die Ordensschwester verantwortlich. Man änderte auch die innere Planung im Seminargebäude²⁵. Unter J. Bocian Rektorats musste man die Prüfungen rechtzeitig ablegen (ein der Vizerektoren war dafür verantwortlich). Dazu kamen neue Studienfächer (bzw. Fakultative). J. Bocian war Anhänger der Individualpädagogik, insbesondere in den Seminarfragen²⁶.

Für die moralische Erziehung der Zöglinge am Ende des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. war die Tätigkeit der Massenorganisationen der Frömmigkeit – der Bruderschaften – sehr wichtig. Die erste solche Bruderschaft gehörte zum Marienkult. Das war gleichzeitig neu und sehr aktuell für das Generalseminar. Der Initiator der Gründung “Bruderschaft Mariä Opferung” war der Spiritual I. Dolnyckyj (1883). Die zweite Organisation “Gebetapostolat – Bruderschaft Hl. Herzens” (ca. 1911-1912) wurde vermutlich von seinem Nachfolger, Spiritual L. Kunyckyj, gegründet²⁷.

Das Generalseminar schuf mit der theologischen Fakultät der Lemberger Universität sozusagen ein Bildungs-Erziehungs-Tandem. Fast alle theoretischen Studienfächer die die Seminarzöglinge als Theologiestudenten in der Universität hörten, wiederholten sie im Seminar. Sie studierten im Seminar sogenannte

²³ *Діло*, 1903, Ч. 232, 14 (27) жовтня, S. 3.

²⁴ О. Пристай, *З Трукавця*, S. 14.

²⁵ SHSL. f. 358, op. 2, spr. 158, P. 4–4 v.; 5–6 v., 14–15; А. Куніцький, Над Босною, *Нива* 1918, Т. 14, Ч. 3. S. 76-78; Й. Жук, о. д-р., В обороні львівського гр.-кат. Семінаря, *Діло* 1910, Ч. 33, 14 (1) лютого, S. 3-5.

²⁶ SHSL. F. 358. Op. 2. Spr. 102. P. 85 v., 101–101 v., 117–118 v.; Spr. 179. P. 58–61; F. 451. Op. 1. Spr. 301. P. 11; О. Остапівський, Богословський кружок в 1911-1913 роках, *Альманах українських католицьких богословів*, Львів 1934, S. 59-61.

²⁷ SHSL. F. 358. Op. 2. Spr. 179. P. 61, 63 v.; *Нива*, 1911, P. VIII, Ч. 20, 15 жовтня, S. 629–630; М. Шашкевичови, Апостольство Молитви – Братство Найсолодшого Серця - богословів руского дух. Семінаря у Львові, *Нива*, 1911, Ч. 22, 15 листопада, S. 699–700.

Hauslehrgegenstände: der kirchlichen Gesang, die Kirchen-Slavische Sprache, die Ritualistik (die die Vizerektoren oder der Spiritual unterrichteten) und ab den siebziger Jahren des 19. Jhs. die Landwirtschaft (die Agronomie). Von den fünfziger Jahren des 19. Jhs. bis zum Anfang des 20 Jhs. sah Lehrplan der Pflichtfächer an der theologischen Fakultät so aus: die Generaldogmatik, das Bibelstudium des Alten Testaments und Hebräisch (1. Studienjahr), Die Spezialdogmatik; Bibelstudium der Neues Testaments (2. Studienjahr), die Kirchengeschichte, die Moralthologie (3. Studienjahr), die Pastoraltheologie, die Katechetik und Methodik, das Kirchenrecht (4. Studienjahr). Am Ende des 19 Jhs. wurden die Pflichtfächer durch die Christliche Philosophie und Homiletik ergänzt²⁸. Außerdem besuchten die Zöglinge die Vorlesungen der Antike, der Europäischen und Ukrainischen Literatur usw.

Besonderer Teil des Milieus der Alumni war die Tätigkeit des ganzen Systems von Studentengesellschaften (Vereinen) und Zirkel (ab 1849) mit Literatur-, Theologie- Geschichte-, Musikrichtungen. Diese Gesellschaften versorgten nicht nur die intellektuellen Interessen der Zöglinge und damit hoben das Bildungsniveau der künftigen Pfarrer, sondern wurden auch zum Motto und Grundlage der Reformen in der theologischen Ausbildung in der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche am Anfang des 19 Jhs²⁹.

Während der zweiten Hälfte des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. erlebte also das griechisch-katholische Generalseminar in Lemberg die wichtigsten Änderungen. In der sozialen Dimension wurde der Weg zu den priesterlichen Weihen für breite soziale Schichten erreichbar, und beim Eintritt wurden die seelischen Momente am wichtigsten. Am Anfang des 20 Jhs. hob sich die Priesterausbildung sehr bemerkbar institutional, was die Seminarreform zeigte. Das thematische Spektrum der Unterrichtsfächer verbreitete man mit theologischen und laïischen Inhalt. Die Teilnahme der Zöglinge in der nationalen Emanzipation des eigenen Volkes war zweifellos wichtig für die Mission des jungen Theologen als zukünftige Pfarrer.

²⁸ SHSL. F. 451. Op. 2. Spr. 62. P. 6, 22–23; Spr. 815. P. 26–27; S. Starzyński, *Historia uniwersytetu Lwowskiego*, 2. Bd., Lwów 1894, S. 94, 98–99; SHSL. F. 201. Op. 1 v. Spr. 668. P. 4 v.–5.

²⁹ Я. Гланцюк, Студентські товариства Греко-католицької духовної семінарії у Львові (1890–1914), *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, Вип. 7. Дрогобич, 2003, S. 320–334.

DIE UNTERRICHTSSTRUKTUR AN DER HEILIGEN ATHANASIUS GRIECHISCH-KATHOLISCHEN THEOLOGISCHEN HOCHSCHULE VON NYÍREGYHÁZA IN DER VERGANGENHEIT UND HEUTE

JANKA Ferenc

REZUMAT: Structura de învățământ a Facultății de teologie greco-catolică Sf. Atanasie din Nyíregyháza în trecut și astăzi. Autorul începe prin a prezenta structura de învățământ în contextul vieții Bisericii și al formării clerului. Biserica este o comunitate care poartă trăsăturile imaginii Treimii. Preotul este o persoană care ar trebui să trăiască cu Dumnezeu în și pentru această comunitate. Fiecare efort pentru educația în domeniul intelectual, spiritual și pastoral își poate atinge scopul și poate dobândi un sens numai dacă rămâne în acest context al comuniunii de iubire cu Dumnezeu.

Die Unterrichtsstruktur im Kontext des Lebens der Kirche und der Priesterausbildung

Nach dem ekklesiologischen Konstitution des II. Vatikanischen Konzil *Lumen Gentium* ist die Kirche eine menschliche Gesellschaft, die sich auf dem Abbild des dreieinig einen Gott aufbaut, und mit ihm innerlich verbunden ist. Die Kirche ist das *Volke Gottes, Leib Christi und Tempel des Heiligen Geistes*. Diese göttliche Gemeinschaft ist Quelle, Halt und Ziel aller Lebensaktivitäten der Kirche. Die Qualität dieser Gottesbeziehung markiert sogar die geschichtliche Periode der Kirche. Im existenziellen Verwirklichung und in der sozialen Vermittlung dieses Gottesverhältnisses spielen eine unentbehrliche Rolle die Personen, die das Sakrament des Priestertums empfangen haben. Die Bischöfe, die Priester und die Diakone haben nach dem Maß ihr ekklesiales Ordo an den Gnadengaben und am verpflichtenden Dienst der *Missio* des Priestertums von Christus teil. Wenn die Kirche die Priesterausbildung betreffende Entscheidungen trifft, tut sie dies im Bewusstsein, das die Rolle der Priester aus der Sicht ihr eigenes Wesen und Mission unentbehrlich ist. Im Laufe der Kirchengeschichte definierte man drei Hauptbereiche dieser Ausbildung: die *intellektuelle*, *spirituelle* und *pastorale* Bildung. Die intellektuelle Ausbildung erfolgt entweder an Theologischen Fakultäten von Universitäten oder Hochschulen, oder in selbstständigen Instituten die diesem Niveau entsprechen. Der Hauptort der spirituellen Ausbildung ist das Priesterseminar. Die Vorbereitung zur Pastoralen Dienst erfolgt teils im Lehrveranstaltung teils im Erziehungsinstitut. Natürlich hängen diese Ziele innerlich zusammen, der eine baut auf dem andere und vertiefen sich gegenseitig. Diese Ausbildungssystem ist die Frucht einer jahrhundertlangen Tradition, sie ist durch lehramtlichen Dokumente und kirchenrechtlichen Vorschriften bekräftigt. Die intellektuelle, spirituelle und pastorale Ausbildung sind gleichmäßig wichtige Bereiche der Ausbildung von griechisch-katholischen Priesteramts-kandidaten.

Das Studium: Frucht und Sauerkeit vom geistlichen Leben und von pastoraler Tätigkeit

Die zum Priestertum vorbereitende Studien sind entscheidend von philosophischer und theologischer Art. Die Philosophie und die Theologie sind letztendlich systematische Reflexionen auf das menschliche Sein. Die Philosophie nutzt dabei hauptsächlich das menschliche Erkenntnisvermögen¹. Die theologische Reflexion hingegen spielt sich im Kontext der göttlichen Selbstmitteilung ab. Es ist offensichtlich, dass die Formulierung der wichtigsten Fragen, die intellektuelle Anstrengung um wahre und authentisch bezeugende Antworten zu finden, und die Anerkennung unserer eigenen Grenzen, sind immer solche Aufgaben, die geschichtlich gemeinschaftliche und persönlich lebensgeschichtliche Dimensionen haben. Die Geschichte der Wissenschaft kennt die so genannte Paradigmenwechseln². Wenn man in der Theologie über Paradigmenwechseln sprechen möchte, kann das nur in dem Sinne tun, das die immer neue theologischen Paradigmen die normativen Wahrheitsgehalt des Glaubens bewahren und trotzdem den Kontext der Reflexion wesentlich erweitern.

Die Lebensgestaltende Kraft der persönlichen Begegnung mit Jesus Christus, die Verkündung des Kerygma, die Entstehung des Neuen Testaments, die Dogmengeschichte und die andere theologische Disziplinen sind alle geschichtliche Zusammenhänge von Antworten auf die Fragen des menschlichen Lebens und Glaubens. Die Theologische Reflexion entsteht also auf der einen Seite immer von intellektuellen Anstrengungen, vom spirituellen Leben und aus den pastoralen Nöten. Auf der anderen Seite ist eine lebendige Kontakt mit der Theologie unentbehrlich, weil die durch sie strahlende göttliche Gnade, wird die Vernunft gereinigt, die Spiritualität vertieft und die pastorale Tätigkeit bereichert.

Inhalt und Methode

Nach einem kurzen Überblick der Relation zwischen intellektuellen, spirituellen und pastoralen Aspekt der Priesterausbildung nähern wir uns zu unserem eigentlichen Thema, zur Struktur der Intellektuellen, der wissenschaftlichen Ausbildung. Zuerst unterscheidet man die Inhaltliche und methodologische Aspekte.

Theologische Inhalt der Priesterausbildung

Obwohl die Offenbarung mit Jesus Christus seine unüberbietbare Fülle erreicht und sich mit den kanonischen Schriften des Neuen Testaments abgeschlossen hat, Gottes Heiliger Geist führt die Kirche immer zu einem immer tieferen und volleren Erkenntnis dieser Wahrheit. Es gibt also eine nie abschließbare Spannungsverhältnis

¹ Die Enzyklika *Fides et ratio* vom Papst Johannes Paul dem II. betont die unentbehrliche Wichtigkeit der Philosophischen Ausbildung. Der Grund dafür ist, dass das einzige Medium des Dialogs und des Zusammenwirkens von Menschen unterschiedlicher konfessionellen und kultureller Herkunft kann nur der rechte menschliche Vernunft sein. Sie ist außerdem unentbehrlich bei der Missio des Glaubens.

² Thomas Kuhn, *A tudományos forradalmak szerkezete*.

zwischen dem unendlichen Reichtum des österlichen Mysteriums von Christus und seiner Vermittlung in endlichen Formen der menschlichen Kommunikation und in geschichtlicher Wirklichkeit der Kirche³.

Die theologische Ausbildung an unserer Hochschule ab 1950

Das *Curriculum* von 1950-1975

Die Unterrichtssprache ist am Anfang lateinisch. In den ersten fünf Jahren formt sich das Curriculum unserer Hochschule. Es folgte praktisch den Studiengang der übrigen römisch-katholischen Priesterseminare in Ungarn.

An den *unteren Jahrgängen* unterrichtete man Philosophie, Fundamentaltheologie, biblische und geschichtliche Traktaten. Dazu kamen noch die Kenntnisse der liturgischen Zeremonien.

Von *Sprachen* studierte man die klassische: griechisch, lateinisch und hebräisch. Den liturgischen Gesang unterrichtete man in allen fünf Jahren. Es gab noch einige ergänzende Unterrichtsfächer, wie Asketik, Rhetorik und Kunstgeschichte usw.

An den höheren Jahrgängen begann man mit der Unterricht der Dogmatik, der biblischen Exegese, der Moraltheologie, des Kirchenrechts, der Patrologie und Pastoraltheologie. Man studiert in dieser Periode auch Liturgiewissenschaft und höhere Kenntnisse der liturgischen Zeremonien (Typikon), Katechetik und Pädagogie. In diesen Jahren gibt es auch viele ergänzende Lehrfächer⁴.

Die Studienreform des II. Vatikanischen Konzils

Was sollte man unterrichten?

Grundstudium⁵

Vorbedingung ist eine human- und naturwissenschaftliche Ausbildung, mit dem die Studenten in ihren Heimatländern höhere Studien beginnen können. Das Studium des Lateins und bei den Riten der eigenen liturgischen Sprache ist notwendig, bei den Sprachen des heiligen Schrift und der heiligen Tradition ist es zu fördern.

Das Christusmysterium⁶

Es soll am Anfang und im Mittelpunkt des Studiums stehen.

Über die Philosophie⁷

Die bisherigen Anstrengungen zielten vor allem das Kennenlernen des traditionellen philosophischen Systems, das mit dem Namen von Thomas von Aquin gekennzeichneten Scholastik. Das II. Vatikanum hat nicht vor, das mittelalterlichen Synthese von Thomas von Aquin zu unterrichten, sondern es versteht die Methode von ihm: der Heilige Thomas machte in seinem Alter genau das, wozu das Konzil die Aufmerksamkeit der Philosophen aufruft. Lehnen sie an der Erbe der philosophischen

³ *Fides et ratio*

⁴ Ivancsó István, A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet, in *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912 – 1987*, Nyíregyháza 1987, 121.o.

⁵ OT 13

⁶ OT 14

⁷ OT 15

Tradition, achten sie die zeitgenössische *Forschungen*, besonders diejenige, die in ihren *Nation* die größte Einfluss ausübt. Bereiten sie sich vor zur Verständnis der Eigenschaften ihrer *Epoche*, zur *Dialog* mit dem Mensch ihrer Zeit. Durch die Art und Weise des Lehrens mögen die Studenten die entschlossene *Suche der Wahrheit* zu lieben lernen, in der gleichen Zeit sollte sie zu einer redlichen Anerkennung der *Grenzen der menschlichen Erkenntnis* führen. Man sollte entsprechende Akzente auf die Bearbeitung von Problemen, die die *Alumni* Beschäftigen setzen, und sollte die zwischen der Philosophie und den Mysterien des *Heils* bestehende Zusammenhänge aufzeigen.

Die Erneuerung des Theologiestudiums⁸

Das Hauptanliegen der Erneuerung des Theologiestudiums war die Klarstellung eines engeren Kontakt mit dem Christumysterium und mit der Heilsgeschichte.

Die *Heilige Schrift* sollte zum Geist der ganzen Theologie werden. Nach einer entsprechenden Einführung (Introductio) lernen sie die Methode der Auslegung (Exegese). Das Lesen und Meditieren der Schrift an jeden Tag soll zur geistlichen Ernährung werden.

Die Aufbau der dogmatischen Theologie sollte folgende werden: biblische Grundlagen, die Patres, die Dogmengeschichte in der Verbindung mit der Kirchengeschichte, danach eine spekulative Analyse (im Folge vom Heiligen Thomas) und die Erschließung der Zusammenhänge. Es ist außerdem noch wichtig das Bewusstmachen der Anwesenheit und Wirksamkeit der liturgischen Mysterien. Man soll die Lösung der menschlichen Problemen im Lichte der Offenbarung suchen, und sie für die Anderen zeitmäßig zu vermitteln.

Die Moraltheologie soll eine erweitertem Maße biblische Begründung erlangen. Die Kirchenrecht und die Kirchengeschichte soll das ganze Mysterium der Kirche vor Augen halten. Die Liturgie soll nach dem liturgischen Dekretum unterrichtet werden. Der Ökumenismus und die religionsgeschichtliche Studien sollen zur Kenntnis und zur Annäherung der Kirchen, der kirchlichen Gemeinschaften und der Religionen beitragen.

Das Dekretum „Orientalium ecclesiarum“ über die mit Rom unierten Ostkirchen⁹

Das Hauptanliegen der Gründung unseres Seminars war die entsprechende intellektuelle, spirituelle, pastorale und rituelle Ausbildung der Priester von byzantinischen Ritus in Ungarn. In diesem Zusammenhang bedeutete die rituelle Ausbildung das wie der liturgischen Zelebrationen. Das Studium folgte die lateinische Handbücher der Theologie (falls sie überhaupt vorhanden waren). Aus der Grund der Armut nach dem Krieg, Mangel an gedruckten Dispensen, bereiteten sich die Priesteramtskandidaten für die Prüfungen aus der mit eigenen Hand geschriebenen Notizen.

Die Tagesordnung im Priesterseminar folgte die jesuitische Modell der europäischen Priesterseminare. (Der Bischof Miklós Dudás und der erste Rektor des Priesterseminars P. János Liki OSBM waren Alumni des Collegium Germanicum et

⁸ OT 16

⁹ OE

Hungaricum in Rom). Man hat einfach die strenge Ordnung dieser vorkonziliären lateinischen Priesterseminare übernommen.

Das Dekretum OE des Konzils, neben der Bestätigung der Gleichberechtigung der Riten fordert sie auf das Erkennen ihrer eigenen Traditionen.

Die Frage der Änderung und der Rückkehr¹⁰

Der 6. Punkt des Dekretums „Treue zur Traditionen“ erwähnt zwei Orientierungsrichtungen: „Die östliche Gemeinschaften dürfen und sollen ihre Liturgie und Disziplin behalten, falls sie etwas ändern wollen, sollten sie dies nur aus der Interesse ihrer eigenen organischen Entwicklung tun“¹¹. „Hätten sie ihre Traditionen falscher Weise verlassen, dann suchen sie die Möglichkeit der Rückkehr zur Traditionen ihrer Vorfahren“¹². Es ist offensichtlich, daß der wichtigste Ort wo man den Sinn und das Wesen der eigenen Traditionen kennen lernt ist die Ausbildung und die Erziehung.

Dies bedeutet jedoch nicht, dass unsere Priesteramtskandidaten neben den lateinischen theologischen Studium von Dogmatik, Moralthologie usw. auch noch griechischen Unterrichtsfächer studieren, wie z.B.: östlichen Kirchenrecht und byzantinische Liturgie, sondern dass den ganzen Geist des Studiums müsste von den Werten und Mentalität der östlichen Tradition durchdrungen werden.

Diese Aufgabe scheint für das erste Blick für eine relativ so kleine Gemeinschaft zu große Aufgabe zu sein. Die Lage ist jedoch gar nicht so hoffnungslos. Die Mentalität des Konzils selbst wurde nämlich von der Geist des Dialogs, von der Option des „zurück zu den Quellen“ durchdrungen. In diesem Dialog sind viele Werte der östlichen Tradition einbezogen (z.B. die Hochwertung der patristischen Tradition, die Synodalität). Es ist nicht zu vergessen, dass die kritischen Ausgaben der Autoren der Patristik ist ein großes Verdienst von Theologen des lateinischen Ritus und der römischen Kirche. In diesem Sinne kann man wohl sagen, dass einige Theologen der westlichen Kirche helfen für uns alle die Reichtümer der Patristik gemeinsam zu entdecken.

Im Inhalt und in der Mentalität unserer Theologischen Unterricht müssen wir danach streben, dass das Orientalische nicht nur eine Anhang zum Ganzen, sondern zu seinem Grund und zu seinem organisatorisches Prinzip werde.

Zum Glück kann man feststellen, dass in der nachkonziliarischen römischen Theologie durch ihre biblische, patristische, dogmengeschichtliche und ökumenische Einstellung wertvolle Eigenschaften der östlichen Tradition, wie die Lehre der Kirchenväter, eine synthetische Sichtweise und eine gesunde Pluralismus zumindest Ansatzweise immer anwesend ist. Unsere Aufgabe ist also oft das Erkenntnis und die Vertiefung von dieser Grundlinien.

Die Bedeutung der Muttersprache in der Liturgie und in der Theologie¹³

Das Dokument spricht zwar nicht ausdrücklich vom Gebrauch der Muttersprache in der theologischen Unterricht, aber aus der Möglichkeit ihr liturgisches Gebrauch folgt mit Selbstverständlichkeit ihre Anwendung in der Theologischen Unterricht. Die

¹⁰ OE 6

¹¹ A II. *Vatikáni Zsinat tanítása* 359. o.

¹² U.o.

¹³ OE 23

Bindung der jeweiligen Sprachen zur Literatur und zur nationalen „Genius“ könnte zur Bereicherung der Theologien der „sui iuris“ Gemeinschaften der unierten Katholiken beitragen.

Die Methode der Unterricht: Wie müssen wir lehren?

Das II. Vatikanische Konzil hat nicht nur die Reform der Inhalt des Studiums, sondern auch an die Erneuerung der Methode vorgesehen¹⁴.

Das Ziel ist nicht bloßes *Wissensvermittlung*, sondern die wirkliche *Ausbildung* der Alumnen. Man muss die Methoden der Unterricht überprüfen. Die Vorträge müssen mit der Besprechung des Thema und mit Übungen vertieft werden. Es ist eine wichtige Frage, wie könnte man das Einzelstudium oder das Studium in kleineren Gruppen der Alumnen besser motivieren? Die Einheitlichkeit der Ausbildung ist wichtig, die Vervielfältigung der Studienfächer ist zu vermeiden, Fragen, die ihre Bedeutung verloren haben kann man weglassen oder für höhere Studien verschieben.

Die neue Ausbildungssystem an der Theologischen Hochschule von Nyíregyháza

Die Affiliationsvertrag mit dem Römischen Päpstlichen Östlichen Institut

Unsere Hochschule wurde im 1996 zu einem affiliertes Institut des römischen Pontificio Istituto Orientale (PIO). Die Affiliation bedeutet, das unsere Theologische Hochschule im Namen des PIO das Universitätsdiplom des Baccalaureats in der Theologie geben kann. Die Affiliation verlangte die Überarbeitung der Unterrichtsstruktur und die Einführung von Kreditsystem.

Das *kurzfristige* Ziel der Strukturwechsel war die Modernisierung der Ausbildungssystem. Zum Muster zu dieser Wandel diente die Ordo der römischen Pontificia Università Gregoriana (PUG). Unsere Mutterinstitut das PIO hängt nämlich mit dem Gregoriana und mit dem Päpstlichen Bibelinstitut eng zusammen.

Das *mittelfristige* Ziel der neuen Ordo war die Erfüllung der Bedingungen der Aggregation mit dem PIO. Durch eine Aggregation erlangt ein Institut das Recht das Theologische Lizenziat zu geben.

Unser langfristiges Ziel ist die Verwirklichung einer eigenständigen Ungarisch-Griechisch-Katholischen Fakultät.

Die Unterrichtsstruktur

Die Zielsatzung der Veränderung der Unterrichtsstruktur hat sich hauptsächlich nicht auf die Menge der Studienmaterial konzentriert. Die Hauptfrage lautete: wie kann man innerhalb von gegebenen Zeitintervall mit den Studenten die notwendige Kenntnisse und Fähigkeiten aneignen lassen, wie kann man ihre Leistungen differenziert bewerten, wie kann man Sie auf selbstständige Aktivität bewegen, Möglichkeiten zur Entfaltung eigener Interesse anbieten, und sie zur Lösung zukünftiger Problemen vorzubereiten.

¹⁴ OT 17

DIE UNTERRICHTSSTRUKTUR AN DER HEILIGEN ATHANASIVS THEOLOGISCHEN
HOCHSCHULE VON NYÍREGYHÁZA

Bei der aktuellen Ordo hat man drei Systemen verglichen: das alte Ausbildungsordnung von Nyíregyháza (die praktisch mit der System von anderen ländlichen Priesterseminaren vom Ungarn das gleiche war), das System von der Theologischen Fakultät der Universität Pázmány Péter von Budapest und das System der römischen Universität Gregoriana.

**Die Prioritäten des neuen Studienordnung
Reform der alten System**

Die traditionelle Unterricht an der Theologie hat seinen Akzent auf das Aneignen, Vertiefen und Weitergeben von Wissensgut der allgemein anerkannten (scholastisch) theologischen Handbüchern (manuales) gesetzt. So konnte man erreichen, das man die scholastische Definitionen einen Lebenslang auswendig zitieren konnte.

Unter den Sprachen erwartete man ein grundstufemäßiges Kenntnis der klassischen Sprachen. In Nyíregyháza waren Griechisch und Latein verpflichtend, Altkirchenslavisch und Hebräisch frei wählbar). Das Studium von modernen Fremdsprachen war zwar möglich, die Erreichung von einem bestimmten Niveau war jedoch keine Grundforderung.

Die neue Ordo

Ein wesentliches Grundelement der neuen Studienordnung war die Beibehaltung von Studienfächer die eine solide philosophische und theologische Grundbildung geben. Das wichtigste Neuerung war die Einführung von Seminarien, und die erhöhte Anzahl von Unterrichtsstunden der modernen Fremdsprachen. Es ist auch wichtig die Erscheinung von den wählbaren (optionalen) Kurse, die für die Studenten eine größere Gelegenheit die Vertiefung der eigenen Interesse, für die Professoren eine Möglichkeit für den Vortrag ihrer eigenen Forschungsergebnissen anbieten.

Ein Kredit entspricht einer Stunde pro Woche. Das Verhältnis vom alten zum neuen System zeigt in Krediten ausgedrückt folgende Unterschiede:

	Alte	Neue
Philosophische und theologische Grundkurse	232	183
Seminarien	–	20
Sprachen	8	30
Frei wählbare (optionale) Kurse	–	16
Insgesamt:	240	249

Bei den *Seminarien* ist eine weitere Unterscheidung notwendig: es gibt Grundseminare und Fachseminare.

Die *Grundseminarien* laufen jeweils zwei Semester lang und vertiefen die Grundausbildung. Diese sind folgende:

Die philosophisch-methodologische, die fundamentaltheologische, die biblische und die synthetisch-dogmatische Seminar (insgesamt 16 Kredit).

Die *Fachseminarien* sind Bedingung des Elaboratums zum Bakkalaureat (Diplomarbeit) (4 Kredit).

Bei den Frei wählbaren Kursen versucht man vor allem dem östlichen Charakter des Instituts entsprechende Themenbereiche anzubieten (16 Kredit).

Die intensive Sprachkurse der Modernen Fremdsprachen. (Am Anfang war für alle das italienische verpflichtend, heute kann man von den 5 Weltsprachen wählen). Eine staatlich anerkannte Mittelstufeprüfung ist Bedingung des Diploms.

Die Arbeit in den Seminarien

Ein wesentlich neues Element war in unseren Studienstruktur die Arbeit in den Seminarien. Das besteht aus den folgenden Komponenten: eine regelmäßige Vorbereitung für jede Seminarsitzung, die gemeinsame Arbeit im Seminar, die Führung und Kontrolle vom Professor.

Als eine Möglichkeit kann man folgenden Ablauf von einem Grundseminar beschreiben. Am Anfang liest ein Student den Protokoll der vorherigen Sitzung, sie wird kurz diskutiert, eventuell ergänzt und danach für jede fotokopiert. Zum Thema von jeder Seminarsitzung sollen alle bestimmte Artikel lesen, und diese an einer Seite zusammenfassen. Die erste Hälfte der Sitzung steht einem Studenten zur Verfügung, der seinen Referat vorträgt, über ein Thema, das am Anfang des Semesters ausgezeichnet wurde. Der Student aufgrund seiner eigenen Forschung ergänzt das Material, stellt eine Bibliographie zusammen. Am Ende des Studienjahres müssen jede in Form eines größeren Elaborats (10-15 Seiten), nach den Kriterien der wissenschaftlichen Methodologie dieses Thema behandeln. Bei der Bewertung der Leistung der Studenten werden all diese Komponente einbezogen.

Zum Elaborat gibt weitere Aspekte der Dialog, der in der zweiten Hälfte des Seminars erfolgt. Diesmal sollen alle ihre Meinungen und Beiträge mitteilen. In dieser Phase ist die koordinierende und kontrollierende Rolle des Professors sehr wichtig.

Die Qualifikation (Note) des Seminars hängt vor allem vom Elaborat ab, aber alle andere Komponente (das Referat, die Aktivität an den Sitzungen, der eine Protokoll, die Zusammenfassungen) sind miteinzubeziehen.

Die Fachseminare bereiten für das Bakkalaureat vor, oder sie ermöglichen die Vertiefung von interessanten Fachbereichen. Es ist eine allgemeine Erfahrung, dass die Arbeit in Seminarien eine sehr Zeitaufwendige und schwere Arbeit ist, die aber durch die persönliche Konfrontation mit den gegebenen Themen viel reichere Früchte bringt und viel länger in Erinnerung bleibt, als bei den sonstigen Kursen.

DIE GESCHICHTE DER SANKT-ATHANAS-HOCHSCHULE FÜR GRIECHISCH-KATHOLISCHE THEOLOGIE

JANKA György

Rezumat: Istoria Institutului Sfântul Atanasiu pentru teologia greco-catolică. Facultatea de Teologie Sf. Atanasiu a cunoscut în ultimii ani, prin mila lui Dumnezeu și grija ierarhului locului o dezvoltare extraordinară. În primul an academic s-au înmatriculat 15 studenți, în al cincizecilea 203. La început facultatea a avut 5 dascăli, iar azi are 28. În ultimii 50 de ani facultatea noastră a dat Bisericii greco-catolice din Ungaria 259 de preoți hirotoniți¹.

1. Die Gründung der Hochschule

Die griechisch-katholische Diözese von Hajdúdorog, die im Jahre 1912 mit einer päpstlichen Bulle, die mit den Worten *Christifideles Graeci* anfängt, gegründet wurde, hatte 38 Jahre lang kein eigenes Priesterseminar und keine Hochschule für Theologie. Die in die Diözese aufgenommenen Seminaristen absolvierten die nötigen Schulabschlüsse und akademischen Grade je nach landes- und kirchenpolitischer Lage an verschiedenen theologischen Institutionen.² Am 6. September 1950 schrieb Dr. Miklós Dudás, Bischof von Hajdúdorog, dem Minister für Religion und öffentliches Schulwesen, einen Brief, in dem er bekannt gab, dass die Errichtung eines eigenen Priesterseminars in Nyíregyháza, dem Komitatssitz, wegen der Abtrennung der Theologischen Fakultät von der Péter Pázmány Universität in Budapest³, und aus finanziellen und anderen Gründen als notwendig erschien.

¹ vgl. Liste der immatrikulierten Studenten der Hochschule für Theologie bzw. Namenliste der griechisch-katholischen Priester, die ihr Studium an der Hochschule absolvierten. Beide wurden von István Ivancsó zusammengestellt. In Janka, Gy. (Hrsg.) *Erbe und Mission. Beiträge zur wissenschaftlichen Konferenz zum fünfzigjährigen Jubiläum der Gründung des Griechisch-Katholischen Priesterseminars von Nyíregyháza und der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie*, 2-3. Oktober 2000, Nyíregyháza 2001, S. 237-249.

² Die Seminaristen studierten bis 1919 in Ungvár, bis 1928 in Esztergom, bis 1939 in Budapest, bis 1944 wieder in Ungvár, dann wieder in Budapest. vgl. Unsere Priesterausbildung zwischen 1912-1050, in Janka, Gy. (Hrsg.) *Erbe und Mission. Beiträge zur wissenschaftlichen Konferenz zum fünfzigjährigen Jubiläum der Gründung des Griechisch-Katholischen Priesterseminars von Nyíregyháza und der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie*, 2-3. Oktober 2000, Nyíregyháza 2001, S.83-98.

³ Laut Verordnung mit Gesetzeskraft Nr. 1950:23 vom 30. Juni 1950 des Präsidialrates der Volksrepublik Ungarn und unter Bezugnahme auf die Trennung von Staat und Kirche sollten die Theologischen Universitätsfakultäten von den Universitäten abgetrennt und den zuständigen Kirchen übergeben werden. In diesem Sinne wurden am 23. August 1950 vom Kultusministerium alle Dozenten der Theologischen Fakultät von ihren Ämtern fristlos befreit. Mit diesem Schritt hörte die Theologische Fakultät nach 325 Jahren auf, als Fakultät einer staatlichen Universität zu existieren. Am 26. September 1950 begann sie das aktuelle akademische Jahr als Akademie für Römisch-Katholische Theologie. vgl. Balogh, M. – Gergely, J. *Kirchen im neuzeitlichen Ungarn 1790-1992*, Budapest 1993, S.291-293.

Im Brief bat er den Minister um die Kenntnisnahme der Eröffnung des Seminars und der Hochschule für Theologie in Nyíregyháza ab Ende September. Er deutete an, dass die neue Institution für die ersten zwei Jahrgänge zuständig wäre, die oberen Jahrgänge würden in Budapest bleiben.⁴ Vom Ministerium für Religion und öffentliches Schulwesen berichtete Hauptreferent János Tátray den Herrn Bischof über die Kenntnisnahme der Errichtung des Seminars.⁵

Es gleicht einem Wunder⁶, wie diese Vorstellung in Erfüllung gehen konnte, wo in den Nachbarländern die griechisch-katholische Kirche liquidiert wurde, die Mönche ab dem 8. Juni 1950 aus ihren Ordenshäusern deportiert wurden, und der Minister József Darvas und der Erzbischof von Kalocsa József Grósz am 30. August die vom Staat erzwungene „Vereinbarung“ unterzeichnet hatten, die das Leben der Kirche noch weiter erschwerte, denn dieser Vereinbarung gemäß wurde ab dem 7. September den Mönchen die Betätigungsgenehmigung durch die Verordnung mit Gesetzeskraft Nr. 1950:34 entzogen.⁷

Bisher kamen keine Dokumente zum Vorschein, aus denen hervorginge, warum der Staat die Errichtung des Seminars nicht verhindert hatte.⁸ Es ist zugleich merkwürdig, dass in Hejce, im ehemaligen bischöflichen Feriendomizil, noch im selben Jahr ein Seminar errichtet wurde, das für Seminaristen aus den Diözesen von Košice und von Rosenau bestimmt war. Dieses Seminar verschmolz sich aber im Februar 1952 mit der Hochschule für Theologie in Erlau.⁹

Beim Entschluss von Bischof Dudás zu diesem tapferen Schritt spielte auch sein Bruder Bertalan eine wichtige Rolle, der den Oberhirten darauf aufmerksam machte, dass dies die einzige Möglichkeit zur Rettung der Basilianernovizen wäre.¹⁰

Die Seminaristen kamen am 27. September 1950 im neu errichteten Seminar an. Die feierliche Eröffnungsliturgie des neuen akademischen Jahres fand am 1. Oktober um 18 Uhr statt und wurde vom Rektor der Institution zelebriert, in Anwesenheit des Oberhirten bzw.

⁴ Griechisch-Katholisches Bischöfliches Archiv (im Weiteren GKBA) Nr. 2715/1950

⁵ Ministerium für Religion und öffentliches Schulwesen 1120-19-1/1950 „Ihren Bericht mit der Nummer oben über die Errichtung eines Priesterseminars und Akademie für Theologie am Sitz der Diözese in Hajdúdorog, in Nyíregyháza, nehme ich zur Kenntnis.“

⁶ Pirigy, I. *Schicksale von Griechisch-Katholischen Priestern*, Debrecen 1999, S.110-111.

⁷ Gergely, J. *Die Vereinbarung von 1950 und die Liquidierung der Mönchsorden in Ungarn*, Budapest 1990, S. 23-329.

⁸ Es bestehen Vermutungen, dass es erlaubt wurde, weil man den Bischof für die Tätigkeit in der Friedensbewegung erwärmen wollte.

⁹ In diesem Seminar gab es nicht einmal elektrische Beleuchtung, deshalb wurde es auch „das Seminar mit Petroleumlampe“ genannt. vgl. Koncz, L. *Erziehung und Ausbildung zum Priester*, in Turányi, L. (Hrsg.) *Ungarischer Katholischer Almanach II. Das Leben der ungarischen katholischen Kirche 1945-1985*, Budapest 1988, S. 126.

¹⁰ Nach den Erinnerungen von Bertalan P. Dudás. vgl. Makkai, L. *Die Errichtung der Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie und des Priesterseminars und ihre Geschichte 1950-1960*. (Diplomarbeit in Kirchengeschichte, Manuskript) Nyíregyháza 1999, S.14

DIE GESCHICHTE DER SANKT-ATHANAS-HOCHSCHULE FÜR GRIECHISCH-KATHOLISCHE THEOLOGIE

des päpstlichen Prälaten, Exarchenvikars István Szántay-Szemán und der Geistlichkeit von Nyíregyháza.¹¹

Die Hochschule für Theologie und das Priesterseminar entstanden durch die Umgestaltung einiger Räume des bischöflichen Appartements und des Diözesenbüros: Die Institution bestand aus zwei Dormitorien, zwei Studier- und Vorlesungssälen, einem Gemeinschaftsraum, einer Infirmerie, einem Badezimmer, einem Rektorbüro und einer Kapelle. Den größten Teil der Einrichtungsgegenstände (Tische, Stühle, Eisenbette, Geschirr) erbt die Hochschule vom Sankt-Josafat-Schülerwohnheim, das 1943 von Gyula Kovács organisiert und später, 1948, vom Staat geschlossen wurde.¹²

Der Unterricht fing am 2. Oktober 1950 mit fünf Studenten im zweiten, und zehn Studenten im ersten Studienjahr. Der Staat sicherte fünf Lehrern die Kongrua. Der erste Rektor der Institution war Imre János P. Liki OSBM (1950-58), der seinen Dokortitel in Rom erworben hatte. Die Unterrichtssprache war das Ungarische,¹³ der Unterricht wurde dem System der römisch-katholischen Hochschulen gemäß gestaltet.¹⁴ Die Fachlehrer versuchten jedoch von Anfang an, den Lehrstoff mit Kenntnissen in bezug auf die östliche Liturgie zu erweitern. Der Lehrstoff enthielt auch spezielle Fächer der östlichen Liturgie, wie die Geschichte der Griechisch-Katholiken in Ungarn, Liturgielehre, Liturgiegeschichte, Kirchengesang, liturgische Sprache (Griechisch, Altslawisch), östliche Theologie, Typikon. Einen organischen Teil der Erziehung der Seminaristen für das liturgische Leben bildete den Unterricht der Assistenz und – nachdem die Seminaristen vor den Leitern des Magisters in Assistenz bzw. des Seminars „eine Prüfung ablegten“ – ihre alltägliche Ausübung in der Kapelle bzw. an Wochenenden in den Kirchen und den Gemeinden.¹⁵

2. Die ersten 25 Jahre

Die aus politischer Hinsicht schwierigsten Jahre fielen auf die Regierungszeit vom Herrn Bischof Dudás.¹⁶ Das Gesetz Nr. I. aus dem Jahre 1951 verordnete die Errichtung des Staatlichen Kirchenamtes, das alle rechtlichen und polizeilichen Mittel für die Kontrolle,

¹¹ Ivancsó, I. Die Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie und das Priesterseminar, in Timkó, I. (Hrsg.), *Jubiläumsschrift der Byzantinisch-Katholischen Diözese von Hajdúdorog 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, S.118

¹² Alte Semester: In memoriam Gyula Kovács, Religionslehrer, Unterrichtsdekan 1912-1987, in Dudás, L. (Hrsg.), *Kalender der Griechisch-Katholischen Revue 1999*, Nyíregyháza 1998, S.121-125

¹³ vgl. Die Erinnerungen von Dr. Marcell Mosolygó, in Beran, F. (Hrsg.), *Sie gehen vor uns. Aussagen über die Kämpfe und die Schönheiten des Priesterlebens*, Budapest 2000, S. 91-104

¹⁴ In den Fragen des Stundenplans und der Tagesordnung führte Rektor Liki Briefwechsel mit den Rektoren der anderen Seminare. GKBA nr. 47-1950/51

¹⁵ Ivancsó, I. Assistenz, in Ivancsó, I. (Hrsg.), *Mit einem Munde und einem Herzen. Jubiläumsschrift der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie (1950-2000)*, Nyíregyháza, 2000 S.157-164.

¹⁶ vgl. Adriányi, G. Die ungarische katholische Kirche während des Sozialismus 1945-1989, in Janka, Gy. (Hrsg.) *Erbe und Mission. Beiträge zur wissenschaftlichen Konferenz zum fünfzigjährigen Jubiläum der Gründung des Griechisch-Katholischen Priesterseminars von Nyíregyháza und der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie, 2-3. Oktober 2000*, Nyíregyháza 2001, S.49-57.

Knebelung und Einschüchterung des Lebens der Kirche einsetzte.¹⁷ Ein Mittel dazu war die Ernennung von sog. Ministerialkommissaren für die Diözesen. Der Staat erheischte sich das frühere Patronatsrecht.¹⁸ Die Bischöfe wurden verpflichtet, einen Treueid auf die Ungarische Volksrepublik und die Verfassung abzulegen.¹⁹ Das Staatliche Kirchenamt führte seinen Willen gegen den Bischof auch in Personalfragen am größten durch: In jeder Diözese wurden für die leitenden Positionen Priester disponiert, die bereit waren, an der Friedensbewegung mitzuwirken. Die Veränderungen waren so beträchtlich, dass das Tageblatt *Magyar Kurír* am 3. September 1951 die Namensliste der Ordinarien, Vikare, Hilfsbischöfe und Bürodirektoren veröffentlichte.²⁰ Dies hatte notwendigerweise auch auf die Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie seine Auswirkungen. In den ersten fünf Jahren unterrichteten dreizehn Lehrer einander abwechselnd. Sogar der Vikar und der Bürodirektor nahmen an der Ausbildung der Seminaristen teil, während andere Lehrer das Lehrerkollegium wegen politischen Zwanges verlassen mussten. Der Oberhirt musste von den Seminaristen auf administrativen Befehl die ehemaligen Basilianernovizen entlassen.

Während der Revolution und des Freiheitskampfes von 1956 unternahm das Lehrerkollegium und die Seminaristen der Hochschule für Theologie keine aktive politische Rolle. Der Unterricht ging weiter, aber dies bedeutete keinesfalls Gleichgültigkeit. Jeden Tag wurde für die ungarische Heimat gebetet, die Heiligtümer /*Supplicatio*/ wurden angebetet und Rosenkranz wurde gelesen. Die Nachrichten von außen verfolgte man bekümmert. Als es so aussah, dass die Russen das Land verlassen und freie Wahlen gehalten werden, wurden am Ende der Liturgie die Großen Doxologien und die Nationalhymne gesungen. An den Tagen nach dem blutigen Ende wurden für den Gedichtsvortragswettbewerb des Seminars

¹⁷ Der Bericht von Mátyás Rákosi auf der Sitzung der Politkommission vom 28. Juni 1951 widerspiegelt das mit zynischer Grausamkeit: „Die Bourgeoisie hat auch die Kirche aufgeboten. Die Reaktion der Priester bewegt sich und ist aktiv, aber sie kommen den Zeiten nicht nahe, wo sie noch von Mindszenti (sic!) geführt waren. Trotzdem haben wir uns entschlossen, einen wichtigen Schlag gegen sie auszuführen... Im Fall von Mindszenti war für uns wichtig, den Zauber der Kirche zu brechen, und es hat sich herausgestellt, dass auch der Fürstprimas eingelocht werden kann, und auch sein Herz rutscht ihm in die Hose, wenn er vor dem Gericht der Volksdemokratie steht. Die Götterdämmerung hat auch sie erreicht.“ Die Kopie des Originalprotokolls wurde von Lénárd, Ö. *Kraft in der Kraftlosigkeit*, Budapest, 1994, S.246-248 publiziert. Über den rücksichtslosen ideologisch-politischen Kampf des kommunistischen Staates gegen die Kirche wusste auch der Vatikan Bescheid. vgl. Casaroli, A. *Das Martyrium der Geduld. Der Heilige Stuhl und die kommunistischen Staaten (1963-1989)*, Budapest 2001, S. 123. Bemerkungen dazu: Szabó, F. Die Ostpolitik aus dem Blickwinkel von Kardinal Casaroli, *Tárlatok* 49 (2000/3) S.436-442.

¹⁸ 4. Juli 1951. Verordnung mit Gesetzeskraft Nr. 1951:20.

¹⁹ 21. Juli 1951.

²⁰ Szántó, K. *Die Geheimnisse des Staatlichen Kirchenamtes*, ohne Ortsangabe 1990, S. 26.

DIE GESCHICHTE DER SANKT-ATHANAS-HOCHSCHULE FÜR GRIECHISCH-KATHOLISCHE THEOLOGIE

Gedichte ausgewählt, aus denen „die Liebe für die Heimat und die Sehnsucht nach Freiheit“ strahlten, formulierte der damalige Hauptduktor.²¹

Im Herbst 1958 wurde für die Leitung der Hochschule für Theologie und des Priesterseminars ein neuer Rektor, Dr. Béla Bacsóka, ernannt, der bereits ab 1951 am Unterricht teilnahm. Dr. Béla Bacsóka war bis 1984 Rektor der Institution, er unterrichtete aber die Seminaristen bis zu seinem Tode im Jahre 1986.²²

Zur vielleicht schwersten Krise im Leben der Hochschule für Theologie und des Priesterseminars kam es im April 1959. Am 17. April, einem Freitag, nach drei ordnungsgemäß gehaltenen Stunden erschien der Bischof im Bischofsmantel in der Kapelle vor den Priestern von Nyíregyháza, dann im Studiersaal vor den Seminaristen, und las seine Stellungnahme in bezug auf die drohende Lage vor. Er erlaubte es nämlich nicht, dass Miklós Beresztóczy, Präsident der Landespriester-friedensbewegung, den der Heilige Stuhl exkommuniziert hatte,²³ den Seminaristen einen Vortrag hält. Diese Entscheidung war auch deshalb besonders schwierig, weil im März desselben Jahres fast alle Seminaristen des Budapester Zentralseminars und ihre drei Anführer entlassen wurden, die sich der Priesterfriedensbewegung gegenüber feindlich verhalten hatten bzw. Solidarität zu ihren Kommilitonen, die auf Zwang des Staatlichen Kirchenamtes ausgeschlossen worden waren, gezeigt hatten. Miklós Dudás war sich dessen bewusst, dass er mit seiner Gewissensentscheidung die Existenz des Seminars und vielleicht sogar der Diözese gefährdet. Die ersten beiden Punkte seiner Stellungnahme bezogen sich auf die Diözese und deren Priester: auf die Treue zu Rom und die Sicherung der ewigen Seligkeit. Der dritte Punkt war für die Seminaristen bestimmt: Sollten die staatlich zuständigen Behörden etwas von ihnen verlangen, was mit einem Bruch mit dem Statthalter Jesu Christi, dem Papst identisch wäre, d.h. wenn das der Preis des Fortbestehens wäre, löst er *eo ipso* das Seminar auf.²⁴ Er bat die Seminaristen, in diesem Fall lieber gute Zivilisten zu werden.²⁵ Letzthin kam weder Miklós Beresztóczy, noch wurde das Seminar vom Staatlichen Kirchenamt aufgelöst, aber dem Bruder des Bischofs, Bertalan Dudás, wurde die Betätigungsgenehmigung und zehn dem Bischof nahe stehenden Priestern die Kongrua, das staatliche Gehalt, entzogen.

²¹ Eintragung des Hauptduktors János Kisfalusi. *Hauptduktoriales Journal* II. (1953-1959) S.216-229. Sivadó, J. Im Schatten von Jubiläen..., in Ivancsó, I. (Hrsg.), *Mit einem Munde und einem Herzen. Jubiläumsschrift der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Theologische Theologie (1950-2000)*, Nyíregyháza 2000, S.94.

²² Ivancsó, I. Die Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie und das Priesterseminar, in Timkó, I. (Hrsg.), *Jubiläumsschrift der Byzantinisch-Katholischen Diözese von Hajdúdorog 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, S.122 u. 133. Die denkwürdigen Stunden von Dr. Béla Bacsóka führen seine ehemaligen Studenten immer noch im Munde.

²³ 2. Februar 1958. Die Synodalkongregation hat die katholischen Priester Miklós Beresztóczy, Richárd Horváth und János Máté wegen ihrer Beteiligung an der Politik exkommuniziert.

²⁴ *Hauptduktoriales Journal* II. (1953-1959) S. 379.

²⁵ Lakatos, L. Ein bescheiden gefeiertes bischöfliches Jubiläum, in Ivancsó, I. (Hrsg.), *Mit einem Munde und einem Herzen. Jubiläumsschrift der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie (1950-2000)*, Nyíregyháza 2000, S.55; Sivadó, J. Im Schatten von Jubiläen, in *op. ult. cit.* 94; Janka, Gy. Erinnerungen an das Seminar, in *op. ult. cit.* 99; Orosz, Á. Nach 40 Jahren, in *op. ult. cit.* 50.

Der Oberwirt wurde unter Hausarrest gestellt, er durfte Nyíregyháza nicht verlassen.²⁶ Auf staatlichen Befehl durften die einzuweihenden griechisch-katholischen Priesterkandidaten Primizbilder geschenkt bekommen, wie ihre Kollegen an anderen Priesterseminaren.²⁷

Das hervorragendste kirchliche Ereignis in den 60-er Jahren war das II. Vatikanische Konzil (1962-65). Für die erste Periode durften nur drei ungarische Bischöfe in den Vatikan reisen. Später, im Jahre 1964, dank des sog. partiellen Abkommens zwischen dem Staat und der Kirche auch mehrere Oberhirten.²⁸ Bischof Miklós Dudás hatte die Möglichkeit, am letzten Abschnitt teilzunehmen, was für die ungarische Liturgie eine geschichtliche Bedeutung hatte. Am 19. November 1965 zelebrierte er in Anwesenheit der Konzilväter die Liturgie von Johannes Chrysostomos in vollem Umfang in ungarischer Sprache.²⁹ Nach seiner Heimkehr konnten sich die Seminaristen schon über ein Geschenk freuen, das vom Geiste des Konzils inspiriert wurde: Am 24. Dezember weihte der Oberwirt die Ikonostasis der Kapelle ein, deren Bilder von Alice Bélavári gemalt wurden.³⁰ Diese Trennwand mit Bildern gewann eine epochale Bedeutung: Sie vertiefte die Ehre und Liebe der Seminaristen zu den Ikonen und machte sie empfänglich, als Priester die Ikonostasen in ihren Kirchen zu achten, oder wo es keine gab, neue aufzustellen.³¹

Mitte der 60-er Jahre ergab sich ein weiteres Problem, das eine wichtige Veränderung im Leben der Seminaristen mit sich brachte. Auf staatliche Anordnung und mit Hinweis auf die Verfassung wurde die Freistellung der Geistlichkeit vom Militärdienst aufgehoben, und ab 1965 wurde der Militärdienst auch für Seminaristen stufenweise eingeführt. Die Dienstzeit dauerte den damaligen Gesetzen entsprechend 2 Jahre. Von den Seminaristen der Diözese von Hajdúdorog wurden zuerst im November 1966 zwei Leute einberufen.³² Nach einigen Jahren wurden die Musterung und die Einberufung der gesundheitlich geeigneten Seminaristen üblich. Zu Beginn waren die Kasernen von Lenti und von Nagyatád – später für die letztgenannte Marcali – für die Theologiestudenten bestimmt. Die Reduktion der Dienstzeit auf 18 Monate am Anfang 1982 bzw. auf 12 Monate ab 1987 galt auch für die Seminaristen. Inzwischen wurden die Theologen infolge des vom Radio Freies Europa entfesselten Skandals von Transdanubien nach Cegléd und Hódmezővásárhely versetzt.³³

²⁶ Makkai, L. *op. cit.* 48-49.

²⁷ *Hauptduktoriales Journal* II. (1953-1959) S.382.

²⁸ Casaroli, A. *op. cit.* 130-145. Zusätzliches Material zur politischen Lage hinsichtlich des Konzils: Máthé-Tóth, A. Konzil und Abwehr, *Igen* XIII. 3 (2001), S.4-7.

²⁹ Dudás, M. Die Entstehung der ungarischen liturgischen Sprache und das Christentum mit byzantinischer Liturgie in Ungarn, *Vigilia* 8 (1966), S.513.

³⁰ *Hauptduktoriales Journal* III. (1959-1972). 24.12.1965.

³¹ Nagymihályi, G. Altes und Neues in der ungarischen griechisch-katholischen Kirchenkunst, in Timkó, I. (Hrsg.), *Jubiläumsschrift der Byzantinisch-Katholischen Diözese von Hajdúdorog 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, S.78.

³² István Baán aus Nyíregyháza und Mihály Soltész aus Budapest. *Hauptduktoriales Journal* III. (1959-1972). 17. November 1966 bzw. Mitteilung von Dr. Mihály Soltész.

³³ Zu Ostern 1985 saßen die Seminaristen Attila Puskás aus der Diözese von Fünfkirchen / Pécs und József Binszki aus der Diözese von Kalocsa im Arrest des Artillerieregiments von Marcali, weil sie zuvor die Messe in der lokalen römisch-katholischen Kirche im Uniform besuchten. Diese Nachricht wurde im Radio Freies Europa vorgelesen. Mitteilung von Attila Puskás.

DIE GESCHICHTE DER SANKT-ATHANAS-HOCHSCHULE FÜR GRIECHISCH-KATHOLISCHE THEOLOGIE

Nach der Wende wurde für die Theologen auf einen Monat, d.h. auf die Grundausbildung reduziert, später wurden die Seminaristen vom Waffenmilitärdienst freigestellt.³⁴ Wir können nicht verschweigen, dass der Militärdienst dadurch, dass die Seminaristen mit Vorbestraften zusammengesperrt und unter ständiger Kontrolle und ständigem Druck der Polit- und Abwehroffiziere waren, eigentlich ein Versuch von Bruch und ideologischer Umerziehung war, besonders in den ersten Jahrzehnten. Auch unter den griechisch-katholischen Seminaristen gab es welche, die nach dem Militärdienst nicht ins Seminar zurückkehrten. An dieser Stelle möchten wir die Namen von zwei Seminaristen, György Legeza und János Járasi den Jüngeren, mit Respekt und Mitleid erwähnen. Sie haben in der Ungarischen Volksarmee eine so schwere Gesundheitsschädigung erlitten, dass sie nie ins Seminar zurückkehren konnten.³⁵

Das II. Konzil vom Vatikan schrieb die Reformierung der Priesterausbildung, die Erneuerung und die Modernisierung der Priestererziehung im Geiste des Konzils vor. Die Katholische Bischofskonferenz von Ungarn stellte die Studien- und Prüfungsordnung für die Priestererziehung bzw. die theologischen Hochschulen nach mehrjährigen nationalen und internationalen Vorbereitungsarbeiten von Fachexperten fertig. Die Studien- und Prüfungsordnung galt vom Herbst 1972 an für alle Institutionen im Lande als obligatorisch.³⁶ Die Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie und das Priesterseminar standen – wie die anderen katholische Seminare – vor der Erneuerung, aber Bischof Miklós Dudás war zu dieser Zeit schon schwer krank.

In dieser schwierigen Situation, im Dezember 1971 schickten die Seminaristen dem Oberhirten einen Brief zu, in dem sie auf die Reform des Seminars drangen. Im Januar 1972, nach einer Konsultation mit dem Lehrerkollegium bewilligte der Oberhirt eine modifizierte Hausordnung.³⁷ Am 15. Juli 1972, nach einer 33-jährigen Regierung starb Diözesanbischof Dr. Miklós Dudás. Das Hochstift wählte am 17. Juli 1972 den Herrn Kanonikus Dr. Imre Timkó zum regierenden Vikar.³⁸

3. Die Hochschule für Theologie und das Priesterseminar während der Regierungszeit vom Diözesanbischof Dr. Imre Timkó (1975-1988)

Am 10. Januar 1975 ernannte Papst Paul VI. Kanonikus Dr. Imre Timkó zum Diözesanbischof und Kanonikus Dr. Szilárd Keresztes zum Titularbischof von Chunavien und zum Hilfsbischof. Die Bischofsweihe fanden am 8. Februar 1975 in Nyíregyháza statt.

³⁴ Koncz, L. Erziehung und Ausbildung zum Priester, in Turányi, L. (Hrsg.) *Ungarischer Katholischer Almanach II. Das Leben der ungarischen katholischen Kirche 1945-1985*, Budapest 1988, S.130-131.

³⁵ Mitteilung von Dr. József Legeza.

³⁶ Koncz, L. *op. cit.* 132-137.

³⁷ *Hauptduktoriales Journal* III. (1959-1972) Mittwoch, der 19. April 1972. vgl. Miló, M. Erinnerung, in Ivancsó, I (Hrsg.), *Mit einem Munde und einem Herzen. Jubiläumsschrift der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie (1950-2000)*, Nyíregyháza 2000, S.153-154. „Die Formulierung war an manchen Stellen vielleicht nicht ganz angemessen. Dass es stimmt, wird dadurch bewiesen, dass wir nach zwei Wochen, als die Gemüter schon zur Ruhe gekommen waren, dem Herrn Bischof einen Entschuldigungsbrief schickten.“

³⁸ Pirigy, I. *Die Geschichte der Griechisch-Katholiken in Ungarn*, II, Nyíregyháza 1990, S.180.

Der neue Diözesanbischof erwähnte in seiner Thronrede, dass die Erneuerung der theologischen Ausbildung und der Erziehung im Seminar zu seinen wichtigsten Zielen gehört. Er schuf die äußerlichen Umstände mit mühsamer Arbeit: Zwischen 1978 und 1980 ließ er das Gebäude der Institution, das er am 14. September 1980 einsegnete, völlig renovieren.³⁹ Die neue Seminarskapelle byzantinischen Stils wurde 1981 fertiggestellt, die von den staatlichen Behörden – der politischen Lage entsprechend – als „liturgischer Praktikumsplatz“ genehmigt wurde.

Dr. Imre Timkó schenkte den Dekreten des II. Vatikanischen Konzils hinsichtlich der Ostkatholiken und der Verwirklichung des Dekrets über die Priesterausbildung große Beachtung.⁴⁰ Dies manifestierte sich nicht nur im Tauschen des lateinischen Priesterrocks mit Knöpfen gegen den östlichen Schnitts, oder in der Benutzung der Fastenfarben während der Beerdigungen,⁴¹ sondern in der Priesterausbildung auch in der Rückkehr von der Andacht gemäß der römischen Liturgie zur griechischen (z.B. anstatt Rosenkranz und Heiligtumsanbeten Akathistos).⁴² Die gründlichere Vorbereitung wurde ab dem Herbst 1976 von der Anordnung von zusammenfassenden Prüfungen (Rigorosen) in den größeren theologischen Lehreinheiten gefördert.⁴³ Vom Herbst 1985 an organisierten die Lehrer der Theologie auch für das größere Publikum Kurse.

Ein neues Phänomen war der halbjährige Propädeutikkurs für Seminaristen, die ab 1982 ihren auf 18 Monate reduzierten Militärdienst im Februar absolvierten. Er fand zuerst in Nyíregyháza statt, dann im erzbischöflichen Seminar von Erlau, zusammen mit den Seminaristen lateinischer Liturgie. Nach der Reduktion der Dienstzeit auf 12 Monate verlor er an Bedeutung.⁴⁴

Im Jahre 1984 kam es zu einer wichtigen Veränderung in der Leitung der Hochschule für Theologie und des Priesterseminars. Nach einem einjährigen Pro-Rektorat wurde Dr. István Pregun Rektor der Institution, der dieses Amt bis 1992 bekleidete.⁴⁵ Am 30. März 1988 starb plötzlich Diözesanbischof Dr. Imre Timkó. Zu seinem Nachfolger, zum Bischof von Hajdúdorog und zum apostolischen Präfekten von Miskolc, ernannte Papst Johann Paul II. am 30. Juni 1988. Weihbischof Dr. Szilárd Keresztes.

³⁹ Pirigyi, I. *op. ult. cit.* 181, 185. vgl. 1980 *Rundbrief* Nr. 3. Mit der Umgestaltung bekam das Gebäude 6 Einbett-, 7 Zweibett-, 5 Fünfbettzimmer, ein Studierzimmer, 4 Klassenräume, ein Lehrerzimmer, je ein Zimmer für den Rektor, den Spiritualen, den Präfekten, einen Festsaal und Toiletten bzw. Badezimmer.

⁴⁰ 1975 *Rundbrief* Nr. I: Die Thronrede von Dr. Imre Timkó.

⁴¹ 1983 *Rundbrief* Nr. II, 831/1983.

⁴² Koncz, L. *op. cit.* 1937.

⁴³ Ivancsó, I. Die Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie und das Priesterseminar, in Timkó, I. (Hrsg.), *Jubiläumsschrift der Byzantinisch-Katholischen Diözese von Hajdúdorog 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, S.130.

⁴⁴ Ivancsó, I. *op. ult. cit.* 131.

⁴⁵ Ivancsó, I. *op. ult. cit.* 133.

4. Die Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie unter der Leitung vom Diözesanbischof Dr. Szilárd Keresztes

1989 kam es zu einer politischen Wende in Ungarn, die auch im Leben der Kirche eine wesentliche Veränderung mit sich brachte. Am 1. Juli 1989 wurde das Staatliche Kirchenamt fristlos und ohne Rechtsnachfolger geschlossen, und die Mönchsorden bekamen wieder eine Betätigungsgenehmigung.⁴⁶ Am 24. Januar 1990 verabschiedete das Parlament das Gesetz Nr. IV über die Gewissens- und Religionsfreiheit bzw. über die Kirchen.⁴⁷ Das Leben der Kirche ist wieder frei geworden. Auch in den Nachbarländern fand die Wende statt, wodurch die griechisch-katholischen Bischöfe und Priester auch in der Ukraine und in Siebenbürgen aus der Illegalität hervortreten konnten und in Ungarn eine brüderliche Aufnahme fanden. Zum ersten Mal in der Geschichte der Hochschule wurden zum Studium zehn Seminaristen von außerhalb der Staatsgrenzen zugelassen.⁴⁸

Aus Anlass des Besuchs des Papstes im Jahre 1991 – der von Dr. Szilárd Keresztes organisiert wurde – wurde das Gebäude des Bischofssitzes und des Seminars renoviert. 1992 wurde das Dachgeschoss eingebaut, was die Errichtung neuer moderner Zimmer ermöglichte.⁴⁹ Zugleich zog die Hochschule ins Gebäude unter der Nummer 17 in der Gábor-Bethlen-Straße um, das von der Stadtverwaltung zur Verfügung der Hochschule gestellt wurde. Am Anfang wurden hier 5 Unterrichtsräume, ein Lehrerzimmer und ein Direktorzimmer errichtet. Später erhielt die Hochschule in der vom Staat zurückbekommenen, ehemaligen griechisch-katholischen Grundschule (Gábor-Bethlen-Straße 7) noch drei Unterrichtsräume, und zog 1998 auf den ersten Stock um.⁵⁰

Im Jahre 1991 wurde das Fernstudium,⁵¹ und 1992 – in Kooperation mit der György-Bessenyei Hochschule für Pädagogik – das Studium der Religionslehre eingeleitet.⁵² Für dieses konnten sich ab 1994 auch Laien als Studenten immatrikulieren, und wenn sie das Studium erfolgreich absolvierten, bekamen sie ein Theologendiplom.

1992/93 wurde Dr. István Pregun zum Rektor ernannt,⁵³ der zunächst die Aufgabe der Direktion des Studiums der Religionslehre wahrnahm.⁵⁴ Der neue Rektor wurde Dr. László Orosz (1993-1995).⁵⁵ Seit 1994 nehmen auch die griechisch-katholischen Seminaristen am einjährigen Vorbereitungskurs teil, der dem Studium vorausgeht und bis

⁴⁶ Gesetz Nr. XIV des Jahres 1989 bzw. Gesetz Nr. XVII des Jahres 1989.

⁴⁷ *Kirchen, Glaubensgemeinschaften und Gemeinden in Ungarn 1999-2000*, Budapest 1999, S.151-171.

⁴⁸ Orosz, I. Landleute und / oder im Seminar und an der Hochschule für Theologie, in Ivancsó, I (Hrsg.), *Mit einem Munde und einem Herzen. Jubiläumsschrift der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie (1950-2000)*, Nyíregyháza 2000, S.179-186.

⁴⁹ GKBA Nr. 1259/1992 bzw. Nr. 1411/1992.

⁵⁰ Hier wurden 4 Unterrichtsräume, ein Lehrerzimmer, ein Computerraum, das Büro des Hauptdirektors, das Büro des Direktors der Fakultät für das Fernstudium, das Sprachenzentrum, das Büro für Studienorganisation und Nebenräume untergebracht.

⁵¹ GKBA Nr. 2146/1990. Einleitung des Fernstudiums.

⁵² GKBA Nr. 1979/1991. Einleitung des Studiums der Religionslehre.

⁵³ *1992 Rundbrief Nr. IV*, 2270/1992.

⁵⁴ GKBA 1559/1992.

⁵⁵ GKBA 1556/1992.

1997 im Seminar von Veszprém stattfand.⁵⁶ Seit dem Herbst 1997 wird der Kurs für die ostungarischen Diözesen vom Seminar in Vác veranstaltet.⁵⁷ 1995 kam es zu einem neuen Meilenstein im Leben der Hochschule: das Priesterseminar und die Hochschule für Theologie haben sich getrennt. Miklós Oláh wurde Rektor des Priesterseminars (1995-),⁵⁸ Dr. György Fodor wurde zum Rektor der Hochschule ernannt, und Dr. János Soltész, der bereits seit 1993 Direktor des Fernstudiums war,⁵⁹ wurde mit der Leitung des Studiums der Religionslehre beauftragt.⁶⁰

Bereits 1994 wurden Verhandlungen mit dem Päpstlichen Orientalischen Institut in Rom über den Beitritt der Hochschule begonnen. Diesbezüglich besuchte Kardinal Pio Laghi, Präfekt der Erziehungskongregation Nyíregyháza, um die Lage der Hochschule kennen zu lernen.⁶¹

Mit dem Dekret vom 26. Mai 1995 erklärte die Katholische Erziehungskongregation die Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie zum affilierten Institution der Fakultät für Kirchenwissenschaften des Päpstlichen Orientalischen Instituts.⁶² In der Praxis heißt das, dass die Studenten der Hochschule für Theologie mit Absolvierung der vorgeschriebenen Anforderungen den Bakkalaureatstitel des Orientalischen Instituts erwerben.

Am 8. September 1995, auf der Eröffnungszeremonie des neuen akademischen Jahres an der Hochschule für Theologie, las Erzbischof José Saraiva Martins, Sekretär der Katholischen Erziehungskongregation, das Beitrittsdekret vor. Den Begrüßungsbrief von Kardinal Achille Silvestrini, dem Präfekten der Orientalischen Kongregation, las Mons. Claudio Gugerotti, Vertreter der Kongregation vor, und natürlich war auch der Rektor der affiliierenden Institution, des Päpstlichen Orientalischen Instituts, P. Clarence Gallagher SJ anwesend, der den Plan, die Hochschule zur Universität zu entwickeln, bereits von Anfang an unterstützte.⁶³

Der Beitritt brachte die Umgestaltung der völligen Unterrichtsstruktur mit sich, die eine aus Mitgliedern des Lehrerkollegiums aufgestellte Kommission mit Berücksichtigung der modernsten ausländischen Erfahrungen, mit besonderer Rücksicht auf die Praxis der Gregoriana-Universität, entwickelte.⁶⁴ Die obligatorischen Fächer wurden mit optionalen

⁵⁶ GKBA 1047/1994; 1160/1994; 1166/1994.

⁵⁷ 1997 *Rundbrief* Nr. V. 1433/1997.

⁵⁸ 1995 *Rundbrief* Nr. IV. 1246/1995.

⁵⁹ GKBA 1446/1993.

⁶⁰ 1995 *Rundbrief* Nr. IV. 1246/1995.

⁶¹ 1994 *Rundbrief* Nr. V.

⁶² 1995 *Rundbrief* Nr. III. 774/1995.

⁶³ 1995 *Rundbrief* Nr. IV. 1231/1995. Der Begrüßungsbrief von Kardinal Silvestrini in *Athanasiana* 2 (1996), S.11-15. Die Begrüßungsworte von Erzbischof Martins in *op. ult.* cit. S.16-18

⁶⁴ Janka, F. Unterrichtsstruktur an unserer Hochschule damals und heute, in Janka, Gy. (Hrsg.), *Erbe und Mission. Beiträge zur wissenschaftlichen Konferenz zum fünfzigjährigen Jubiläum der Gründung des Griechisch-Katholischen Priesterseminars von Nyíregyháza und der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie, 2-3. Oktober 2000*, Nyíregyháza 2001, S.193-199.

DIE GESCHICHTE DER SANKT-ATHANAS-HOCHSCHULE FÜR GRIECHISCH-
KATHOLISCHE THEOLOGIE

Kursen, Grundseminaren, Fachseminaren und zusätzlichen Vorlesungen ergänzt. In bezug auf den Beitritt wurden auch das Statut bzw. die Studien- und Prüfungsordnung erneuert.⁶⁵

Sowohl für den Beitritt als auch für die staatliche Akkreditierung⁶⁶ war es besonders wichtig, dass an der Hochschule Lehrer unterrichten, die die entsprechenden akademischen Titel haben und neben dem Unterrichten auch wissenschaftliche Forschungen durchführen, deren Ergebnisse sie in Fachzeitschriften bzw. in selbständigen Monographien und Büchern veröffentlichen. Ohne unbescheiden zu sein können wir behaupten, dass die Sankt-Athanas-Hochschule auch diesen Kriterien entsprechend in die vorderste Reihe des ungarischen Theologieunterrichts gekommen ist. Dabei spielte Herr Bischof Dr. Szilárd Keresztes eine sehr wichtige Rolle, der seit seiner Weihe zum Diözesenbischof immer für besonders wichtig hielt, dass die besten Seminaristen auch eine Ausbildung im Ausland bekommen. Während vor 1985 nur fünf Leute im Ausland studieren konnten, gibt es heute 23 geweihte Priester, die mit seiner Unterstützung ein ausländisches Stipendium erhalten hatten, bzw. ein Diakon; drei Seminaristen studieren in Rom und einer studiert in Graz.⁶⁷

In den letzten Jahren veranstaltete unsere Hochschule für Theologie drei Konferenzen. Zwischen dem 2. und dem 5. November 1994 wurde vom Rektor Dr. László Orosz ein theologisches Symposium aus Anlass des hundertjährigen Jubiläums des apostolischen Briefes mit den Anfangsworten *Orientalium dignitas* des Papstes Leo XIII. organisiert. Am 4. und 5. November 1996 wurde aus Anlass des dreihundertjährigen Jubiläums des Tränenvergießens des Gnadenbildes in Máriapócs eine Konferenz für Historiker, und am 2. und 3. Oktober 2000 eine Jubiläumskonferenz unter dem Titel „Erbe und Mission“ vom Theologielehrer Dr. György Janka veranstaltet. Die Beiträge der drei Konferenzen wurden veröffentlicht.⁶⁸ Gleichzeitig zum Beitritt zu Rom wurde die wissenschaftliche Zeitschrift der Hochschule *Athanasiana* unter Redaktion vom Theologielehrer, Moderator Dr. István Ivancsó errichtet.

Seit 1998 gibt die Hochschule die Zeitschrift mit biblischen Themen *Studia Biblica Athanasiana* unter Redaktion von Géza Xeravits heraus. Im selben Jahr veröffentlichte die Hochschule in Zusammenarbeit mit dem Postgradualen Institut für Kirchenrecht der Péter-Pázmány-Katholischen-Universität die fremdsprachige kirchenrechtliche Zeitschrift *Folia Canonica*. Der Redakteur war Péter Szabó. Mit dem Titel *Folia Athanasiana* erschien im Jahre 1999 eine ebenfalls fremdsprachige Ausgabe, jedoch mit Themen der östlichen Theologie, unter Redaktion von István Ivancsó. Mit dem Titel *Munkálatok (Arbeiten)* kam eine Reihe mit den erfolgreichsten Arbeiten der Studierenden zustande. Mit dem Titel *Athanasiana füzetek*

⁶⁵ GKBA 1200/1994; 1853/1994. Ivancsó, I. (Hrsg.) *Jahrbuch der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie 2000/2001*, Nyíregyháza 2000, S.11-25.

⁶⁶ Die Ungarische Akkreditierungskommission berichtete die Hochschule über ihre positive Entscheidung am 25. März 1998. GKBA 134/1998.

⁶⁷ *Namen- und Adressenliste der Diözese von Hajdúdorog und des Apostolischen Exarchats von Miskolc*. Nyíregyháza 2001, S.67-99, 118-125.

⁶⁸ Orosz, I. (Hrsg.), *Orientalium Dignitas. Materialien des Symposiums zum hundertjährigen Jubiläums des apostolischen Briefes mit den Anfangsworten „Die Würde der Orientalen“ vom Papst Leo XIII.* Nyíregyháza 1995; Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996. *Historische Konferenz zum dreihundertjährigen Jubiläum des ersten Tränenvergießens der Gottesmutterikone von Máriapócs*. Nyíregyháza 1996.

(*Athanasiana-Hefte*) wurden bisher elf wissenschaftliche Abhandlungen publiziert. Bisher erschienen an der Hochschule an die 100 Bände, was beweist, dass die Hochschule auch eine wissenschaftliche Werkstatt ist.⁶⁹

In den akademischen Jahren 1999/2000, 2000/2001, 2001/2002 bzw. 2005/2006 erschien auch das Jahrbuch der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie, das über das Leben der Hochschule eine völlige Übersicht bietet. Seit dem 1. Januar 2000 trägt die Hochschule auch offiziell den Namen von Sankt Athanas.

Im Herbst 1999 wurde Dr. István Pregun zum Rektor der Hochschule ernannt, und mit Unterstützung des Herrn Bischof steht die Institution vor zwei wichtigen Aufgaben: zum ersten die Aggregation und die Entwicklung der Hochschule zur Universität, zum zweiten – im Zusammenhang damit – der Aufbau einer neuen modernen Hochschulbildungsinstitution. Der Anfangsschritt wurde am 18. Mai 2001 getan: Diözesenbischof Szilárd Keresztes und der Präfekt der Katholischen Erziehungskongregation Zenon Grocholevski segneten in Anwesenheit des Erzbischofs und apostolischen Nuntius Karl-Josef Rauber, dem Diözesanbischof von Munkács Ivan Szemedi, dem Exarchen von Košice Milan Chatur und dem Diözesenbischof von Debrecen-Nyíregyháza den Grundstein.⁷⁰ Dank des internationalen und nationalen Zusammenschlusses wurde das neue dreistöckige, auch den modernsten Ansprüchen entsprechende Gebäude am 6. September 2003 von Kardinal Zenon Grocholevski, in Anwesenheit des Erzbischofs und apostolischen Nuntius Juliusz Janusz und vom Bischof Nándor Bosák, gesegnet.⁷¹

⁶⁹ Ivancsó, I. (Hrsg.), *Katalog der Ausgaben der Sankt-Athanas-Hochschule für Griechisch-Katholische Theologie*, Nyíregyháza 2000.

⁷⁰ „Bewertung der eigenen Tradition der ungarischen eigenrechtlichen griechisch-katholischen Kirche“, *Griechisch-Katholischer Schau* XII. Nr. 6 (2001) S.1-3.

⁷¹ *2003 Rundbrief* Nr. V. 1482/2003.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO CLANDESTINO A CLUJ-NAPOCA TRA GLI ANNI 1969-1990

Sabin FĂGĂRAȘ

REZUMAT: Învățământul teologic clandestin la Cluj-Napoca între anii 1969-1990. Articolul este structurat în două părți distincte. Prima parte prezintă modul în care eu am studiat teologie clandestină, în rezistența greco-catolică, la Cluj-Napoca, în perioada 1969-1990, perioadă numită de comuniști „epoca de aur”. A doua parte prezintă preocupările Colegiului capitular al Eparhiei de Cluj-Gherla cu privire la studiile teologice clandestine în perioada 1987-1990, perioadă în care am fost secretar al Colegiului capitular.

I. Sono stato studente in teologia nell'„epoca d'oro”

1. Curriculum vitae et studiorum

Per presentare la mia esperienza sul modo in cui si studiava teologia nel periodo in cui la Chiesa Ortodossa Rumena Unita con Roma (Greco-Cattolica) era perseguitata dai comunisti, iniziamo con una breve notizia autobiografica.

Sono nato nel 1950, in piena persecuzione comunista (stalinista), a Pogăceaua, nel distretto di Mureș, dai genitori Sabin e Maria, agricoltori, appartenenti alla resistenza greco-cattolica, motivo per cui sono stato battezzato nella chiesa domestica¹ dal sacerdote clandestino Augustin Florea. Ho ricevuto il primo insegnamento teologico „catechistico” (mistagogico) per la bocca di mia madre e tramite i libri di preghiera e di cultura cristiana stampati prima del 1948, tra i quali c'erano anche i famosi calendari da tavola stampati a Bixad.

Finito il liceo scientifico a Râciu, nel 1969, sono arrivato a Cluj-Napoca come studente alla Facoltà di Matematica-Meccanica dell'Università Babeș-Bolyai. A Cluj-Napoca, il più importante e grande centro della resistenza greco-cattolica², grazie al compagno di scuola Tarcisius Nemeș³, al padre Pantelimon Aștelean (Pintea) ed al padre basiliano Silvestru Augustin Prunduș, sono entrato nella resistenza greco-cattolica attiva come monaco basiliano e studente clandestino in teologia. Dopo una

¹ Quando un regime dittatoriale contrario alla Chiesa annulla la struttura di base della Chiesa terrena, la parrocchia, o la sovrastruttura, il vescovado, la Chiesa terrena sopravvivono nelle sottostrutture: la chiesa domestica e la microchiesa che rappresentano ogni persona battezzata.

² Nell'ultimo periodo della persecuzione comunista sul territorio della Diocesi di Cluj-Gherla abitavano 110 sacerdoti clandestini, dei quali 60 erano a Cluj-Napoca (10 erano geromonaci), cf. S. Făgăraș, *Activitatea legislativă a Colegiului capitular al Eparhiei de Cluj-Gherla în perioada 1987-1990*, *Studia UBB Theologia Catholica* 49/1(2004) 325, nota 7.

³ Figlio del padre Vasile Nemeș, sacerdote greco-cattolico clandestino, di Călinești, distretto di Maramureș.

sommatoria ed essenziale preparazione teologica clandestina (1969-1977), padre Prunduș mi propose per la consacrazione sacerdotale, ciò che avvenne il 17 aprile 1977 (era la domenica di san Tommaso), con l'imposizione delle mani del vescovo di pia memoria Ioan Dragomir, nella chiesa domestica di suor Estera⁴, dopo una settimana di esercizi spirituali tenuti sulla guida del padre gesuita Lazăr di Șoncuta Mare.

Finiti gli studi di matematica e informatica, nel 1975 fui assunto come programmatore al Centro Territoriale di Calcolo Elettronico di Cluj-Napoca, dove ho lavorato fino all'ottobre 1990, quando fui mandato in Italia, a Roma, per completare gli studi teologici; presi licenza in teologia dogmatica e dottorato in sacra teologia nella Pontificia Università Urbaniana. Ultimati gli studi teologici, dal 1997 ad oggi sono insegnante di teologia liturgica, simbolica e spirituale all'Istituto Teologico Universitario Greco-Cattolico „Sf. Ioan Evanghelistul” di Cluj-Napoca e alla Facoltà di Teologia Greco-Cattolica dell'Università Babeș-Bolyai di Cluj-Napoca⁵.

2. Insegnamento teologico didattico clandestino

Gli studi teologici in clandestinità furono eseguiti sotto la guida di ex-professori di teologia o di sacerdoti ben preparati, tramite incontri privati e studio individuale. Terminata la preparazione di una materia teologica si facevano esami in privato con il professore guida o dinanzi ad una commissione teologica⁶. Quando i professori consideravano sufficiente la preparazione teologica e spirituale, veniva informato verbalmente il vicario generale, il quale organizzava la consacrazione sacerdotale in una chiesa domestica (familiare). A Cluj-Napoca quasi tutte le ordinazioni sacerdotali furono organizzate da padre Prunduș ed eseguite dal capo del coro vescovile clandestino, il vescovo di Maramureș, Ioan Dragomir⁷, che molte volte veniva portato

⁴ Cluj-Napoca, via Meseș, numero 6, condominio 29, dove nel 19.12.1969 ho ricevuto prima comunione solenne. Alla celebrazione hanno partecipato pochi amici e suore della Congregazione di Madre di Dio che hanno preparato una cena festiva.

⁵ Con la decisione 575/04.02.2003, dal 30.09.2003, il Segretariato di Stato per il Culto cessa il sostegno finanziario dell'Istituto Teologico Universitario Greco-Cattolico „Sf. Ioan Evanghelistul” di Cluj-Napoca. L'Istituto diventa collegio integrato nelle strutture del vescovado e gli studenti integrati nella Facoltà di Teologia Greco-Cattolica dell'Università Babeș-Bolyai, dove sono stato assunto come lettore associato.

⁶ Per esempio: Camil-Pavel Peteu per la teologia morale è stato esaminato da una commissione formata dai padri Eugen Popa e Silvestru Augustin Prunduș; Teodor Costin per la teologia dogmatica è stato esaminato dai padri Silvestru Augustin Prunduș, Pantelimon Aștelean e Sabin Făgăraș.

⁷ Preoccupato per il futuro della Chiesa Rumena Unita, il vescovo Ioan Dragomir consacrò, con il permesso della Santa Sede, 3 vescovi clandestini: Octavian Cristian per la diocesi di Maramureș, Iustin Paven per il Vicariato di Bucarest e Emil Riti per la Diocesi di Cluj-Gherla. Dopo i cambiamenti del 1989, con tutto l'intervento della Santa Sede, questi 3 vescovi sono stati abbandonati dai loro colleghi nella stesa condizione di clandestinità del tempo della persecuzione comunista.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO CLANDESTINO
A CLUJ-NAPOCA TRA GLI ANNI 1969-1990

in automobile al luogo stabilito per la celebrazione, dal medico psichiatra Constantin Ilea (più tardi consacrato anche lui sacerdote clandestino).

Come materiale didattico erano adoperati i „famosi” manuali di teologia e i libri liturgici stampati prima del periodo comunista, tra i quali ricordo:

- Vasile Suciu, *Teologia dogmatică fundamentală*, vol. I, *Apologetica creștină*, ediția II, Blaj 1927;

- Vasile Suciu, *Teologia dogmatică fundamentală*, vol. II, *Tradițiunea și Biserica*, ediția II, Blaj 1927;

- Vasile Suciu, *Teologia dogmatică specială*, vol. I, *Dzeu-Unul, S. treime, Dzeu-Creatorul, Intruparea Dlui și Grația*, Blaj 1908;

- Nicolae Flueraș, *Tratat moral-pastoral. Uzul sacramentelor*, Beiuș 1932;

- Aloisie L. Tăutu, *Compendiu de teologie morală*, Vol II, *Poruncile*, Oradea 1932;

- Alesandru Grama, *Istoria universale a bisericeii dela inceputulu ei pana in dilele nostre*, Blasiu 1881;

- *Orologhion, care cuprinde urmarea orelor și câte sunt de lipsă spre săvârșirea laudelor de toate zilele*, Edițiunea V, Blaj 1934;

- *Dumnezeștile și sfintele Liturghii ale celor dintru sfinți părinților noștri Ioan Gură-de-Aur, Vasile cel Mare și Grigorie Dialogul*, Blaj 1931;

- *Eubologhion sau Molitvenic, cuprinzând rândniuala sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni la toată trebuința credincioșilor*, Blaj 1940.

La mia preparazione teologica a Cluj-Napoca inizia nell'ottobre 1969 con la preparazione catechistica in vista della prima comunione solenne, preparazione catechetica si concluse con un esame con padre Pinte⁸ e con la celebrazione liturgica fatta da padre Prunduș nella chiesa domestica di suor Estera il 19 dicembre 1969.

Sotto la guida di padre Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, entrai nel 1971 nell'Ordine di San Basilio Magno (OSBM). Nel periodo 1971-1974, i padri basiliani mi affidarono per la preparazione teologica e liturgica al padre Ioniță Pelle e per il greco e

La consacrazione dei nuovi vescovi, creando una „gerarchia dissidente”, insieme con la „simulazione” del passaggio dei greco-cattolici alla Chiesa latina, sono considerate da padre Simion Mesaroș, in *Reflecții și dezvăluiri*, Cluj-Napoca 2004, p. 85-120, due azioni diversive della Polizia politica (Securitate) per distruggere la Chiesa Greco-Cattolica. La verità è che „Securitatea” non aveva nessun interesse di continuare la resistenza greco-cattolica con nuovi vescovi. Al contrario era decisa di agire con tutti i mezzi per neutralizzare, isolare e disperdere il gruppo costituito attorno ai nuovi vescovi, gruppo caratterizzato „estremista” (cioè non collaborazionista), e di appoggiare il gruppo dei gerarchi „moderati” (collaborazionisti), che militava per passaggio al rito latino, cf. Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Editura Polirom, Iași 2003, p. 131. La diversione consisteva non nella consacrazione dei nuovi vescovi „dissidenti”, ma nella manipolazione, diretta o tramite il gruppo „moderato”, di tutta la gerarchia greco-cattolica vecchia, per dichiarare ed etichettare i nuovi vescovi come „dissidenti” e di non riconoscere la loro valida consacrazione, cf. *Scrisoarea Conferinței episcopale greco-catolice către întreaga Biserică Română Unită*, Cluj-Napoca 16 giugno 1988 (manoscritto).

⁸ Sono stato esaminato insieme con la studentessa Viorica nella presenza del suo amico, il studente in matematica, Anton Mureșan.

l'ebraico al padre Ioan Botiza. Durante questo periodo alloggiavo insieme all'amico e compagno di studi Tarcisius Nemeș nella chiesa domestica di padre Pelle⁹, in strada Republicii numero 5.

Finiti gli studi profani nel 1974, nel periodo 1975-1977 mi dedicai al lavoro ed esclusivamente agli studi teologici. In vista dell'ordinazione sacerdotale clandestina, ricevuta nell'aprile 1977, sotto il controllo di padre Pintea, studiai e sostenni gli esami dai libri teologia dogmatica di Vasile Suciuc e *Ușul sacramentelor* di Nicolae Flueraș.

La preparazione liturgica e pastorale fu realizzata tramite la partecipazione alla divina e divinizzante liturgia celebrata dal confratello ed amico padre basiliano Camil-Pavel Peteu, tutte le domeniche mattina alle 8,30, in casa di Matei Boilă e Fărcaș¹⁰. Mi impegnai con padre Camil per la pratica liturgica e omiletica per un periodo di 3 anni (1975-1978): quale lettore per un anno (1975-1976), poi come diacono per un altro (1976-1977) e, in fine, un anno (1977-1978) come sacerdote.

Con l'ordinazione sacerdotale gli studi teologici non finirono. Continuarono e continuano anche oggi, prima di tutto sotto la forma autodidatta e teodidatta, con esami dinanzi agli studenti e ai fedeli. Sotto forma didattica erano continuati anche tramite gli incontri domenicali serali che avvenivano in casa di Boilă-Fărcaș, dove tenevo corsi (conferenze) di liturgia o patristica, e dove ascoltavo le conferenze di Tertulian Langa, Matei Boilă, Ioan Deliman, Eugen Popa, Ioan Bota, Nena Boilă e.a.

3. Insegnamento teologico autodidattico clandestino

Per la preparazione teologica autodidatta molto importante era l'accesso ai libri di teologia. Poiché non esistevano librerie che vendessero libri religiosi, i libri di teologia circolavano clandestinamente, molte volte come manoscritti o scritti a macchina.

A Cluj-Napoca ebbi l'opportunità e fortuna di trovare una grande varietà di libri di teologia, procurandomi sufficienti libri greco-cattolici, romano-cattolici, ortodossi, protestanti ed ebraici.

a) I primi libri liturgici greco-cattolici: *Orologhion*, Blaj 1934, con copertina in cuoio e *Eubologhion* oppure *Molitvenic*, Blaj 1940 (proprietà della Chiesa Stâna de Vale), li ho ricevuti da padre Ioniță Pelle.

b) Tramite padre Prunduș che lavorava al Decanato ortodosso di Cluj-Napoca e poi alla Biblioteca vescovile della Diocesi Ortodossa di Cluj-Vad-Feleac, ho avuto la

⁹ Nella casa di padre Pelle ho conosciuto Ioan Bota di Florești che è stato studente in teologia prima del 1948 e che, in quel momento, completava gli studi teologici per essere consacrato sacerdote clandestino.

¹⁰ Cluj-Napoca, strada Calea Turzii, numero 43. La casa di Matei Boilă, aperta a tutti, fu trasformata da una chiesa domestica in una „chiesa cattedrale” per la resistenza greco-cattolica di Cluj-Napoca. Vedi C. Peteu, Biserica din casa lui Matei Boilă, in *Studia UBB Theologia Catholica* 47/2(2002) 141-143.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO CLANDESTINO
A CLUJ-NAPOCA TRA GLI ANNI 1969-1990

possibilità di procurarmi libri di teologia¹¹ e tutti i libri liturgici bizantini, nelle vecchie edizioni greco-cattoliche (che si potevano ancora trovare)¹² o nelle nuove edizioni ortodosse¹³.

c) L'uomo provvidenziale che mi fece aver accesso a molti libri fu padre Vasile Flueraș, parroco ortodosso di Calvaria (quartiere di Mănăștur), in Cluj-Napoca, oggi vescovo ausiliare della diocesi ortodossa di Cluj-Napoca. Tramite lui acquistai 25 volumi dei 36 stampati nella collezione *Părinți și scriitori bisericesti*; 12 volumi di *Filocalia*; D. Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, Sibiu 1939, *Teologie morală ortodoxă. Spiritualitate ortodoxă*, București 1981 e *Spiritualitate și comuniune în liturgia ortodoxă*, Craiova 1986; A. Plămădeală, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu 1983 ed altri libri fotocopiati¹⁴ o scritti a macchina, in traduzione romena¹⁵.

d) Padre Pinteza Așteleanu, che conosceva molti padri cattolici di rito latino di Moldavia, mi ha offerto la possibilità di avere tutti i libri liturgici¹⁶ e molti libri di teologia o pietà popolare¹⁷, di rito latino, in romeno, stampati (litografati) in Moldavia (a Buzău) da padre Ciurariu o a Bucarest.

e) Edizioni britanniche della Sacra Scrittura nella traduzione di Cornilescu, una Concordanza biblica ed altri libri religiosi¹⁸, ricevuti dagli amici neoprotestanti Ezechiel Suci, compagno di lavoro, Ioan Pop e Zaharia Bica¹⁹.

¹¹ Tisso, *Viața spirituală simplificată și reșezată pe temelile ei*, Cluj-Napoca (manoscritto); E. Braniște, *Liturgică specială*, București 1983 e *Liturgică generală*, București 1985; I. Coman, *Scriitori bisericesti din epoca străromână*, București 1979 e 3 volumi di *Patrologia*, București 1984-1988; *Sfântul Vasile cel Mare*, București 1980 etc.

¹² Strastnic, Blaj 1929; *Octoib mic, Dumnezeștile Liturghii*, Blaj 1902; *Dumnezeștile și sfintele Liturghii*, Blaj 1905 și 1931; *Apostolul*, Grottaferrata 1958; *Eubologiu*, Blaj 1913; *Tipic bisericesc*, Blaj 1914.

¹³ *Sfînta și dumnezeiasca Evanghelie*, București 1983; *Apostolul*, București 1988; *Triod*, București 1970; *Penticostar*, București 1973; *Slujba Învierii*, București 1976; *Octoib Mare*, București 1975; *Minen* (12 volumi).

¹⁴ N. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, Sibiu 1946; *Pravila bisericescă. Manual pentru dubovnicie*, Cernica-Ilfov 1940; N. Berdaieff, *Un nou ev mediu*, Sibiu 1936; D. Stăniloae, *Isus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu 1943 etc.

¹⁵ *Istorisirile sincere ale unui pelerin către părintele său dubovnicesc*, Paris 1930; *Culegere despre rugăciunea lui Isus*, Mănăstirea Varlaam 1936; P. Evdochimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu după tradiția orientală*, Lyon 1966; Vl. Lossky, *Teologia mistică a Bisericii Răsăritene*, Paris 1944 etc.

¹⁶ *Lectionarul roman: Advent - Crăciun - Epifanie*, Buzău 1977; *Postul Mare - Timpul pascal*, Buzău 1978; *Sfinții*, Buzău 1978; *Timpul de peste an: (1-17)*, Buzău 1979, *(18-34)*, Buzău 1980; *Ritualul botezului copiilor*, Buzău f.a.; *Ritualul ungerii bolnavilor și al îngrijirii lor pastorale*, Buzău 1975; *Ritualul căsătoriei*, Buzău f.a.; *Ritualul înmormântării*, Buzău f.a.; *Ritualul penitenței*, București 1977; *Cântați Domnului. Colecție de cântări bisericesti*, vol. 1, București 1983; *Viețile sfinților*, vol. I, București 1982, vol. II, București 1983.

¹⁷ J. Holzner, Paul din Tars, Buzău f.a.; J.-C. Barreau, *Dumnezeu este iubire*, Buzău f.a.; M. Winowska, *Adevăratul chip a lui Padre Pio*, Buzău f.a.; C. Dumea, *Indrumări spirituale ecc.*

¹⁸ *Panorama biblică*, Dillenburger 1974; *Noul Testament pe înțelesul tuturor*, f. l. 1984; *Ascultarea credinței. Un cuvânt al Scripturii neubuit*, f. l. 1971; Ed e Gaye Wheat, *Viața intimă și căsnicia creștină* (manoscritto); E. Albi, *Scurtă introducere biblică ecc.*

f) Per approfondire la conoscenza del Salterio, ho avuto la gioia di leggere e prendere notizie il commento manoscritto ai salmi fatto dal padre Liviu Pandrea. Ogni salmo aveva una nuova traduzione dal testo masoretico ebraico; l'albero con la struttura del salmo, un commento linguistico e uno spirituale fondato sulla mistica occidentale. Dello stesso autore ho letto in manoscritto l'attraente compendio di catechesi e teologia, esposto sul filo della vita di Don Bosco²⁰ e un libro di spiritualità²¹.

g) Utile per capire le preghiere fu la traduzione rumena dello Salterio, versificata in una bella e ricca lingua romena da padre Tertulian Langa²².

h) Padre N. Pura, con il suo dono poetico, ci ha offerto una splendida vita di Maria Madre di Dio, versificata, e un libro di meditazioni per ritiri spirituali²³.

i) Per approfondire l'Antico Testamento e la cultura ebraica mi furono molto utili i libri procurati dalla comunità ebraica di Cluj-Napoca: il giornale del culto mosaico, i calendari liturgici ed altri libri²⁴.

j) Dalle suore della Congregazione di Madre di Dio (Angela, Paraschiva e Prudenzia) ebbi libri di devozioni mariane (novene), rivelazioni mariane ed altri libri redatti a machina da scrivere²⁵. Da padre Eugen Ignat, che moltiplicava a machina da scrivere e diffondeva diversi libri religiosi con la collaborazione delle suore, ne ho avuti anch'io²⁶.

k) L'amicizia e la collaborazione con i membri del movimento religioso clandestino Oastea Domnului (Vasile Suciuc ed i suoi parenti e confratelli) e con il più influente responsabile, f. poeta Traian Dorz, ho avuto la possibilità di procurarmi i libri religiosi di cantici e poesia che circolavano clandestinamente²⁷.

¹⁹ Conobbi e visitai assieme a padre Tertulian Langa, il predicatore baptista Iosif Țon, prima della sua partenza per l'America, pregandolo di fare conosciuta la persecuzione della Chiesa Greco-Cattolica romena negli Stati Uniti.

²⁰ L. Pandrea, *Don Bosco crainicul bucuriei*, Cluj-Napoca f.a. (manoscritto).

²¹ R. Garrigou-Lagrange, *Cele tre conversiuni și cele trei căi*, Cluj-Napoca f.a. (manoscritto).

²² *Psaltirea. Text versificat conform originalului ebraic. Traducerea ecumenică a Bibliei* (IOB). Il manoscritto conservato dal sottoscritto porta la dedica: „Bunului și vrednicului frate în Cristos, Sabin-Sebastian, ca mărturie a prețuirii mele, semn de speranță sfântă întru neobosita slujire a mântuirii?”.

²³ Benmyriam, *Sinfonia Mariei e Reculegeri spirituale*, Cluj-Napoca (manoscritti).

²⁴ *Ordinea rugăciunilor pentru toate zilele anului (text paralel român-ebraic)*; A. Rosen, *Prin vin grai. Manual de tradiții evreiești și de limbă ebraică*, Tel-Aviv 1971; *Dicționar român-ebraic*, Tel-Aviv 1974; M. Rosen, *Învățăături biblice*, București 1978 e *În lumina Torei*, București 1980.

²⁵ *Cele 15 rugăciuni revelate de Domnul nostru Isus Cristos sfintei Brigita; Maria rosa mystica. Arătările Maicii Domnului Pierinei Gilli între anii 1947-1976 în localitatea Montechiar și Fontanall*. Italia; *O, Dumnezeu! meu, Treime pe care o ador*, Blaj 1942 (copia a machina da scrivere); J.C.H. Wu, *Viața interioară sau cele 3 etape ale iubirii*, Cluj-Napoca f.a.

²⁶ L. Douglas, *Cămașa lui Hristos*, 2 vol.; Tit Bud, *Viața sfinților*, Gherla 1897.

²⁷ *Psaltire în versuri* (stampata con il machina da scrivere); *Cântările Domnului; Biblia pentru copii ilustrată (versificată de Traian Dorz)*.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO CLANDESTINO
A CLUJ-NAPOCA TRA GLI ANNI 1969-1990

l) Dall'amico e confratello Camil-Pavel Peteu ricevetti, tradotti in rumeno e moltiplicati a macchina i più importanti documenti del concilio Vaticano II e la regola della Comunità di Taize.

m) Il parroco della parrocchia ambulante clandestina greco-cattolica di Râciu, alla quale apparteneva la mia famiglia, padre Vasile Gherman, ha preparato, scritti a mano, e mi ha offerto 2 libri, uno con omelie per le domeniche e le feste dell'anno liturgico e l'altro con le risposte bibliche ai 200 errori protestanti.

n) Emanuel Cosmovici, di Bucarest, fedele greco-cattolico clandestino, procurava e fotocopiava libri stampati in Occidente. Da lui ho conservato 2 libri di Karol Woytyla e di Vladimir Ghika²⁸.

o) Tra gli ultimi, ma il più importante fu il padre Ioan Deliman di Arad²⁹. Lui aveva amici in Occidente e anche il permesso di visitarli spesso, occasioni in cui ritornava in Romania con libri di teologia. Da lui ho ricevuto importanti libri in lingua francese: i documenti del concilio Vaticano II³⁰; la liturgia delle ore³¹; la Bibbia TOB e un dizionario e vocabolario biblico³²; libri di spiritualità orientale³³.

4. La formazione spirituale (l'insegnamento teodidattico)

La formazione spirituale per il sacerdozio è strettamente collegata con la formazione monastica poiché la Chiesa è di struttura sacerdotale e monastica. L'aula liturgica e la divina e divinizzante liturgia è l'ambito normale per la teologia contemplativa (simbolica e mistica) patristico-monastica. La vera formazione spirituale è quella liturgica. Prima di tutto nell'ambito della liturgia delle ore, la liturgia è vissuta come un esercizio spirituale continuo.

Vivendo nel mondo secolare, occupato con studi profani (matematica) e poi con un lavoro profano (programmatore), non sono stati senza importanza i ritiri spirituali annui o quelli sopra ricordati, di una settimana (10-17 aprile 1977), in vista della consacrazione sacerdotale, sotto la guida del padre gesuita Lazăr.

Il primo ritiro spirituale della mia vita è stato nell'agosto 1970, nel monastero di Moisei (distretto Maramureș), sotto la guida di padre Prunduș, OSBM. Nel nostro monastero di Moisei, trasformato in parrocchia ortodossa, c'era un parroco, padre Ivașcu, ex-monaco greco-cattolico passato agli ortodossi ma rimasto in comunione

²⁸ Mgr. Karol Woytyla archevêque-métropolitte de Cracovie, *Amour et responsabilité, étude de morale sexuelle*, Paris 1965; Mons. Vladimir Ghika, *Derniers témoignages*, Paris 1970.

²⁹ Amico di padre Liviu Pandrea con il quale si incontrava ogni anno a Cluj-Napoca per concelebbrare in occasione dell'anniversario della loro ordinazione sacerdotale accaduta nel 19 marzo, il giorno di San Giuseppe, in rito latino. Quando veniva a Cluj-Napoca alloggiava da suor Estera dove abitava il sottoscritto, buona occasione per discutere molto sul modo in cui vedevo il presente e il futuro della Chiesa Greco-Cattolica.

³⁰ *Vatican II. Les seize documents conciliaires*, Montréal-Paris 1967.

³¹ *La liturgie des heures*, vol. 1-4, Paris 1980.

³² *Traduction oecuménique de la Bible. Nouveau Testament*, Paris 1972; *Ancien Testament*, Paris 1977; X. Leon-Dufour, *Vocabulaire de théologie biblique*, Paris 1981; L. Monloubou, F.-M. Du Buit, *Dictionnaire biblique universel*, Paris 1984.

³³ I numeri 3, 6 bis, 17, 18, 26, 29 e 46 dalla collezione *Spiritualité orientale*.

con i padri basiliani³⁴, i ritiri spirituali estivi (una volta c'è stato uno anche d'inverno) hanno continuato, sotto la guida di padre Iosif Bal, fino nel 1974, quando padre Ivașcu si era ritirato³⁵.

Dopo il 1977 i ritiri spirituali per i padri basiliani sono stati fatti a Cicârlău (dove aveva una proprietà il padre basiliano Irinarh Bondrea) sotto la guida dei padri Augustin Prunduș, Tertulian Langa e Eugen Popa, a Cluj-Napoca, nel quartiere di Mănăștur, strada Mehedinți, numero 25, condominio 14, sotto la guida dei padri Prunduș, Ștef Bernard e Gavril Sălăgean.

Le grandi feste, celebrate con tutto il fasto possibile nelle chiese domestiche di Boilă-Fărcaș (via Calea Turzii 43), Ana-Maria Băltaru (via Mănăștur 48), della famiglia Flueraș (via Campului), della famiglia dr. Lupu (strada A. Mureșan) e della famiglia dr. Silaghi (strada Sinaia 20), erano preparate con almeno un giorno di ritiro spirituale per i fedeli e tenuto sotto la guida dei padri Camil-Pavel Peteu, Eugen Popa o Tertulian Langa, ritiri e celebrazioni alle quali partecipavo sempre³⁶.

II. L'esperienza diocesana (1987-1990)

In questa parte sarà presentato il modo in cui il Capitolo diocesano della Diocesi di Cluj-Gherla ha organizzato gli studi teologici clandestini nel periodo 1987-1990, periodo nel quale sono stato segretario del Collegio Capitolare. Questo periodo è iniziato il 31 luglio 1987 quando padre Prunduș si era ritirato dall'incarico di ordinario diocesano e la guida della Diocesi di Cluj-Gherla è stata affidata al vescovo Alesandru Todea ed al suo vicario generale, padre Tertulian Langa³⁷ e finisce nel marzo 1990 quando padre George Guțiu fu nominato da Santa Sede vescovo della Diocesi di Cluj-Gherla³⁸.

³⁴ Padre Ivașcu ricordava nella liturgia ortodossa domenicale, „il nostro patriarca Paolo”, concelebrava con i padri basiliani in privato o in pubblico (per esempio, con i padri Iustin Sabău e Camil Peteu). Come conferma una fotografia conservata dal sottoscritto, al ritiro spirituale dell'agosto 1970 hanno partecipato: il compagno di scuola Tarcisius Nemeș, Sabin Făgăraș, Constantin Ilea, i padri basiliani Gavril Arieșan, Sabin Dăncuș, Iustin Sabău, Ilie Petean, Augustin Prunduș, suora Măricica e 3 studenti in teologia ortodossa che facevano pratica a Moisei.

³⁵ Il sacrificio più grande nella settimana di ritiro spirituale era non parlare (silenzio) e non giocare a calcio. Indimenticabili sono le gite fatte dopo il ritiro spirituale sulla cima Pietrosul Rodnei, alla sorgente azzurra dell'Iza, sul fiume „Vasăr” o ai monasteri del settentrione moldavo.

³⁶ Vedi C. Peteu, Biserica di casa lui Matei Boilă, *Studia UBB Theologia Catholica* 47/2(2002) 141-143.

³⁷ Cf. *Comunicat al conducerii Diecezei Greco-Catolice de Cluj-Gherla din 31.07.1987* (manoscritto). Questa parte del lavoro si fonda non sui ricordi personali ma sui 24 verbali delle sedute del Collegio capitolare tenute dal 11 settembre 1987 al 22 marzo 1990.

³⁸ Cf. verbale di 22 marzo 1990 (manoscritto). Per i componenti e l'attività legislativa del Collegio capitolare, vedi S. Făgăraș, *Activitatea legislativă a Colegiului capitolare al Eparhiei de Cluj-Gherla în perioada 1987-1990*, *Studia UBB Theologia Catholica* 49/1(2004) 323-330.

1. Studi teologi all'estero

Nel contesto del dialogo tra la diplomazia vaticana e i regimi comunisti dell'Est Europa, per dare un poco di ossigeno alle Chiese Cattoliche perseguitate, sono iniziate anche in Romania discussioni per legalizzare la Chiesa Cattolica di rito latino e di integrare la Chiesa Greco-Cattolica nella Chiesa Latina di lingua rumena, non per rafforzare questa Chiesa, ma per combattere l'influsso della Chiesa Latina di lingua ungherese in Transilvania³⁹.

In queste condizioni politiche le autorità statali sono state d'accordo di mandare giovani greco-cattolici per studiare teologia a Roma. All'inizio le partenze per Roma per studiare teologia erano possibili solo tramite l'Ordine basiliano, per le buone relazioni dei padri Ungureanu e Prunduș con la Polizia politica. Il primo studente basiliano mandato a Roma è stato Pius Miclăuș, ex-studente dell'Istituto Teologico di Iași e il secondo Iosif-Ioan Furtună di Cluj-Napoca. Siccome anche il gruppo diocesano „moderato” d'Oradea aveva buone relazioni con la Polizia politica, hanno iniziato a mandare anche loro dei giovani per studiare a Roma. In questa prospettiva sono state fatte ricerche per trovare un Collegio serio per alloggiare gli studenti romeni⁴⁰.

Da Cluj-Napoca padre Tertulian Langa aveva mandato una lettera al cardinale Lurdusami, prefetto della Congregazione per le Chiese Orientali e al padre Cosma di Parigi, per chiedere borse di studio per i giovani che sarebbero mandati a studiare a Roma e a Parigi⁴¹. In un'altra seduta del Collegio Capitolare padre Gorcea ha fatto la proposta di prendere contatto con mons. Robu, vescovo cattolico latino di Bucarest, per collaborare nel problema degli studi teologici all'estero⁴².

Nelle condizioni di libertà, i primi partiti per studiare teologia a Roma sono stati i padri basiliani: Teodor-Teofil Costin, Ovidiu-Orest Coșbuc e Alexandru-Augustin Bolfă-Otic, nell'estate 1990, Sabin-Sebastian Făgăraș⁴³ e i giovani Dumitru Simionca, Marius Popa e Marius Furtună, nell'autunno 1990. Nel novembre 1990 sono arrivati da Cluj-Napoca a Roma i primi studenti diocesani: padri Florentin Crihălmeanu e Felician Biriș e i giovani Vasile Pop e Cristian Sabău.

2. Studi teologici in Romania

Il problema degli studi teologici è stato messo sull'ordine del giorno delle sedute del Collegio Capitolare del 12.05.1989 e del 26.05.1989, ma per mancanza di tempo non è stato preso in discussione. Solo alla fine della seduta del 2.09.1989 si è

³⁹ Cf. Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Editura Polirom, Iași 2003, p. 132.

⁴⁰ Cf. verbale del 29.12.1987. Il primo studente diocesano di Oradea mandato a Roma per studiare teologia è stato Horică Pop.

⁴¹ Cf. verbale di 15.07.1988.

⁴² Cf. verbale di 25.10.1988.

⁴³ Arrivai a Roma il 15 ottobre 1990 come primo studente rumeno alloggiato, con la benedizione del Metropolita Alexandru Todea, nel Collegio Giovanni Damasceno (Collegio Pio Romeno), insieme con i padri indiani.

SABIN FĂGĂRAȘ

fatta la proposta che i candidati al sacerdozio dovessero essere presentati al vescovo del luogo o al suo vicario generale prima della consacrazione, per essere conosciuti e per verificare la loro preparazione teologica e spirituale⁴⁴.

Dopo il colpo di stato del dicembre 1989 e il riconoscimento della Chiesa Rumena Unita (Greco-Cattolica) i membri del Collegio Capitolare hanno iniziato a pensare come dev'essere organizzato l'insegnamento teologico. Si è arrivato alla conclusione che i corsi fondamentali e i professori corrispondenti dovevano essere: studi biblici, con padre Ioan Botiza; filosofia, con padre Gheorghe Neamțu; teologia morale, con padre Eugen Popa; teologia dogmatica, con padre Liviu Pandrea e liturgica, con padre Silvestru Augustin Prunduș e Sabin-Sebastian Făgăraș⁴⁵.

Le basi del futuro Istituto Teologico Greco-Cattolico e l'inizio del primo semestre di studi teologici serali (da ultimare in 4 semestri), sono stati messi nella seduta capitolare del 26.02.1990, quando fu stabilita la seguente struttura:

- rettore, padre Eugen Popa;
- prorettore, padre Nicolae Plăianu;
- padre spirituale, Liviu Pandrea;
- amministratore, padre Pantelimon Aștelean;
- professori:
 - scienze bibliche, padre Botiza e Crișan;
 - teologia dogmatica fondamentale, padre Natanail Munteanu;
 - teologia dogmatica speciale, padre Remulus Gorcea;
 - teologia morale, padre Eugen Popa;
 - teologia liturgica, padre Prunduș e Botiza;
 - tipico ecclesiastico, padre Sabin Făgăraș;
 - teologia pastorale, padre Anton Goția;
 - diritto canonico, padre Matei Boilă e Nicolae Bălan;
 - storia della Chiesa, padre Ioan Bota;
 - patrologia, padre Camil Peteu;
 - filosofia, padre Liviu Pandrea;
 - cantico liturgico, padre Aurel Pârjol⁴⁶.

La persecuzione comunista e la clandestinità della Chiesa Ortodossa Rumena Unita (Greco-Cattolica) e della sua teologia patristico-monastica è finita. Ma non è finita la persecuzione e la schiavitù più antica (iniziata nel secolo XIII) e più sottile (sostenuta dallo spirito tecnico-scientifico) della grande Babilonia. La Gerusalemme greco-cattolica è ancora occupata dai „samaritani” ortodossi o confiscata dai „samaritani” greco-cattolici e i „sionisti” greco-cattolici sono ancora in clandestinità. Signore, fino a quando?

⁴⁴ Cf. verbale di 02.09.1989.

⁴⁵ Cf. verbale di 29.01.1990. Suor Antonina doveva continuare la preparazione catechistica dei bambini e giovani.

⁴⁶ Cf. verbale di 26.02.1990.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO DALLE CATAcombe AI TEMPI ATTUALI

Anton GOȚIA

REZUMAT: Învățământul teologic greco-catolic de la catacombe la timpurile actuale. Poarta deschisă de revoluția tinerilor din decembrie 1989, rămasă pentru Biserica Blajului doar întredeschisă, ne-a oferit mărturii emoționante, dar pertinente, despre soarele românilor răsărit la Blaj, după expresia poetului național, care nu a putut fi stins.

Scoaterea din viața publică a determinat, mai ales după 1964, când, la presiunea Occidentului, au fost eliberați deținuții politici, replierea, întoacerea la exemplul timpurilor de persecuție de la începuturile creștinismului, intrarea în catacombe, chiar dacă, așa cum s-a remarcat cu un anumit zâmbet, catacombele erau la etaj.

Mărturiile culese după '89 au învederat cu forța evidenței că Biserica nu a încetat să existe instituțional, sistematic.

Același drum l-a avut și învățământul, formarea clerului de clandestinitate, care s-a dovedit de o importanță crucială pentru viața Bisericii în primii ani după 1989.

Luminați de sus și în cooperare cu cei care dețineau ordinariatul diecezan, în lipsa episcopilor, atât foștii profesori, foarte tineri înainte de 1948, precum pr. prof. E. Popa, pr. prof. N. Pura etc., cât și preoții cu licență în teologie sau în domenii apropiate, filosofie, de exemplu, să se constituie în magiștri în jurul cărora s-au strâns discipoli care, în ciuda stării de prigoană, au dat curs „chemării de Sus” la preoție și au studiat teologia în condiții de clandestinitate, după un program de pregătire individuală urmată de examene periodice.

Revoluția din decembrie 1989 a tinerilor ne-a luat un pic prin surprindere, în sensul că în clandestinitate nu am făcut „simulări” de cum ne vom comporta dacă ar urma să ieșim din catacombe. Și acest lucru s-a văzut de la început și se resimte și azi, mai ales în ce privește raporturile cu Statul Român, Biserica Ortodoxă Română și cu recuperarea patrimoniului bisericesc și cultural.

În ce privește însă învățământul consider că ne-am mișcat repede, beneficiind de sprinteneala de gândire și acțiune a monseniorului T. Langa, pe atunci ordinarul locului, și de experiența în domeniul administrației universitare a unor preoți din clandestinitate.

Astfel, la Cluj, în aprilie 1990 s-a redeschis practic învățământul teologic pastoral și didactic sub îndrumarea preoților ieșiți din catacombe.

Între timp s-a pregătit și documentația prin care ceream noilor autorități să consemneze hotărârea noastră de a ne relua învățământul teologic pastoral și a-l extinde și pentru laici, viitori profesori de religie, și să aprobe reînființarea institutelor de teologie dinainte de 1948. La acestea s-a adăugat cel de la Baia Mare, înființat pentru prima oară acum și care, din acest motiv, a funcționat un timp în cooperare administrativă cu Institutul din Cluj.

ANTON GOȚIA

Articolul urmărește în detalii demersurile pentru aprobarea planurilor de învățământ, încadrarea în UBB și extinderea ei și la Institutele de la Blaj și Oradea, obținerea primului aviz provizoriu de funcționare, a primei acreditări.

Cum văd supraviețuirea și chiar revigorarea învățământului nostru catehetic.

Una din căi ar fi învățământul catehetic parohial. Consider că această cale este o linie nu numai posibilă, dar și necesară, învățământ care să se adreseze nu numai vârstei școlare, ci și credincioșilor de alte vârste.

În ce privește viitorul învățământului nostru teologic superior, cu cele două componente: teologia pastorală și teologia didactică, viitorul său poate fi asigurat prin oferta parohială a locurilor de muncă și prin organizarea adecvată, în conformitate cu noile curente rezultate din aplicarea *Declarației de la Bologna*.

Problema care, mi se pare mie și nu numai mie, pentru orice variantă de studii, în care suntem deficitari, este aceea a formării spirituale a absolvenților.

Suntem, mai mult sau mai puțin, la același nivel cu facultățile „laice”, care nu au decât ocazional momente formative în procesul academic, și așa absolvenții noștri intră în viața socială cu o pregătire profesională puternic concurată de colegii lor de la alte facultăți (Litere, Istorie-Filosofie, Asistență Socială) și cu o formare spirituală adesea la nivelul vârstei școlare gimnaziale sau pregimnaziale.

De fapt aceasta mi se pare problema fundamentală a învățământului nostru teologic universitar și nu în primul rând cea de adaptare la noile linii administrative academice, în care, cu un efort mental și organizatoric adecvat, ne putem încadra ușor.

La porta aperta dalla rivoluzione del dicembre 1989 dei giovani, rimasta per la Chiesa di Blaj solo socchiusa, ci ha offerto delle testimonianze commoventi, ma pertinenti, sul sole dei romeni levato a Blaj, secondo l'espressione del Poeta nazionale, che non ha potuto essere spento.

In clandestinità

Presento le asserzioni del presente articolo dall'interno degli eventi, non come un reporter che ha raccolto le sue informazioni da sorse esterne, ma come uno che ha vissuto quello che afferma sia prima che dopo l'89.

La nostra espulsione dalla vita pubblica, la nostra „messa sotto il moggio”, ha determinato, soprattutto dopo 1964, quando sotto la pressione dell'Occidente, i detenuti politici sono stati rilasciati, il ritiro, il ritorno all'esempio dei periodi di persecuzione dagli inizi del cristianesimo, l'entrata nelle catacombe, anche se, com'è stato notato con un certo sorriso, le catacombe erano al piano di sopra.

Le testimonianze raccolte dopo l'89 hanno dimostrato con la forza dell'evidenza che la Chiesa non ha mai smesso di esistere istituzionalmente in modo sistematico.

L'insegnamento e la formazione del clero, che si è rivelata di un'importanza cruciale per la vita della nostra Chiesa nei primi anni dopo il 1989, hanno avuto lo stesso percorso.

Conosco meglio la situazione di Cluj, la più grande città della Transilvania, che è stato il centro il più importante delle catacombe per la concentrazione del clero greco-cattolico che era sopravvissuto alle prigioni e lavorava in diversi campi, specialmente nella contabilità.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI

L'ironia del destino ha fatto che dopo il rilascio dei sopravvissuti nel 1964, questi siano raccomandati dai loro torturatori per essere assunti nelle finanze e nella contabilità, per la loro onestà (!).

Illuminati dall'alto e cooperando con quelli che detenevano l'ordinariato diocesano, in mancanza di vescovi, tanto gli anziani professori, molto giovani prima del 1948, come il p. prof. E. Popa, il p. prof. N. Pura ecc, quanto i preti laureati in teologia o in discipline vicine, in filosofia per esempio, sono diventati dei magistri. Intorno a loro, si sono radunati dei discepoli che, malgrado la persecuzione, hanno detto di sì alla chiamata al sacerdozio „venuta dall'Alto”, studiando la teologia in condizioni di clandestinità, secondo un programma di preparazione individuale seguito di esami periodici.

In questo senso, senza considerare di poter dare un elenco esauriente dei professori del periodo della clandestinità, ritengo nella Diocesi di Cluj dei nomi che, in diverse tape, hanno preparato la generazione dei preti delle catacombe (in ordine alfabetico):

Aștelean Pantelimon,	Il padre Pop Ioan
Il padre Botiza Ioan	Il padre Pop Gavrilă
Il padre Cozma Ioan	Il padre Popa Eugen
Il padre Langa Tertulian	Il padre Prunduș Augustin
Il padre Nicula Alexandru	Il padre Pura Nicolae
Il padre Pandrea Liviu	Il padre Vidican (probabilmente)
Il padre Plăianu Clemente	

Per tutte le categorie di candidati la preparazione era essenzializzata: la dogmatica fondamentale, la dogmatica speciale, i comandamenti, l'ascetica mistica, il rituale e la pratica liturgica.

Dopo dicembre 1989

La rivoluzione dei giovani del dicembre 1989 ci ha un po' sorpresi, nel senso che in clandestinità non abbiamo fatto delle „simulazioni” per il modo in cui ci saremmo comportati se fossimo usciti dalle catacombe. Questo aspetto si è osservato sin dall'inizio e si vede tutt'ora, specialmente in quanto riguarda i rapporti della nostra Chiesa con lo Stato Romeno, con la Chiesa Ortodossa Romena e con il ricupero del patrimonio ecclesiale e culturale.

Ma riguardando l'insegnamento, trovo che abbiamo agito abbastanza rapidamente, beneficiando dalla sveltezza di pensiero e di azione del monsignor T. Langa, ordinario locale a quell'epoca, e dall'esperienza nel campo dell'amministrazione universitaria di certi preti nella clandestinità. Siamo stati quindi i primi nella Provincia Metropolitana.

Così, in aprile 1990, a Cluj, l'insegnamento teologico pastorale e didattico fu riaperto sotto la guida dei preti usciti dalle catacombe:

Il padre Aștelean Pantelimon,	Il padre Goția Anton,
Il padre Boilă Matei,	Il padre Langa Tertulian,
Il padre Bota Ioan,	Il padre Neamțiu Gheorghe,
Il padre Botiza Ioan,	Il padre Nicula Alexandru,
Il padre Fernea Vasile,	Il padre Pandrea Liviu,

ANTON GOȚIA

Il padre Pop Ioan,

Il padre Popa Eugen

Il 13 aprile del 1992 attraverso la lettera ufficiale n°331 (allegato n°1), informavamo la direzione dell'Università sulla composizione del corpo professorale per le specializzazioni che dovevano integrarsi nell'UBB. Oltre i professori sopra menzionati c'erano anche:

Il padre Făgăraș Sabin

Il padre Soler Robert

Il signor prof. Gudea Nicolae

La signora conf. V. Lascu

Il signor conf. Niculiță Ioan

Il padre Prunduș Augustin

La signora lett. Goția Maria

La signora lett. Câmpan Victoria

La signora Lupa Crucița

L'assistente Moțu Iancu

Dunque, un corpo professorale professionista ed entusiasta, come eravamo tutti d'altronde in quei tempi.

Fra tempo, è stata preparata anche la documentazione attraverso la quale chiedevamo alle nuove autorità di prendere atto della nostra decisione di ricominciare l'insegnamento teologico pastorale e di estenderlo anche ai laici, futuri catechisti nella maggior parte, e di approvare la riapertura degli istituti di teologia creati prima del 1948. A questi ultimi è venuto collocarsi l'Istituto di Baia Mare, fondato solo adesso, motivo per cui ha funzionato in collaborazione amministrativa con l'Istituto di Cluj.

Raconto una storia un po' buffa, ma significativa per lo stato di debutto o di nuovo debutto degli anni '90.

Per poter rivolgerci alle autorità, per dirle che esistiamo, che siamo sopravvissuti e abbiamo delle doglianze, avevamo bisogno di un sigillo di istituzione, ma per averlo ci occorreva un'altro sigillo con cui stampare l'indirizzo per la confezione del nuovo sigillo, ma noi non ce l'avevamo. Strana situazione, no?

Nella circostanza tragi-comica in cui ci trovavamo apparve una suora con un sacchetto di tela con sigilli antichi di certe parrocchie o dell'amministrazione diocesana prima del 1948 (con quanta cura e rischio li aveva conservati!) Nessuno invece corrispondeva alle regole dei sigilli accettabili.

Ispirato, il Padre Neamțiu, ha visto uno che poteva andare meglio in quanto alla forma e al contenuto. Insieme, abbiamo rifatto il sigillo e abbiamo bollato i primi documenti. È in questo modo che abbiamo ottenuto i nuovi sigilli e ne abbiamo confezionato anche per le altre diocesi perchè costoro possano riprendere la loro amministrazione.

Rendo adesso un brano dell'atto di base dato per la ripresa del nostro insegnamento teologico dopo il cammino nel deserto ora ghiacciato ora ardente.

La sua lettura, adesso, dopo 15 anni, mi ha fatto percorrere, con lo stato d'animo di allora, un cammino d'entropatia piacevole per il mio spirito:

„La Chiesa Romana Unita – Greco-Cattolica – dopo essere stata tenuta fuorilegge per più di 40 anni da gente senza legge, in seguito agli eventi rivoluzionari che hanno preceduto il Natale dell'anno 1989 durante i quali, persone innocenti hanno testimoniato col sangue del loro desiderio di libertà, di giustizia, di unità nazionale e di concordia, è stata riconosciuta ufficialmente come culto nazionale /.../

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATAcombe AI TEMPI ATTUALI

Ascoltando la voce interiore della coscienza religiosa e nazionale, la Chiesa romena di Transilvania, ha riannodato il legame con la Chiesa di Roma guidata dal vicario terrestre di Cristo”/.../

E ancora: „Le informiamo che desideriamo riaprire l'Accademia (l'Istituto) di Teologia universitaria a: 1. Blaj; 2. Cluj; 3. Oradea; 4. Baia Mare, col diritto di accordare dei diplomi di licenza in teologia, di dirigere i candidati al dottorato e di conferire il titolo di dottore in teologia.” (cf. l'atto originale, allegato n°2)

Era e rimane tutt'ora, un documento piuttosto di cuore, di affermazione, di sfogo, che uno amministrativo.

La risposta del Governo della Romania è stata una positiva e, attraverso la Decisione n°1221 del 22 novembre 1990 (cf. l'allegato n°3) si approvava la ricreazione dei nostri istituti.

Il primo programma d'insegnamento, ispirato da un'opuscolo conservato dal padre Popa Eugen con le discipline insegnate a Blaj fino al 1948, comprendeva: teologia dogmatica fondamentale e speciale, apologetica, scienze bibliche, teologia morale, ascetica mistica, teologia pastorale, *urbanitas*, teologia liturgica, rituale, canto liturgico, diritto canonico e amministrativo, storia della Chiesa, patrologia, psicologia e pedagogia (cf. allegato n°4, con una delle prime varianti del programma d'insegnamento e la prima forma approvata dal Ministero dell'Insegnamento e della Scienza).

Attraverso la Convenzione n°110 del 14 ottobre 1992 è stata operata l'integrazione nell'UBB come sezione all'interno della Facoltà di Lettere, come prima forma amministrativa, dovuta all'appartenenza di uno dei suoi iniziatori al corpo professorale della Facoltà di Lettere (cf. allegato n°5).

È seguita l'affiliazione dell'Istituto di Oradea, poi di quello di Blaj con l'intenzione di avere un solo Istituto più forte, desiderato che invece non è stato ancora raggiunto, e finalmente, l'affiliazione della sezione di Teologia pastorale di Cluj.

Con importanti sforzi organizzatori ed amministrativi è stato ottenuto l'avviso provvisorio di funzionamento col diritto di accordare il titolo di licenza, poi l'accreditamento e da poco, il riaccreditamento.

Dal momento presente al futuro immediato o più lontano

Personalmente, mi considero un conservatore, un neoconservatore, non necessariamente in opposizione con altre dottrine o idee, ma l'adepto di certi valori sulle quali si può costruire qualcosa di durevole, come sulla fondazione di una casa che resiste alle intemperie.

In questa prospettiva, diciamo qualcosa sul futuro.

Siamo costretti a constatare che già da un bel po' i nostri laureati, come quelli degli altri culti del resto, non hanno più delle cattedre nell'insegnamento preuniversitario che possano occupare dopo la laurea e avere in questo modo, i mezzi necessari di sopravvivenza come catechisti.

Negli ultimi anni i sondaggi fra i laureati hanno mostrato che più dell'80% lavorano nel loro campo, ma questo vale solo per la seconda specializzazione (romeno, assistenza sociale, filosofia e storia)

ANTON GOȚIA

I corsi di religione occupano quindi un numero estremamente limitato di impieghi che diventano sempre più precari a causa dell'introduzione nei programmi scolastici di corsi alternativi a quelli di religione e a causa della diminuzione dell'interesse degli studenti per le ore di religione ecc.

Come vedo io la sopravvivenza e il rinascimento del nostro insegnamento catechistico?

Negli anni '90 ho partecipato ad un forum col tema dell'insegnamento religioso a Madrid e mi è rimasta iscritta nella memoria la presentazione di un sacerdote croato che, data la loro esperienza positiva dell'insegnamento catechistico nelle parrocchie, diceva non essere favorevole all'introduzione dell'insegnamento religioso nell'insegnamento pubblico.

Considero questa opzione non solo una via possibile ma anche una necessità, che propone un'insegnamento che si rivolge non solo agli studenti, ma anche ai fedeli della terza età.

Nasce ovviamente il problema della remunerazione dei catechisti.

Si tratta di un problema serio, ma con sollecitudine e costanza, le risorse possono essere trovate: dei fondi parrocchiali, diocesani, da progetti finanziati dall'estero, dal budget di Stato, attraverso l'assimilazione della catechesi parrocchiale alle classi di religione nelle scuole ecc.

Penso che questa sia la modalità di base per un'insegnamento catechistico utile, formativo, per il risveglio e la coltivazione della fede, e per il futuro della Chiesa finalmente.

Vista la posta in gioco, „la sopravvivenza della Chiesa”, credo che tutti i livelli di competenza della Chiesa sono obbligati di trovare delle soluzioni organizzative e di finanziamento dell'insegnamento catechistico parrocchiale.

Con questa offerta, i laureati potrebbero avere degli sbocchi incoraggianti per i loro impieghi.

In quanto riguarda il futuro del nostro insegnamento teologico superiore con le sue due componenti: teologia pastorale e didattica, il suo futuro potrebbe essere assicurato dall'offerta parrocchiale degli impieghi e attraverso l'organizzazione adeguata, in conformità con le nuove correnti risultate dall'applicazione della Dichiarazione di Bologna.

Nella sua applicazione, questa raccomanda le monospecializzazioni, ma è possibile, questi sono almeno gli ultimi rumori, che si arrivi ad una via di mezzo, nel senso dell'organizzazione degli studi che utilizzavano il sistema della doppia specializzazione con una componente maggiore e una minore, come nel sistema svizzero, più perfezionato e largo invece, in modo che all'ammissione il candidato possa optare per tre specializzazioni: A, B e C. In Svezia la specializzazione A si fa in 3 anni, la B, in 2 anni e la C, in un'anno. Lo studente può rimanere con questa qualificazione o può arrivare al livello A con una o le entrambi specializzazioni con cui ha cominciato gli studi accademici con una durata di tre anni.

Nella nostra opinione, la teologia pastorale dovrebbe iscriversi nel sistema della monospecializzazione integrale o in modo opzionale, poter prendere anche una B minore, mentre la teologia didattica entrerebbe completamente, sin dall'inizio, nel sistema della

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI

specializzazione maggiore + specializzazione minore, col diritto di parreggiare il livello B al livello A, avendo in questo modo praticamente due specializzazioni.

Per l'organizzazione interna della Facoltà di Teologia Greco-Cattolica sarebbe indicata un'integrazione coraggiosa dello statuto di specializzazione B, in parallelo con la A, in modo opzionale per la teologia didattica.

L'offerta di studio sarebbe così uguale a quella di prima, anzi, più diversificata, mantenendo e accrescendo in questo modo il livello attuale di attrattività.

Ma mi sembra, a me e ad altri, per qualsiasi variante di studio, che il campo in cui siamo deficitari, sia quello della formazione spirituale dei laureati. Mi riferisco solo alla componente di teologia didattica.

Ci troviamo più o meno, al livello delle facoltà „laiche”, che non hanno che raramente dei momenti formativi nel loro processo accademico, in modo che i nostri laureati entrano nella vita sociale con una preparazione professionale che i loro colleghi dalle altre facoltà (Lette, Storia-Filosofia, Assistenza sociale) concorrono fortemente, e con una formazione spirituale spesso al livello basico, parlando in modo eufemistico.

In fatti, mi sembra che questo sia il problema fondamentale del nostro insegnamento teologico universitario e non tanto quello dell' adattamento alle nuove linee amministrative accademiche, che, con uno sforzo mentale e organizzatorio adeguato, potremmo integrare facilmente.

La formazione spirituale risolta dal punto di vista teorico e pratico, potrà assicurare anche la sopravvivenza della catechesi anzi, della Chiesa *mater et magistra* come quella della Chiesa istituzionale.

Allegato

1. La lettera ufficiale che comprende l'elenco completo del corpo professorale per le specializzazioni di Teologia-Lettere e Teologia-Assistenza sociale che dovevano integrare l'Università „Babeş-Bolyai” a partire dall' anno scolastico 1992-1993.

2. Istanza fatta al Governo della Romania attraverso la quale informavamo del desiderio della Provincia Metropolitana di Alba Iulia e Făgăraş di riaprire i centri tradizionali d'insegnamento superiore.

3. La Decisione del Governo riguardante la (ri)creazione degli istituti teologici a Cluj-Napoca, Baia-Mare, Oradea e Blaj.

4. Le prime varianti dei piani d'insegnamento.

5. La Convenzione riguardante l'integrazione della sezione didattica nell'UBB, con le specializzazioni Teologia-Lettere e Teologia-Assistenza sociale.

ANTON GOȚIA

EPISCOPIA ROMANA UNITA CU ROMA
GRECO-CATOLICA DE CLUJ-GHERLA

Facultatea de Teologie
Nr. 331/13 epuliv 1992

L I S T A

compului profesoral al Facultății de Teologie Greco-Catolică

1. Conf. pr. Tertulian LANGA	(pens.)	-psihologie religioasă
2. Lect. pr. Vasile FERNEA	(pens.)	-filosofie
3. Prof. pr. dr. Anton GOȚIA		-teologie catehetică
4. Lect. pr. Matei BOILA	(pens.)	-formare spirituală
5. Lect. pr. Sabin FAGARAȘ		-teologie dogmatică
6. Prof. dr. doc. Nicolae GUDEA		-istoria Bisericii
7. Conf. Viorica LASCU	(pens.)	-limbi străine, pr. ped.
8. Conf. Ioan NICULIȚA	(pens.)	-limbi străine
9. Lect. Maria GOȚIA		-metodica pred. catehism.
10. Lect. Victoria CAMPAN		-istoria artelor, teol.
catehetică
11. Lect. Crucița LUPA		-muzică bisericească,
teologie catehetică
12. Asist. Iancu MOȚU		-istoria Bisericii
13. Lect. Solomon Polent		

E P I S C O P,
George Gutiu
George GUTIU

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI

BISERICA ROMANA UNITA
-GRECO-CATOLICA-
PROVINCIA MITROPOLITANA
DE ALBA IULIA SI FAGARAS

Domnule PRIM-MINISTRU,

Biserica Română Unită - Greco-Catolică -, după ce mai bine de 40 de ani a fost ținută în afara legii de oameni fără lege, în urma evenimentelor revoluționare dinaintea Crăciunului anului 1989 în care oameni cu suflete de crin au depus mărturie de sânge pentru dorul de libertate, dreptate, unitate națională și concordie, a fost recunoscută în fața legii ca un cult național.

Deși, practic, cultul nostru nu a fost repus în drepturi reale, întrucât patrimoniul bisericesc îi este în continuare confiscat, considerăm că, faptul de a fi recunoscuți de autoritatea de Stat, reprezintă un pas pozitiv pe calea repunerii în drepturi a Bisericii noastre.

Până în anul 1948, când a fost reprimată cu brutalitate (12 episcopi și 600 de preoți, mii de credincioși care au avut curajul să-și păstreze identitatea credinței confesionale au fost aruncați în închisorile comuniste) Biserica Română Unită -Greco-Catolică - a jucat un rol de prim rang în viața națiunii române. Am avut instituții culturale, numeroase unități școlare de diferite grade, spitale, orfelinate, 3 instituții de învățământ superior care au cultivat mintea și inima tinerilor și adulților cu ideile nobile ale demnității noastre naționale ca popor latin egal în drepturi cu celelalte popoare europene, ale idealului unității tuturor provinciilor românești, pe care generația de la 1918 l-a văzut realizat. Biserica noastră a militat pentru înnobilarea spiritului uman, pentru cultivarea valorilor moralei creștine cu care ne-am născut ca popor, singurul popor născut creștin, întrucât o dată cu limba și cultura latină am primit și spiritualitatea creștină venită de la Roma, de sub a cărei ocrotire am fost rupți după anul 1054 (anul nefericitei rupturi între Occidentul și O-

ANTON GOȚIA

- 2 -

rientul creștin, avînd ca centre Scaunul Romei latine și Orientul bizantino-grec-slav; gravitînd în jurul Căstăntinopolului - astăzi Istambul).

Ascultînd glasul firesc al conștiinței religioase și de neam, în anul 1700 Biserica română din Transilvania a refăcut legătura cu Biserica Romei, păstorită de vicarul pămîntesc al lui Cristos.

Pe această linie, pe lîngă amărăciunea că patrimoniul nostru bisericesc nu ne-a fost restituit încă, trăim totuși bucuria că societatea românească de azi aspiră să se întoarcă în Europa, deși o face cu pași încă foarte mici, și se recunoaște în valorile umane și morale ale bătrînelui continent, confirmînd lupta și aspirațiile pe această linie ale Bisericii noastre.

Mai mult, trei evenimente recente de semnificație națională recunosc meritele Bisericii Române Unite - Greco-Catolică - și-i legitimează cererile de punere în drepturi în mod real și plinar. Ne referim la proclamarea zilei de 1 Decembrie ca zi națională a Statului Român, în amintirea lui 1 Decembrie 1918, cînd s-au adunat sub aceeași simțire toate cele 10 provincii românești. După cum bine este știut, la acest eveniment Biserica noastră și-a adus o contribuție esențială, marcată și simbolic prin aceea că fiul ales al poporului nostru, Iuliu Cardinal Hossu, în același timp fiu al Bisericii noastre, a fost acela care a prezentat proclamația de unire de la Alba Iulia. Al doilea eveniment, decretarea imnului de stat, sinteză a speranțelor comune tuturor românelor, ne îndulcește și el amărăciunea prezentă, întrucît este opera unui alt fiu eminent al poporului nostru, Andrei Mureșanu, în același timp fiu al Bisericii Române Unite (Greco-Catolică). În sfîrșit, al treilea eveniment semnificativ este reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Sf. Scaun marcată prin numirea unui Nunțiu Apostolic la București, fapt ce nu poate ignora drepturile Bisericii Române Unite, încă neasigurate deplin.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI

- 3 -

În acest sens vă notificăm că dorim să redeschidem Academia (Institutul) de Teologie de rang universitar la: 1. Blaj; 2. Cluj; 3. Oradea; 4. Baia Mare, cu dreptul de a acorda diplome de licență în teologie, de a îndruma doctoranzi și de a acorda titlul de doctor în teologie.

Având în vedere faptul că, spre deosebire de alte confesiuni, Biserica Română Unită - Greco-Catolică - a fost pusă în situația de a nu dispune de nici o resursă financiară, apreciem că fondurile necesare învățământului superior este normal să fie asigurate din resurse de stat.

Totodată vă facem cunoscut că în timpul ilegalității în care dictatura comunistă a interzis învățământul nostru superior, Biserica Română Unită - Greco-Catolică -, dispunând de cadre didactice cu pregătire superioară din Occident, a continuat să pregătească teologi la nivel corespunzător. Calitatea acestei pregătiri este garantată de Episcopatul nostru care își rezervă dreptul ca, la momentul potrivit, să solicite recunoașterea calificării lor.

Instituțiile noastre de rang universitar urmează să pregătească atât cadrele pentru pastorație, cât și viitoarele cadre didactice pentru învățământul superior teologic și pentru orele de religie din învățământul de stat. Institutele vor avea deci două facultăți: 1. Teologie Pastorală și 2. Teologie Didactică. Durata studiilor va fi de patru ani.

Organele autorității locale ne-au promis asigurarea unor spații corespunzătoare pentru desfășurarea cursurilor și cazarea studenților.

Avem convingerea că Domnia Voastră, Guvernul, ca și noi, vedeți în Biserică drumul cel mai direct spre sufletul neamului românesc și una din condițiile creșterii la adevărata sa statură.

Ridicarea de noi generații de adevărați apostoli nu poate să lipsească din atenția celor care țintesc spre dezvoltarea societății românești pe coordonatele armoniei, unității și vocației europene.

ANTON GOȚIA

- 4 -

Cluj-Napoca, 20 august 1990

Sf. Alexandru Todeș.
MITROPOLIT Dr. Alexandru Todeș

Ioan Ploceș
EPISCOP Ioan Ploceș

EPISCOP George Guțiu
George Guțiu

Vasile Hoșu
EPISCOP Vasile Hoșu

EPISCOP Lucian Muregan
Lucian Muregan

G U V E R N U L R O M Â N I E I

1103/190

H O T Ă R Î R E

privind înființarea unor institute teologice de grad
universitar ale Bisericii Române Unite cu Roma
(Greco-Catolice)

G U V E R N U L R O M Â N I E I hotărăște:

Art.1. - Se înființează, începând cu anul școlar
(universitar) 1990/1991, un număr de 3 institute teologice de
grad universitar ale Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-
Catolice) cu o durată de învățământ de 4 ani, în localitățile:
Cluj Napoca - Baia Mare, Oradea și Blaj.

Institutele teologice prevăzute la alineatul pre-
cedent vor funcționa cu facultăți, pentru pregătirea persona-
lului de cult.

Art.2. - Se aprobă fondul de salarii de personal
necesar întregului personal al instituțiilor teologice prevăzute
la articolul 1, corespunzător normativelor legale stabilite
pentru învățământul superior.

Art.3. - Se autoriză Ministerul Finanțelor să su-
plimenteze corespunzător bugetul Secretariatului de Stat pentru
Culte.

22.11.90
București, 22.XI.1990
nr. 1221

PRIM-MINISTRU,
Petre Roman

FACULTATEA DE TEOLOGIE PAȘTORALĂ
INVĂȚĂMÎNT DE ZI

P L A N D E I N V A T A M I N T

Nr ort	Denumirea disciplinelor	2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18			
		ANUL I		ANUL I		ANUL I		ANUL I		ANUL II		ANUL II		ANUL II		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III		ANUL III	
		Sem.I	Sem.I	Sem.II	Sem.II	Sem.III	Sem.III	Sem.IV	Sem.IV	Sem.V	Sem.V	Sem.VI	Sem.VI	Sem.VII	Sem.VII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	Sem.VIII	
1.	FILozOFIE	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	Ex. sem.II,IV	
2.	Teologie dogmatică fundamentală	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	Ex. sem.II,IV
3.	Teologie dogmatică specială	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem.VI	
4.	Apologetică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Col. sem.VIII, VIII	
5.	Științe biblice	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	Ex. s.II,IV,VI
6.	Teologie morală	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. IV,VI	
7.	As_cet_ic_ă mistică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. VIII	
8.	Teologie pastorală	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	-	2	Ex.s.II,IV,VII
9.	Urbanita_s	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10.	Teologie liturgică	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. VIII	
11.	Tipic bisericesc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Col.sem.II
12.	Ca_ntus bisericesc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Col.s.II,IV,VI,VI
13.	Drept canonic și administrativ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex.s. VI, VIII
15.	Istoria Bisericii Universa_le	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	Ex. sem. II
17.	Istoria Bisericii Romanești	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. II
18.	Patrologie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. IV
19.	Psihologie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. IV
20.	Pedagogie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. IV
21.	Litera_tură română și universală	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. IV
22.	Estetică (Istoria artelor)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Ex. sem. IV

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1. Latină	1	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Col. sem. II, IV
2. Greacă	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Col. sem. II, IV
3. Ebraică	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Col. sem. II, IV
4. Franceză	-	2	-	2	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	Col. s. II, IV, VI, VII
5. Italiană	-	2	-	2	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	Col. s. II, IV, VI, VII
6. Engleză	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Col. s. VI, VIII
7. Germană	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Col. s. VI, VIII
8. <i>Practică pedagogică</i>	-	2	-	2	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	Col. s. II, IV, VII

DISCIPLINE FACULTATIVE

Denumirea disciplinei	Sem.	Curs	Anul de studii pe disciplina	
			2019-2020	2020-2021

NOTE EXPLICATIVE
 Se înscriu disciplinele grupate în următoarele categorii:
 - de cultură generală (cursurile de cultură generală);
 - de cultură specială (cursurile de specializare);
 - de cultură profesională (cursurile de specializare în domeniul de activitate profesională);
 - de cultură profesională (cursurile de specializare în domeniul de activitate profesională);
 - de cultură profesională (cursurile de specializare în domeniul de activitate profesională);
 - de cultură profesională (cursurile de specializare în domeniul de activitate profesională);
 - de cultură profesională (cursurile de specializare în domeniul de activitate profesională);

LEGENDA
 C - curs; S - seminar; L - lucrări practice (laborator); P - proiect sau dinău pe disciplină; Prac - practică în producție, pedagogică, tehnologică de cercetare - proiectare; E - examen; V - verificare pregătirii pe parcursul anului; Pr - nota la proiect.
NOTE EXPLICATIVE CU PRIVIRE LA PRACTICĂ

ANUL	Continutul activităților și profiului la cursuri de muncă
I	Practică: 3 săptămâni practică profesională pe A în anul I
II	Practică: 3 săptămâni practică pedagogică pe A în anul II
III	Practică: 1 săptămână practică pedagogică pe A în anul II - 2 săptămâni " " B în anul II
IV	4 săptămâni: elaborarea tezei de licență
V	STRUCTURA SESIUNILOR DE EXAMEN: - Sesiune de iarnă: 3 săptămâni - Sesiune de vară: 4 săptămâni - Sesiune de toamnă: 2 săptămâni - Sesiune de primăvară: 2 săptămâni - Sesiune de primăvară: 2 săptămâni
VI	- Sesiune de primăvară: 2 săptămâni - Sesiune de primăvară: 2 săptămâni - Sesiune de primăvară: 2 săptămâni - Sesiune de primăvară: 2 săptămâni

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI ȘTIINȚELOR
 Republica Română

PLAN DE ÎNVĂȚĂMÎNT
 Univ. Babeș - Bolyai - Cluj-N.

PROFESOR: TEODORE GREGO-CATOLICĂ
 SPECIALIZAREA: TEODORE-GREGO-CATOLICĂ
 FORMA DE ÎNVĂȚĂMÎNT: 2-2

VALABIL ÎNCEPÎND CU ANUL UNIVERSITAR _____

INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATAcombe AI TEMPI ATTUALI

PLAN DE INVATAMINT
DIPLOMA SCORDATA
DURATA STUDIILOR

PROFILUL ÎNREGISTRAT: **SPECIALIZAREA TEOLOGIE - LITERE**
FORMA DE ÎNVĂȚĂMÎNT: **ZI**

Nr.	DE NUMIREA DISCIPLINELOR	ANUL I												Forme de verificare	Nr. de ore anuale		
		Sem. I	Sem. II	Sem. III	Sem. IV	Sem. V	Sem. VI	Sem. VII	Sem. VIII	Sem. IX	Sem. X	Sem. XI	Sem. XII				
1	Spec. P. TEOLOGIE																
2	FILOSOFIE	2,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	2,1
3	TEOLOGIE DOGMATICĂ																
4	APOLOGETICA (VAICAN P)																
5	STIMIE BIBLICĂ	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
6	TEOLOGIE MORALĂ																
7	TEOLOGIE CAHETICĂ	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
8	METODICĂ (A și B)	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
9	PEDAGOGIE																
10	TEOLOGIE LITURGICĂ	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
11	FORMARE SPIRITUALĂ	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
12	DREPT CANONIC																
13	CANTUS BISSERICESC	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
14	ISTORIA BISERICII	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
15	PSIHOLOGIE GENERALĂ ȘI RELIGIOUSĂ	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
16	ISTORIA ASTELOR																
17	PRACTICĂ (SPEC. P)	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
18	LIMBA STRĂINĂ OPTIIONALĂ																
19	SPEC. B. LITERE																
20	Spec. B. LITERE																
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	
31																	
32																	
33																	
34																	
35																	
36																	
37																	
38																	
39																	
40																	
41																	
42																	
43																	
44																	
45																	
46																	
47																	
48																	
Total ore săptămânal		11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6	11,6
Nr. examen																	
Nr. verificări																	

* Specializarea în Teologie este în vigoare de la anul 2015. Se aplică cu excepția a două materii: **Teologie Morală** și **Teologie Liturgică**.
repetabile (înregistrate) în anii II și III. Facultatea de Teologie și Litere

ANTON GOȚIA

UNIVERSITATEA "BABES-BOLYAI"
DIN CLUJ-NAPOCA

- R E C T O R A T U L -
Nr. 1872 / 14.2.1992

INSTITUTUL DE TEOLOGIE ROMÂN
UNIT CU ROMA GREGO-CATOLIC
AL DIOCEZEI DE CLUJ-GHERLA

- R E C T O R A T U L -
Nr. 190 / 14 oct. 1992

C O N V E N T I E

În conformitate cu Comunicatul Comun al Ministerului Învățămîntului și Științei și al Secretariatului de Stat pentru Culte nr.9176/1991, cu Protocolul stabilit între Ministerul Învățămîntului și Științei nr.9735/1991 și Secretariatul de Stat pentru Culte nr.3876/1991 și cu Protocolul încheiat între Ministerul Învățămîntului și Științei nr.9640/9 aprilie 1992, Secretariatul de Stat pentru Culte nr.2305/1992 și Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Episcopia de Cluj-Gherla nr.328/7 aprilie 1992, privind cooperarea în probleme de învățămînt între Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică (prin unitățile diocesane) cu universitățile de stat din rețeaua Ministerului Învățămîntului și Științei, precum și în baza acordului Senatului Universității "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca din data de 3 febr.1992, se încheie prezenta CONVENȚIE între Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca și Institutul de Teologie Română Unit cu Roma Greco-Catolică al Diocezei de Cluj-Gherla:

1. Începînd cu anul universitar 1992/1993 Facultatea de Teologie Greco-Catolică din cadrul Institutului de Teologie Română Unit cu Roma, Greco-Catolică al Diocezei de Cluj-Gherla se integrează în cadrul Universității "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Litere, ca secție de Teologie Greco-Catolică, cu următoarele specializări:

- Teologie - Litere;
- Teologie - Asistență socială

Secția de Teologie Greco-catolică va fi reprezentată în Senatul Universității.

2. Admiterea la această secție și durata studiilor vor respecta reglementările din învățămîntul superior de stat, cu păstrarea specificului bisericesc.

3. Cifra de școlarizare pentru specializările respective va fi stabilită de către Ministerul Învățămîntului și Științei, la propunerea comună a Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla și Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.

./.

L'INSEGNAMENTO TEOLOGICO GRECO-CATTOLICO
DALLE CATACOMBE AI TEMPI ATTUALI

- 2 -

4. Pentru disciplinele teologice numirea și menținerea cadrelor didactice se vor face de către Episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla, cu acordul Universității; pentru disciplinele neteologice numirea și menținerea cadrelor didactice se vor face de către Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, cu acordul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla.

5. Salarizarea cadrelor didactice și a personalului administrativ, acordarea de burse studenților de la Teologie Greco-Catolică, cheltuielile de regie, asigurarea spațiilor pentru procesul de învățământ, pentru cămine și cantine, precum și a materialului didactic se vor face potrivit reglementărilor din învățământul de stat, în limitele aprobate prin bugetul anual de către Ministerul Învățământului și Științei.

6. Biserica își va păstra dreptul de proprietate asupra tuturor bunurilor mobile și imobile, care vor fi destinate procesului de învățământ.

7. În măsura disponibilităților, spațiile pentru procesul de învățământ ale secției de Teologie Greco-Catolică vor fi folosite și de către studenții celorlalte facultăți ale Universității, după necesități.

8. Secția de Teologie Greco-Catolică își va elabora un Regulament propriu de funcționare, în conformitate cu Regulamentul Universității "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, ținând seama de Statutul Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

9. Planurile de învățământ pentru specializările de Teologie Greco-Catolică vor fi stabilite de comun acord de către Biserica Greco-Catolică și Universitate, și avizate de către Ministerul Învățământului și Științei.

10. Structura anului școlar va fi în conformitate cu prevederile legale ale Ministerului Învățământului și Științei.

Studenții teologi vor respecta și programul fixat de Biserica Greco-Catolică.

11. Diplomele de licență vor fi acordate de Ministerul Învățământului și Științei și Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică

12. Pregătirea și susținerea titlului de doctor în specializările acestei secții se vor face sub autoritatea comună a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, și a Ministerului Învățământului și Științei, cu respectarea specificului Bisericii Greco-Catolice.

13. Recunoașterea și echivalarea diplomelor de licență și doctorat în teologie greco-catolică și o altă specializare, obținute

./.

ANTON GOȚIA

- 3 -

în străinătate, se va face potrivit normelor legislației de stat de către Comisia Superioară de Atestare, care are în componență o subcomisie pentru profil teologic.

14. Prezenta convenție intră în vigoare începând cu data de 5 octombrie 1992 - începutul anului universitar 1992/1993.

Incheiat în 4 exemplare, ce vor fi repartizate astfel:

1. Ministerului Învățământului și Științei, București, 1 ex.
2. Episcopiei Române Unite cu Roma, Greco-Catolică de Cluj-Gherla-1 ex.
3. Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, 1 ex.
4. Institutului de Teologie Român Unit cu Roma, Greco-Catolic al Diecezei de Cluj-Gherla, 1 ex.

Cluj-Napoca, 14.10.1992

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"
DIN CLUJ-NAPOCA
RECTOR,
Academician Ionel Haiduc

INSTITUTUL DE TEOLOGIE ROMÂN
UNIT CU ROMA, GRECO-CATOLIC
AL DIECEZEI DE CLUJ-GHERLA
RECTOR,
Preot prof.dr. Eugen Popa

T. Langa

ESQUISSE D'UNE HISTOIRE DE LA FACULTE DE THEOLOGIE GRECQUE-CATHOLIQUE DE L'UNIVERSITE BABES-BOLYAI (CLUJ)

Alin TAT

REZUMAT: Scurt istoric al Facultății de Teologie Greco-Catolică a Universității „Babeș-Bolyai” (Cluj). Facultatea de Teologie Greco-Catolică are o istorie relativ scurtă, fiind fondată în 1991. În prezent, funcționează trei departamente (Cluj, Blaj, Oradea) cu diverse specializări (teologie pastorală, teologie didactică, teologie socială, teologie-filosofie, teologie-istorie, teologie-literare), iar numărul studenților în ultimii ani variază în jurul cifrei de 500. Facultatea se înscrie în coordonatele învățământului teologic catolic contemporan și propune o formare plurală, care cuprinde atât cunoașterea tradiției creștine bizantine cât și a celei latine, precum și dialogul cu filozofia și cu științele socio-umane.

„L'Université est, à ses origines, une des expressions les plus significatives de la sollicitude pastorale de l'Eglise. Sa naissance est liée au développement des écoles constituées au Moyen-Age par les Evêques de grands sièges épiscopaux. Si les avatars de l'histoire ont conduit l'*Universitas magistrorum et scholarium* à se rendre toujours plus autonome, l'Eglise n'en continue pas moins à nourrir le souci qui a été à l'origine de l'institution. De fait, la présence de l'Eglise à l'Université n'est point une tâche qui resterait d'une certaine façon extérieure à la mission d'annoncer la foi. „La synthèse entre culture et foi n'est pas seulement une exigence de la culture, mais aussi de la foi... Une foi qui ne devient pas culture est une foi qui n'est pas pleinement accueillie, entièrement pensée et fidèlement vécue” (Jean-Paul II). La foi qu'annonce l'Eglise est une *fides quaerens intellectum*, qui exige de pénétrer l'intelligence de l'homme et son cœur, d'être pensée pour être vécue. La présence ecclésiale ne saurait donc se limiter à une intervention culturelle et scientifique. Elle se doit d'offrir la possibilité effective d'une rencontre avec le Christ.” (*La présence de l'Eglise dans l'Université et dans la culture universitaire*, document de la Congrégation pour l'éducation catholique)

Je vais commencer ma présentation par un peu d'arithmétique théologique, pour ainsi dire, ce qui va continuer par la suite. Parce que je m'occupe ici d'une période de 15 ans de la vie contemporaine d'une institution, c'est-à-dire de la Faculté de Théologie Grecque-Catholique de l'Université de Cluj, les statistiques sont inévitablement présentes. Et elles ne sont pas présentes seulement de manière accessoire parce qu'elles constituent l'exercice même d'une histoire institutionnelle de ce genre. Commençons donc par quelques aspects généraux:

1. selon l'enseignement des papes, l'Eglise doit respirer normalement par deux poumons, l'occidental et l'oriental;

2. nous nous trouvons dans une université dans laquelle fonctionnent quatre facultés de théologie (orthodoxe, grecque-catholique, catholique latine et réformée), cas assez unique dans le monde entier;

3. et, enfin, la Faculté de Théologie Grecque-Catholique de cette même université a trois départements, à Cluj, à Blaj et à Oradea.

Quelques dates

L'enseignement théologique grec-catholique a repris à Cluj en 1990 sous une double forme, comme Institut Théologique (appelé *St. Jean l'Évangéliste*) pour les futurs prêtres et comme Faculté de théologie didactique dans le cadre de ce même Institut, auprès de l'Évêché Grec-Catholique. Pour les laïcs a été proposé un *curriculum* avec dispense d'assiduité en vue de préparer des professeurs de religion pour la catéchèse. Cette première génération d'étudiants a eu comme professeurs des prêtres: Vasile Fernea, Matei Boilă, Anton Goția, Pius Miclăuș, Ioan Bota, Ioan Pop, mais aussi des laïcs: Nicolae Gudea, Viorica Lascu, Ana-Maria Băltaru, Maria Goția, Victoria Câmpan, Virgil Medan. Les cours avaient lieu au Conservatoire, l'ancien bâtiment de l'Académie Théologique d'avant 1948.

Durant l'année universitaire 1991-1992, la Faculté de Théologie Grecque-Catholique a fonctionné dans le cadre de la Faculté des Lettres, mais avec une double subordination: envers le Ministère de l'Enseignement du point de vue académique et administratif et envers l'Évêché Grec-Catholique du point de vue spirituel.

A partir de l'année universitaire 1992-1993, la faculté a fonctionné avec des structures propres ayant le statut de Faculté indépendante à l'intérieur de l'Université Babeș-Bolyai de Cluj. Les étudiants avaient le choix entre trois spécialisations: théologie didactique et deux doubles spécialisations, théologie et lettres et théologie et assistance sociale. A partir de 1997, le département de Cluj a offert aussi la spécialisation théologie et iconographie, réalisée en partenariat avec l'Académie des Beaux-Arts. Les autres doubles spécialisations ont été faites en collaboration avec la Faculté des Lettres et avec celle de Psychologie et Assistance sociale.

En 1998, la faculté a élargi son activité en créant un nouveau département à Oradea, avec deux spécialisations: théologie pastorale et théologie et histoire. Ce département a été créé par l'intégration de l'Institut de Théologie Grecque-Catholique d'Oradea. Dans ce département a fonctionné aussi, entre 1998 et 2003, un collège d'instituteurs.

Le même processus d'intégration a eu lieu en 1999 avec l'Institut de Théologie Grec-Catholique de Blaj qui a eu comme résultat la création du troisième département de la Faculté de Théologie Grecque-Catholique à Blaj. Ce département fonctionne avec la spécialisation théologie pastorale.

Enfin, en 2000, a eu lieu l'intégration de l'Institut de théologie grecque-catholique de Cluj et le département d'Oradea a créé une nouvelle double spécialisation, théologie et philosophie.

Les doyens de la Faculté durant cette période ont été: Mgr Tertulian Langa (1990-1995), le p. Anton Goția (1995-1999), et Mgr Virgil Bercea (à partir de 2000).

L'actualité

L'enseignement actuel de la faculté comprend 6 spécialisations dans 3 départements: théologie pastorale (à Cluj, Blaj et Oradea), théologie didactique, théologie et lettres, théologie sociale (Cluj), théologie et histoire, théologie et philosophie (Oradea).

L'enseignement de la faculté comprend également des études approfondies, appelées masters: un master d'archéologie chrétienne à Cluj (à partir de 1995), un autre de théologie liturgique à Oradea (à partir de 2003), un master d'histoire de l'Eglise grecque-catholique à Oradea (à partir de 2001) et un autre de théologie pastorale à Blaj (à partir de 2005).

En ce moment, la Faculté a 23 titulaires: 3 professeurs, 2 maîtres de conférences, 15 maîtres-assistants et 3 assistants.

Les effectifs des étudiants ont varié entre 142 en 1990-1991, 64 en 1991-1992, 102 en 92-93, 140 en 93-94, 187 en 94-95, 189 en 95-96, 219 en 96-97, 280 en 97-98, 351 en 98-99, 402 en 99-2000, 459 en 2000-2001, 631 en 2001-2002, 651 en 2002-2003, 575 en 2003-2004, 555 en 2004-2005 et 507 en 2005-2006, ce qui indique une progression constante du nombre des étudiants entre 1990 et 2002 et une relative stabilité (autour de 550 étudiants) dans la période suivante.

Le nombre d'étudiants qui ont obtenu le diplôme de licence est de 41 en 99, 53 en 2000, 41 en 2001, 88 en 2002, 96 en 2003, 105 en 2004, 122 en 2005.

Les matières principales qui sont enseignées à la Faculté et qui constituent le noyau de la culture théologique envisagée sont les suivantes: la philosophie et les lettres classiques, ayant un caractère propédeutique par rapport à l'étude théologique proprement dit et la théologie biblique, la théologie dogmatique, la théologie morale, l'histoire de l'Eglise et le droit canon. S'y ajoutent un grand nombre de matières supplémentaires ayant un caractère obligatoire, optionnel ou facultatif, au total 37 cours pour la spécialisation théologique.

Une identité en recherche. Trois périodes

Une caractéristique générale de la faculté dans cette période a été sa mobilité et son identité en continuelle recherche, ce qui s'est réalisé à travers la reformulation presque chaque année des plans d'enseignements (entre 1990 et 2005, la faculté a proposé et employé onze plans d'enseignements différents), à travers la création et la proposition de nouvelles spécialisations (et, malheureusement, par l'abandon en 2002, pour des raisons financières, de la spécialisation théologie et iconographie), à travers l'utilisation du système européen des crédits transférables à partir de 1997 et l'application de la convention de Bologne à partir de l'année universitaire 2005-2006.

On peut distinguer en gros trois périodes dans cette histoire de 15 ans: une première étape (1990-1996) caractérisée surtout par le besoin *d'édification institutionnelle*, une deuxième étape (1996-2000) de *développement*, par la création des trois départements et la proposition des principales directions et spécialisations, et une troisième période, à partir de l'année 2000, de *consolidation institutionnelle*, période durant

laquelle de jeunes enseignants se sont intégrés dans les trois départements de la faculté.

Dans ce processus de consolidation institutionnelle jouent plusieurs facteurs:

1. l'expérience des premières années,
2. le nouvel enthousiasme des jeunes enseignants frais émoulus de leurs études dans les grandes universités européennes d'état ou pontificales,
3. l'aide généreuse de plusieurs professeurs de ces mêmes universités (je cite, parmi d'autres, Cesare Alzati, Christoph Suttner, Olivier Raquez) ou des congrégations religieuses (pp. Olivo Bosa, Jean-Yves Brachet, Martin de La Roncière, Robert Soler, Jean-François Thomas),
4. le contexte nouveau de la construction européenne, favorisant les contacts et les échanges, y compris au niveau universitaire.

Conclusion

En guise de conclusion, je vais emprunter à Patrick Valdrini, le recteur de l'Institut Catholique de Paris quelques idées de son projet universitaire que je vais adapter à notre situation: que peut apporter une faculté de théologie aux questions d'éducation dans le monde d'aujourd'hui? Peut-être d'abord d'être une communauté, c'est-à-dire de s'inscrire dans la durée: les questions d'éducation ne se résolvent pas dans l'urgence et l'immédiateté; l'éducation d'un „petit homme” se fait pour le moins en un relais de générations et les ruptures de transmission ne sont jamais sans implication pour la génération suivante. L'inscription dans la durée, c'est un ancrage dans une Tradition: l'engagement de l'Eglise dans le domaine de l'éducation ne date pas d'hier. Elle est porteuse d'une tradition éducative à la fois multiséculaire et plurielle: traditions de fondateurs de projets éducatifs (les écoles de Blaj, mais aussi Saint Ignace de Loyola, Saint Jean-Baptiste de la Salle, don Bosco); tradition d'une histoire chrétienne instituée (la Congrégation romaine pour l'éducation, les textes du concile Vatican II); traditions populaires de l'éducation familiale. Une Faculté référée à la tradition chrétienne se trouve ainsi au confluent de différentes traditions, qui ne se recouvrent pas toujours. Elles montrent, s'il en était besoin, qu'il n'y a pas une éducation chrétienne, ni *a fortiori* „Une” éducation. Elles fournissent un cadre de référence qui tout à la fois nourrit les positionnements individuels et les dépasse, en permettant une affiliation. Elles constituent ensemble un patrimoine d'expériences et de réflexion, ouvert à des besoins éducatifs nouveaux et aux avancées des sciences de l'homme. La contribution qu'une Faculté de théologie peut apporter aux questions d'éducation tient à ce rapport dynamique à une Tradition: le discernement et l'appropriation créative des héritages est en elle-même toute une démarche d'éducation et un enjeu pour la société actuelle.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990 – 2005)

Florentin CRIHĂLMEANU

RIASSUNTO: Punti di riferimento nello sviluppo della Diocesi di Cluj-Gherla attraverso l'evoluzione dell'insegnamento seminariale. Il presente lavoro propone di seguire cronologicamente nel periodo 1990-2005 le orme dei passi, i mattoni, i vari livelli saliti progressivamente, con pazienza e perseveranza, dall'insegnamento teologico dell'Eparchia di Cluj-Gherla, affacciando numerose difficoltà e limiti, però con l'abbondante sostegno da parte del Signore, dei sacerdoti, dei professori e insegnanti dell'UBB.

L'autore punta su tre direzioni: a) l'evoluzione delle strutture per la formazione nel seminario eparchiale e al Collegio „Pio romeno” di Roma; b) l'evoluzione del numero di studenti ammessi, assolvendi, inviati all'estero per completare i loro studi e il numero di sacerdoti ordinati nel periodo studiato; c) momenti rilevanti riguardo al ricupero o ricostruzione del patrimonio dell'Eparchia e alcuni aspetti riguardo alle condizioni materiali nei quali si è sviluppato il processo d'insegnamento in questo periodo.

Il lavoro è stato diviso in tre parti:

- 1) appunti cronologici e statistici;
- 2) conclusioni;
- 3) sguardo al futuro.

In 18 pagine l'autore riprende il cammino progressivo dell'insegnamento teologico seminariale dell'Eparchia di Cluj-Gherla, anno per anno, seguendo tramite le statistiche l'evoluzione e i momenti più significativi del suo sviluppo. Uno degli elementi che raffigura meglio questi aspetti è il grafico che riassume i dati e la sua interpretazione. Sono presentate alcune delle difficoltà del cammino, alcune proposte chiare per il futuro, come anche aspetti inediti di cui difficilmente si poteva avere la conoscenza da altri fonti. Proprio in questo sta il contributo originale del lavoro, cioè porta alla luce alcuni dati e notizie che non sono stati archiviati in registri, ne consegnati in giornali e che fra pochi anni andrebbero perse. Fortunatamente testimoni di questi tempi sono ancora in vita e alcuni sono stati contattati personalmente per completare la ricerca.

Portando a conoscenza il passato (osservando il cammino fatto), possiamo analizzare e capire meglio il presente (vediamo dove siamo in presente), per poter intuire e preparare più adeguatamente il futuro (anticipare il cammino da fare).

Il Signore ci aiuti a camminare sempre sui suoi sentieri!

*„Arată-mi Doamne căile Tale
Și mă învață cărările Tale.”
(Ps. 24, 4).*

Considerații introductive

În prezenta lucrare ne propunem să urmărim, pe cât ne va fi cu putință cronologic, urmele pașilor pe treptele urcate de către Eparhia de Cluj-Gherla (după anul 1990) cu perseverență și stoicism, dar și cu rugăciune, încredere și speranță în Domnul, în drumul de 15 ani parcurs în domeniul învățământului teologic seminarial. Un drum remarcabil, cu numeroase realizări și rezultate pozitive, presărat cu dificultăți inerente începutului și limite de multe tipuri, din diferite direcții, care însă nu au putut opri mersul înainte și dezvoltarea sa. Pentru toate acestea dintru început se cuvine să mulțumim mai întâi Bunului Dumnezeu pentru sprijinul și ajutorul oportun primit din abundență la timpul potrivit, iar apoi preoților eparhiei noastre, profesorilor, cadrelor didactice ale UBB¹, în frunte cu întâistătătorii ei, și tuturor persoanelor care ne-au susținut pe acest drum.

Vom urmări în continuare câteva aspecte ale evoluției învățământului teologic seminarial din Eparhia de Cluj-Gherla, în perioada 1990-2005 (punctând anumite repere care constituie premiere pe parcursul acestui drum), pe trei direcții principale:

a) Trepte ale evoluției structurilor de formare seminarială și învățământ teologic în Eparhia de Cluj-Gherla, precum și la Colegiul „Pio romeno” din Roma (la care au studiat majoritatea studenților trimiși pentru completarea studiilor).

b) Evoluția numărului de absolvenți, a studenților admiși în cadrul seminarului eparhial, a studenților trimiși la studii, precum și a numărului preoților hirotoniți în perioada 1990-2005 de către ierarhii eparhiei noastre².

¹ Am utilizat câteva dintre abrevierile specifice: BRU – Biserica română unită, CEI – Conferința Episcopală Italiană, CMD – Congregația Sr. Maicii Domnului, CNEAA – Consiliului Național de Evaluare Academică și Acreditare, FTGC – Facultatea de Teologie Greco-Catolică, OSBM – Ordinul Sf. Vasile cel Mare, PU – Pontificia Universită, UBB – Universitatea Babeș-Bolyai, la acestea se adaugă Arhim – Arhimandrit, Cuv – Cuvios, Cuvioasă, Mc – Maică, Pcu – Preacuvios, Preacuvioasă, și celelalte abrevieri uzuale.

² Se impun câteva precizări:

- 1) datele statistice se referă numai la studenții care se pregătesc pentru preoție;
- 2) datele statistice privesc numai Eparhia de Cluj-Gherla;
- 3) datele statistice referitoare la studenții plecați la studii în străinătate nu sunt întotdeauna garantate ca exacte din diferite motive (unii studenți s-au transferat dintr-un centru universitar în altul, alții au revenit și au plecat din nou pentru completarea studiilor după câțiva ani, alții au trecut de la viața consacrată la clerul eparhial, alții au plecat pe alte filiere și nu figurează în statisticile noastre, unii studenți au trecut la ordine călugărești, alții au rămas în străinătate, alții s-au îmbolnăvit și au abandonat studiile);

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

c) Momente semnificative privind recuperarea sau reconstruirea patrimoniului eparhial și aspecte privind condițiile materiale în care s-a desfășurat procesul de învățământ în perioada analizată.

Alături de aceste date statistice, realizări și dificultăți, vor fi prezentate și anumite interpretări, concluzii și propuneri pentru viitor, precum și unele aspecte inedite aduse la lumină din pagini de jurnale sau de pe „file de memorie” din istoria trăită, dar încă necuprinsă în arhive sau articole. Toate acestea considerăm că se pot constitui într-un ansamblu ce oferă o coloratură originală acestui articol, care ar dori să nu rămână pur tehnic sau statistic, ci să fie o mică parte din istoria recentă a Eparhiei de Cluj-Gherla.³

Nu voi aborda aspecte concrete legate de programa de învățământ, relațiile cu instituțiile guvernamentale, aspecte juridico-legislative, salarizare – aspecte economice și nici aspecte legate de colaborarea intereparhială. Desigur o panoramă completă ar fi trebuit să cuprindă o privire asupra tuturor eparhiilor, să abordeze o paletă mai largă de aspecte și să urmărească evoluția învățământului la toate nivelurile existente actualmente în Biserica noastră (preșcolar, școlar, liceal, universitar)⁴. Astfel, vom putea oferi o interpretare cât mai corectă acestui itinerar de 15 ani și vom putea învăța multe pentru viitorul acestui drum⁵.

Am structurat această lucrare în trei părți:

- 1) Repere cronologice și statistice
- 2) Privire retrospectivă
- 3) Privire spre viitor.

1. Repere cronologice și statistice

Consider că se cuvine a începe amintind că Eparhia de Cluj-Gherla a avut înainte de momentul scoaterii în afara legii o structură bine definită a învățământului teologic cu un corp profesoral cu înaltă pregătire format din 10 clerici și 2 laici, și un corp de clădire special cumpărat, construit și renovat de către PSS Iuliu Hossu, cu scopul desfășurării în condiții optime a învățământului seminarial: Academia de teologie „Sf. Ioan Evanghelistul”, din orașul Cluj, în imediata vecinătate a Catedralei

4) verificările pe numere admiși-absolvenți-hirotoniți, evident trebuie să țină cont și de numărul celor care pe parcursul studiilor s-au reorientat din diferite motive (preluare de seminariști din alte eparhii, studenți trecuți de la FTGC la Institut, plecarea de seminariști sau preoți spre alte eparhii, trecerea unor seminariști de la BOR, lipsa vocației autentice, boli psihice) spre alte vocații.

³ Am convingerea că este penultimul ceas pentru o asemenea acțiune. Mulți dintre cei care au participat la momentele de reînceput sunt încă în viață dar, cu regret, sunt numeroși și cei care au trecut spre veșnicie. Pentru toți aceștia să ne rugăm ca Dumnezeu să-i ierte, să-i odihnească și să le răsplătească strădania ziditoare și exemplul luminos al vieții lor!

⁴ Autorul nu are pretenția de a fi epuizat tema propusă, ci doar de a fi constituit un fond de date istorice și statistice care ar putea servi drept punct de plecare pentru cei ce vor avea timpul și curajul să analizeze mai competent și mai profund acest subiect.

⁵ După dictonul strămoșilor noștri de gintă: *historia magistra vitae*.

episcopale „Schimbarea la față” și a clădirii protopopiatului. Astfel, în anul universitar 1947-1948 studiau 54 de seminariști: 12 în anul I, 19 în anul II, 16 în anul III, 7 în anul IV, la care se adaugă 5 la studii în străinătate (Roma)⁶.

De asemenea, trebuie știut că în perioada decembrie 1948 – decembrie 1989, de trecere în ilegalitate a BRU de către statul comunist, s-a reluat învățământul teologic treptat și doar privat, cu un număr restrâns de persoane grupate în jurul unor preoți profesori și urmând un *curriculum* de studii aprobat de către ordinarul locului. În aceste condiții s-au pregătit și au fost hirotoniți pentru Eparhia de Cluj-Gherla 27 de preoți (dintre care 6 ieromonahi OSBM).

Printre cei dintâi a fost hirotonit în clandestinitate și pr. George Guțiu în 8 decembrie 1948 la București, (pentru Arhiepiscopia de Făgăraș și Alba-Iulia).

În anii '80 au fost trimiși 3 studenți la studii la Roma⁷.

Evident această formă de învățământ nu era recunoscută de către guvernul comunist. Totuși ea a reușit să polarizeze atenția unui număr remarcabil de tineri dornici de a studia teologia și a se pune în slujba BRU. Aceasta a permis organizarea rapidă a unui curs intensiv seral și fără frecvență de învățământ teologic, de 2 ani, imediat după 1989, în vederea finalizării pregătirii primilor candidați la preoție pentru a putea fi hirotoniți și a putea răspunde urgent cerințelor pastorale din eparhie.

Anul 1990

Primul pas, în privința învățământului teologic eparhial, după actul de repunere în legalitate (dar nu și în drepturile legitime) a BRU, din decembrie 1989, a fost făcut la 14 aprilie a anului 1990⁸, prin deschiderea unei forme de învățământ seral cu 31 de studenți admiși la secția seral și 5 la fără frecvență. Majoritatea dintre ei făceau parte deja din diferitele grupuri de pregătire clandestină amintită mai sus. Între aceștia se aflau trei călugări OSBM și laici cu diferite profesii (medici, ingineri, profesori, studenți, muncitori, ș. a.), care după orele de muncă se deplasau (chiar și din Dej, Gherla) pentru a participa la cursuri. Cursurile se desfășurau între orele 16.00 și 20.00 în unica sală disponibilă la parterul clădirii de pe str. Moșilor nr. 26 (abia recuperată de la „Școala ajutoare” care încă își desfășura activitatea în aceeași clădire). Receptorul noii structuri a Institutului Teologic „Sf. Ioan Evanghelistul” era rev. pr. dr. Eugen Popa. Corpul profesoral era în mare parte format din preoți în vârstă cu studii universitare absolvite înainte de 1948 din cadrul clerului eparhial. Prima sesiune de examene a avut loc în iulie 1990.

Hirotonirea pr. George Guțiu într-un eparh de Cluj-Gherla la 17 iunie 1990 (pe Stadionul municipal din Cluj) deschide posibilitatea reorganizării structurilor de învățământ eparhiale și a primelor hirotoniri preoțești pentru clerul eparhial. Din rândul studenților participanți la cursurile serale sunt hirotoniți primii 2 preoți, la 9 septembrie 1990, în „cea mai mare Catedrală” din Piața Libertății (unde în semn de protest se desfășurau sf. liturghii în aer liber). Unul dintre aceștia va intra imediat în

⁶ S. A. Prunduș ș. a., *Cardinalul Iuliu Hossu*, ed. Unitas, Cluj-Napoca 1995, p. 424.

⁷ Cei trei sunt Iosif Furtună, Ovidiu Horea Pop și Tarciziu Roman.

⁸ Conform indexului studenților cu perioada semestrelor și sesiunile de examene.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

pastorația misionară, atât de necesară și urgentă în acele momente, iar celălalt va fi trimis pentru completarea studiilor la Roma.

Acesta constituie, de fapt, un alt moment important pentru BRU: trimiterea primilor studenți pentru completarea studiilor în străinătate⁹. În 24 octombrie 1990, ca urmare a unui telefax primit de la Roma din partea mitropolitului Bisericii Greco-Catolice IPSS Alexandru Todea, au luat drumul cetății eterne doi preoți ai Eparhiei de Cluj-Gherla¹⁰. Ajunși la Roma, au început studiile la PU Urbaniana în 30 octombrie 1990, alături de alți patru preoți greco-catolici români din alte eparhii (pr. Virgil Bercea, pr. Ioan Mitrofan, pr. Andrei Csabai, OSBM și pr. Sabin Făgăraș, OSBM)¹¹. Dorința inițială a ierarhilor era înscrierea direct în ciclul de licență pentru ca după doi ani studenții să poată reveni acasă, unde era mare nevoie de cadre în noile structuri¹². Taxele de studii, cazarea și masa erau plătite prin bursele de studii oferite de către Congregația pentru Bisericile răsăritene (orientale). Locul de cazare este Colegiul „Pio romeno”¹³, care atunci (1990) purta numele Collegio „Damasceno”, rector fiind pr. Miguelangel Batiz, OCD (basc), majoritatea studenților prezenți aici fiind indieni de rit malabarez sau malankarez, alături de care se aflau iordanieni, egipteni, francezi.¹⁴

Primii cinci seminariști români, dintre care doi¹⁵ fiind din Eparhia de Cluj-Gherla, au ajuns la Colegiul „Pio romeno” în data de 9 noiembrie 1990, (în pofida protestelor și opoziției conducerii colegiului). Toți seminariștii vor frecventa cursurile la PU Urbaniana, începând cu ciclul de doi ani de filosofie.

În total sunt trimiși la studii în străinătate în anul 1990 din partea eparhiei 4 studenți (Roma).

⁹ Conform tradiției dinaintea de 1948 puteau fi propuși pentru completarea studiilor doar preoți celibatari sau acei seminariști care au optat pentru celibat. În timp condițiile se vor modifica. Se va cere mai întâi să aibă un ciclu de formare în seminarul eparhiei de proveniență de cel puțin doi ani. Treptat opțiunea la celibat se va putea schimba după reîntoarcerea de la studii.

¹⁰ Pr. Felician Biriș și autorul acestei lucrări.

¹¹ După spusele mons. Pamfil Cârnașiu se aflau la studii la Roma 34 de studenți, preoți, persoane consacrate, seminariști și laici.

¹² La sugestia înțeleaptă a decanului Facultății de Teologie al PU Urbaniana, rev. mons. Eric Schmidt cei doi preoți din Eparhia de Cluj-Gherla au intrat într-un program intensiv de doi ani, care urma să se încheie cu examenul de bacalaureat în teologie, după aceea având posibilitatea de a se înscrie în ciclul de licență.

¹³ A fost înființat de către papa Pius al XI-lea în 1935 pentru românii greco-catolici aflați la studii la Roma.

¹⁴ La sosirea noastră în colegiu exista deja un venerabil preot al Eparhiei de Cluj-Gherla: rev. mons. dr. Ștefan Benția trimis aici la studii de către PSS Iuliu Hossu (primul cardinal al neamului românesc) în 1937, la numai 18 ani, datorită rezultatelor foarte bune la învățatură și a comportamentului exemplar, care din cauza ostilității regimului comunist a fost practic obligat să rămână și după finalizarea studiilor la Roma.

¹⁵ Cristian Sabău – medic, absolvent al IMF Cluj-Napoca, și Vasile Pop – muncitor

Anul 1991

În ianuarie 1991, ca urmare a hotărârii rectoratului, candidații cursului seral intensiv ai Institutului Teologic „Sf. Ioan Evanghelistul” sunt selectați (în parte îndrumați spre cursurile de zi – cei necăsătoriți, în parte înscriși la cursuri fără frecvență și în parte respinși). Următoarele sesiuni de examene au loc în februarie, respectiv iulie 1991.

În zilele de 26-27 august 1991 are loc concursul de admitere la Institutul „Sf. Ioan Evanghelistul”¹⁶ pentru prima promoție a învățământului teologic cursuri de zi. Sunt admiși 53 de studenți, care inaugurează seminarul în 15 octombrie 1991¹⁷. Rectorul institutului este rev. pr. dr. Eugen Popa. Cursurile se desfășoară în spațiile recent recuperate ale clădirii de pe str. Moșilor 24, cu dormitoare improvizate cu un număr de 6 până la 15 persoane într-un dormitor, având o singură sală de curs, o sală amenajată ca și capelă și sala de mese cu bucătăria.

Institutul obține o autorizație provizorie de funcționare din partea CNEAA pe perioada 1990-1996¹⁸.

În 1991 sunt hirotoniți 10 preoți, sunt trimiși la studii 5 seminariști (2 la Roma, 2 la Birmingham, 1 la Madrid).

Anul 1992

Sesiunea din februarie 1992 încheie ciclul de doi ani de formare a cursului intensiv seral și fără frecvență, cu un număr de 31 de absolvenți. Este prima generație de absolvenți ai Institutului Teologic „Sf. Ioan Evanghelistul” al Eparhiei de Cluj-Gherla și cea care încheie de fapt forma de învățământ seral.

În acest an sunt 31 seminariști noi admiși în institut, 3 trimiși la studii în străinătate (Imola, Paris, Ars) și se fac 14 hirotoniri preoțești. Datorită creșterii numărului de seminariști și a lipsei spațiilor corespunzătoare, orele de curs sunt predate sporadic chiar și în sala de mese. Se impune recuperarea patrimoniului sau extinderea spațiilor existente în clădirea Academiei de Teologie, în care funcționează în continuare Conservatorul „Gheorghe Dima”, deși proprietatea este a Episcopiei de Cluj-Gherla.

Se întoarce de la Roma primul preot cu bacalaureatul în teologie la PU Urbaniana (pr. Felician Biriș) și va fi imediat inclus în structura seminarială.

¹⁶ Se formează două comisii, una pentru examinare teologică, cealaltă pentru examinare medicală.

¹⁷ Este și data la care se celebrează sf. liturghie inaugurală și binecuvântarea noii capele a seminarului.

¹⁸ Sunt înființate prin Hotărârea de Guvern nr. 1221 din 22.11.1990 trei institute teologice de grad universitar pentru Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, în localitățile Cluj-Napoca – Baia-Mare, Oradea și Blaj. Din 1993 există documente din care rezultă începerea demersurilor pentru acreditarea institutului.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

Anul 1993

În mai 1993 încep lucrările de mansardare pentru extinderea seminarului. Vara seminariștii participă la lucrările de construcție și amenajare a seminarului. În acest an la Institutul Teologic eparhial sunt admiși 10 studenți, iar 7 sunt trimiși la studii în străinătate (4 la Roma, 2 la Madrid și 1 la Paris) și un singur preot hirotonit.

În toamna anului 1993 se improvizează un dormitor în fosta capelă a liceului seminarial în care sunt mutați cei peste 90 de seminariști din cei trei ani de studii. Iarna friguroasă la cumpăna anilor 1993-1994 și condițiile precare din seminar influențează pentru câteva luni programul, fără însă a se întrerupe cursurile de zi.

Anul 1993 marchează și reînființarea oficială a Colegiului „Pio romeno” din Roma la 25 martie („Bunavestire” este sărbătoarea colegiului) și numirea oficială a noului rector, pr. Robert, Jean de la Croix, OSB (francez).

Anul 1994

În 1994 sunt admiși încă 11 studenți și 4 trimiși pentru completarea studiilor (3 la Roma și 1 la Ars). Construcția seminarului este finalizată și odată cu începerea cursurilor se inaugurează noile dormitoare de la mansardă. Condițiile sunt net îmbunătățite la nivelul cazării, dar sistemul de încălzire lasă încă mult de dorit... Sunt hirotoniți 8 preoți.

Se întoarce al doilea preot de la studii cu licența în teologie biblică la PU Urbaniana din Roma. Este inclus în structurile seminariale și în corpul didactic al FTGC.

La Colegiul „Pio romeno” este numit rector arhim. Olivier Raquez, OSB (belgian), fostul rector al Colegiului grec „Sant’Atanasio” din Roma și mare binefăcător al studenților români din Roma și nu numai...

Anul 1995

Anul 1995 marchează închiderea unei noi verigi a învățământului greco-catolic eparhial: prima generație de 31 de absolvenți ai cursului de zi de 4 ani ai Institutului Teologic. Ca urmare, vor fi hirotoniți un număr de 16 noi preoți. Sunt admiși 11 studenți noi și sunt trimiși la studii 2 studenți (Roma).

Anul 1996

În anul 1996 sunt 9 absolvenți (cu 4 ani), sunt admiși 22 studenți, în majoritate absolvenți ai Liceului seminarial I. M. Klein, care vor începe un ciclu de 5 ani de formare; 8 studenți sunt trimiși la studii (1 la Roma, 1 la Paris, 1 la Ars, 2 la Madrid, 2 la Birmingham și 1 la Louvain) și sunt hirotoniți 5 preoți.

La sesiunea de vară învățământul teologic urcă o nouă treaptă pe scara evoluției sale: primii 8 studenți (preoți și seminariști) sunt licențiați în teologie la UBB.¹⁹

¹⁹ La data de 15.08.1995, prin adresa nr. 36340 a Ministerului Învățământului, în baza raportului CNEAA, Institutului Teologic i se comunică acordarea autorizației de funcționare provizorie pentru perioada 1996-2002.

Anul 1997

Institutul are 6 absolvenți (cu 4 ani), sunt admiși 17 studenți, 2 studenți sunt trimiși la studii (Ars și Birmingham) și sunt hirotoniți 9 preoți. La 4 mai 1997 obține titlul de doctor în teologie dogmatică la PU Urbaniana din Roma ieromonahul Sabin Făgăraș, Sebastian, OSBM.²⁰

Anul 1998

În acest an sunt 6 absolvenți (cu 4 ani), 22 studenți admiși, 1 student trimis la studii (Maynooth, Irlanda) și sunt hirotoniți 11 preoți.

Preluarea Catedralei „Schimbarea la față” în 13 martie 1998 permite desfășurarea programului liturgic și administrarea sacramentelor într-un cadru adecvat pregătirii noilor clerici.

Anul 1999

Urmare a faptului că s-a trecut la programul de formare de 5 ani nu sunt absolvenți, sunt 20 de studenți admiși, sunt trimiși 3 studenți la studii (1 la Madrid, 2 la Louvain) și sunt hirotoniți 7 preoți.

Anul 2000

În acest an sunt 3 absolvenți cu 5 ani, o nouă treaptă în formarea preoțească, sunt admiși 21 de studenți, 6 studenți trimiși la studii (5 la Roma, 1 la Paris) și sunt hirotoniți 2 preoți. Pr. Călin Bot este primul rector al Institutului Teologic „Sf. Ioan Evanghelistul” numit din rândul absolvenților primei generații (1995) a aceluiași institut. Studenții admiși în anul 1999, care au încheiat anul propedeutic, sunt prima generație care va fi integrată din acest an în UBB, datorită faptului că autorizația de funcționare a Institutului Teologic urma să expire în 2002. Generațiile care se aflau în anii de studii II-IV au continuat și au finalizat studiile, la timpul potrivit, la Institutul Teologic.

Anul 2001

Un număr de 21 absolvenți (cu 5 ani, dintre care majoritatea aveau și 4 ani de formare în liceul seminarial), astfel o nouă treaptă și o nouă verigă se închide în cadrul învățământului teologic al eparhiei noastre²¹, sunt admiși 13 studenți, sunt trimiși la studii un număr de 7 studenți (3 la Roma, 2 la Paris, 1 la Paray-le-Monial, 1 la Maynooth) și sunt hirotoniți 11 preoți.

²⁰ Primul titlu de doctor în teologie obținut de către un student român al BRU la Roma, după 1990, a fost cel al pr. Ioan Mitrofan la PU Urbaniana, în 5 aprilie 1997, în teologie morală.

²¹ Mare parte dintre candidații pentru seminarul eparhial de acum înainte vor proveni din rândul absolvenților Liceului seminarial „I. M. Klein”.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

Anul 2002

În acest an sunt 8 absolvenți, 11 studenți admiși, 7 studenți trimiși la studii în străinătate (4 la Roma, 2 la Notre-Dame de Vie-Venasque, 1 la Louvain)²² și sunt hirotoniți 4 preoți.

Cei doi preoți trimiși la Venasque sunt incluși într-un cadru formativ cu program accentuat de rugăciune.

Primul titlu de doctor în teologie din cadrul clerului eparhial este obținut de pr. Florin Bozântan prin Universitatea București la 10 iunie. Va fi numit rector al Institutului Teologic eparhial.

Anul 2003

Institutul are 15 absolvenți, 8 studenți admiși, 2 studenți trimiși la studii în străinătate (Roma) și sunt hirotoniți 8 preoți. Este anul în care, fiind încheiată aprobarea provizorie de funcționare, finalizează studiile ultima generație de studenți ai Institutului Teologic. Ca urmare, structura de învățământ este inclusă integral în UBB prin FTGC, iar structura de formare este preluată de Seminarul eparhial²³.

Anul 2004

Numărul absolvenților este de 14, sunt 8 studenți admiși, 2 studenți trimiși la studii în străinătate (Roma) și 12 hirotoniți preoți. Se recunoaște oficial secția de Teologie pastorală a departamentului Cluj al FTGC, care va avea ca și director pe dl lector dr. Dan Ruscu.

Ca urmare a studiilor statistice pastorale efectuate pe eparhie, se decide reducerea numărului de locuri la seminar pentru a se putea prevedea situația potențială în care nu vor mai exista parohii vacante, dar și pentru a se putea ridica nivelulul formării spirituale și umane²⁴.

În octombrie este numit un nou rector pentru Colegiul „Pio romeno”, pr. dr. Leon Leemens (belgian).

Anul 2005

Sunt 17 absolvenți, 11 studenți admiși, sunt trimiși la studii 4 studenți (2 la Roma, 2 la Paray-le-Monial) și sunt hirotoniți 9 preoți²⁵. Se reîntoarce de la studii cu diploma de absolvire a cursului de formare a formatorilor și cu cea de licență în teologie spirituală pr. Călin Bot. În acest an este numit rector al seminarului.

²² Din 2002 s-a pus mai mult accentul pe formarea formatorilor: au fost trimiși la cursurile speciale organizate la PU Gregoriana, Roma, pentru clericii formatori în seminar 3 preoți (dintre care unul este actualul rector al Seminarului teologic „Sf. Ioan Evanghelistul”).

²³ Structura de învățământ va fi finanțată de către UBB, iar cea de formare din fondurile episcopiei. Anul propedeutic urmează o formare intelectuală în cadrul seminarului.

²⁴ Cu o binefăcătoare scădere a cheltuielilor episcopiei.

²⁵ Până la data prezentei lucrări, 17 noiembrie 2005.

Un pas înainte și o mare responsabilitate: la Roma, pr. Mihai Frățilă este numit rector al Colegiului „Pio romeno”, fiind cel dintâi rector român după redeschiderea oficială din 1993.

2. Privire retrospectivă

„Dacă n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc; de n-ar păzi Domnul cetatea, în zadar ar priveghea cel ce o păzește.” (Ps. 126, 1)

În anul 1990 s-a pornit la drum cu mult elan și cu aspirații mari, la lumina cuvintelor Scripturii *caritas Christi urget nos*, dar treptat am înțeles că nu este posibilă o formare profundă dacă nu se asigură o perioadă de timp corespunzătoare și condițiile necesare pentru aceasta. Este mult mai dificil de „recuperat” pe parcurs timpul „furat” din intervalul necesar formării, iar „rezultatele” se văd mai târziu în pastorație.

Învățământul teologic seminarial a început cu generațiile de studenți ce se pregătiseră în clandestinitate, având ca și îndrumători profesori formați înainte de anul 1948²⁶. Ca urmare, primele generații de studenți aflați în formare au primit noțiunile teologiei anilor '40-'50, în parte actualizate sau aprofundate cu studii și interpretări personale. În general, principiile Conciliului Vatican II (1965) nu au fost incluse între noțiunile predate decât în mică măsură.

Încă din 1990 s-a impus necesitatea completării și actualizării studiilor teologice. O mare parte dintre preoții celibatari au fost trimiși pentru completarea studiilor la diferite universități pontificale din Roma sau la alte centre de formare (în Italia, Franța, Spania sau Anglia). Pentru preoții căsătoriți, care reprezintă majoritatea clerului eparhial, după un moment de reflexie împreună cu președintele Asociației franceze „Aide à l'Église Greco-Catholique”, cu aprobarea Congregației pentru Bisericile răsăritene și a Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia, s-au organizat începând din 1996, în cadrul Eparhiei de Cluj-Gherla cursuri de vară pentru formarea permanentă a preoților, la care au participat preoți din toate eparhiile greco-catolice²⁷. Formarea permanentă a preoților a rămas însă și la latitudinea fiecărui preot, (completarea elementelor de cultură generală și *urbanitas*, cunoașterea tradiției și a istoriei BRU,

²⁶ Cei 42 de ani de persecuție și-au pus amprenta și asupra personalității umane a profesorilor ce au slujit drept model tinerilor studenți care se pregăteau pentru preoție, la diferite niveluri: deschiderea umană, comunicarea, utilizarea mijloacelor de comunicare în masă, pastorația tinerilor și colaborarea cu laicii. Exemplul lor a oferit însă un prețios aport la nivelul formării spirituale și umane, prin mărturia eroismului credinței, profunzimea spirituală, experiența de viață, dârzenia, perseverența, precum și o bogată cultură teologică, generală și umană.

²⁷ Până în prezent s-au organizat șapte reuniuni ale cursurilor de vară (1996-1999; 2003-2005), cu participarea unui număr de cca 80-100 de preoți pe fiecare ediție. Au conferențiat profesori din renumite instituții de învățământ teologic din Italia și Franța, iar în ultimii ani au fost invitați chiar și dintre absolvenții români (greco-catolici și romano-catolici) cu studii aprofundate în străinătate.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

precum și adaptarea la cultura post-modernistă cu secularizarea agresivă a perioadei pe care o trăim).²⁸

Rugăciunea comunitară a constituit una dintre problemele „arzătoare” ale primilor ani de formare atât la Institutul Teologic cât și la Colegiul „Pio romeno”. În lipsa unei clare orientări, diversitatea liniilor particulare a preoților profesori, moștenită din perioada de persecuție a BRU s-a făcut simțită în cadrul formării seminariale. Ca urmare, în momentul primelor celebrări liturgice ale tinerilor preoți în anumite comunități rurale (care în majoritate au frecventat biserici ortodoxe sau biserici romano-catolice în perioada trecerii în ilegalitate a BRU) s-au declanșat numeroase discuții în privința latinizării sau bizantinizării ritului nostru. Fenomenul apare și pe fondul lipsei unor „generații de mijloc”, o „punte” între generații și mentalități, în cadrul clerului eparhial²⁹.

Trebuie menționat sprijinul primit din partea unor ordine și congregații călugărești³⁰:

- Congregația Sf. Ioan Evanghelistul (Franța) a acceptat să trimită doi preoți călugări pentru a se alătura echipei de formare din seminar: pr. Jean-Yves Brachet (în perioada 1995-1999) și pr. Jean-Paul Marie De La Roncière (în perioada 1996-2000).

- Congregația Surorilor Maicii Domnului prin cuv. mc. Maria Cecilia Fluieraș (2000-2005), pentru patristică și teologie spirituală, precum și pcuv. mc. Maria Benedicta Saroși, pentru examenele de admitere (comisia medicală), consultanță în probleme medicale și cursuri de psihologie religioasă.

- Congregația Sf. Iosif al apariției care a primit în practică studenții din seminar pentru colaborare la proiectul social din parohia Mănăstur I Vest³¹.

²⁸ Marea problemă a societății românești rămâne schimbarea mentalității, încă oarecum închisă, moștenind numeroase carențe ale regimului dinainte de anii 1990 (profitul, beneficiul, „pilele”, nepotismele etc.). „Dacă nu trăiești precum gândești vei ajunge să gândești precum trăiești!” Ar fi nevoie de o mai mare concordanță între principiile teoretice și trăirea lor practică, mai cu seamă acum când România bate la porțile Europei unite, pentru că: „ori te schimbi și vei putea schimba societatea, ori te va schimba ea pe tine!”

²⁹ Datele statistice care prezintă numărul preoților în raport cu vârsta, arată că în 1997, locul întâi (adică numărul cel mai mare de preoți) era ocupat de cei cu vârsta în intervalul 70-80 de ani, apoi erau cei cu vârsta peste 80 de ani (!) și doar pe locul al treilea cei având între 30 și 40 de ani. Vorbii, deci de un cler în majoritate vârstnic. Numărul minim în intervalul de vârstă 40-69 de ani, denotă lipsa unor „generații de mijloc”, acele generații din rândul cărora se pot alege formatorii, îndrumătorii spirituali, rectorii, vicarii episcopali și chiar episcopii. Pentru anul 2005 statisticile s-au modificat puternic: locul întâi îl ocupă preoții între 30 și 50 de ani, apoi cei între 25 și 29 de ani, urmași de cei între 40 și 50 de ani. Numărul cel mai mic de preoți este înregistrat în intervalul 60-70 de ani. Deci este un cler în majoritate tânăr (căruia în curând îi va lipsi aportul experienței, înțelepciunii și prudenței generațiilor mai în vârstă).

³⁰ Aceștia s-au alăturat, pentru o perioadă de timp, corpului profesoral existent, format în majoritate din preoți ai clerului eparhial și laici, profesorii de specialitate din Cluj-Napoca (pentru limba română, limbi străine, limbi clasice, muzică și cânt bisericesc, filozofie, medicină pastorală, contabilitate și altele), precum și clerici invitați pe perioade scurte de timp din străinătate.

- Ordinul Sf. Vasile cel Mare prin trei ieromonahi: pr. dr. Sabin Făgăraș, Sebastian (în perioada 1998-2005), la teologie dogmatică, pr. Ioan Furtună, Iosif (în perioada 1995-2004), pentru drept canonic și pr. Marius Grigore Furtună, Grigore (din 1998), pentru teologie biblică.

- Ordinul Societatea lui Isus a organizat reculegerile de trei zile cu seminariștii, de două ori pe an, cu preoții de două ori pe an (câte două grupe), ultimele ediții ale cursurilor de vară pentru preoți (2003-2005) și numeroase conferințe, întruniri, vizionări de filme la Centrul Manresa din Cluj-Napoca, prin grija pcuv. pr. provincial Olivo Bosa, a pr. Jerzy (Jurek) Brzóška și a pr. Mihai Orbán.

De asemenea un sprijin puternic a venit din partea arhipăstorului Diecezei de Iași, rev. mons. Petru Gherghel, care, înțelegând urgența momentului, a trimis doi preoți de mare valoare pentru a veni în sprijinul îndrumării spirituale în seminar (fiind salarizați de către Dieceza de Iași): rev. mons. Petru Mareș (în perioada 1999-2001) și pr. Marcelin Rotaru (începând din anul 2000) și a încurajat numeroase alte acțiuni de susținere și ajutorare a seminarului nostru³².

La început trimiterea studenților la studii se făcea, chiar și numai după un an de seminar eparhial, pe baza opțiunii spre celibat și apoi a capacității intelectuale, studentul alegându-și domeniul preferat pentru specializare. Treptat, au fost selectați acei studenți care aveau deja minimum trei ani de formare în seminar, cu bune rezultate la studii, echilibrați și bine ancorați în viața spirituală. Aceștia au fost orientați spre acele domenii teologice care puteau completa specializările încă neacoperite cu cadre didactice din cadrul programei de învățământ a structurilor de învățământ teologic.

Pluralitatea centrelor universitare europene în care s-a studiat ne-a ajutat să putem cunoaște diferite linii teologice³³, să avem o pluralitate de opinii la simpozioane, sesiuni științifice organizate ulterior și să întretinem legături cu personalități ale unor instituții remarcabile ale teologiei europene, precum și să intrăm în posesia a numeroase cărți de mare valoare pentru învățământul teologic. Biblioteca seminarului a fost sprijinită prin ajutor financiar și numeroase donații de cărți, din străinătate și din țară, atingând actualmente cifra de 12.000 volume³⁴.

³¹ S-ar cuveni să-i amintim aici pe toți parohii din urbea noastră și din celelalte parohii unde studenții efectuează practica în duminici și sărbători; precum și pe cei care i-au însoțit în alte momente de practică pastorală în cateheză la diferite școli sau grădinițe de copii.

³² Este vorba de ajutoare financiare pentru preoții din seminar și donații. De asemenea s-au organizat vizite și întâlniri între formatorii și studenții din ultimii ani de seminar la Iași și respectiv la Cluj, pentru o mai bună cunoaștere reciprocă, un schimb de experiență și posibilitatea unei colaborări în pastorație pentru viitor.

³³ Linia italiană (Roma), linia franceză (Institutul Catolic din Paris), linia belgiană (Louvain), linia spaniolă (Madrid) și cea engleză (Birmingham).

³⁴ Amintim concret doar câteva dintre donații:

- din partea pcuv. pr. arhim. Olivier Raquez, OSB, în perioada 2000-2004, 109 volume Patrologia Migne, 35 volume Liturgica;

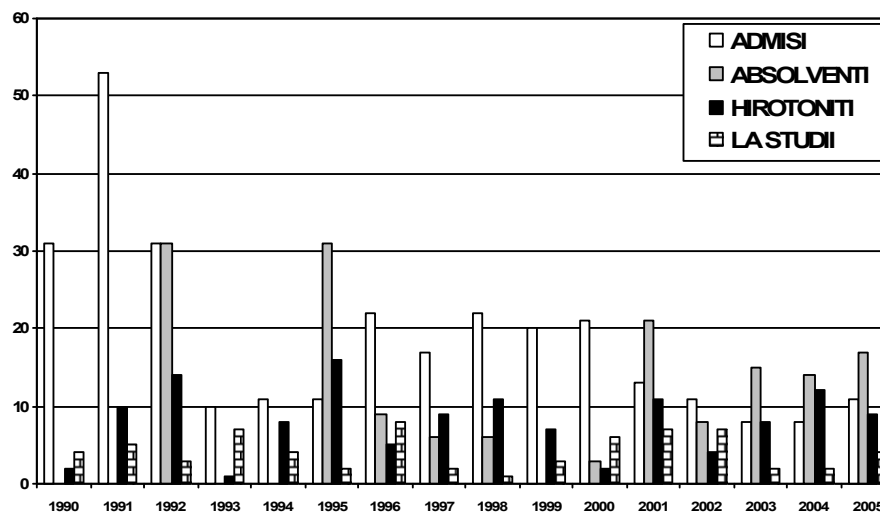
REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

Susținerea financiară a cheltuielilor seminarului a venit cu generozitate din partea asociațiilor „Kirche in nott” (Germania), „Chiese dell’Est” (Italia), care au oferit majoritatea fondurilor. Sporadic, s-au primit ajutoare financiare și din partea altor asociații sau persoane particulare din țara noastră și din străinătate.

Pași importanți în evoluția învățământului teologic eparhial (1990-2005):

- organizarea unui curs intensiv seral și fără frecvență pe o perioadă de doi ani (1990-1992)
- trimiterea primilor studenți la studii în străinătate (1990)
- redeschiderea Institutului „Sf. Ioan Evanghelistul” (1991)
- primul student care revine de la Roma cu titlul de bacalaureat în teologie la PU Urbaniana (1992)
- reînființarea oficială a Colegiului „Pio romeno” din Roma (1993)
- primul student care revine de la Roma cu titlul de licențiat în teologie la PU Urbaniana (1994)
- prima generație de absolvenți ai cursului de zi ai Institutului Teologic (1995)
- prima generație de absolvenți ai Liceului seminarial (1996)
- primii licențiați în teologie la UBB (1996)
- trecerea la programul de formare de 5 ani (1996)
- prima generație de absolvenți cu 5 ani de formare și prima generație de studenți integrați în UBB (2000)
- primul titlu de doctor în teologie din cadrul clerului eparhial (2002)
- ultima generație de absolvenți ai Institutului Teologic și includerea structurii de învățământ teologic eparhial integral în UBB prin FTGC (2003)
- recunoașterea oficială a secției de Teologie pastorală
- reducerea numărului de locuri la Seminarul eparhial (2004)

- de la Congregația pentru Bisericile Orientale, în 2005, 90 de volume manuale de teologie, dicționare;
- din partea Editurii LIPA (Roma), în perioada 2000-2003, 49 de volume;
- precum și numeroase volume din partea Asociației „Aide à l’Eglise Greco-Catholique” (Franța), din partea Diecezei de Iași și din bibliotecile unor clerici ai eparhiei trecuți spre cele veșnice.

Evoluția învățământului teologic greco-catolic în Eparhia de Cluj-Gherla în perioada 1990 – 2005

Interpretarea graficului³⁵:

a) Evoluția numărului de studenți admiși

- Numărul cel mai mare de studenți admiși se înregistrează în primii doi ani (1991, 1992). Este momentul „avântului de început”, când au venit toți cei care ar fi dorit să intre în structuri de învățământ și formare teologică în perioada comunistă. S-a dovedit în timp că nu toate erau vocații autentice cu motivația corectă corespunzătoare pentru viața preoțească.

- Numărul candidaților scade treptat (de la 53 la 10) în perioada 1991-1993. Probabil și datorită lucrărilor de reamenajare și construcție din Institutul eparhial, care au loc în acest interval de timp.

- Observăm că, în general, numărul studenților admiși este mai mare decât numărul absolvenților din aceeași generație, la încheierea perioadei de formare. Acest fapt denotă o bună selecție în cadrul instituțiilor de formare (deși trebuie luat în considerare și numărul celor trimiși la studii în alte țări).

³⁵ Se impune o precizare: datele prezentate în aceste pagini nu permit deducerea unor concluzii matematice exacte din punctul de vedere al numărului de studenți absolvenți față de admiși din aceeași generație, hirotoniți față de admiși din aceeași generație, datorită unor excepții cum ar fi:

- 1) studenți exmatriculați pe perioada studiilor, dar primiți și hirotoniți în alte eparhii;
- 2) clerici care nu au trecut prin structurile de formare eparhiale (Seminarul eparhial) și au fost hirotoniți preoți pentru eparhia noastră;
- 3) persoane care s-au pregătit în clandestinitate și au fost hirotonite ulterior, după 1990;
- 4) vocații tardive care au făcut o formă de studii „fără frecvență”.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

- În perioada 1993-1995 (10-11 studenți), urmează un interval de stabilitate. Construcția clădirii institutului este finalizată, condițiile sunt îmbunătățite iar corpul formativ-profesoral este relativ stabil.

- După o creștere în anul 1996, urmează o perioadă de relativă stabilitate până în anul 2000 (între 17-22 studenți). Creșterea înregistrată se datorează absolvenților primei generații a Liceului seminarial care vor deveni în mare parte candidați ai Institutului Teologic cu bună pregătire spirituală, umană și intelectuală.

- În anii 2000-2003, se înregistrează o perioadă de scădere treptată a numărului de studenți, urmată de o ușoară creștere în anii 2004-2005.

b) Evoluția numărului de absolvenți

- Se remarcă o puternică scădere în perioada 1995-1998. Este rezultatul firesc al scăderii treptate a numărului de studenți admiși.

- În anul 1999 nu sunt absolvenți, deoarece crește durata de formare de la 4 la 5 ani.

- Observăm o creștere în anul 2001, corespunzătoare creșterii numărului de admiși în 1996, urmată apoi de o scădere în anul 2002.

- Remarcăm o perioadă de stabilitate relativă în anii 2003-2005 (14-17 studenți).

c) Evoluția numărului de studenți trimiși la studii

- Numărul maxim de studenți trimiși la studii se înregistrează în anul 1996 (8 studenți).

- Numărul minim de studenți trimiși la studii este în anul 1998 (un student).

d) Evoluția numărului de preoți hirotoniți dintre absolvenții seminarului eparhial

- Numărul maxim de preoți hirotoniți se înregistrează în anul 1995 (16 preoți), datorită primei generații de absolvenți ai Institutului Teologic.

- Numărul minim de preoți este în anul 1993 (un preot).

- Se observă că evoluția numărului de hirotoniți urmează cu un oarecare decalaj pe cea a numărului de absolvenți. Sunt câteva excepții în anii în care nu au fost absolvenți: 1990, 1991, 1999.

Numărul total al studenților admiși în structura de învățământ teologic eparhial în perioada analizată (1990-2005) a fost de 300³⁶, numărul absolvenților de 161, numărul celor trimiși la studii în străinătate de 67, iar cel al preoților hirotoniți de 129³⁷.

³⁶ Pentru a cunoaște numărul total al studenților admiși doar la forma de zi a cursurilor din seminarul eparhial în perioada 1991-2005 trebuie scăzut numărul absolvenților cursului seral de 2 ani (1990-1992). Cifra rezultată este de 269 studenți.

³⁷ Calculat procentual raportul celor intrați în procesul de formare comparativ cu cel al preoților hirotoniți în aceeași perioadă de timp este 43 %.

3. Privire spre viitor

„Cei care se încred în Domnul sunt ca muntele Sionului; nu se va clătina în veac...” (Ps. 124, 1)³⁸.

În Scrisoarea pastorală din anul 1945, PSS Iuliu Hossu cu spirit profetic scria: „Din suferințele fără nume a tuturor neamurilor se naște o lume nouă. Trebuie să se nască o lume nouă, căci altcum zadarnice ar fi fost suferințele îndurate... Omenirea întregă trebuie să meargă un pas înainte spre mai multă bunăstare și mai multă dreptate socială... La clădirea acestei lumi și noi trebuie să ne închinăm toată truda noastră”.

Considerăm cu bucurie că Eparhia de Cluj-Gherla a făcut eforturi mari în perioada 1990-2005, pentru a pune în mișcare treptat „angrenajul” complex al învățământului teologic seminarial. Este dificil a îmbunătăți funcționarea și randamentul unui angrenaj din mers, pentru că urgența momentului istoric nu permite opriri îndelungate sau nejustificate, trebuie găsite soluții rapide și eficiente, fără prea multe experimente, dar de cele mai multe ori cu credință și rugăciune. Credem că momentul de început a trecut, dar mai sunt încă foarte multe de făcut până când vom putea spune că am ajuns să avem un „angrenaj” cu randament corespunzător, adică o instituție de învățământ cu o formare spirituală, umană, pastorală și intelectuală conform cerințelor documentelor Magisteriului Bisericii Catolice³⁹.

Privind din alte puncte de vedere există numeroase „frâne” care sunt puse tânărului „angrenaj”: posibilitățile materiale încă limitate, atât la nivelul patrimoniului (de care depinde buna organizare a procesului de învățământ și implicit calitatea actului formativ), cât și la nivel economico-financiar (cheltuieli, taxe, fond de salarizare). Resursele economice ale episcopiei, care a trebuit să preia toate cheltuielile seminarului eparhial, sunt limitate.

Parcurgem un timp istoric de instabilitate și incertitudine în care legile, programele și curriculele de studii din învățământul teologic sunt într-o continuă schimbare, cerând instituțiilor subordonate o adaptare și o conformare imediată⁴⁰.

Cerințele pastorației și ale societății sunt mereu crescânde, la nivelul exigențelor pregătirii spirituale, intelectuale și umane, iar secularizarea lumii în care trăim este mai agresivă.

³⁸ Citatul apare și pe Bula pontificală *Cum venerabilis* de numire ca și episcop auxiliar, a semnatarului acestui articol.

³⁹ A se vedea numeroasele documente despre formarea preoțească și formarea în seminarii, începând cu *Conciliul Vatican II*, *Optatam totius* și *Presbiterorum ordinis*, *Directorul pentru formarea preoțească* Pastores dabo vobis și multe alte documente și directive din partea Congregației pentru cler și a Congregației pentru Bisericile Orientale.

⁴⁰ Putem spune cu un oarecare regret că legislația învățământului, dinamica programelor și a regulamentelor din perioada analizată, a fost atât de variată încât nu au existat două generații succesive formate exact după aceleași principii, având aceleași materii de studiu, cu aceeași profesori și în aceleași condiții de seminar. Aceasta reflectă de fapt perioada de instabilitate prin care trece țara noastră la nivelul învățământului în general.

REPERE ÎN DEZVOLTAREA EPARHIEI DE CLUJ-GHERLA PRIN PRISMA EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SEMINARIAL (1990-2005)

Menționăm câteva propuneri concrete pentru îmbunătățirea condițiilor desfășurării învățământului teologic seminarial în eparhie:

Recuperarea clădirii Academiei de Teologie și a Școlii Bob, care sunt proprietatea de drept a Eparhiei noastre.

Continuarea specializării preoților care activează în domeniul formării seminariale, prin înscrierea la cursuri pentru formarea formatorilor.

Acordarea, în continuare, a unor burse de studii în străinătate pentru specializarea studenților pe domenii teologice precise în vederea completării corpului didactic.

Continuarea cursurilor de vară pentru formarea permanentă a preoților.

Continuarea bunei colaborări cu Dieceza Romano-Catolică de Iași, cu celelalte dieceze și eparhii catolice din țară și străinătate

Continuarea colaborării cu ordine și congregații călugărești din Eparhie și din afara ei (OSBM, CMD, SJ).

Continuarea bunei colaborări cu UBB, cu centre universitare internaționale europene, și cu forurile corespunzătoare ale ministerului de resort.

Dobândirea titlurilor universitare corespunzătoare pentru cadrele didactice, precum și a condițiilor materiale necesare instituției de învățământ teologic eparhial, în vederea constituirii unei structuri de învățământ superior care să răspundă cerințelor prevăzute de CNEAA.

Stabilizarea și uniformizarea programei de învățământ și posibilitatea centralizării instituțiilor de învățământ teologic într-un singur centru universitar pentru întreaga BRU.

Identificarea unor surse de finanțare pentru salarizarea personalului formator din seminar și pentru ajutorarea studenților care nu au posibilitatea de a plăti taxele de seminar.

Identificarea unor surse de finanțare pentru susținerea cheltuielilor Seminarului eparhial⁴¹.

Optimizarea cheltuielilor cu salarizarea personalului laic ce ajută funcționarea instituției de învățământ teologic pastoral.

Articolul de față se înscrie pe linia celor mai recente recomandări ale Pontiful suprem: „... Episcopii să definească mai bine propunerile formative pentru a include o pregătire umană, intelectuală și spirituală pe măsura noilor provocări care stau în fața preoților de astăzi (...) Dat fiind că sarcina preoților este centrală și de neînlocuit trebuie acordată întreaga atenție formării lor, începându-se cu verificarea calității formatorilor”⁴².

⁴¹ Cheltuielile pentru un seminarist pe lună sunt de 150 €, adică 5.500.000 ROL, din care ei plătesc prin taxa de seminar doar 2.000.000 ROL. Diferența de 3.500.000 ROL rămâne în sarcina episcopiei. A cere o taxă de seminar mai mare ar însemna să punem mulți candidați sau studenți în imposibilitatea de a-și plăti taxele.

⁴² Din cuvântul sf. părinte papa adresat episcopilor italieni la reuniunea CEI de la Roma, la 16 noiembrie 2005.

Considerații finale

În final, dar nu în ultimul rând, să nu uităm să „lăsăm loc” și Providenței divine așa cum ne învăța marele mărturisitor și arhipăstor al BRU, mitropolitul Alexandru Todea în cuvântul din 12 ianuarie 1991, adresat primei generații de studenți ajunși la Roma, la Colegiul „Pio romeno”: „Când am plecat din țară am sărutat pământul patriei pentru fiecare dintre dvs. Fără a încerca să vă strecor în suflete un sentiment de mândrie, sunteți o generație istorică din viața Bisericii și a neamului nostru. (...) Să țineți minte două noțiuni: timpul și eternitatea. Nu uitați vorba țăranului nostru care, după ce semăna toamna, spunea: «Dacă Dumnezeu va vrea, vom secera» – era bunul-simț nealterat de nimic, în forma cea mai pură, fără studii superioare dar cu acel bun-simț care i-a rămas până azi. Spuneți și voi ca el: «Vreau să mă folosesc de toate mijloacele umane și religioase», dar să nu uităm să adăugăm «dacă va vrea Dumnezeu». Sunteți o generație istorică și se poate afirma că Școala ardeleană rămâne în umbră pe lângă ceea ce voi puteți face acum (...) sunteți o generație nouă, de Roma. Considerați aceasta ca un dar mare al lui Dumnezeu, pe care să nu-l pierdeți. Va fi un suflu nou în toată Biserica. Dumnezeu a ales această Biserică pentru a fi, într-un veac ateu, mărturie de credință. (...) Voi sunteți puterea și speranța zilei de mâine pentru a fi conducători de dieceze și de parohii; sunteți cei care mâine vor conduce Biserica Unită.”

În parte cuvântul profetic, vizionar al întâistătorului BRU, Alexandru cardinal Todea de pie memorie, s-a împlinit deja. Într-adevăr câțiva dintre cei care ascultau atunci aceste cuvinte au ajuns prin mila Domnului a fi conducători de dieceze sau vicari sau rectori de seminarii. S-a semănat și s-a secerat atunci când Domnul a permis și după cum El a permis... Aceste cuvinte rămân însă un testament arhieresc ce ne responsabilizează și ne invită să avem mereu în fața ochilor, după cum însuși mitropolitul spunea, *timpul* în care trăim – să fim oameni ai timpului prezent – și *eternitatea* spre care cu toții ne îndreptăm și care sperăm să ne fie tuturor în fericirea vieții veșnice.

„Iar Celui ce poate să facă prin puterea cea lucrătoare în noi, cu mult mai presus decât toate câte cerem sau pricepem noi, lui fie-i mărirea în Biserică și întru Hristos Isus în toate neamurile veacului veacurilor. Amin!” (Ef. 3, 21).

POSSIBILE STRATEGIA PER LA RIORGANIZZAZIONE DELL'INSEGNAMENTO TEOLOGICO NELLA CHIESA ROMENA UNITA CON ROMA, GRECO-CATTOLICA

Ioan MITROFAN

REZUMAT: Posibilă strategie pentru reorganizarea învățământului teologic în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. În contextul implementării sistemului Bologna în învățământul universitar românesc, studiile teologice greco-catolice se cer reorganizate. În prezentul articol, autorul dezvoltă în acest sens câteva idei foarte pertinente, care nu se doresc mai mult decât o schiță pentru reorganizarea Facultății de Teologie Greco-Catolică, viitorul având a le confirma valabilitatea.

L'insegnamento teologico è stato ed è in questo momento una delle principali preoccupazioni all'attenzione della nostra Chiesa *da poco tempo* uscita dalle catacombe moderne del totalitarismo ateo.

Elaborare un progetto di ripresa delle attività formative nell'immediato ritorno alla legalità della nostra Chiesa è stato un atto di coraggio che a volte ha risvegliato dei sentimenti contrastanti, sia all'interno della Chiesa stessa (orgogli, in qualche caso trionfalismi locali), che nell'ambiente in cui essa tornava a rivivere (il desiderio di riorganizzare le forme d'educazione che la nostra Chiesa aveva praticato anche prima del '48, poteva essere considerato un proselitismo incisivo).

Tenendo conto di questo punto di partenza, cerchiamo di puntualizzare alcune idee che possono essere spunti di riflessione per le decisioni che dovranno essere prese dalla Gerarchia di questa Chiesa *sui iuris*.

Premesse

L'anno 1989 costituisce un punto di riferimento in questo problema perché la nostra Chiesa, riconosciuta come esistente ed accettata dalle autorità statali, si è ripresa ed ha cominciato a muoversi. Bisogna riconoscere, però, che, a causa dell'imposto letargo, tale movimento sembrava goffo e poco armonico.

Grazie all'impegno da parte della Santa Sede che si è impegnata a designare i vescovi per tutte le eparchie vacanti, è stata ricostituita la gerarchia che nello stesso tempo ha ottenuto il riconoscimento anche dallo stato „democratico” costituitosi, in questa nuova veste alla fine di dicembre del 1989. Il governo-stato post-dicembrista ha emanato in seguito una decisione governamentale (HG 1221/22 novembre 1990) che permetteva la ricostituzione anche delle strutture riguardanti l'insegnamento per la formazione dei futuri sacerdoti; sono stati riaperti quindi i *seminari maggiori* (3 istituti di teologia greco-cattolica a livello universitario con 4 anni di studio: a Blaj, Cluj – Baia Mare ed Oradea).

L'impegno per la formazione e l'educazione dei fedeli della nostra Chiesa non si è limitato solo a livello di seminario maggiore, ma molto presto è stata volta l'attenzione anche agli alunni del liceo.

Sono 4 i licei greco-cattolici aperti dalla nostra Chiesa Rumena Unita con Roma, Greco-Cattolica, precisamente a Cluj, Oradea, Blaj e Bucarest. Essi corrispondono alle strutture ecclesiastiche dei „seminari minori” e sono destinati a coltivare i primissimi segni vocazionali per il futuro sacerdozio ministeriale e per introdurre i giovani nella concezione cattolica della dignità e sviluppo della loro personalità umana.

Essendo riconosciuti come licei teologici greco-cattolici oppure soltanto come licei greco-cattolici, è diventata possibile l'ammissione, senza fare distinzione di sesso, anche per le ragazze, fermo restando che esse hanno poi la possibilità di poter accedere a qualsiasi forma di studio universitario.

La legislazione romena, cerca – da tanti anni! – di concepire una Legge per i culti religiosi; essa, oltre alle problematiche inerenti la coesistenza sullo stesso territorio di diverse forme di culto religioso, si propone anche di regolare l'insegnamento liceale, e confessionale a tutti i livelli. A questo punto, le minorità (fra le quali anche i greco-cattolici, che pur essendo minoritari numericamente, tuttavia appartengono alla maggioranza romena) avranno la possibilità di educare nella concezione cristiana i figli dei propri fedeli e non soltanto questi. L'insegnamento confessionale negli anni precedenti il 1948 ha accolto giovani di varie appartenenze confessionali, insegnando loro non esclusivamente la dottrina cattolica, ma la concezione cattolica-umanistica.

Oggi, la nostra Chiesa vorrebbe riprendere questo ruolo formativo ed educativo all'interno della popolazione rumena, ma questo progetto sta aspettando le decisioni e le previsioni della su menzionata Legge dei Culti che da anni è in attesa di essere approvata e soffre dell'influsso del rapporto maggioranza/minoranze fra le diverse confessioni.

Ritornando all'insegnamento teologico, che coltiva principalmente le vocazioni per il sacerdozio ministeriale, e poi per le altre professioni in qualche modo legate alla teologia, dobbiamo osservare varie sfumature riguardo alla prospettiva di una pianificazione lunga e duratura.

Alcuni punti salienti di questa problematica

1. Attuale organizzazione dell'insegnamento greco-cattolico universitario

La Facoltà di Teologia Greco-Cattolica costituita a Cluj, prima solo per la teologia didattica, l'assistenza sociale ecc., si è estesa negli anni successivi anche alla teologia pastorale grazie all'integrazione di codesta specializzazione nell'Università. La problematica sulla positività o negatività di questa integrazione non è materia per questa nostra discussione.

Mi piace cominciare rilevando un *aspetto positivo* che si riferisce alle esigenze dell'insegnamento universitario europeo, alla conseguente apertura verso la società contemporanea e i suoi bisogni. I contatti con il mondo universitario permettono al seminarista del terzo millennio lo sviluppo di una maturità piena, consapevole, che lo porta a prendere coscienza del ruolo da svolgere nel mondo. Anche qui ci sarebbe da aggiungere che questo elemento però è molto soggettivo in quanto dipende dall'interesse che la persona ha di „raggiungere la maturità di Cristo?”

POSSIBILE STRATEGIA PER LA RIORGANIZZAZIONE DELL'INSEGNAMENTO
TEOLOGICO NELLA CHIESA ROMENA UNITA CON ROMA

L'inserimento nell'Università statale porta, però, alla nascita di un'*altra dimensione*: la laicizzazione che piano, piano si fa strada nella personalità dello *studente*, diverso dal seminarista di ieri; il fatto che lui abiti nel seminario teologico purtroppo non è un fattore che riesce ad evitare l'estendersi di questa dimensione.

Non possiamo sottovalutare neppure il problema che sorge dalla concezione dell'aspetto urbanistico della vita degli studenti che pensano di vivere il loro sacerdozio affiancando alla cura delle anime anche la cura della propria famiglia. Ci ritroviamo a dover fare i conti con i futuri sacerdoti che desiderano costituire una famiglia, il dover svolgere la loro missione sacerdotale in un ambiente rurale può non essere accettato dalla ragazza con la quale pensano di costituire questa famiglia, poiché sia per il lavoro, sia per le comodità che essa presenta, sogna l'ambiente della città. Sotto questo punto di vista, l'integrazione nell'università ha aperto una seria *difficoltà* nell'assicurare sacerdoti adatti a vivere e condividere la vita delle comunità rurali. Siamo davanti al fascino della cosiddetta „società dei consumi”(PDV 8).

**2. Criteri esterni di concepire la continuazione delle strutture attuali
dell'insegnamento teologico**

L'integrazione nell'università ha portato nuove difficoltà proprio per il motivo dell'idea primariamente imprenditoriale delle strutture amministrative nella facoltà, lasciando in secondo piano la *Ratio studiorum* che regola il modo di vita dei futuri sacerdoti. Secondo questa visione, il criterio economico precede quello teologico, inoltre, il fatto che l'università sostenga la strutturazione dello studio secondo i livelli tipici universitari: istituzionale, licenza e dottorato, spesso contraddice la *ratio studiorum* concepita secondo le tradizionali forme dell'insegnamento nelle università pontificie e nei seminari maggiori della Chiesa.

Inoltre, nella nostra realtà ci troviamo di fronte al fatto che ogni eparchia ha voluto dal 1990 in poi preparare il proprio clero secondo i bisogni o le necessità nascenti dalle parrocchie riaperte, assicurando loro un clero adatto agli usi e costumi locali. L'urgente necessità di assicurare la presenza di sacerdoti nelle parrocchie che man mano si riaprono si è contrapposta in qualche misura alla necessità di formazione, la prima prevalendo sulla seconda è andata a detrimento della qualità della formazione stessa e non ha previsto la corretta continuità nell'attività d'insegnamento di ogni seminario maggiore.

Stiamo osservando che la dispersione territoriale delle infrastrutture degli studi di teologia pastorale (presenti in questo momento in quattro città – centri eparchiali) crea già delle difficoltà economiche, sia per il sostentamento del corpo professorale, che per quello amministrativo dei rispettivi seminari.

L'Università ha accettato finora di sostenere la nostra Chiesa nel settore universitario anche con queste sostanziali difficoltà finanziarie nel territorio. Questa dispersione territoriale diventa un pericolo e una possibile strategia sbagliata per il futuro se teniamo conto del fatto che ci troviamo di fronte:

- a un numero sempre più scarso di candidati al sacerdozio (dopo l'esplosione iniziale dovuta all'entusiasmo e alla presenza di numerose parrocchie da coprire),
- al calo dei fedeli che in molti casi non sono sufficienti per erigere nuove parrocchie e comunità,

- a un aiuto statale limitato come numero dei salari previsti per il sostentamento del clero.

Se a quanto detto finora aggiungiamo la situazione inflazionistica del momento con l'aumento galoppante dei prezzi e delle spese per mantenere gli studenti nei seminari, dobbiamo riflettere sul fatto che probabilmente l'Università – costretta dagli stessi criteri economici – non potrà sostenere finanziariamente l'attuale dispersione dell'insegnamento di teologia pastorale.

Le convulsioni sociali del personale insegnante a livello medio e universitario, lo sciopero, le proteste in strada, l'abbandono del lavoro educativo a vari livelli a favore di altri impieghi che offrono compensi maggiori, insieme ai nuovi suggerimenti del ministro dell'insegnamento di ripensare le strutture accademiche, deve essere un segno di preoccupazione per la nostra gerarchia ecclesiastica corresponsabile nel cercare e offrire delle prospettive che permettano una buona gestione del problema. La chiusura di alcuni dipartimenti della facoltà di teologia greco-cattolica o il lasciare le cose al caso non possono costituire delle soluzioni valide.

3. Integrazione nelle università statali; importanza e conseguenze

Abbiamo già espresso alcuni vantaggi ed anche difficoltà per un'adatta formazione sacerdotale richiesta dalla gran parte delle comunità greco-cattoliche romene. A quanto espresso prima bisogna necessariamente aggiungere anche altre difficoltà: pensiamo in modo più profondo ad un aspetto appena accennato sopra, quello dell'adattarsi alla vita nell'ambiente rurale delle famiglie dei futuri sacerdoti; questo *status* sollecita anche alcune abilità per il lavoro agricolo, e nell'economia domestica rurale. Se la gran parte dei futuri sacerdoti sono cresciuti in città, in appartamenti standard, questa riscoperta della vita in campagna diventa un motivo in più di incompatibilità e di rifiuto. Fare il sacerdote „pendolare” non è la soluzione adatta, tenendo conto sia della natura della missione del prete, sia dell'infrastruttura stradale, spesso volte inadatta per continui viaggi in macchina; nei casi in cui si verifica questa realtà ci si rende conto che essa contribuisce alla diminuzione del gregge lasciato senza un'assistenza permanente del pastore, (PO 3) diminuzione che va a beneficio delle altre confessioni meglio stabilite nell'ambiente rurale.

Come rimedio formativo, sarebbe utile introdurre nel ciclo di studi un anno di pratica (nelle località simili all'ambiente della futura missione, affinché il futuro sacerdote possa prendere coscienza delle difficoltà della missione e nello stesso tempo provare se la sua sia davvero una vera vocazione ad essere tutto per tutti. Ritengo che, per queste situazioni, accanto alla preparazione teologica, il sacerdote debba avere anche una preparazione minima per poter gestire casa e orto. Accanto a quelle attività specifiche che si acquistano con la vita comunitaria in seminario (preghiera in comune, mensa al refettorio comune, studio organizzato in gruppi, colloqui, seminari di ricerca, incontri tematici...) si potrebbero aggiungere quelle attività pratiche che sono tipiche di ogni buon cittadino che conosce, ama e lavora per la sua casa e per l'ambiente circostante, così che trovandosi davanti ad una realtà rurale il sacerdote non sia costretto a rifiutare *inermis* gli obblighi dovuti (cfr. OT 12) dal suo *status*.

4. Progetto per la riorganizzazione tenendo conto dei fattori indipendenti ed esterni alla buona volontà della nostra Chiesa

Le proposte devono tener conto delle realtà di ogni seminario e dei fattori specifici di riferimento:

- conservare ed utilizzare efficacemente lo spazio negli attuali seminari, non solo quello dell'alloggio e vita comune, ma anche quello da dedicare all'insegnamento, rispettando gli usi e i costumi del luogo – in quanto dobbiamo tener conto che la facoltà di teologia pastorale è sì subordinata all'Università ma lo è anche alla Chiesa,

- i professori che adesso insegnano nella nostra facoltà siano impiegati per la formazione teologica fondamentale dei futuri sacerdoti, per le materie in cui sono competenti, oppure per qualche materia complementare, nelle città in cui risiedono.

- mentre per le diverse specializzazioni, tenendo conto dei bisogni della società, di come assimila i nuovi specialisti, si potrebbero fare dei raggruppamenti con tipologie diverse a secondo delle città universitarie in cui si trovano: Cluj, Oradea, eventualmente Baia Mare (per quest'ultima sarebbe il caso di procedere ad una sua integrazione nell'Università di Cluj al fine di unificare le strutture).

Il passo „integralista” fatto per l'insegnamento universitario a Bologna, dove anche la Santa Sede ha partecipato, accettando l'idea di un'Europa unita (ma cristiana!) ha cambiato le opinioni ed i criteri già esistenti per la formazione sacerdotale, senza però, abbandonare le esigenze tipiche ecclesiali: la scelta cioè di persone con segni vocazionali di base in vista del sacerdozio ministeriale.

Volendo assumere la struttura di insegnamento a tre livelli divisi in un triennio di base e due bienni di studi teologici, le attuali strutture territoriali di teologia greco-cattolica potrebbero essere usate in modo equilibrato, attraverso una collaborazione e cooperazione che implicherebbe la massima disponibilità a trasformare – sulla base della struttura esistente nel 1948 – il Dipartimento di Blaj in Facoltà di teologia pastorale almeno per il triennio ed il primo biennio, implicando invece per le altre specializzazioni le strutture di Cluj e Oradea, includendo anche il ciclo per il dottorato in teologia pastorale. In questo modo, l'insegnamento nella nostra Chiesa sarebbe strutturato e unito, riconoscendo a Blaj, sede della Metropolia Romena Unita con Roma, Greco-Cattolica, la sua posizione di punto di unione e di stabilità, senza peraltro togliere nulla agli altri grandi centri che continuerebbero la loro funzione di formazione ai livelli più elevati.

I vantaggi a questo punto sarebbero diversi. Prima di tutto si arriverebbe ad una formazione omogenea del clero (o di coloro che si preparano a far parte di esso) sapendo che, insieme agli usi e costumi propri di ogni regione da cui ciascuno proviene, è necessario integrare e completare la formazione pastorale in modo unitario, visto che siamo una Chiesa che nella sua denominazione porta l'aggettivo „Unita”.

Diminuirebbero in questo modo le difficoltà di sostentamento del corpo insegnante, poiché, grazie alla struttura modulare del programma d'insegnamento, si potrebbe fare una programmazione che eviterebbe degli spostamenti molto frequenti, resterebbe la collaborazione con l'Università soprattutto in ciò che riguarda il sostentamento del personale insegnante ed amministrativo.

Inoltre, non è da negligenza che il costo della vita nelle piccole città è minore e l'ascesi dello studio più evidente, mancando i punti di diversione che di solito, nelle grandi città tendono ad attirare l'attenzione dei giovani.

Per quanto riguarda la possibilità di studiare nelle biblioteche, questo motivo non dovrebbe essere un impedimento in quanto a Blaj non manca la bibliografia specifica senza tener conto poi del fatto che con l'uso dei mezzi moderni di comunicazione la documentazione è assicurata dappertutto.

Per quanto riguarda le altre specialità della nostra Facoltà di Teologia Greco-Cattolica è necessario un progetto che preveda un'organizzazione che tenga conto delle richieste del „mercato” ridimensionando dove è necessario il numero degli studenti e magari stimolando l'iscrizione a quelle sezioni che permetterebbero una volta finito il corso di studi di trovare un posto di lavoro. Così il numero di studenti potrebbe diventare stabile, l'offerta sarebbe utile e motivata e ciò permetterebbe di realizzare la continuità nella formazione, senza ritrovarsi a dover interrompere alcuni corsi oppure a svilupparne degli altri in funzione del numero di studenti ammessi o in funzione delle specialità più o meno richieste dagli studenti stessi. Si terrebbe conto dell'infrastruttura già esistente nei centri universitari di Cluj, di Oradea ed anche di Baia Mare e ciò permetterebbe anche di mantenere e dare un'immagine equilibrata ed armonizzata dello sviluppo territoriale della nostra Chiesa.

5. Formazione permanente: assicurare la continuità dell'insegnamento già cominciato

Nel progresso continuo del secolarismo, nel ritmo sostenuto dello sviluppo della teologia contemporanea, insieme ad una buona figura pastorale, il sacerdote del terzo millennio deve essere sempre aggiornato nella sua dimensione intellettuale, pastorale, ecc., assumendo l'organico progresso del culto liturgico cristiano assieme alle altre dimensioni della sua complessa formazione (umana, sociale). Questa esigenza richiede certamente *corsi di aggiornamento*, non solo per i giovani sacerdoti ma anche per coloro che hanno incominciato il lavoro pastorale nell'immediato 1990. Questi corsi non richiederebbero l'allontanamento dalla parrocchia o dal territorio in cui il sacerdote è impegnato nella pastorale poiché profittando dell'informatizzazione generale della società odierna potrebbero essere organizzati nelle forme moderne d'*insegnamento a distanza*. Questo metodo elimina la dipendenza almeno parziale dalle biblioteche, dalla presenza ai corsi (già entrata nella pratica odierna universitaria) e danno la possibilità allo studente di continuare la sua missione sacerdotale pratica, nella parrocchia. E' una caratteristica moderna che già si utilizza nell'attuale sistema d'insegnamento universitario. Sono convinto che, all'interno delle nostre facoltà, potremmo senza dubbio organizzare o coordinare una serie di corsi che rispondano a queste esigenze. Essi avrebbero il ruolo di aggiornare e tenere al passo dei tempi la formazione sacerdotale. Questa si rende sempre più necessaria davanti alle sfide della nostra società che è sempre più esigente e pronta a contestare il fenomeno religioso e generalmente manifesta un rifiuto di Dio.

L'uomo in genere ha bisogno di ricevere soddisfazioni nel compimento della sua missione o vocazione professionale; anche il sacerdote, che deve far fronte alle provocazioni lanciate dall'indifferenza e dal secolarismo, deve essere sostenuto, dando alla

POSSIBILE STRATEGIA PER LA RIORGANIZZAZIONE DELL'INSEGNAMENTO
TEOLOGICO NELLA CHIESA ROMENA UNITA CON ROMA

sua missione e formazione un senso nella prospettiva futura, tenendo presente la necessità dell'aggiornamento e del permanente contatto non soltanto con il suo Gerarca ed i suoi fratelli nel sacerdozio (PO 7), ma anche con la scuola teologica.

Tenendo conto della dispersione territoriale dei sacerdoti, si richiede un permanente legame tra professori e studenti iscritti ai corsi di aggiornamento, fuori corso.

6. Orientamenti per i giovani seminaristi già preparati al sacerdozio, che non hanno la possibilità di essere integrati nelle parrocchie

L'efficienza del lavoro e della preparazione al sacerdozio non può dimenticare quelle persone che per motivi personali (OT 6) oppure istituzionali non possono essere integrate nel sacerdozio. Loro devono vivere e conservare la fede, la speranza cristiana e l'amore per Dio e per chi ha incoraggiato il loro orientamento verso la scelta vocazionale.

Di nuovo siamo davanti ad un problema consegnato alla riflessione dei nostri gerarchi. Pare che non soltanto la nostra Chiesa si trova davanti ad una simile difficoltà. Gli ortodossi stessi – con un numero esagerato di accademie per l'insegnamento universitario hanno quasi bloccato numericamente le possibilità dei loro seminaristi di trovare una parrocchia; non hanno la possibilità di offrire un posto a coloro che si sono preparati e che hanno conseguito la licenza in studi teologici. E' dimostrato che una piccola parte trova lavoro all'estero in vari paesi europei oppure anche in America professando dei mestieri che sono totalmente diversi dalla loro formazione (ma non si devono preparare a livello di licenza teologica persone che diventeranno cuochi e macellai per l'Occidente)!

Tenendo conto della tendenza demografica che dimostra una crescente diminuzione delle nascite nelle famiglie „moderne”, il personale insegnante avrà nel prossimo futuro delle difficoltà nel trovare un posto di lavoro. Nonostante tutte questa difficoltà, oggi però, si può pensare anche alla preparazione e formazione pedagogica dei seminaristi. Essi potrebbero sostituire là dove è possibile ed accettato il personale insegnante qualora venisse a mancare. In questa missione, il teologo deve accettare con gioia la possibilità di dare ai bambini l'educazione cristiana. Egli può avere anche l'occasione di assumere oppure ritrovare il senso della vita proprio nell'ambiente rurale dove è chiamato a svolgere la sua missione di pastore. Questa possibilità anche se eccezionale, può costituire la forma di impegno e di iniziazione nel periodo previsto per la pratica prima della conclusione degli studi universitari.

Cosa facciamo? Sono possibili anche altre strategie per sostenere la continuità dell'insegnamento universitario di teologia pastorale; non dimenticando neanche la possibilità di sopperire alla mancanza di sacerdoti all'estero nei paesi con scarso numero di vocazioni. Questa possibilità si può concepire per mezzo di un progetto aperto al più alto livello della collaborazione intra-ecclesiale tra le gerarchie.

7. Corresponsabilità nella conservazione oppure ristrutturazione dell'attuale sistema di insegnamento

Abbiamo già posto l'accento sulla difficoltà che noi tutti conosciamo riguardo al sostentamento finanziario del corpo insegnante nell'attuale configurazione territoriale, a causa del numero abbastanza ristretto degli studenti alle diverse specializzazioni, incluso quelli della teologia pastorale.

Una decisione radicale di chiudere alcuni dipartimenti della nostra facoltà non corrisponde alla necessità di rifare la continuità dell'insegnamento greco-cattolico tanto per i bisogni di buoni pastori e altri specialisti, quanto per il miglioramento e la competitività con altre facoltà del genere nell'ambiente universitario europeo.

Potremmo pensare anche ad un progetto di affiliazione ad un'università pontificia la quale possa offrire la collaborazione e l'apporto degli insegnanti e assicurare le esigenze della Chiesa. Per questo progetto si deve pensare però al finanziamento esterno.

Un'altra alternativa potrebbe essere lo studio delle possibilità di finanziamenti esterni nell'attuale struttura della Facoltà.

8. Le conseguenze dell'Accordo di Bologna e l'integrazione dell'insegnamento teologico con quello statale

Accettando la formula di integrare la formazione dei futuri sacerdoti nelle università si può pensare anche ad una doppia specializzazione. Se sono ammesse le doppie specializzazioni nelle altre facoltà, sarà possibile anche per la teologia pastorale. La domanda però è: quale è la seconda specialità da consigliare ai nostri seminaristi? Tenendo conto della missione sociale del sacerdote, possiamo pensare a materie nel campo psicologico-sociologico, giuridico-amministrativo oppure musicale che verrebbero a completare la formazione del futuro sacerdote stesso.

Nel nuovo *curriculum* degli studi, stabilito con il documento di Bologna, questa specializzazione potrebbe essere accettata al secondo livello (masterato). La proposta incontra sconosciuti ostacoli ma vale la pena di essere studiata la possibilità di metterla in pratica e la sua eventuale efficienza proprio per salvaguardare una continuità dell'insegnamento universitario greco-cattolico e assicurare il personale clericale ben preparato.

9. Conclusione

Per concludere, pensiamo di aver riportato una panoramica dei problemi riguardo all'insegnamento universitario greco-cattolico con suggerimenti di possibili strutture adatte alle nuove esigenze in stretto legame con l'interesse dell'insegnamento e la dimensione imprenditoriale con la finalità del processo educativo e la sua doppia missione: assicurare specialisti preparati a livello europeo e sacerdoti santi e adatti alla missione della Chiesa.

Se abbiamo dato solo dei suggerimenti o fatto delle constatazioni generali, è poiché a trovare la soluzione a queste problematiche sono chiamati coloro che sono preposti alla guida della Chiesa ed i responsabili per il cammino delle linee educazionali e le finalità professionali nella vita civile e nel servizio della Chiesa.

Bibliografia consultata:

1. *Esortazione apostolica post-sinodale di Sua Santità Giovanni Paolo II*, Pastores dabo vobis, L. Ed. Vaticana 1992
2. Il Decreto del Concilio Vaticano II *Optatam totius* (OT), sulla formazione sacerdotale, in *Enchiridion Vaticanum* 1, 771-818.
3. Il Decreto del concilio Vaticano II, *Presbyterorum ordinis* (PO) sul ministero e la vita dei presbiteri, *EV* 1, 1319-1644.
4. *Ratio studiorum*

LA RIFORMA DELL'INSEGNAMENTO UNIVERSITARIO RUMENO: LE NUOVE SFIDE PER LA COMUNITÀ ACCADEMICA FRANCESCANA

Iosif BIȘOC

REZUMAT: Reforma învățământului universitar românesc: noi provocări pentru comunitatea academică franciscană. Dacă Biserica este cel dintâi și cel mai puternic factor de civilizație și cultură al unui popor, școala, ca fiică a Bisericii, are tot dreptul să-și revendice locul al doilea. Pe când Biserica formează mintea și sufletul în cele spirituale ca să conducă națiunile la adevărata fericire, școala înzestrează mintea cu cunoașteri pozitive, venind în ajutorul Bisericii spre a completa educația, formând caractere bune și luminate. Această afirmație ne indică faptul că alături de Biserică și de activitate pastorală, frații franciscani care au activat pe meleagurile românești s-au îngrijit și au favorizat învățământul și tot ceea ce înseamnă cultură și școală. Chiar dacă nu întotdeauna au reușit să ridice și să întemeieze structuri școlare, în spiritul misionar era întipărită dragostea de cultură și școală.

În ceea ce privește noi principii educative și formative pentru un învățământ universitar actual, comunitatea academică a Institutului Teologic Romano-Catolic Franciscan din Roman ia în considerație următoarele principii: nu există determinism în educație, de aceea, cadrul didactic va trebui să fie un mediator, să cunoască și să se adapteze la noile ritmuri de învățare și educare a studenților; un profesor trebuie întotdeauna să fie un provocator, care știe să creeze conflicte cognitive, a provoca și a postula, a chestiona și a căuta noi perspective educative; calitatea educativă se dovedește oferind studenților maximum de oportunități pentru dezvoltarea capacităților și a aptitudinilor; predarea și cercetarea trebuie prezentate global și multidisciplinaritatea trebuie să devină o prioritate; formarea permanentă este de nelipsit pentru a putea actualiza proiecte, metode și tehnici educative de calitate.

Presentazione

Se la Chiesa è il primo ed il più forte fattore di civiltà e cultura di un popolo, la scuola, come figlia della Chiesa ha tutto il diritto di rivendicare il secondo posto. Mentre la Chiesa costituisce la mente e l'anima per quello che riguarda le cose spirituali per condurre i popoli alla vera felicità, la scuola fornisce alla mente delle positive conoscenze che vengono ad aiutare la Chiesa per completare l'educazione formando buoni ed illuminati caratteri, cioè persone di buoni costumi e cittadini coscienti della patria²¹.

Partendo da questa affermazione del padre Iosif Petru M. Pal, possiamo affermare senza dubbio che, accanto alla Chiesa ed all'attività pastorale, i frati franciscani che hanno lavorato dalle nostre parti, hanno curato e sostenuto l'insegnamento e tutto ciò che significa cultura e scuola. Anche se non sono riusciti ad edificare e fondare

¹ Iosif Petru M. Pal, *L'Origine dei cattolici della Moldavia ed i franciscani, i loro pastori da secoli*.

strutture scolastiche, nello spirito missionario era impreso lo spirito dell'amore per la cultura e per la scuola.

L'insegnamento universitario francescano, al livello mondiale, può vantarsi con tante realizzazioni e con un'antichità e permanenza durabili: da Studium Generale di Parigi (aperto tra 1236-1587) al Collegio di Roma (Seraphicum).

Come ben si sa, l'Istituto Teologico Romano-Cattolico di Roman, degno continuatore dell'Accademia „Santo Bonaventura” di Luizi-Călugăra (1923-1924), ha aperto le sue porte il 2 maggio 1990, a Nisiporești, poi incominciando dall'autunno del 1991, essendo trasferito a Roman, al inizio trovandosi nel recinto del Liceo industriale no. 1, poi, nell'attuale locazione, cioè quella della via Ștefan cel Mare, no. 268/B, Roman, Neamț. L'Istituto ha iniziato la sua vera attività universitaria in base alla circolare no. 50 del 15 luglio 1991, pubblicata dal padre provinciale Iosif Sabău, come seguito del decreto diocesano no. 1026 del 20 agosto 1991, rilasciato dalla sua Eccellenza Petru Gherghel, Vescovo di Iași ed in base alla H. G. no. 92 del 1992. Dal 1995, con un'interruzione tra 2000-2002, il nostro Istituto è affiliato alla Facoltà Pontificale „Santo Bonaventura” di Roma. Nel 2000 si è ottenuto dalla parte del Consiglio Nazionale di Valutazione Accademica ed Accreditemento il funzionamento provvisorio dell'Istituto².

L'aumento della qualità dell'insegnamento e della ricerca è stata la preoccupazione di base della direzione della Provincia, dell'Istituto e del corpo insegnante ed i risultati non hanno tardato a farsi vedere. Questi si sono concretizzati per mezzo dell'uniformazione dei piani dell'insegnamento, della cooptazione di alcuni professori di valore e riconosciuti al livello nazionale ed internazionale, della promozione dei giovani frati che hanno finito le facoltà pontificali come personale didattico, del coinvolgimento degli studenti nel lavoro di ricerca, della pubblicazione di corsi e libri, la pubblicazione di quattro riviste di specialità con una forma, un contenuto ed una estetica speciali.

Per quello che riguarda il livello d'insegnamento dobbiamo notare il fatto che si è sperimentata la variazione e l'approfondimento dell'insegnamento al livello superiore attraverso dei corsi giornalieri, ben documentati ed attraverso degli analisi effettuati in modo permanente nel Consiglio dei professori e nel Senato universitario, alla fine di ogni semestre ed attraverso quelle della fine dell'anno accademico. Tutti gli accorgimenti sono stati notati ed è stata cercata una soluzione positiva e rapida. Dobbiamo ancora notare che alla fine degli anni di studi, agli studenti del nostro Istituto vengono rilasciati due diplomi: uno riconosciuto dalla Facoltà Pontificale dall'estero per mezzo del diploma rilasciato dalla Facoltà Pontificale „Santo Bonaventura” di Roma ed un'altro riconosciuto dallo Stato romeno, rilasciato dall'Università di Bucarest.

² È importante il fatto che, in seguito alla Decisione del Governo no. 92 del 24 febbraio 1992, che autorizzava il funzionamento dell'Istituto universitario Teologico Franciscano Romano-Cattolico di Roman e che è stata riconfermata nell'inverno tra il 1999 ed il 2000, alle insistenze del Ministero della Pubblica Istruzione e del Vescovato Romano-Cattolico di Iași, si sono avviate tutte le procedure previste dalla Legge 88/1993 ed in seguito alle valutazioni che sono state realizzate al nostro Istituto dalle commissioni del Ministero, si è ottenuto il funzionamento provvisorio a partire dall'anno universitario 2000-2001. Questa è la prima tappa in vista dell'ottenimento del ulteriore accreditamento.

Valutazioni

Si deve anche osservare il fatto che la maggior parte degli ordini e congregazioni religiosi del paese ha scelto il nostro Istituto e lo ha considerato come il posto adatto per la formazione intellettuale dei loro candidati. Ora frequentano i corsi gli studenti appartenenti ai diversi ordini e congregazioni di cui ricordiamo: verbiti, iosefini, gli oblati dell'Immacolata, Don Calabria, carmelitani, cappuccini ed assunzionisti.

Il lavoro di ricerca si è concretizzato per mezzo della pubblicazione di tre nuove riviste, una già editata nel 1993, *La Vita Fraterna*, che vogliamo ricordare: *Studi francescani*, la rivista del nostro Istituto che si stampa due volte l'anno; *Lumen fidei*, la rivista del Centro di studi religiosi *San Antonio di Padova* che si stampa due volte l'anno e *Pax et unitas*, la rivista del Centro di Ricerca ecumenica e di dialogo interreligioso, che vede la luce della stampa due volte l'anno. Ricordiamo ancora anche la colonna *Studia et Documenta dell'Accademia storica-giuridica-teologica Petru Tocănel*, dove sono stati pubblicati diversi volumi e tesi di dottorato. Ancora, la casa editrice *Serafica* che ha avuto un ruolo importante nello sviluppo delle vocazioni degli scrittori e nella pubblicazione dei corsi e libri elaborati dai professori dell'Istituto.

La biblioteca ha un ruolo speciale nel processo d'insegnamento. Come ben si sa, nel presente, il nostro Istituto gode di un grande riconoscimento negli ambienti universitari religiosi, ma anche civili: una piacevole sorpresa è anche il fatto che il nostro Istituto è situato tra le facoltà con ottimi risultati negli ultimi anni nell'analisi effettuata dal Consiglio nazionale di valutazione accademica ed accreditamento. La nostra biblioteca chiamata „Petru Tocănel” ha contribuito a questo successo in modo decisivo. Raccoglie circa 50.000 volumi, tra cui libri rari³ e libri antichi⁴, in gran parte donati dal padre Petru Tocănel, ma anche acquisiti o donati da altri frati o benefattori. Oltre questo, la nostra biblioteca può vantarsi delle serie complete di alcune enciclopedie rinomate tra cui ricordiamo: l'enciclopedia italiana con 35 volumi, l'enciclopedia americana con 20 volumi, l'enciclopedia inglese con 25 volumi ed l'enciclopedia dell'arte con 17 volumi. I libri registrati finora sono 41.500 volumi, essendo circa 10.000-15.000 volumi ancora da registrare⁵. I volumi rielaborati fino adesso hanno schede a quei due cataloghi (alfabetico e sistematico) e sono circa 30.000 volumi. Si è iniziata la database del fondo di libri per agevolare l'accesso all'informazione, la produzione di nuovi documenti di sintesi in conformità con le richieste degli utilizzatori (professori, ricercatori, studenti, allievi ecc.).

La conservazione ed il mantenimento dei libri antichi e dei libri rari è un capitolo speciale dei responsabili della biblioteca, perché questo significa il mantenimento della coscienza del popolo e della religione, sapendosi bene che il patrimonio degli scrittori è il riflesso materiale della coscienza d'identità del popolo. La biblioteca contiene libri da tutti i campi: religione, filosofia, psicologia, logica, letteratura, geografia, storia, archivistica ecc.

³ Libri dal 1509 al 1830, circa 300 volumi.

⁴ Libri antichi con stampati in pelle, carta di qualità, grafica ed arte di rilegare. La biblioteca contiene oltre questo libri con *ex-libris* colofonie, di preghiera o di elemosina, *ex-libris* con autografo ed *ex-libris* in francobollo.

⁵ Questa attività è iniziata nel mese di luglio 2000.

I centri di ricerca che hanno lavorato sotto il patronato del nostro Istituto sono una realtà piena di vita nell'ambito dell'attività accademica e qui ricordo le tre realtà esistenti: il Centro di studi religiosi san Antonio di Padova, Accademia storica-giuridico-teologica Petru Tocănel ed il Centro di ricerca ecumenica e di dialogo interreligioso *Pax et unitas*.

Nel 2000, dal desiderio di poter offrire al personale didattico, ma anche agli studenti, la possibilità di un'affermazione scientifica e di ricerca, si è decisa la fondazione del Centro di studi religiosi san Antonio di Padova. Hanno risposto con entusiasmo a questa iniziativa tanto il personale didattico, quanto gli studenti della Facoltà di Teologia Pastorale. Nel periodo 2000-2003 il centro è stato guidato dal padre lettore universitario, candidato al dottorato, Iosif Bișoc, mentre dal 2003 è stato eletto come direttore del centro il padre lettore universitario dottore Maricel Ianuș. Lo scopo di questo centro è di far conoscere la spiritualità antoniana e di aggiornare le nuove ricerche, di metterle a disposizione sul piano dogmatico e sacramentale della Chiesa per quello che riguarda le esigenze e le sfide del nostro tempo. Queste ricerche si sono materializzate attraverso la pubblicazione, iniziando dal 2003, della rivista del centro *Lumen fidei*, rivista che raccoglie il lavoro di ricerca del personale del nostro Istituto, ma anche degli altri ricercatori del paese e dall'estero. Il Centro intende consolidarsi per mezzo dell'inserimento di nuovi membri e per mezzo del completamento degli statuti e del regolamento interno.

Il 2002 ha portato alla comunità accademica una nuova realtà accademica: l'Accademia storica-giuridico-teologica Petru Tocănel. L'avvenimento è stato preceduto dal simposio internazionale *Plenitudo Legis, Amor Veritatis* occasionato dalla commemorazione a 10 anni dalla morte del padre Petru Tocănel. L'Accademia desidera sviluppare i lati storici e giuridici, così tanto apprezzati dal padre Petru Tocănel, ma non trascura ne la teologia ed il più evidente esempio è la colonna *Studia et Documenta*. Come direttore dell'Accademia è stato eletto il padre lettore universitario dottore Maximilian Pal. Tra i membri di quest'Accademia ce ne sono personalità del mondo scientifico ed accademico nazionale ed internazionale. Di più, sono in corso di elaborazione i statuti ed il regolamento interno di funzionamento.

Con il desiderio di portare e di far conoscere dalle nostre parti „lo Spirito di Assisi”, il giorno di 30 marzo 2003, nell'ambito del Senato del Istituto si è decisa la fondazione del Centro di ricerca ecumenica e di dialogo interreligioso *Pax et unitas*. L'iniziativa è stata accolta molto bene e tra i suoi membri tanto onorifici, quanto quelli coordinatori fanno parte gerarchi, chierici e laici appartenendo alle varie confessioni cristiane: romano-cattoliche, greco-cattoliche ed ortodosse. Nel futuro si spera l'implicazione più attiva di altri membri appartenenti ad altre confessioni ed anche ad altre religioni. Come direttore di questo Centro è stato eletto il padre lettore universitario dottore Iosif Bișoc. Il risultato delle discussioni e delle ricerche è stato pubblicato nella rivista *Pax et unitas* che ha visto la luce della stampa nel 2003 e nella colonna di studi *Universaliam*.

Non dobbiamo dimenticare neanche la rivista centrale del nostro Istituto *Studi francescani*. Questa rivista è molto diffusa ed è destinata all'attuazione delle ricerche

individuali o di gruppo del personale didattico. La rivista ha visto la luce della stampa nel 2002 ed, essendo già al quinto numero, ha raccolto tante ricerche utili all'approfondimento dello studio della teologia. La rivista ha un titolo da esporre per ogni numero ed il suo dibattito, dal punto di vista delle varie discipline, offre al grande pubblico un nuovo orientamento, ma anche un rinvigorimento nella dottrina della Chiesa cattolica. Il direttore della rivista è il padre lettore universitario dottore Mihai Gal.

Da ricordare è anche la „più antica” rivista, *La Vita Fraterna*, che è pubblicata dal 1993. La rivista è curata dagli studenti e per mezzo del nuovo gruppo redazionale ha esteso la sua sfera diventando una rivista di spiritualità e cultura francescana: essa sviluppa una tematica ricca, incominciando dalla spiritualità e dalla cultura francescane, teologia, filosofia, letteratura, dall'arte cristiana fino ai vari aspetti dell'esistenza quotidiana. La rivista gode di una buona fama per merito del direttore coordinatore, il frate Adrian Baciu.

Le realizzazioni degli ultimi anni sono molti e vari. Esse si sono concretizzate in manifestazioni culturali e religiosi, in convegni nazionali ed internazionali, in conferenze, lanci di libri, sessioni scientifiche ed in assemblee. In più, dobbiamo menzionare il fatto che il nostro Istituto ha acquistato un nome tra quelli altri istituti cattolici del paese e la presenza di tante personalità in mezzo a noi con l'occasione delle manifestazioni organizzate (e qui mi riferisco ai gerarchi, ministri, professori universitari ecc.) è una chiara testimonianza del prestigio di cui egli gode.

Provocazioni

Incominciando dal 2004-2006, in conformità con le nuove direttive europee, in specie con quelle della Convenzione di Bologna (1998) e con quelle della Convenzione di Berlino (2003) si fa il passaggio ad una ristrutturazione dell'insegnamento superiore europeo. Romania, come paese candidato all'aderire all'Unione Europea e segnatario della Convenzione di Berlino si è impegnata nel rispetto di questi parametri di qualità e, incominciando con l'anno universitario 2004-2005, desidera proporre al Consiglio degli Rettori della Romania una nuova organizzazione delle facoltà così come segue: 3+2+3⁶. In questo caso, il nostro Istituto che funziona con 6 anni (2+4)⁷, dovrà finire gli studi teologici in 3 anni: come sarà possibile questa cosa? Troviamo la risposta nei documenti della Chiesa Cattolica (*Sapientia christiana*, lettere cicolare del Vaticano ecc.).

Le nuove preoccupazioni e provocazioni della scuola accademica europea e romana obbligano la comunità dell'Istituto Teologico Romano-Cattolico Franciscano di Roman al ripensamento del sistema d'insegnamento-ricerca ed a dare risposte valide alle nuove esigenze universitarie.

In questo senso, l'orientamento della scuola superiore dell'Istituto Teologico Romano-Cattolico Franciscano di Roman è indirizzato verso:

⁶ 3+2+3 = 3 anni di facoltà che si concluderanno con l'esame di licenza (esame di maturità in teologia), 2 anni studi approfonditi o masterato (licenza in teologia) e 3 anni dottorato (solo corsi giornalieri, scuole dottorale).

⁷ 2+4 = 2 anni filosofia e 4 anni teologia.

1. La fondazione di un organismo di valutazione interna periodica (Consiglio di valutazione etica), organismo che avrà come scopo l'attuazione dei desiderati dell'intera comunità accademica.

2. La Facoltà di Teologia ha come scopo l'approfondimento e la diffusione sistematica della dottrina cattolica, ci dice la *Costituzione apostolica* Sapientia christiana, perciò lo studio e la ricerca devono diventare finalità fondamentali dell'intero sistema scolastico, accordando una speciale attenzione alla ricerca scientifica ed alle pubblicazioni di alta condotta universitaria.

3. La riorganizzazione degli studi universitari (3+2+3) in tal modo di non superare la caratteristica formativa, perché la facoltà di teologia ha nella sua costituzione anche il profilo formativo generale dello studente e non solo quello intellettuale.

4. L'identificazione delle risorse educative per render efficiente e per la crescita del processo d'insegnamento dipende, in primo luogo, dalla qualità della preparazione dei professori, dalle loro specializzazioni, dalla formazione permanente, dal grado della ricerca, ecc. Perciò, è indicata una valutazione semestrale ed annuale dei professori allo scopo della motivazione e dell'impegno plenario di questi.

5. Una speciale attenzione verrà accordata alla biblioteca universitaria perché attraverso l'attuazione del database, dei volumi, dei corsi universitari e dell'informatizzazione di essa diventerà uno spazio di alta cultura e di ricerca.

6. L'ampliamento degli orizzonti per via di una politica di cooptazione e collaborazione con università, istituti, facoltà, dipartimenti dal paese e dall'estero in vista delle relazioni di reciprocità accademica.

Per quello che riguarda nuovi principi educativi e formativi per un'università aggiornata sono presi in considerazione i seguenti:

- non esiste determinismo in educazione, perciò il personale didattico dovrà essere un mediatore, dovrà conoscere ed adattarsi ai nuovi ritmi d'insegnamento ed educazione degli studenti:

- un professore deve essere sempre un provocatore che sappia creare conflitti cognitivi, provocare e postulare, interrogare e cercare nuove prospettive educative;

- la qualità educativa si dimostra offrendo agli studenti il massimo di opportunità per lo sviluppo delle capacità e delle abilità;

- l'insegnamento e la ricerca devono essere presentate globalmente e la pluridisciplinarietà deve diventare una priorità;

- la formazione permanente per poter aggiornare progetti, metodi e tecniche educative di qualità.

LA THEOLOGIE GRECO-CATHOLIQUE ROUMAINE, PONT ENTRE LES TRADITIONS BYZANTINE ET LATINE

Martin DE LA RONCIÈRE

REZUMAT: Teologia greco-catolică română, punte între tradițiile bizantină și latină. Bazându-se pe învățătura conciliului Vatican II asupra rolului ecumenic al Bisericilor orientale catolice ca și pe discursurile ținute de papa Ioan Paul al II-lea în cursul istoricei sale vizite în România, autorul (care a trăit câțiva ani în România, unde a predat teologia la Institutul Teologic Greco-Catolic din Cluj) subliniază riscul căreia îi este supusă Biserica Română Unită cu Roma de a se lăsa puțin câte puțin latinizată. El formulează câteva propuneri vizând posibilitatea ca Biserica să-și asume din nou deplin moștenirea bizantină și de a se conforma astfel menirii sale de a fi punte de unitate între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă Română.

Introduction

Dès son arrivée à l'aéroport de Bucarest-Băneasa, le 7 mai 1999, pour la première visite d'un pape dans un pays chrétien majoritairement orthodoxe depuis le malheureux schisme de 1054, Jean-Paul II a qualifié la Roumanie de „pont entre l'Orient et l'Occident.”¹

Un peu plus tard, s'adressant aux fidèles massés devant la cathédrale patriarcale orthodoxe de Bucarest, il précisait sa pensée en ces termes:

„Datorită credinței creștine, această țară, care este legată de memoria lui Traian și de romanitate, dar care evocă chiar în nume Imperiul Roman de Răsărit și civilizația bizantină, a devenit în decursul secolelor o punte de legătură între lumea latină și ortodoxie.”²

¹ „România, țară-punte între Orient și Occident, punct de răscruce între Europa Centrală și cea Orientală...vin la tine în numele lui Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu și al Preasfintei Fecioare Maria.” (texte roumain, ici et plus loin, dans *Pelerin de credință și speranță. Discursurile și predicile din timpul vizitei Sfântului Părinte Ioan Paul II în România – București, 7-9 mai 1999 – Supliment al publicației „Viața Creștină”, Cluj 1999) „Roumanie, pays qui est un pont entre l'Orient et l'Occident, un carrefour entre l'Europe centrale et l'Europe orientale...je viens à toi au nom de Jésus Christ, Fils de Dieu et de la très Sainte Vierge.” (discours du Pape Jean-Paul II à l'arrivée à l'aéroport Băneasa de Bucarest, le 7 mai 1999, *La Documentation catholique* 1999, n. 2205, p. 517)*

² „Grâce à la foi chrétienne, ce pays, qui est lié à la mémoire de Trajan et à la romanité, mais qui évoque par son nom même l'Empire romain d'Orient et la civilisation byzantine, est devenu au cours des siècles un pont reliant le monde latin et l'orthodoxie.” (discours du Pape Jean-Paul II à la cathédrale orthodoxe de Bucarest in *La Documentation catholique* 1999, n. 2205, p. 518; traduction revue par nos soins d'après le texte original roumain)

Si c'est la vocation naturelle de la Roumanie tout entière d'être un pont entre l'Orient et l'Occident, entre le monde orthodoxe, de tradition byzantine, et le monde latin, il nous semble que c'est par excellence la vocation de cette partie du peuple roumain qui, depuis trois siècles, est en pleine communion avec l'Eglise Romaine: l'Eglise Roumaine Unie à Rome ou Eglise Gréco-Catholique de Roumanie, Eglise de rite byzantin dans la communion de l'Eglise catholique. Nous voudrions réfléchir à la manière dont cette Eglise, qui connaît un magnifique renouveau après la tragédie de la persécution communiste, peut aujourd'hui répondre le mieux possible à sa vocation propre, et aux implications que cela pourrait avoir dans le domaine de l'enseignement théologique.

I. L'enracinement dans la tradition latine

Reprenons l'image du pont chère au serviteur de Dieu Jean-Paul II. Un pont relie l'une à l'autre les deux rives d'un fleuve: il faut donc, pour qu'il remplisse son rôle, qu'il soit ancré tout aussi solidement sur une rive que sur l'autre. Si donc l'Eglise Gréco-Catholique de Roumanie a vocation d'être un pont entre le monde byzantin et le monde latin, entre l'orthodoxie, spécialement sous sa forme roumaine, et l'Eglise Catholique Romaine, ne faut-il pas qu'elle soit enracinée tout autant dans l'un que dans l'autre de ces univers spirituels?

Nul ne peut contester à l'Eglise Gréco-Catholique de Roumanie, et en premier lieu à ses évêques, l'immense mérite d'être restés inébranlables dans leur fidélité à l'Eglise romaine à travers toutes les vicissitudes de l'histoire, et spécialement au siècle dernier, durant les sombres années de la mainmise communiste sur le pays.

Depuis l'Union de 1700, les liens de l'Eglise Roumaine Unie avec l'Eglise Romaine et, plus largement, avec l'Eglise Catholique de tradition latine, n'ont cessé de s'intensifier. Nombre de futurs prêtres, en particulier ceux qui optaient pour le célibat et que l'on destinait à des responsabilités importantes, notamment dans les grands séminaires, ont suivi leur formation théologique dans les universités pontificales de la ville éternelle. Au cours de leurs années d'études philosophiques et théologiques dans la plus pure tradition thomiste, ils se sont imprégnés de la théologie et du mode de pensée latins mais ne se sont pas ou peu familiarisés avec la tradition proprement orientale, notamment les Pères d'Orient. En Roumanie même, les manuels de théologie en usage dans les grands séminaires gréco-catholiques jusqu'en 1948 étaient largement inspirés des manuels thomistes en usage dans les séminaires latins d'Occident.³

De cette manière, au fil des années, l'Eglise Roumaine Unie à Rome s'est latinisée en douceur. Elle a certes gardé ses rites liturgiques byzantins mais son patrimoine spirituel et théologique ne s'est-il pas de plus en plus confondu avec celui de l'Eglise de tradition latine, qui représentait et représente encore la majorité écrasante au sein de l'Eglise Catholique?

³ Citons à titre d'exemple les ouvrages classiques de Mgr Vasile Suci: *Teologie dogmatică fundamentală*, vol. I-II, Blaj 1927; *Teologie dogmatică specială*, vol. I-II, Blaj 1928.

Depuis le recouvrement de la liberté religieuse en décembre 1989, malgré de louables tentatives de restauration de l'authenticité byzantine dans la liturgie, notamment grâce à la formation suivie par certains prêtres et futurs prêtres à l'Institut Pontifical Oriental, cette tendance générale s'est confirmée. Mentionnons à titre d'exemple les faits suivants:

- les prêtres ou futurs prêtres envoyés aux études à l'étranger depuis quinze ans l'ont tous été en Occident, dans des instituts de l'Eglise Catholique de rite latin
- en Roumanie même, pour pallier au manque de formateurs dans les grands séminaires que l'on venait de rouvrir au lendemain de la révolution de 1989, on a fait appel à des religieux catholiques de rite latin originaires d'Occident, compétents et de bonne volonté certes, mais ignorant jusque-là la tradition byzantine
- grâce à des rassemblements de dimension nationale (tels que les Rencontres nationales des jeunes catholiques) ou internationale (tels que les Journées mondiales de la Jeunesse), les jeunes gréco-catholiques roumains ont beaucoup plus de contacts avec leurs contemporains de rite latin qu'avec des jeunes de même rite, gréco-catholiques d'autres pays ou orthodoxes.

II. L'enracinement dans la tradition byzantine

Si sur la rive latine, les piles du pont sont solidement ancrées dans le sol, elles semblent plus fragiles sur la rive byzantine.

Selon le décret du Concile Vatican II relatif aux Eglises orientales catholiques, le rite d'une Eglise particulière se définit par sa liturgie, sa discipline ecclésiastique et son patrimoine spirituel.⁴

En ce qui concerne la liturgie, on peut se réjouir qu'après les simplifications forcées et excessives du rite dues à la précarité de la clandestinité, on soit revenu depuis les années '90 à des célébrations plus dignes et plus conformes à la grande tradition byzantine. Cependant, il est à regretter que les abréviations du rite byzantin en usage presque partout n'aient pas été jusqu'ici, à notre connaissance, codifiées par l'autorité compétente. Plus regrettable encore, la disparition totale ou partielle, en bien des endroits, de l'iconostase, qui défigure la liturgie et vide de leur sens certains rites, tels que la petite et la grande entrée dans la liturgie de saint Jean Chrysostome. De plus, du fait du nombre très réduit de communautés religieuses, et surtout monastiques, catholiques de rite byzantin roumain, la liturgie des heures est presque inconnue de la masse des fidèles.

Arrêtons-nous brièvement sur le troisième point: le patrimoine spirituel, puisqu'il touche plus directement l'enseignement théologique.

On peut se demander si l'occidentalisation de la formation théologique signalée plus haut n'a pas entraîné peu à peu un appauvrissement du patrimoine spirituel de l'Eglise Gréco-Catholique de Roumanie. Ce qu'elle a gagné d'un côté par l'ouverture aux influences latines dans l'ordre de la théologie et de la spiritualité, l'Eglise

⁴ cf. *Concile œcuménique Vatican II*, Décret sur les Eglises orientales catholiques *Orientalium Ecclesiarum* (21 novembre 1964), n. 3

Roumaine Unie ne l'a-t-elle pas perdu du côté de sa tradition proprement orientale? En particulier, n'a-t-on pas négligé l'étude des Pères orientaux, la remplaçant par celle des théologiens occidentaux, de Thomas d'Aquin à Yves-Marie Congar ou Hans Urs von Balthasar? De cette manière, ne s'est-il pas produit lentement, au fil des années, un processus d'*estrangement*⁵ à l'égard de l'Eglise Orthodoxe Roumaine semblable à celui qui s'est produit au premier millénaire entre l'Eglise latine et l'Eglise grecque? Et n'a-t-on pas ainsi donné des arguments à ceux qui, parmi nos frères orthodoxes, redoutent qu'une union des Eglises orientales ne tourne finalement à leur absorption pure et simple par l'Eglise romaine?

III. Propositions pour l'avenir

Revenons au Concile Vatican II, qui s'est lui-même assigné comme l'un de ses buts principaux de „promouvoir la restauration de l'unité entre tous les chrétiens.”⁶ Dans son décret sur les Eglises orientales catholiques, il souligne la mission qui incombe à un titre particulier à ces Eglises „de promouvoir l'unité de tous les chrétiens, notamment des chrétiens orientaux, par la prière d'abord, par l'exemple de leur vie, par une religieuse fidélité aux anciennes traditions orientales, par une meilleure connaissance mutuelle, par la collaboration et l'estime fraternelle des choses et des hommes.”⁷

Et Jean-Paul II, dans son admirable encyclique *Slavorum apostoli* sur l'œuvre évangélisatrice des saints Cyrille et Méthode, note que „toute Eglise locale est appelée à enrichir de ses propres dons le plérôme catholique.”⁸

Qu'il me soit permis, dans cette optique, de faire quelques suggestions visant à rendre l'Eglise Roumaine Unie gréco-catholique mieux à même de remplir cette mission d'unité, plus urgente aujourd'hui que jamais.⁹

1) Quand on envoie des prêtres ou futurs prêtres accomplir ou compléter leur formation théologique et spirituelle à l'étranger, plutôt que de les envoyer systématiquement en Occident, ne pourrait-on pas en envoyer au moins certains dans

⁵ On se souvient que cette expression a été introduite par le cardinal Yves-Marie Congar, dans son ouvrage *Chrétiens désunis* (Paris, Cerf, Unam Sactam 1, 1937) pour désigner le processus d'éloignement progressif entre l'Eglise grecque et l'Eglise latine qui les a rendues de plus en plus *étrangères* l'une à l'autre.

⁶ *Concile œcuménique Vatican II*, Décret sur l'œcuménisme *Unitatis redintegratio* (21 novembre 1964), n.1.

⁷ *Concile œcuménique Vatican II*, Décret *Orientalium Ecclesiarum* (21 novembre 1964), n. 24.

⁸ Jean Paul II, encyclique *Slavorum apostoli* (2 juin 1985), n. 13.

⁹ Rappelons-nous à ce sujet les paroles de Jean-Paul II à l'issue de la messe en rite latin au parc Podul Izvor, à Bucarest, le dimanche 9 mai 1999. Réagissant au cri scandé spontanément par la foule pendant de longues minutes: *Unitate! Unitate!*, il s'était tourné vers le patriarche Théocliste et lui avait dit, assez fort pour que tout le monde entende: „Il faut se dépêcher.” Ces paroles ne figurent pas dans les textes officiels du voyage pontifical mais ceux qui étaient là s'en souviennent.

les centres de formation théologique d'autres Eglises catholiques de rite byzantin bien enracinées dans leur tradition propre, en Ukraine ou au Proche-Orient par exemple?

2) Concernant la formation liturgique, ne pourrait-on pas, étant donné l'identité de rite, envisager une collaboration avec les instituts théologiques orthodoxes de Roumanie et même des cours communs entre futurs prêtres gréco-catholique et orthodoxes? S'il est vrai que, selon l'expression de ce grand promoteur de l'unité des chrétiens que fut le cardinal Mercier: „Pour s'unir, il faut s'aimer, pour s'aimer, il faut se connaître, pour se connaître, il faut aller à la rencontre l'un de l'autre”, n'y aurait-il pas là un lieu de rencontre et de connaissance mutuelle où se noueraient des amitiés entre les futurs ministres des deux Eglises, gage d'une réconciliation et, s'il plaît à Dieu, d'une ré-union future?

3) Enfin, concernant la réforme liturgique du rite byzantin roumain, à laquelle beaucoup aspirent, ne pourrait-elle pas être entreprise en commun par les deux Eglises qui ont en partage ce rite?

Ces quelques propositions, qui peuvent paraître audacieuses, n'ont d'autre but que de permettre à l'Eglise Gréco-Catholique de Roumanie de répondre à l'appel que le serviteur de Dieu Jean-Paul II lui a lancé dans son inoubliable homélie du 8 mai¹⁰ 1999, au cours de la liturgie en rite byzantin roumain qu'il présidait à la cathédrale Saint-Joseph de Bucarest:

„Acest patrimoniu își trage seva și din bogățiile liturgiei și tradiției bizantine pe care voi le aveți în comun cu frații Bisericii Ortodoxe. Voi sunteți chemați să faceți să reînvierească acest patrimoniu, să-l restabiliți unde este necesar, inspirându-vă din sensibilitatea celor care au voit Unirea cu Roma și din ceea ce Biserica Catholică așteaptă de la voi. Fidelitatea față de tradiția voastră, atât de bogată și de felurită, trebuie reînnoită continuu astăzi, când noi spații de libertate vă sunt date pentru ca Biserica voastră, în revenirea la propriile rădăcini și în deschiderea la chemarea Spiritului, să poată fi ea însăși din ce în ce mai mult, și tocmai prin această identitate multiplă, să contribuie la creșterea Bisericii Universale.

Vă așteaptă o sarcină pasionantă...”¹¹

¹⁰ Est-ce un hasard si, en ce jour, l'Eglise Catholique (de rite latin) faisait mémoire du seul Roumain qu'elle ait jusqu'ici élevé sur les autels, le bienheureux Jérémie le Valaque.

¹¹ „Ce patrimoine s'est aussi grandement nourri des richesses de la liturgie et de la tradition byzantines, que vous avez en commun avec nos frères de l'Eglise Orthodoxe. Vous êtes appelés à faire revivre ce patrimoine, à le rétablir là où c'est nécessaire, en vous inspirant de la sensibilité de ceux qui ont voulu l'union avec Rome et de ce que l'Eglise catholique attend de vous. La fidélité à votre tradition, si riche et formée d'éléments si divers, doit être sans cesse renouvelée aujourd'hui où de nouveaux espaces de liberté vous sont donnés, pour que votre Eglise, revenant à ses racines et ouverte aux appels de l'Esprit, puisse être toujours davantage elle-même et, précisément à cause de cette identité multiple, contribue à la croissance de l'Eglise Universelle. Une tâche passionnante vous attend...” (Jean Paul II,, Homélie lors de la messe en rite byzantin roumain célébrée en la cathédrale Saint-Joseph de Bucarest; traduction française publiée dans *La Documentation Catholique* 1999, n. 2205, p. 525-526)

EXCHANGE BETWEEN EAST AND WEST, A NECESSITY OF LIFE?

Frans HOPPENBROUWERS

REZUMAT: Schimbul între Est și Vest, o necesitate vitală? Articolul de față intenționează să schițeze dificultățile cu care se confruntă Biserica Greco-Catolică Română în curs de refacere după ce a viețuit mai mult de patru decenii în catacombele comuniste. Întrucât această Biserică are două izvoare, al creștinismului latin și al celui răsăritean, reorganizarea nu este o sarcină ușoară. Schimbul între Est și Vest este un resort important pentru revigorarea Bisericii, mai cu seamă că Biserica Romano-Catolică vestică are și ea de învățat din tradiția răsăriteană, ortodoxă. Acest schimb apare aici drept o necesitate vitală. Un dialog deschis, dar totodată profund cu lumea și gândirea moderne pare a fi o altă condiție esențială a procesului de revigorare.

As the representative of our Netherlands relief organisation 'Communicantes' I am very happy to address you on this happy and festive occasion. Let me start with wishing you well. *Alma Mater floreat* – may the Alma Mater flourish! The theme I wish to present to you today is the exchange between East and West as a necessity of life.

The subject of my short lecture is first of all the question of the necessity of intellectual, theological exchange between East and West. This is a topic that could, and should, be extended to other types of exchange as well, to other domains, like philosophy and more practice orientated disciplines, such as pastoral theology and social work. One could also think of meetings between parishes in Eastern and Western Europe. East and West, by the way, are used here to denote two neighbouring geographic areas, which were formerly separated by the so-called Iron Curtain.

The title of this short lecture may sound quite dramatic to your ears: 'Exchange between East and West, *a necessity of life?*' If we look at it with the eyes of the psychologist Abraham Maslov, exchange is definitely not the most fundamental need in life. According to his paradigm necessities are, first and foremost, basic needs of a material and psychological nature. They are located at the base of Maslov's pyramidal hierarchy, while theological studies are to be situated on the top of the pyramid and relate, for example, to self-realisation...Therefore, one could allege that theological exchange between East and West is not a major priority. Moreover, if the Greek Catholic Church could survive the gloomy catacombs of Georgiu-Dej's and Ceaucescu's socialist utopia, why couldn't it live today, in splendid isolation?

This argument however seems to be false. In Maslov's paradigm exchange would be positioned at the top of the pyramid, thus, one could argue equally well that it is the cream in the coffee. And indeed it is, exchange could mean a better and more vigorous self...But then again, as you all well know, too much coffee with fatty cream may also create health problems.

Updating a (Greek Catholic) Church

The upheaval of 1989, 1990 and 1991 put an end to many years of what I call, with euphemism, 'stagnation'. These days are over. Only if we look back with nostalgia, and leave out the darkest hour at the foot of Calvary, we might, just might long back to that era. For sure, role and significance of Christian faith stood out brightly during that period, while, in fact, the fullness of Church itself was truncated. Further, if we take the *aggiornamento* of the second Vatican council into consideration, there were deficiencies. One may disagree on these last sentences, but it is clear that self-realisation was a concept limited by many constraints.

These constraints were lifted some 15 years ago, yet, the process of updating the Church remains complicated. There are several questions that need answering. Is it necessary at all? Once this question is met with a clear 'yes', new ones arise. Which priorities need to be set? How far reaching should this renewal be? Which tools are at our disposal? And, which of those instruments serve the specific purpose? Does exchange of personnel, ideas and so forth contribute to the aspired *aggiornamento*? Some answers you may extract from what follows.

The Greek Catholic Church, to my opinion, finds itself in a somewhat complex situation, which may influence the scope of exchange. Some of the problems are simply of a basic, material nature: lack of money, infrastructure, and personnel. Others are of a more ideological kind: the understanding of the modern Western world, the appreciation of the contemporary theological landscape, and finally the theological interpretation of life under communism, or maybe, rather the lack thereof. Furthermore, the want for exchange might be moderated by regulative ideas like 'ideological contamination' by the evil world outside, something which, according to me, somehow implies a lack of Christian conviction. In all this the Greek Catholic Church does not differ from the Roman Catholic Church throughout the region. The specific nature of the Greek Catholic Church however, Orthodox in its tradition, yet Roman in its juridical allegiance, is a unique characteristic, and it adds a special flavour to the issue. It influences the way in which exchange between East and West may be conceived of.

Problems of Exchange

First, the Greek Catholic Church should function as a 'lever' or a 'tool' in the tensed relationship between Orthodoxy and Rome, but difficulties arise, because, in the same time, this very functioning is one of the main causes of the various ruptures dividing both strands of Christianity. The word 'bridge' between Orthodoxy and Rome in this respect sounds more sympathetic than lever or tool, although it may be asked, whether this bridge meets both ends of the divide. And of course, others would argue that the Greek Catholic Church is more of a stumbling block than a stepping stone, and that the divide is more a bottomless pit, or, to put it biblically: a *χάσμα μέγα* (Luke 16,26). Besides, might it be that this bridge is of the kind military engineers deploy? Once it served its purpose, it is driven back to the barracks for later use, if

there is a later use. Or perhaps the Greek Catholic Church is merely a ferryboat alternately mooring on either side of the river?

The question at stake is to determine where the bridge ends rest: Orthodoxy, Rome or both? Each answer will have its consequences. The *aggiornamento* after all is directed in one or in two different directions. Meanwhile the example of the Ukrainian Greek Catholic Church shows how difficult it is to renew itself as an Orthodoxy orientated Church and to keep up unity at the same time. Even the schismatic 'Society of Saint Pius X' got a foothold in the heartland of Ukrainian Greek Catholicism.

Second, our world is rapidly changing, and in a fundamental way. Dramatic changes were bestowed upon the Eastern European region, and, with its particular history of 45 or more years of communist rule, this was a rather overwhelming experience. The Greek Catholic Church too has to come to some understanding of this new world and position itself in this new, still fluid context. Yet, periods of rapid and radical change do not only produce chances, but insecurity and fears as well. How do we discern opportunities and when is fear justified?

Third, if we speak about *aggiornamento*, theological exchange is a way to bring the Church up-to-date, though complications exist as well. The pace of renewal is one for sure. The choice to be made among a variety of approaches and schools is yet another. Add to this the difficult understanding of theological orthodoxy, which often is limited by stereotype. What seemed heterodox, even heretical at first, isn't all together that – compare the recent visit of theologian Hans Küng to Pope Benedict XVI. The question here is more or less the same as in the previous paragraph. What ought to be feared and which chances are there?

A mere glimpse at these problems shows that exchange is not something straightforward. It is, nonetheless, inevitable in the post-communist setting. Hence, the proof of the pudding is in the eating.

Necessity of Exchange

Whether the Greek Catholic Church is a stumbling block or a stepping stone is not a question of principle. Even if this Church came about by a twist of historical fate, that does not limit its *sui generis* character. The reason for that is simple: because it is alive today! And because it is alive, we need to look for the deeper meaning of historical fate. Meanwhile, and rather awkwardly, it seems virtually impossible to bypass criticism from whatever side. A staunchly traditionalist Roman Catholic as well as a Russian Orthodox will feel uncomfortable with the Greek Catholic association with Rome. Probably they would both agree to the fact that this Church is neither flesh nor fish, and, at most, the kind of military purpose bridge or ferryboat described here above. This however, how painful it may be, should by no means diminish Greek Catholic self-esteem. Variety is a value in itself to which all of creation renders testimony.

Whether the Greek Catholic Church is in fact more orientated towards the Orthodox tradition or towards Rome, seems of lesser importance. There remains a lot to be learned, on both sides, also for the Church of Rome. Theological systematisation is a strong point of Western tradition, while the Eastern tradition offers an alternative

spirituality, which may enrich others. In the domain of moral theology, the West, with its increasingly legalistic approach, could definitely learn from Orthodoxy, where the concept of human growth is prevailing. A certain approach to social action, organisational strength and knowledge of 'best practices' are other points of common interest. Among best practices we might include the experience of married priests within the Greek Catholic Church.

But, this entire problematic, sensitive it may be, is quite irrelevant, when compared to the question how Christian faith will deal with the many challenges of modern society. Here it seems paramount to grasp the signs of the time and to establish a genuine dialogue with modernity. There are different fields in which dialogue could take place, for example the confrontation of theology with modern 20th century philosophy, the incorporation of the main insights of contemporary social and human sciences, professional training for Christian social workers and so forth. Angrily firing run down clichés at the evil world outside will not produce the desired effect, and, for what it is worth, only provides an illustration to the fact that nowadays Christian teachings somehow lack persuasion. Furthermore, it runs the danger of merely producing a closed and therefore inadequate in-group identity.

Time is running out, if it is not flying. I must end. I will do so with a quote of the English philosopher Whitehead: 'No static maintenance of perfection is possible... Advance or Decadence are the only choices offered to mankind. The pure conservative is fighting against the essence of the Universe' (*Adventures of Ideas*, p. 354).

L'ENSEIGNEMENT THEOLOGIQUE GREC-CATHOLIQUE DANS LE CONTEXTE DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE

Jean-Yves BRACHET

REZUMAT: Învățământul teologic greco-catolic în contextul construcției europene. Vestirea Evangheliei nu poate să nu țină seama de lumea în care trăim, cu aspectele sale pozitive și cu cele negative. Convinși de aceasta, ne propunem să schițăm câteva perspective în actualul context european, respectiv acela al proiectului european, punând în evidență anumite provocări pe care le lansează acest proiect teologic în general, propunând câteva puncte de reflecție în ceea ce privește situația locală, respectiv evocând rolul pe care l-ar putea avea învățământul teologic greco-catolic.

Cea dintâi sfidare se leagă de necesitatea angajării creștinilor în viața politică, ținându-se cont de faptul că instituțiile europene oferă un cadru de desfășurare diverselor confesiuni și religii. Apar astfel anumite probleme, cum ar fi aceea a fundamentului drepturilor omului sau a necesității unei evaluări critice asupra democrației. În profunzime, această situație pretinde o reflecție eclesiologică aprofundată.

În momentul în care România bate la poarta Uniunii Europene, teologia (în general și cea greco-catolică în special) trebuie să însoțească procesul de integrare, tocmai pentru a contribui la găsirea unei definiții a Europei și pentru a ajuta la reflecțiile asupra problemelor sociale.

1. Considérations préliminaires

La question que nous nous proposons d'aborder est celle du rôle de l'enseignement théologique grec-catholique dans le contexte de la construction européenne. Sans doute convient-il tout d'abord de montrer la pertinence d'un tel sujet qui peut surprendre tant il est vrai que les mystères divins ne sont en rien changés par le contexte historique. Il y aura toujours trois personnes dans la Trinité quelle que soit la direction que prend notre histoire! Mais l'une des convictions fondamentales du christianisme, héritée du judaïsme, n'est-elle pas précisément que ce Dieu qui se révèle intervient dans une histoire? Il ne s'agit pas d'être partisan de l'occasionalisme qui voudrait que Dieu intervienne directement dans toutes les actions humaines, mais la part d'humain qu'il y a dans ces actions n'est pas étrangère au regard de Dieu sur l'humanité. Bien plus il nous faut nous poser la question cruciale: comment puis-je rejoindre Dieu dans le quotidien? Le fidéisme et le rationalisme ont, chacun dans leur genre et de manière opposée, mis une barrière hermétique entre l'humain et le divin, et ce, non seulement du point de vue dogmatique, mais également du point de vue moral et pratique. La doctrine de l'Incarnation, si on veut bien la prendre au sérieux et en tirer

toutes les conséquences, nous invite au contraire à comprendre que l'humain ne s'oppose pas au divin, ne lui est pas étranger, ne se contente pas de „cohabiter” avec lui. Dans le Christ, le visible, le contingent, l'humain, rejoint l'invisible, le nécessaire, le divin. Le visible pour nous, n'est pas seulement le visible individuel, celui de la vie de chaque individu, il est aussi celui de la société dans toutes ses composantes et sous toutes ses formes. Le chrétien non seulement ne peut pas se désintéresser de cette dimension sociale qui lui est essentielle, mais il doit bien encore chercher à accompagner les développements de la société dans un sens chrétien, conforme à la réalité de l'Incarnation. Saint Paul invite Timothée à proclamer la parole à temps et à contretemps (2 Tim 4, 2). Notre prédication se trouve précisément entre la Parole de Dieu et la situation historique, parce que c'est bien la Parole de Dieu que nous prêchons, pas la nôtre, mais nous la prêchons aux hommes de ce temps. La prédication est ainsi en continuité avec la Révélation et la communication de Dieu aux hommes, et donc avec le mystère de l'Incarnation.

Un principe philosophique, issu de la scholastique, dit: le mouvement se définit par le *terminus ad quem*. Autrement dit s'il est assurément essentiel de savoir d'où l'homme vient, il est encore plus important de savoir où il va! Le point de départ de toute action et de toute réflexion est ce que je suis, avec mon histoire, mais il n'y aura mouvement et progrès véritable que si je sais où je veux aller mais c'est précisément dans la situation qui est la mienne actuellement que je peux prendre les moyens. Du point de vue théologique, cela renvoie tout simplement à la notion de tradition. Il y a toujours du neuf et de l'ancien (*nova et vetera*) et ceci dans une perspective eschatologique, c'est-à-dire avec une perspective bien définie. Fondée sur le Christ, pierre angulaire (1 P 2, 4. 7), Tête du Corps qui est l'Eglise (Col 1, 18), elle tend vers son accomplissement, vers la Jérusalem céleste. C'est dans ce grand mouvement que se comprend l'Eglise en pèlerinage, l'Eglise militante comme on disait autrefois. Mais le terme ne s'atteint précisément que par le mouvement et celui-ci n'est pas le terme. Autrement dit, la vie éternelle ne sera jamais atteinte s'il n'y a pas prise en compte positive du mouvement qui y conduit, dans ses caractéristiques propres. Le terme vers lequel nous tendons est bien la vie éternelle, mais l'espérance de cette vie éternelle ne nous fait pas fuir des activités quotidiennes: rester indifférent aux réalités terrestres n'est pas chrétien! Comment le chrétien pourrait-il se désintéresser de ce monde qui l'entoure et qu'il porte en lui et dans lequel le Verbe s'est incarné? Une mauvaise compréhension de la vie de certains saints qui ont „fui” le monde pourrait faire penser le contraire, mais ces saints, comme chacun d'entre nous, portaient le monde en eux! Et s'il est vrai qu'ils se sont mis à l'écart de la vie en société, il est tout aussi vrai qu'il leur a fallu évangéliser ce monde qu'ils portaient en eux, le transformer, le christianiser, en faire l'antichambre de la vie éternelle. Ce regard sur la société actuelle, la théologie doit l'intégrer. Elle doit accompagner ce mouvement. La théologie a rapport, dit saint Thomas, premièrement à Dieu mais ensuite aussi à tout ce qui se rapporte à Dieu. Mais notre monde ne demande-t-il précisément pas d'être rapporté à Dieu? N'est-ce pas là la mission de tout chrétien, mission reçue au baptême? N'est-ce pas là aussi un but essentiel de la formation théologique: orienter le monde, celui qui est en nous comme aussi celui qui nous

L'ENSEIGNEMENT THEOLOGIQUE GREC-CATHOLIQUE
DANS LE CONTEXTE DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE

entoure – et c'est d'ailleurs le même, ne nous y trompons pas! – vers Dieu? Ou pour le dire en d'autres termes, la question qui se pose à nous est la suivante: comment rendre Dieu présent en ce monde, comment faire passer les valeurs de l'évangile dans une société qui a peut-être été chrétienne, au moins en certains lieux, mais qui ne l'est plus ou si peu, malgré de beaux restes? La théologie se fonde ainsi certainement sur le mystère éternel de la Trinité, sur le mystère du Christ, mais elle cherche aussi à éclairer la vie de l'Eglise dans le monde actuel puisque c'est précisément dans ce monde-ci que le chrétien va être chrétien! Le Concile Vatican II a en quelque sorte montré le chemin avec la Constitution pastorale sur l'Eglise dans le monde *Gaudium et Spes*. Il appartient à la théologie de poursuivre les réflexions en tenant compte des circonstances dans lesquelles nous nous trouvons aujourd'hui.

Il y a une tension et un paradoxe constant dans la vie du chrétien: d'une part, il n'est pas indifférent au monde et il doit y travailler, d'autre part, ce monde n'est pas la fin mais reste ouvert à un bonheur qui le dépasse et que nous trouverons hors de lui. L'Evangile le dit déjà (cf. Jn 17, 11. 16), nous sommes dans le monde, mais nous ne sommes pas du monde. Nous savons aussi que le mot même de „monde” peut avoir deux sens en saint Jean. Il peut désigner le monde qui se referme sur lui, le monde qui rejette Dieu, le monde du péché, mais il peut également désigner le monde appelé au salut, le monde ouvert sur la transcendance, celui que le Christ est venu sauver. Les Actes des Apôtres montrent une réflexion sur le monde que ceux-ci voyaient et qu'ils portaient en eux-mêmes. C'est dans ce monde qu'ils ont annoncé l'Evangile. Voyant en ville une inscription „au dieu inconnu”, Paul ne s'offusque pas, il ne crie pas non plus au blasphème. Il part de la situation et conduit ses auditeurs au vrai Dieu: „ce que vous adorez sans le connaître, je viens, moi, vous l'annoncer” (Ac 17, 23). La théologie demande d'être contemplation du mystère immuable de Dieu, mais contemplation au service de l'annonce de l'Evangile. L'une des devises dominicaines est: „contempler et transmettre aux autres ce qu'on a contemplé.” Cette transmission n'est pas désincarnée. La proclamation de l'Evangile ne peut pas faire l'économie d'une appréciation et d'une prise en compte du monde qui nous entoure, avec ses points forts et ses points faibles. Il est tout aussi stérile de diaboliser le monde que de le canoniser un peu vite! Nous faisons partie de ce monde. Ce „transmettre aux autres ce qu'on a contemplé” demande une vraie intelligence de la situation. C'est là aussi l'un des buts de la théologie.

Dans cette perspective il nous revient ici d'esquisser quelques perspectives dans le contexte actuel de l'Europe. Il s'agit ni plus ni moins que de faire le lien entre le mystère éternel de Dieu et la vie de l'Eglise dans le monde qui nous entoure, et plus particulièrement dans ce monde qui nous est proche et nous concerne en premier lieu. Ce contexte est celui de l'Europe, ou plus exactement de la construction européenne. La Bible ne nous dit assurément pas grande chose sur la question mais elle mentionne tout de même le songe de Paul: „Pendant la nuit, Paul eut une vision: un Macédonien lui apparut et lui fit cette prière: passe en Macédoine, secours-nous! Aussitôt après cette vision, nous cherchâmes à partir pour la Macédoine, persuadés que Dieu nous appelait à y porter la Bonne Nouvelle” (Ac 16, 9-10) Sans vouloir faire dire au texte plus qu'il ne dit, il est possible de voir là un moment important de l'évangélisation de l'Europe. C'est

l'interprétation que donne, entre autres, Jean Paul II: „Dans les Actes des Apôtres, nous lisons que saint Paul, alors qu'il était encore en train d'annoncer l'Évangile en Asie Mineure, fut appelé de manière mystérieuse à franchir la limite entre les deux continents (cf. Ac 16, 9). L'évangélisation de l'Europe commença à ce moment-là.” (*Mémoire et identité*, p. 112). Le premier moment d'une véritable évangélisation officielle, on pourrait dire „institutionnelle”, de l'Europe est en quelque sorte ce songe par lequel saint Paul est invité à répandre l'évangile plus loin encore, dans ce qui est maintenant l'Europe.”

Ce mot d'Europe est ancien. On le trouve chez Hérodote et déjà deux siècles plus tôt chez un contemporain du poète Hésiode, c'est-à-dire au VIIème siècle avant J.C. La question ne se posait certainement pas dans les mêmes termes qu'aujourd'hui mais elle oblige à mentionner, ne serait-ce qu'en passant, une question essentielle et pourtant trop oubliée dans les réflexions actuelles, à savoir la question de l'identité de l'Europe. S'il est facile de „sentir” ce qu'est l'Europe, surtout lorsqu'on la regarde d'un autre continent, il est beaucoup plus difficile de l'exprimer en termes clairs. Dire que l'identité européenne est complexe et ne peut pas ou difficilement être définie en termes précis n'est pas une réponse, mais bien plutôt l'aveu d'une impuissance ou d'un aveuglement.

Il reste maintenant à mentionner quelques uns des défis que la construction de l'Europe posent à la théologie en général, pour poser ensuite quelques jalons pour une réflexion au plan local en évoquant le rôle que l'enseignement théologique grec-catholique pourrait avoir.

Les défis

La théologie est sans aucun doute en premier lieu contemplation du mystère divin, mais elle ne peut pas ne pas prendre en compte la situation actuelle concrète de l'homme, puisque c'est dans cette situation concrète que Dieu rejoint l'homme et le conduit. S'il n'est pas du monde, le chrétien n'en est pas moins de ce monde et il doit travailler dans ce monde à l'image et à la suite de Christ. Saint Paul ne fait pas autre chose lorsqu'il recommande d'obéir aux autorités légitimes. Il n'est pas question pour autant de tomber dans une dichotomie absolue entre la réalité chrétienne et ce que nous appelons la société civile. Ne nous leurrions pas, la tentation d'une telle dichotomie, qui pourrait bien tourner à la schizophrénie, n'est malheureusement pas illusoire. L'Église rappelle régulièrement la nécessité pour les chrétiens de s'engager dans la vie politique, que ce soit au niveau local, national ou international. La COMECE, Commission des Episcopats de la Communauté Européenne, dans un document datant du mois de mai 2005 et intitulé *Le devenir de l'Union Européenne et la responsabilité des catholiques*, posait explicitement la question: „Comment les catholiques peuvent-ils contribuer à la construction européenne?” Quelques semaines plus tard, le 14 juin, suite au résultat négatif des *referenda* en France et aux Pays-Bas, la même COMECE, dans une déclaration sur la situation actuelle de l'Union Européenne, s'exprimait en ces termes: „Nous appelons tous les catholiques à s'engager pour le bien commun européen.”. Les chrétiens ne peuvent pas rester indifférents au monde qui les entoure. L'engagement politique, dans le sens le plus noble du terme, n'est pas un luxe, mais une nécessité. Et ce n'est certainement pas un hasard si ces hommes que l'on considère comme les pères de l'Europe étaient, au moins pour trois d'entre eux, des croyants convaincus. Mais un tel

L'ENSEIGNEMENT THEOLOGIQUE GREC-CATHOLIQUE
DANS LE CONTEXTE DE LA CONSTRUCTION EUROPEENNE

engagement réclame une réflexion et c'est là, vous le devinez, que je veux en venir. La théologie doit accompagner cet engagement: ne pas le faire serait une grave erreur. Elle doit l'accompagner d'abord parce qu'elle ne peut se contenter de discourir sur la fin éternelle sans regarder et étudier de manière positivement critique les conditions d'obtention de cette vie éternelle! Ensuite, elle ne le faisait pas, elle s'interdirait *a priori* de prendre en compte la totalité de la réalité humaine. Pragmatiquement, on pourrait dire également qu'il vaut mieux accompagner la construction européenne plutôt que la subir. Notre société ne manque sans doute pas de gens qui se plaignent, il est plus difficile de trouver des gens qui agissent. Il vaut mieux chercher à agir et à faire passer les valeurs chrétiennes plutôt que de se plaindre sur leur absence dans la société européenne. L'Europe est un fait, et pas seulement un fait géographique. Il suffit de penser au chemin accompli depuis une cinquantaine d'années. L'exemple de l'Alsace et de sa capitale Strasbourg est éloquent: région blessée et meurtrie par trois conflits meurtriers en 75 ans, et dont les deux derniers ont pris une dimension mondiale, elle est devenue le siège du Conseil de l'Europe et du Parlement européen. A cet égard il convient de mentionner la parution en ce moment d'un manuel d'histoire franco-allemand, réalisation impensable il y a encore quelques décennies. Pour ce qui est des conséquences du deuxième conflit mondial, il n'est pas besoin ici d'en rappeler les conséquences. Le résultat négatif au référendum aussi bien en France que quelques semaines plus tard aux Pays-Bas n'est pas tant un „non” à l'Europe – elle fait désormais partie du „décor” – qu'un „non” à telle Europe et surtout l'expression d'une peur et d'une insatisfaction devant une situation qui semble, à tort ou à raison, se détériorer et se précariser. Mais la peur et la frilosité ne sont pas compatibles avec l'espérance chrétienne: cette dernière ne considère pas seulement la fin dernière, la vie éternelle, mais aussi le moyen d'y parvenir. Elle nous place donc au cœur de l'actualité et en plein cœur du mystère de l'Incarnation. Peut-être faut-il voir également dans le refus au projet de Constitution l'expression d'un égoïsme toujours difficile à surmonter en l'homme. Mais elle est aussi le signe, et cela est beaucoup plus grave, d'un fossé qui se creuse entre le monde politique et le monde réel. En ce qui concerne l'Europe, le risque est peut-être, paradoxalement, que la question de sa construction n'apparaisse plus comme urgente, alors qu'il y a cinquante ans il s'agissait très clairement de construire une unité mise à mal par des conflits meurtriers répétés. Les Eglises peuvent et doivent agir pour que ce fossé ne se creuse pas plus et que ne grandisse pas le désintérêt pour la „chose publique”, la *res publica*. On ne peut pas ne pas être frappé par le fait que le pape nouvellement élu ait pris le nom de Benoît XVI. Le dernier pape à porter ce nom, Benoît XV, a précisément cherché sans relâche, mais hélas aussi sans succès, à favoriser la paix dans notre Europe en cherchant à mettre fin au premier grand conflit mondial qui se jouait en Europe. Peut-être faut-il voir dans le choix du nom „Benoît XVI” un appel à l'Eglise à être encore plus ferment d'unité et de paix en Europe, une paix dont la liturgie byzantine nous rappelle fort à propos qu'elle vient d'en haut!

Les institutions européennes donnent un cadre aux Eglises et aux différentes religions. Le Conseil de l'Europe (il est peut-être bon de rappeler que le Conseil de l'Europe fonctionne sur le mode intergouvernemental et comprend 46 pays) s'appuie

sur la Convention européenne des droits de l'homme et sur un fonctionnement démocratique. L'article 9 de la convention dit:

„Toute personne a droit à la liberté de pensée, de conscience et de religion; ce droit implique la liberté de changer de religion ou de conviction, ainsi que la liberté de manifester sa religion ou sa conviction individuellement ou collectivement, en public ou en privé, par le culte, l'enseignement, les pratiques et l'accomplissement des rites.

La liberté de manifester sa religion ou ses convictions ne peut faire l'objet d'autres restrictions que celles qui, prévues par la loi, constituent des mesures nécessaires, dans une société démocratique, à la sécurité publique, à la protection de l'ordre, de la santé ou de la morale publiques, ou à la protection des droits et libertés d'autrui.

Pour ce qui est de l'Union Européenne (instance de type supranational, comportant actuellement 25 pays), le projet de Traité constitutionnel, mis à mal il est vrai par le double refus français et néerlandais, donne une place officielle aux Eglises et aux religions dans l'article 52.

L'Union respecte et ne préjuge pas du statut dont bénéficient, en vertu du droit national, les églises et les associations ou communautés religieuses dans les Etats membres.

L'Union respecte également le statut dont bénéficient, en vertu du droit national, les organisations philosophiques et non confessionnelles.

Reconnaissant leur identité et leur contribution spécifique, l'Union maintient un dialogue ouvert, transparent et régulier avec ces églises et organisations.”

Nous avons là un appui de taille en faveur d'un engagement politique. Il s'agit de rien moins que d'une reconnaissance de l'existence de corps intermédiaires entre les institutions européennes (cela serait vrai aussi des institutions nationales) et les citoyens individuels. Ce point est d'autant plus remarquable que l'esprit qui prévaut depuis la révolution française considère les „corps intermédiaires” comme non-existants. Cela vaut aussi bien pour les religions que pour la famille. Un signe en est que, dans l'opinion religieuse, seule est considérée la dimension individuelle. A l'heure actuelle les problèmes religieux ne sont pas véritablement pris en compte, ils sont intégrés tout au plus dans les questions culturelles, et gérés en fonction de l'ordre public uniquement. Les événements récents liés à ce qu'on appelle le terrorisme islamique – qui n'est pas représentatif de l'Islam comme tel – ont au moins l'avantage non négligeable de rappeler aux autorités civiles que les religions ont une dimension sociale et une influence dans l'organisation de la vie civile.

A partir de là, nous pouvons déjà poser quelques questions critiques et urgentes parce qu'elles touchent au fondement même du fonctionnement de l'Europe. Ces questions doivent être débattues et les Eglises peuvent et doivent apporter leur contribution:

- Le Conseil de l'Europe s'appuie sur la Convention Européenne des Droits de l'Homme. Il convient sans aucun doute de s'en réjouir, mais aussi de se poser la question: quel est le fondement des droits de l'homme? Peut-on invoquer un „droit” pour tout et n'importe quoi? Un droit pour mourir, un droit au prétendu „mariage” homosexuel... La vieille question du droit naturel doit être reprise, rediscutée et

présentée d'une manière qui puisse être entendue. Un article récent d'André Mutien Léonard, évêque de Namur, reprend la question des notions de nature humaine et de loi naturelle (dans *Familia et vita*, la revue du Conseil Pontifical pour la famille, Anno X, n°2, 2005). Quant à Jean Paul II, dans son dernier livre, *Mémoire et identité*, il aborde la question des idéologies du mal et se demande comment on a pu en arriver là. „Pourquoi tout cela arrive-t-il? Quelle est la racine de ces idéologies de l'après-Lumières? En définitive, la réponse est simple: cela arrive parce que Dieu en tant que créateur a été rejeté, et du même coup la source de détermination de ce qui est bien et de ce qui est mal. On a aussi rejeté la notion de ce qui, de manière plus profonde, nous constitue comme êtres humains, à savoir la notion de „nature humaine” comme „donné réel”, et à sa place, on a mis un „produit de la pensée” librement formée et librement modifiable en fonction des circonstances.” (*Mémoire et identité*, p.25).

- Pratiquement personne en Europe ne remet en cause la valeur de la démocratie (ce qui n'empêche pas qu'il y ait un nombre non négligeable de royaumes en Europe!) Mais si la démocratie est évidemment garante de liberté, elle comporte aussi des risques. La situation des cinquante dernières années à l'est de l'Europe rend particulièrement sensible aujourd'hui à la question de la liberté qu'apporte la démocratie, mais une telle liberté ne s'improvise pas, elle s'éduque et s'apprend! La loi du plus grand nombre est-elle toujours la garantie de plus de justice et de vérité, de plus de respect de l'homme? Rien n'est moins sûr! Il suffit de penser, sans aucune prétention à l'exhaustivité, à la légalisation par voie démocratique de l'euthanasie, du „mariage” homosexuel, de l'avortement (on pourra se rapporter avec intérêt et profit au dictionnaire publié il y a peu par le Conseil pontifical pour la famille: ce dictionnaire montre combien l'évolution du langage et de l'emploi des mots n'est pas neutre, mais cache bien souvent une idéologie précise). Par mode de boutade théologique, on pourrait dire que la démocratie fait la part belle aux conséquences du péché originel. Mais, inversement comment ne pas voir le risque de dérive qu'il y aurait à vouloir imposer à la démocratie une norme qui lui est extérieure? Certes le chrétien verra tout de suite la loi divine comme cette norme extérieure, mais peut-on l'appliquer sans porter préjudice à la liberté de conscience rappelée à juste titre par le Concile Vatican II, entre autres dans la *Déclaration sur la liberté religieuse* *Dignitatis humanae*. Il ne s'agit évidemment pas d'être contre la démocratie, mais d'en voir les grandeurs et les limites. Là encore la théologie doit aider à déceler certaines limites et à les corriger. Elle doit contribuer à ce que la sonnette d'alarme soit tirée lorsque cela est nécessaire. A propos de démocratie, le philosophe Aristote décrivait les différentes formes possibles de gouvernement. Il mentionne trois types de gouvernements et indique les trois formes corrompues qui leur correspondent: la monarchie, gouvernement d'un seul, dont la forme corrompue est la tyrannie; l'aristocratie, gouvernement d'un petit groupe, d'une élite, dont la forme corrompue est l'oligarchie; et enfin la république, gouvernement de la multitude, dont la forme corrompue est la démocratie. Il notait cependant que des formes corrompues la moins mauvaise est la démocratie. La démocratie, au sens où nous l'entendons aujourd'hui, peut-être bonne, mais elle peut aussi devenir une idéologie. Une telle affirmation peut avoir de surprenant, mais elle doit être faite.

- Plus fondamentalement, cette situation appelle une réflexion ecclésiologique approfondie. Il est urgent pour les Eglises de réfléchir à la question des rapports entre l'Eglise et l'Etat. Le rapport entre l'Eglise et l'Etat doit toujours être conçu au service du bien commun et au service de chaque personne. A cet égard, les expériences en Europe sont d'une extrême variété et il serait sans doute erroné de vouloir arriver à un modèle unique. Toutefois dans la pratique les situations sont très semblables. On peut distinguer deux modèles: le modèle nord-américain qui souligne avec force la liberté individuelle de religion et veille à une interdiction très sévère de financement des organisations culturelles; et le modèle européen qui garantit la liberté individuelle de religion mais organise, d'une manière ou d'une autre, un statut des cultes, qu'il s'agisse d'Eglises nationales, de droit conventionnel concordataire, de cultes reconnus ou de régime des cultes. Il est particulièrement intéressant de souligner que les pays du Centre et de l'Est de l'Europe ont tous choisis ce deuxième modèle qui s'appuie sur quatre grands principes: la liberté, la neutralité de l'Etat, l'autonomie des cultes, une coopération des religions avec l'Etat. Il est à noter que c'est historiquement l'Eglise catholique qui, avec sa théorie de la société parfaite, a été à l'origine de la séparation de l'Eglise et de l'Etat. Le sociologue protestant Jean-Paul Willaime montrait, lors d'une conférence donnée l'an dernier à Strasbourg à l'Ecole Nationale d'Administration, que la conception que les Eglises ont de la construction de l'Europe dépend de leur propre ecclésiologie. Alors que l'Eglise catholique tendra à une vision unitaire, les orthodoxes verront plus facilement une unité de type fédérative. Quant aux protestants, leur communion, disait-il, se fait sur la base d'oppositions constructives.

L'histoire de l'Europe a été également marquée par les conflits interreligieux. L'une des grandes responsabilités des Eglises en Europe est certainement de montrer que la réconciliation est possible et de travailler ensemble à faire passer les valeurs chrétiennes dans la construction politique de l'Europe. Cette transmission des valeurs restera sinon impossible du moins très difficile tant que la chrétienté se montrera divisée. Au moment où l'Europe politique a du mal à se faire malgré des efforts considérables, il serait véritablement scandaleux (au sens littéral de source de scandale: „malheur à celui par qui le scandale arrive.” Mt 18, 7) que les religions entretiennent la division! Certes des différences existent et il ne s'agit pas de les nier ou de les gommer, mais ce qui nous unit est et doit être dans la pratique plus fort que ce qui nous sépare. Sinon quel message de paix et d'unité pouvons-nous prétendre donner à l'humanité? Dans ce contexte œcuménique et interreligieux, il est bon de relire les textes prophétiques du Concile Vatican II sur l'œcuménisme, le dialogue interreligieux et la liberté religieuse.

La théologie, en puisant dans les richesses de l'histoire de l'Eglise Roumaine Unie, peut se mettre au service de cet effort œcuménique, au service de la construction d'une société plus véritablement ouverte aux valeurs chrétiennes. Cela pourrait commencer par une réflexion théologique approfondie sur les quelques thèmes proposés, comme aussi sans doute sur bien d'autres. A l'heure où la Roumanie frappe à la porte de l'Union Européenne, la théologie – ici comme ailleurs, mais en tenant à chaque fois compte de la situation particulière du lieu où elle se développe – doit, en toute modestie sans doute, mais réellement et sans fausse modestie, accompagner le

processus d'intégration. L'Eglise Roumaine Unie a pour elle l'expérience de l'universalité de l'Eglise au delà des frontières, au delà des différences de race, de peuple, de culture, de langue. En étant plus que jamais catholique, elle peut apporter sa contribution à cette démarche d'intégration. L'Eglise – et la théologie – ne peut pas rester extérieure au phénomène de globalisation. Il faut plutôt souligner que la globalisation lui est depuis longtemps connue puisqu'elle fait partie de son essence: l'Eglise est en effet catholique, universelle! Mais l'Eglise Grecque-Catholique a aussi un autre atout: elle représente la diversité au sein de l'Eglise catholique. Quelle que soit l'interprétation qu'on veut donner à ce fait, elle est, en elle-même et parfois malgré elle, indépendamment de ce qui fait le quotidien de ses fidèles, en quelque sorte gardienne de la différence au sein de l'Eglise catholique. Sa vie et sa théologie doivent témoigner de la possibilité de maintenir une différence dans l'unité sans recours à l'opposition systématique, à la séparation stérile ou la tentation d'une union fusionnelle qui effacerait ou prétendrait effacer les différences. Ainsi, la diversité de la Transylvanie en fait sa richesse, elle est traditionnellement un lieu privilégié de recherche d'unité dans la diversité. Cela rejoint de manière significative la devise de l'Union européenne: „Unie dans la diversité”.

Le rôle d'une théologie particulière dans la construction européenne et en particulier la théologie grecque-catholique

Les discussions sur le préambule du projet de Constitution ont été particulièrement vives. Les avis sont partagés. L'Eglise catholique a pour sa part exprimé ses regrets que ne soit pas mentionné l'héritage chrétien de l'Europe. Il ne s'agit pas ici d'entrer dans la discussion et encore moins de trancher dans un sens ou dans l'autre, mais seulement de souligner que le projet de Constitution donne un cadre légal aux Eglises, aux différentes religions et aux convictions non religieuses et institue un dialogue régulier avec elles.

La limite du projet est ailleurs: elle consiste essentiellement dans l'absence d'une définition de l'Europe. Le bon sens voudrait qu'on commence par définir ou au moins circonscrire la notion dont on parle. Or on est plutôt surpris de constater le soin pris à écarter cette question. La réponse est assurément complexe et délicate, mais ce n'est pas une raison pour éluder la question. Il suffit de se déplacer en dehors de l'Europe pour se rendre compte que l'Europe a une identité qui la distingue du reste du monde. Mais pourquoi avons-nous tant de mal à aborder cette question de l'identité? La réponse est sans doute multiple, elle implique aussi bien la crainte ou la réticence qu'il peut y avoir à aborder son propre passé sereinement, de remettre en cause quelques légendes quasi constitutives de nos nations ou de nos Eglises, la peur du dialogue et la peur de la confrontation avec les autres. Plus les frontières s'ouvrent, plus les régionalismes prennent de l'ampleur, comme si l'ouverture faisait peur et entraînait en retour un repli communautaire, voire communautariste. La catholicité de l'Eglise lui permet de ne pas succomber à la tentation de ce qu'on pourrait appeler l'„individualisme des peuples”, plus subtil peut-être mais tout aussi néfaste et anti-chrétien que l'„individualisme individuel”. Pour traiter de l'identité de l'Europe, la seule notion géographique ne suffit pas. Il faut aussi tenir compte de l'histoire, de la culture, de la spiritualité. Là aussi la théologie développée dans chaque Eglise locale doit pouvoir apporter sa contribution.

Sur bien des questions sociales les Eglises doivent pouvoir parler d'une seule voix. Si elles parlent ensemble, leur message n'en aura que plus de portée, tant en raison d'une représentativité plus grande qu'à cause de l'exemple d'unité et d'action commune qu'elles donnent ainsi. Une telle action n'est pas le seul fait des hiérarchies, mais aussi des diverses organisations de laïcs. L'apostolat des laïcs doit aussi se développer dans ce domaine. De nombreuses OING (Organisation Internationales Non-Gouvernementales) chrétiennes sont déjà actives au sein du Conseil de l'Europe avec statut participatif. Des actions sont envisageables tant auprès des instances européennes qu'au niveau local. La théologie doit accompagner la réflexion et susciter la rencontre et le dialogue en vue d'un agir commun dans ces domaines.

Nous avons déjà mentionné l'importance de certaines questions ecclésiologiques comme la catholicité de l'Eglise et le rapport Eglise – Etats. Le rapport au monde peut de fait se concevoir de deux manières qui ne s'excluent pas mais se complètent:

- La première approche est celle de l'évangélisation ou de la nouvelle évangélisation. Et il y a là sans doute beaucoup à faire dans un monde qui se sécularise. Il ne sert à rien de se lamenter sur ce phénomène qui prend sans doute des formes différentes d'un pays à l'autre, d'une culture à l'autre, mais qui se retrouve partout. Cette première approche est légitime mais n'en exclue pas une autre;

- L'autre approche, précisément, est de type œcuménique et cherche à trouver les possibilités d'une action commune des différentes confessions pour faire avancer les valeurs communes du christianisme dans notre monde en général et dans la construction européenne en particulier. Un tel effort – faut-il encore le souligner? – ne doit pas être l'apanage des seules hiérarchies. Cette approche doit s'élargir dans une concertation interreligieuse pour faire passer les valeurs humaines communes aux grandes religions dans cette même construction européenne. Une sensibilisation des étudiants en théologie est souhaitable comme est aussi souhaitable leur familiarisation avec les instances européennes de l'Eglise catholique (la COMECE – Commission des Episcopats de la Communauté Européenne – le CCEE – Consilium Conferentiarum Episcoporum Europae), comme aussi avec les organisations œcuméniques (comme la KEK – Conférence des Eglises Européennes).

Ce bref aperçu du chantier qui se présente à une théologie enracinée en Dieu bien sûr, mais aussi incarnée dans une époque donnée et un lieu déterminé, est sans aucun doute incomplet et limité. Il se veut une incitation à prendre les moyens de poursuivre la réflexion. L'annonce de l'Evangile ne peut pas faire abstraction de la situation concrète des hommes auxquels elle s'adresse.

DE LA ȘCOALA LUI CRISTOS LA ȘCOALA BISERICII

Petru MAREȘ

REZUMAT: *De l'école du Christ à l'école de l'Église.* Dans cet article, l'auteur envisage quelques principes selon lesquels devrait être organisé l'enseignement théologique (celui gréco-catholique particulièrement). Ils les découvre dans la pédagogie du Christ et celle des apôtres. Tout enseignement théologique a comme source l'Écriture et la Tradition (celui gréco-catholique devrait se fonder aussi sur la lettre écrite par Jean Paul II à l'occasion de la célébration du triple centenaire de l'Union à Rome. L'étude théologique se distingue de tout autre étude, vu son but et son objet.

Dumnezeiescul Mântuitor știind că cineva va trebui să ducă mai departe lucrarea pe care o va realiza în cei trei ani ai vieții sale publice, adică opera mântuirii neamului omenesc, și-a ales doisprezece bărbați pe care să-i pregătească pentru aceasta. Cu alte cuvinte a fondat o școală în care El era totul prin exemplul vieții și prin cuvintele sale El vorbea mulțimilor, dar pentru ucenicii săi avea un cuvânt deosebit: le răspundea când aceștia îl întrebau ceva, le explica ceea ce ei n-au înțeles și de multe ori le ținea numai lor adevărate lecții, care erau instrucțiuni pregătitoare pentru ceea ce urmau să facă după plecarea sa la Tatăl. Atunci când ei nu înțelegeau ceva din învățăturile sale, El le spunea că va veni Spiritul Sfânt care „îi va învăța tot adevărul”. Prin aceasta pregătea de fapt „timpul Spiritului Sfânt” care va începe odată cu Rusaliele și până la a doua venire a sa. Deci cel care va lua locul său ca învățător și protagonist în opera mântuirii va fi Spiritul Sfânt.

Practic, Cristos, îndreptându-se spre terminarea drumului său pământesc, porunci ucenicilor de a nu părăsi Ierusalimul înainte de a-i fi primit pe Spiritul Sfânt, înzestrându-i totodată cu puterea de a învăța: „Mi-a fost dată toată puterea în cer și pe pământ. Așadar, mergeți, și faceți ucenici din toate națiunile, botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Spirit, învățându-i să țină toate câte v-am poruncit. Și iată, eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul lumii” (Mt. 28, 8-20). De aici rezultă clar voința lui Cristos de a-i face pe Apostoli purtătorii învățaturii sale la toate neamurile, astfel Biserica ce se va naște la Rusalii avându-i pe Apostoli ca vestitori, va deveni *mater et magistra*, mamă și învățătoare a popoarelor. Aceasta este trecerea de la școala lui Cristos la școala Bisericii unde locul principal îl va ocupa Spiritul Sfânt, iar Apostolii care au fost simpli „studenti” la școala lui Cristos vor deveni purtători calificați ai învățaturii sale în lumea întreagă sub îndrumarea Spiritului Sfânt.

La Rusalii se manifestă atât natura Bisericii cât și lucrarea sa viitoare, toate acestea fiind pregătite de Mântuitorul însuși și actualizate de Spiritul Sfânt. De aici încolo Spiritul Sfânt devine administratorul roadelor mântuirii, inspiratorul celor care vor crede în Cristos precum și cel care va fi un imbold permanent spre fapte bune, spre sfințenie a poporului lui Dumnezeu. De asemenea se manifestă rolul slujirii

paterne, universalitatea mântuirii prin prezența nenumăratelor neamuri care ascultă Cuvântul lui Dumnezeu proclamat de Petru și de ceilalți apostoli.

Dar viața nu era numai pentru ziua Rusaliiilor, ci merge mai departe. Apostolii vor muri și va fi nevoie de alții care să poarte mesajul lui Cristos până la „marginile pământului” și astfel Biserica va pregăti noi apostoli, înzestrați cu aceleași puteri, cu aceeași trimitere, cu aceeași misiune, formarea teologică devenind nu o îndochinare, dar o plenitudine de viață, viață supranaturală, viață umană întrucât Biserica are și o dimensiune umană dăruită unui ideal: mântuirea integrală a omului.

După această premisă putem încerca o creionare a programului învățământului teologic greco-catolic de mâine, prezenta lucrare fiind doar o contribuție modestă la ceea ce au de realizat responsabilii formării viitorilor vestitori ai Evangheliei în această Biserică.

Două sunt elementele spre care se va îndrepta prezenta lucrare: izvoarele învățământului teologic greco-catolic și spiritul cu care trebuie asimilată teologia în contextul de astăzi astfel ca să fie un veritabil instrument în exercițiul ministerului vestirii Evangheliei.

Cât privește izvoarele, două sunt sursele de bază și anume Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Amândouă au valoare egală, deosebirea fiind doar în faptul că Sfânta Scriptură s-a încheiat în timp ce Tradiția care precede Scriptura ca timp continuă prin trăirea Bisericii. Ambele izvoare își capătă valoarea când sunt folosite în lumina interpretării Bisericii.

Din Tradiție, sinoadele ecumenice care au fost o adevărată repetare a Rusaliiilor precum și sfinții părinți care au strălucit prin viața și învățătura lor, formează un tezaur bogat din care teologia scoate ca dintr-o fântână ce nu seacă lumini care dau strălucire adevărilor de credință făcându-le mai accesibile sufletului uman.

Pentru a fi la zi există două izvoare după care trăiește Biserica de azi: documentele conciliului Vatican II care au împlinit 40 de ani de viață și Catehismul Bisericii Catolice. În ceea ce-l privește pe primul, el este rodul unei lucrări sinodale întărit de cel care împlinește slujirea petrină și care trasează liniile directoare pentru viața Bisericii în timpul modern. Al doilea este rodul drumului postconciliar care s-a cristalizat din experiența trăirii creștine oferind răspunsurile de felul cum trebuie trăit darul credinței în contextul complex al lumii de azi.

Un izvor cu totul particular pentru Biserica Greco-Catolică din România este Scrisoarea apostolică a sfântului părinte Ioan Paul II de fericită memorie pentru al III-lea centenar al Unirii cu Biserica Romei, scrisoare datată la 7 mai din anul 2000. În afara marii valori a acestei Scrisori pentru faptul că este un act al Tradiției, ea conține lumini care dau răspuns întrebărilor pe care și le pun ierarhii și credincioșii acestei Biserici în fața schimbărilor tempestive care au loc în ambientul în care trăiește această Biserică. Aprofundarea acestei scrisori este o lucrare ce poate aduce roade deosebite în toate activitățile pe care le întreprinde Biserica.

Al doilea punct al acestei lucrări este spiritul cu care trebuie însușită teologia și aici în speță, teologia în Biserica Greco-Catolică.

De la bun început trebuie făcute două precizări. Prima e accentuarea faptului că teologia se deosebește de toate celelalte științe prin obiectul pe care-l studiază și anume: Dumnezeu și lucrurile dumnezeiești. În timp ce toate celelalte științe sunt umane, iar apropierea de ele se face prin metode umane, teologia este o știință dumnezeiască, o spune însuși cuvântul care are origine greacă, *Theos* - Dumnezeu și *logos* - cuvânt, teologia fiind cuvântul despre Dumnezeu. Cel care se apropie de studiul teologiei numai din curiozitate, sau din spirit critic, ar face mai bine să nu se apropie pentru că umblă pe din afara temei. Cel care vrea să studieze teologia trebuie să ia seama că se apropie de ceva care are ca obiect infinitul Dumnezeu, pe când el, omul, este mărginit în toate, indiferent ce mijloace umane ar folosi, el rămâne mărginit în fața nemărginitului Dumnezeu.

A doua precizare e faptul că Biserica este o instituție divină, deci cel care se apropie de teologie pentru a servi Biserica trebuie să aibă mereu prezentă ideea că nu se află în slujba unui patron oarecare, dar la o instituție care cu toate că e compusă din oameni păcătoși și sfinți, este proprietatea lui Dumnezeu și de care Dumnezeu nu este indiferent, dar o conduce, o protejează și realizează prin ea mântuirea oamenilor și prin urmare trebuie tratată diferit.

Obiectul teologie trebuie studiat și însușit cu un spirit de credință, adică având conștiința totdeauna că ne aflăm în fața a ceea ce ne surprinde, ne depășește, dar de care totuși ne apropiem și prin studierea în spirit de credință intrăm în comuniune cu Creatorul. În această apropiere urcăm niște trepte, mai întâi cunoaștem, după care admirăm și apoi contemplăm. Teologia astfel însușită o predăm apoi altora în ministerul nostru preoțesc. E o lucrare minunată, o lucrare dumnezeiască.

O altă caracteristică a spiritului cu care însușim teologia este optimismul religios care se deosebește de cel uman întrucât vine din convingerea că Dumnezeu este cel care luminează mai întâi propria minte pentru a însuși adevărurile divine și apoi tot harul său va face ca cel care ne asculta cuvântul, să adere la acest cuvânt și să vină la credință.

O greutate care nu este încă depășită în Biserica Greco-Catolică este faptul că nu s-a făcut de către toți o citire cu ochii credinței a propriei istorii, o parte privind numai aspectul extern adică ce a fost Biserica înainte de încercarea din timpul comunismului și ce este astăzi. Această lectură numai cu ochii omenești îngreunează studiul teologiei. Ori acest spirit trebuie depășit printr-o reflexie care să cântărească istoria cu realism creștin. Prin mărturia pe care a dat-o Biserica Greco-Catolică a căpătat o coroană pe care n-o avea înainte de 1948 și anume aceea de a fi dovedit prin nenumărate jertfe propria credință. Până atunci avea doi piloni de mare valoare și anume de a fi fost un focar de cultură și un apărător al ființei neamului, dar acum a adăugat un pilon mult mai valoros, mărturisirea credinței până la martiriu. Acum se poate defini a fi „o turmă mică”, dar cu viitor așezat pe o bază sigură, iar la acest viitor e chemat fiecare să-și pună aportul în fața lui Dumnezeu, viitorul fiind împărăția lui Dumnezeu.

Pașii mici care se fac au o deosebită valoare în fața lui Dumnezeu iar pentru că cer jertfă și dăruire în mod sigur vor aduce și roade.

SACERDOTI PER IL TERZO MILLENIO

Viorica LASCU

REZUMAT: Pregătirea preotului mileniului III în viziunea laicilor.

Prin confuzia și indiferența religioasă azi răspândite, și bătrâna noastră Europă e un teren de misiune, în adevăratul sens al cuvântului. Ceea ce pretinde, din partea preoților, vocație bine verificată și o pregătire spirituală, teologică, culturală, socială foarte profundă. La conciliul Vatican II s-a studiat problema laicilor și s-au dat directive pentru antrenarea lor în apostolat. Preotul trebuie să trezească în fiecare laic simțul de răspundere pentru acțiunea misionară în lume. Noi, laicii, trăim în lume dar nu suntem ai lumii: suntem ai lui Cristos. După lunga și dura perioadă de persecuție, primarul obiectiv al lui este catehizarea credincioșilor, păstoria celor rămași țărani și ai celor migrați la oraș; a muncitorilor dezorientați, a tinerilor robiți de mass-media, uneori atât de nocivă; consolidarea instituției familiale, insuflarea respectului pentru viață, prezența în viața cetății și în acțiunea ecumenică, mai ales că, fiind noi o minoritate numerică amestecată cu creștini de același rit, nu trebuie să ne lăsăm contaminați de o evlavie condimentată cu folclor și tămâie, ci trebuie, posedând o clară identitate catolică, să comunicăm, în spirit de iubire creștină, cu frații noștri. Trebuie să fim prezenți alături de preot, cu experiența noastră de viață, în spirit de colaborare în ogorul Domnului.

I sacerdoti del terzo millennio, come quelli del primo secolo, sono le anime che hanno dato ascolto all'appello di Cristo, hanno detto si, hanno fatto la scelta radicale di seguirlo, in completa dedizione, sulle vie del mondo, per annunciare a tutti la Buona Novella. Naturalmente, lungo i secoli, le circostanze della vita e gli uomini sono cambiati; ma non lo statuto essenziale di *sacerdos Christi*. La nostra generazione ne ha fatto la verifica, fino al martirio.

Anche oggi il principale compito di un prete è quello di missionario, persino nei continenti da antica data cristianizzati: tali sono la confusione e l'indifferenza che regnano nella società moderna.

Diversi documenti del magistero, compreso il concilio Vaticano II, hanno presentato, con piena competenza e responsabilità, l'itinerario formativo generico - teologico, spirituale, pastorale - del sacerdote. Vorremmo riflettere in questa sede, con la nostra esperienza laicale, su alcune circostanze specifiche del nostro ambiente odierno.

Siccome noi, greco-cattolici romeni, siamo una minoranza numerica, mista a una confessione maggioritaria cristiana, di cui condividiamo le forme rituali, l'attenzione dei nostri sacerdoti si deve rivolgere alla nostra personale, intima formazione: imprimerci una chiara, lucida, ferma coscienza, una consapevole vita sacramentale quale nutrimento dell'anima, per evitare il livello a cui altri si limitano: una pietà diffusa, mista di folclor (e persino superstizione e tanto, tanto incenso...). Tanto più che siamo appena usciti da un periodo di dura persecuzione e viviamo in un

clima di relativismo religioso, diffuso nel mondo. Quindi, quando un parroco inizia la sua attività pastorale, deve cominciare con il catechismo, dopo la prolungata parentesi comunista. In omelie brevi, chiare, semplici ma non ingenua, deve riedificare l'edificio danneggiato. Il prete deve avere il dono di estrarre l'essenziale, di non perdersi in inutili figure di stile. Tutti gliene saranno grati. Del resto, il tono che il prete deve sempre usare, è colloquiale, mai cattedratico.

Non dimentichiamo che immenso esodo si è operato dalla campagna verso la città. È pure il parroco che deve aiutare gli ex-contadini a diventare cittadini. A cominciare con il comportamento o d'altra parte, aiutare i rimanenti contadini a continuare con coraggio la vita semplice e sana.

I lavoratori, manipolati dai comunisti e rimasti disorientati, vanno aiutati a ritrovare il buon senso tradizionale. E lo slancio.

I nostri sacerdoti, sapendo che anche noi, laici, abbiamo la missione di essere apostoli di Cristo, devono svegliare in ciascuno di noi il senso di responsabilità, in alcuni latente. Ognuno di noi, nel grande giorno, dovrà rendere conto del modo in cui è stato testimone e apostolo di Cristo. Noi viviamo nel mondo, ma non siamo del mondo. Forse un laico può penetrare dove un prete non ha accesso: quindi ognuno deve essere preparato teologicamente. È compito del prete prepararlo. In spirito di équipe, con tutta semplicità e carità. Ci deve avviare ad essere presenti in tutti i rami della vita: cultura, arte, scienza, stampa; si pensi al largo orizzonte della cultura che è indispensabile al missionario!

Con i giovani deve parlare il linguaggio sportivo: lo sport fortifica il corpo, aumenta nello spirito il senso di disciplina e solidarietà. Stimolati ad arruolarsi in azioni di volontariato i giovani, vedendosi utili, sentiranno gioia e slancio. L'ecologia: coltiamola, la natura parla di Dio. E la bioetica? Viviamo in un angolo del mondo che possiede il triste primato dell'aborto! La preparazione al matrimonio e un'azione importantissima, nel mondo squilibrato di oggi.

L'esempio di dedizione nelle azioni sociali ce lo deve dare il sacerdote: cura affettuosa degli anziani abbandonati, dei poveri, dei malati.

Da non dimenticare l'educazione del cittadino: un cristiano deve essere presente nella vita della Città. Papa Giovanni Paolo II, che vorremmo „santo subito”, ha ripetuto addirittura la formula di santa Caterina da Siena: „Uscite dal bosco! Accenderete il mondo!”. Partecipando alla vita pubblica compi un dovere di carità. Non basta pagare le imposte; devi correggere principi e orientamenti opposti ai grandi valori umani e cristiani.

Il prete che è assistente di un'associazione di laici, deve sapere promuovere le iniziative dei laici, ma guidarle con diplomazia! E sempre rispettosi dell'altrui dignità.

Difficile e delicato compito è l'ecumenismo. La persecuzione è consumata. Ora, come ci consiglia il cardinale Cantalamessa, dobbiamo dare „la testimonianza della carità, oltre che della fede, per preparare la conciliazione che sta tanto a cuore a Gesù.”

Siamo alle conclusioni. Che formazione accurata deve ricevere il giovane chiamato da Dio, per rispondere a tante richieste. Colto ma semplice, dignitoso ma

SACERDOTI PER IL TERZO MILLENIO

umile, concentrato nella „cella interiore” ma sereno e aperto, E una virtù *sine qua non*: la santa umiltà! Tutto quello che abbiamo, è un regalo di Dio.

Da questi spunti sommari si deduce quindi che cultura, che formazione rigorosa e profonda, quanta iniziativa e quanta generosità devono animare chi è chiamato da Gesù a servirlo. Il sacerdozio non è una professione lucrativa; è una dedizione totale, non condizionata dal benessere materiale: ha in abbondanza il dono della grazia.

E noi, i fedeli, come possiamo aiutarli? Con carità e devozione, pregare per loro, prudenti direttori di coscienze alla cui chiamata Gesù viene sugli altari e trasforma i nostri cuori in tabernacoli. Se Dio benedice le nostre famiglie, scegliendone un suo collaboratore, umilmente ringraziamo e lodiamolo!

IL CRISTIANESIMO DACO-ROMANO NELLA STORIOGRAFIA GRECO-CATTOLICA ROMENA MODERNA E CONTEMPORANEA

Nicolae GUDEA

REZUMAT: Creștinismul daco-roman în istoriografia greco-catolică modernă și contemporană. Cu scopul de a publica o nouă ediție a cărții sale dedicată creștinismului daco-roman (*Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*. Oradea 1988) autorul a elaborat, elaborează și va elabora o serie de capitole din viitoarea lucrare. Unul dintre aceste capitole este dedicat parcursului istoriografic al subiectului, în care se analizează evoluția despre originea, vechimea și valoarea creștinismului daco-roman în istoriografia românească (greco-catolică, ortodoxă și laică).

Lucrarea de față se ocupă cu istoriografia greco-catolică (mediul academic de la Blaj), prima și cea mai importantă istoriografie, cea care a stabilit liniile directe ale cercetării domeniului. Este prezentată evoluția concepției despre creștinismul daco-roman și modul în care s-a susținut originea și dezvoltarea lui de către dascălii și savanții preiluminiști (secolul XVIII) și apoi corifeii Școlii Ardelene și urmașii lor până la epoca interbelică.

Concluzia autorului este că, deși a declanșat procesul de cercetare și interpretare a creștinismului daco-roman istoriografia greco-catolică nu a reușit să se mențină la nivelul cercetării domeniului atât în raport cu progresele din mediile academice din vestul Europei, cât și în mediile laice din România

I. Introducere

Dall'inizio devo sottolineare che nel presente articolo, come in tutti i miei lavori già scritti o che seguiranno in futuro, ho inteso e intendo con il termine „cristianesimo daco-romano” soltanto la religione cristiana adottata dalla popolazione abitante nella Dacia (106-275 d. Cr.) e della stessa popolazione della stessa provincia dopo la ritirata dei Romani (275-602 d. Cr.) (Gudea 1988, 19). Non fa l'oggetto del presente studio il cristianesimo dalla provincia Moesia Inferior (odierna Dobrugia) o quello dei territori attualmente Romeni ma che non sono stati occupati dai Romani (la Moldavia, la Valacchia – senza Oltenia – Arad, Bihor, Sătmar e Maramureș).

Lo scopo del presente articolo è di mettere in rilievo il modo nel quale gli storici, teologi, monaci, ma specialmente insegnanti delle scuole della Chiesa Greco-Cattolica hanno provato ad argomentare nei loro lavori l'esistenza di un cristianesimo daco-romano di rito romano e lingua latina.

Il presente articolo fa parte da un'analisi storiografica più ampia e più critica di quanto traspare da ciò che si può leggere qui.

II. La nostalgia della continuità ecclesiastica

Nel primo documento dell'unione religiosa dei Romeni dalla Transilvania con la Chiesa di Roma (marzo 1697) il metropolita Teofil Seremi (+ 1697) ha elaborato una formula molto interessante: „abbiamo deciso con unanimità di voci di ritornare nel seno della Santa Madre Chiesa Romano-Cattolica e di unirci nuovamente con essa”¹ (cf. Freiburger 1996, 43 anno 1697 marzo 21, Bârlea 1996, 10).

Questa formula – la quale riflette una profonda conoscenza dei dati riguardanti le origini dei Romeni, la loro antica permanenza sulla terra transilvana e la loro Chiesa degli inizi – è rimasta come una chiamata endemica per tutti gli storici che hanno scritto la storia della Chiesa Romana Unita (cf. Micu 1995). Di seguito quasi qualsiasi libro sulla storia della Chiesa Greco-Cattolica comincia da questa Chiesa dei Daco-Romani, considerato come Chiesa madre attraverso la sua appartenenza al „cattolicesimo” romano iniziale (BRU 250, 9-21). Questa premessa è diventata piano piano un metodo, preso poi dagli storici laici e addirittura dagli storici della Chiesa Ortodossa (Autocefala) Romana i quali hanno provato a sviare il senso di „romano” e „cattolico” (Ionescu 1937, 205).

In un lavoro relativamente recente, facendo una parallela tra la formazione e l'evoluzione della coscienza sulle origini e la continuità etnica dei Romeni da una parte e la formazione e l'evoluzione della coscienza di un cristianesimo iniziale di rito romano e lingua latina dall'altra (Gudea 1996, 65-69), ho provato dimostrare che la coscienza di un tale cristianesimo non è stato un mito. Si dovrebbe parlare, invece di una coscienza delle origini, meglio di una nostalgia la quale è stata trasmessa attraverso numerosi documenti storici cominciando dal Medio Evo fino nel secolo XVII. Questa coscienza ha accompagnato l'indole latina delle parole cristiane e specialmente le preghiere delle quali la struttura è rimasta la stessa dal loro inizio.

Si deve notare il fatto che l'inizio del processo di unione della Chiesa dei Romeni dalla Transilvania e dalla parte di Ovest di essa con la Chiesa di Roma ha cominciato a diminuirsi la mancanza di fiducia verso la cultura latina dell'Occidente così che alla meta del secolo XVIII essa sparisce. In base al riconoscimento delle origini romane si arriva ad una coscienza comune delle proprie origini. Questa origine comune romana, la quale era una risposta alla permanenza dei Romeni nella Transilvania, ha trovato presto una sua corrispondenza nel campo della religione dei Romeni.

III. Dalla nostalgia all'affermazione. L'epoca del preilluminismo

Al preilluminismo greco-cattolico romeno tocca „il dovere” di sostenere, nelle opere scritte, il legame tra il mondo romano antico e quello romeno del secolo XVIII. Ciò non si è realizzato soltanto attraverso la ripetizione continua dei dati riguardanti la

¹ Essendo in ciò che segue molte citazioni di testi in lingua romena dei secoli XVIII e seguenti e non soltanto, penso che è importante riprodurre i testi originali. „am hotărât cu unanimitate de glasuri să ne întoarcem în sânul Sfintei maice Bisericii Romano-Catolice și iarăși să ne unim cu dânsa”.

coscienza di una lingua o popolo ma anche per gli scritti riguardanti gli aspetti della religione del popolo.

Gerontie Cotore (1720-1780) il dotto monaco, insegnante e vicario episcopale a Blaj nel suo libro scritto nel 1746 (Cotore 1746) è il primo ad affermarlo. Lui ha la nostalgia della magnificenza romana „romena”. Uno degli argomenti adoperati da Cotore per la persuasione dei Romeni di „ritornare alla Chiesa Cattolica” risulta dalla visione sul concetto di romenita: „noi siamo sangue di romano portato da Traiano e perciò non abbiamo nessun motivo di separarci dalla Chiesa di Roma essendo noi vero sangue di Romani”²² (Cotore 1746, 88).

Per Cotore l'unione con Roma era un riprendere i legami con la cultura del mondo romano, legami rotti con lo scisma greco. Questo riprendere dei legami era visto come un ritornare alla „legge degli avi”. Si può riconoscere dunque nell'opera di Cotore l'idea di continuità del popolo e della religione.

Due citazioni sono rappresentative per sostenere ciò che è stato detto:

„Un'altra causa di queste punizioni (sul popolo romeno, n. a.) io non trovo, senz'altro che la separazione e la fortezza nell'ascoltare la Chiesa di Roma”²³ (Cotore 1746, 89) e „Di ciò ricordati, o popolo famoso,... e il regno dei cieli nei quali arriverai senza dubbio, visto che ti unirai insieme con la guida della Chiesa dalla quale ti sei separato per l'inganno dei greci. A questa unione il Padre, il Figlio e lo Spirito Santo il quale procede dai ambedue volti, ti indurci. Amen.”²⁴ (Cotore 1746, 90).

Di se l'idea non era nuova. Il vescovo Inochentie Klein (1692-1768) qualche anno prima menzionava la situazione triste nella quale si trovavano i Romeni, che si doveva allo scisma, alla separazione di Roma (cf. Cotore 1746, 18; cf. *Supplex* 1743, 435-454).

Un'altra fonte che parla sull'argomento è *De ortu progressu conversione Valachorum episcopis item arhiepiscopis et metropolitibus eorum* (Cipariu 1855, 1-20), monografia anonima presentata alla Corte imperiale di Viena al tempo del vescovo Grigore Maior. Il testo è considerato come la prima manifestazione storiografica dei Romeni dalla Transilvania; il testo presenta una chiara coscienza di se da parte del popolo. Il documento prova a ricostruire la vita religiosa dei Romeni dal secolo IV fino nei tempi del vescovo Grigore Maior. Ecco una citazione del documento: *valachorum ad Christum conversio antiquissima fuisse arguitur vel ex eo, quod nec tempus nec autorem certum totius conversionis eorum annales memoriae prodant. Indubitem tamen est Valachos IV saeculo Christum cognovisse* (Cipariu 1855, 3).

² „și cunosc că n-am avea ocă a ne desparte de Biserica Râmului, fiind noi și sânge adevărat a râmlenilor, cu cât strămoșii noștri în vrimea împăratului Traian de acolo s-ar fi trimis în părțile aceaste”.

³ „Altă price acestor pedepse eu nu aflu, fără numai șișmaticia și tăria de către ascultarea Bisericii Râmului”.

⁴ „De aceasta să-ți aduci aminte, o neam vestit,... și împărăția cerească la care vei ajunge fără nici o îndoială, de vreme ce te vei împreuna iarăși cu capul Bisericii de care te-si despărțit prin înșelăciunea grecilor. La care împreunare Părintele, Fiul și Duhul Sfânt ce purcede de la amândouă feațele, să te îndemne. Amin”.

Nello stesso contesto Jacob Aron, chierico a Blaj verso la fine del secolo, nel 1776 elabora un *corpus* d'iscrizioni latine che invia a Roma al cardinale Stefano Borgia. Purtroppo le tracce dell'opera si sono perse (I. Chindriș, in Maior 1995, 17).

Le opere dei preilluministi transilvani che si sovrappongono sulla coscienza „popolare” sulle origini romane stano alla base dell'illuminismo romeno, corrente culturale conosciuto poi come la Scuola Transilvana⁵. In ambito di questo corrente culturale si è passato ulteriormente ad un'altra tappa che si potrebbe chiamare quella della „dimostrazione polemica”.

IV. Dall'affermazione alla „dimostrazione” logica. Gli illuministi transilvani

Samuil Micu (1745-1806), teologo, filologo, filosofo, storico ed insegnante di etica e aritmetica a Blaj, è stato il primo ad „affrontare” il problema.

La settima parte della sua storia ha tre capitoli sul problema del cristianesimo degli inizi del popolo: 1. Gli inizi del cristianesimo presso i Romeni; 2. I Romeni nel quarto secolo dopo Cristo; 3. I santi Nicola, Niceta e Giovanni Crisostomo e ciò che loro hanno fatto in Dacia.

Micu è stato un iniziatore nella ricerca sulle origini del cristianesimo presso i Romeni offrendo alla storiografia i principali tesi adoperati anch'oggi (ovvio secondo criteri ben precisi). Nel suo ultimo volume della sua storia dei Romeni sottolinea l'origine latina del cristianesimo romeno, insistendo sull'antichità di questo e sul carattere posteriore degli influssi slavi.

Alcuni testi rappresentativi:

„quando in tutto l'Impero romano si estendeva e aumentava il cristianesimo la Dacia è stata attraversata dalla fede in Gesù”⁶ (Micu 1995, 181);

„i Romeni nel quarto secolo dopo Cristo erano cristiani, la lingua era il latino”⁷ (Micu 1995, 190).

Gheorghe Șincai (1754-1816), insegnante di retorica e poetica a Blaj, e dopo 1782 direttore delle scuole romene greco-cattoliche, pensava che l'opposizione al calvinismo si dovesse alle fondamenta antiche bene messe.

Testi che parlano sull'argomento:

„Le tradizioni e le parole adoperate dal popolo romeno per nominare alcune feste e cose sacre, dimostrano il fatto che i Romeni molto prima dei Bulgari hanno

⁵ Il termine in lingua romena è „Școala Ardeleană”. Il termine Ardeal indica la regione più grande di ciò che è chiamato Transilvania.

⁶ „când în toată împărăția romană se lățea și sporea creștinătatea și în Dacia au străbătut credința lui Isus”.

⁷ „românii în suta a patra după Hs. era creștini, limba era cea latinească”.

ricevuto il cristianesimo. Per il popolo romeno così sono: battesimo, chiesa, comunione... domenica, feste, quaresima ecc”⁸ (Micu 1995, 193);

„i Romeni in quei tempi torbidi (la pressione del calvinismo intorno al 1680, n.a.) provavano a mantenere la loro fede che dagli inizi hanno ricevuta... che gli avi e bisavi dagli inizi della Chiesa cristiana hanno ricevuta”⁹ (Șincai 1989, 123).

Petru Maior (1752-1821), teologo, filologo, storico, insegnante di logica, metafisica e diritto naturale a Blaj, può essere considerato il più completo tra i corifei del illuminismo romeno in quello che riguarda il tema del cristianesimo dei primi secoli presso i Romeni. Nella prima parte della sua storia ecclesiastica intitolata „Sulla religione o la devozione dei Romeni” troviamo la seguente struttura: cap. 1. Sul ricevimento della fede cristiana tra i Romeni; cap. 2. Nel secondo secolo dopo Cristo pochi cristiani erano tra i Romeni; cap. 3. Nessun ostacolo nell’espansione tra i Romeni della fede cristiana; cap. 4. Lo stesso inizio della fede cristiana ebbero i Romeni dell’aldilà del Danubio come fu quello dei Romeni di qua del Danubio (Maior 1995, 85-90).

Alcuni testi rappresentativi:

„Nel II secolo dopo Cristo è stata ricevuta in Dacia la fede cristiana, secondo la testimonianza di Tertuliano, dalla fine del secondo ed inizio del terzo secolo”¹⁰ (Maior 1995, 86);

„tra i cittadini Romani, i quali furono mandati in Dacia, alcuni erano cristiani”¹¹ (Maior 1995, 86);

„l’inizio del ricevimento e dell’espansione della fede cristiana tra i Romeni si deve collocare nel tempo della presenza dei coloni romani arrivati in Dacia, al tempo di Traiano, cioè” nel 107”¹² (Maior 1995, 86);

„non ho nessun dubbio che gli avi dei Romeni, come il sangue nelle vene così anche la fede in Cristo nella loro anima da Roma l’hanno portata con loro in Dacia e così tra i cittadini romani i quali... essendo inviati in Dacia alcuni erano cristiani”¹³ (Maior 1995, 86);

⁸ „Ci și din obiceiuințe și din cuvintele cu care norodul românesc unele sărbători și lucruri sfinte le numește, luminat să arată că românii cu mult înaintea bulgarilor s-au creștinat. Așa sunt la norodul românesc: botez, besearică, cuminecătură,... duminică, sărbători, păreasimi etc”.

⁹ „românii într-acele vremi tulburate se nevoia să țină credința pe care de la început o au luat”... „carea moșii și trămoșii de la începutul Bisericii creștinești o au luat”.

¹⁰ „ci în suta a doua de la Hristos a fi fost primită în Dachia credința cea creștinească apriat mărturisește cel dintru același veac scriitoriu, carele pre la capetul sutei a doua și la începutul sutei a treia de la Hristos custa, Tertulianus...”.

¹¹ „între cetățenii romani, pre carii i-au fost trimis în Dacia unii au fost creștini”.

¹² „începutul primirei și lățirei credinței creștinești”. între români de la coloniile romane ceale în zilele lui Traian, anume de la anul Domnului 107 aduse în Dachia, se cade a se trage.

¹³ „începutul primirei și lățirei credinței creștinești între români de la coloniile romane ceale în zilele lui Traian, anume de la anul Domnului 107 aduse în Dachia, se cade a se trage”.

„da molto tempo fa e dall’inizio della predicazione di Cristo da parte degli apostoli, è stata ricevuta tra i Romeni la fede cristiana”¹⁴ (Maior 1995, 86);

„gli avi dei Romeni... da Roma hanno portato con loro in Dacia la fede cristiana”¹⁵ (Maior 1995, 86);

„sapendo quelli che la Dacia, che una volta era stata persa nuovamente l’hanno riacquistata da Costantino il Grande... così anche verso i Romeni con non poca premura si sono mostrati, anche per la massiccia aderenza dei Romeni al cristianesimo”¹⁶ (Maior 1995, 89);

„le parole di Paulinus testimoniano che i Romeni dell’aldilà del Danubio erano già cristiani prima dell’attività di san Niceta, senza dover essere convertiti da esso”¹⁷ (Maior 1995, 91).

Alcune caratteristiche:

a. l’autore conosce i principali documenti letterari che fanno riferimento alla diffusione del cristianesimo (documenti validi ed adoperati anch’oggi);

b. lo stesso non conosce delle prove archeologiche, epigrafiche ecc;

c. collega il processo di cristianizzazione a quello del processo di romanizzazione dei Dacci e di continuità degli stessi;

d. sostiene l’idea di una cristianizzazione attraverso gli apostoli;

e. evidenzia l’importanza dell’imperatore Costantino I nella propagazione del cristianesimo nella Dacia;

f. non attribuisce a San Niceta i meriti della cristianizzazione perché „i Romeni sono stati cristiani prima di lui”.

Maior ha portato a favore della sua posizione gli argomenti delle parole cristiane adoperate nella lingua dei Romeni: „i Romeni dagli inizi della Chiesa insieme con i Romani, i loro genitori, non hanno ricevuto il cristianesimo dai Bulgari e non hanno preso queste parole dai Romani pagani ma dai Romani cristiani”¹⁸ (Maior 1995, 193).

Ioan Budai-Deleanu (1762-1820) – storico, filologo e poeta, segretario-consigliere e primo consigliere dell’assemblea dei nobili di Leopoli, la capitale della regione Galizia – riprende alcuni dei problemi presentati prima in una sua opera che parla sulla storia della Transilvania (Budai 1991 I, 187-188). Budai-Deleanu sostiene l’idea che la fede degli inizi proviene dai Romani.

¹⁴ „foarte demult și de la începutul propeveduirii lui Hristos prin apostoli făcută, e primită între români credin’a cea creștinească”.

¹⁵ „strămoșii românilor... de la Roma o au adus cu sine în Dachia credința cea creștinească”.

¹⁶ „stând dară aceeaia că Dachia cea oarecând perdută iarăși o au căpătat Constantin cel Mare... așa și cătră români nu cu puțină grijă au fost, cât mare adaogare ceatei românilor celor creștini”.

¹⁷ „drept aceeaia din cuvintele lui Paulinius nu se adeverează vreunii dintre românii cei de preste Dunăre să fi fost întorși de Sfântul Nichita la credința cea creștinească... toți înainte de apostolia Sfântului Nichita au fost creștini”.

¹⁸ „românii de la începutul Besearicii împreună cu romanii părinții lor s-au creștinat și nu de la Bulgari și nici de la romanii păgâni nu au luat ceste cuvinte, ci de la romanii cei creștini”.

IL CRISTIANESIMO DACO-ROMANO NELLA STORIOGRAFIA GRECO-CATTOLICA
ROMENA MODERNA E CONTEMPORANEA

„prendendo dai Romani la fede cristiana si doveva che anche nei loro costumi avvenissero dei cambiamenti significativi. Non si sa forse che legame stretto c'era tra i costumi dei Romani e la loro antica religione? Questa religione essendo più tardi sostituita con la nuova religione cristiana (quella greca) hanno dovuto cambiare anche i costumi, così come il rito”¹⁹.

Supplex Libellus Valachorum (1792) ammette il cristianesimo romano, ma lo attribuisce a dei vescovi che mai hanno abitato nei territori romeni e in contraddizione con la „tradizione”.

„Sotto il loro ininterrotto dominio (dei discendenti di Traiano) in questa provincia, è stata diffusa la fede cristiana secondo il rito della Chiesa dell'Oriente per opera dei vescovi Protogen, Gaudentius, Nicetas e specialmente Theotim nel secolo IV”²⁰ (Suplex 1984, 468).

Alcune osservazioni con carattere generale

In un periodo nel quale non si conosceva quasi niente sulla Dacia romana (estensione, struttura, le prove archeologiche non erano ancora percepite e c'era solo un'esile conoscenza sulle iscrizioni) gli illuministi hanno percepito in seguito alla logica l'essere, l'origine e la diffusione del cristianesimo come risultato dell'occupazione romana; questo cristianesimo proveniva dalla Chiesa di Roma.

I preiluministi non erano di formazione storica; prevalevano gli studi teologici e filosofici. Nonostante ciò hanno scritto storia essendo spinti da motivazioni nazionali e pedagogiche. P. Maior combatte le affermazioni di Chr. Engel e Sulzer i quali sostenevano che i Romani hanno preso il cristianesimo dai Slavi.

In seguito all'unione con Roma tra i Romeni svanisce la sfiducia verso la cultura occidentale (atteggiamento spinto fino al fanatismo oltre i Carpazi: vedi Naum Râmnicănu) e con il corrente culturale degli illuministi possiamo dire che l'atteggiamento è sparito. Sulla base delle origini romane „dimostrate” nasce la coscienza delle origini dei Romeni. Da questa origine, la quale assicurava i „diritti” riguardanti l'antichità, si è passato all'identificazione del corrispondente in campo religioso.

I risultati ai quali si arriva sono importanti: la religione cristiana si è sparsa in Dacia lo stesso come nell'intero impero romano; i „vettori” che hanno portato alla diffusione sono stati i colonisti romani. Le principali sorgenti letterarie sono autori cristiani del secolo III: Tertuliano ed Origene nella stessa misura come per le altre province romane.

¹⁹ „luând de la romani religia creștină trebuie ca și în obiceiurile lor să se fi petrecut schimbări însemnate. Are nu știe ce strânsă legătură au avut obiceiurile romanilor cu vechea lor religie? Această religie fiind mai târziu înlocuită cu noua credință creștină (cea greacă) au trebuit să se schimbe și obiceiurile la fel ca și ritualul”.

²⁰ „sub a lor neîntreruptă stăpânire (a urmașilor lui Traian) în această provincie, a fost răspândită și credința creștină după ritualul bisericii răsăritene prin stăruințele episcopilor Protogen, Gaudentius, Nicetas, Theotim mai ales în secolul al IV-lea”.

V. La dimostrazione persa. I romantici

I continuatori dei illuministi nella prima e la seconda metă del secolo XIX hanno provato ad andare avanti sulla stessa linea dei predecessori, ma non sono riusciti.

Teodor Aron (1803-1859), insegnante di religione nel ginnasio di Beiuș e canonico a Oradea e Lugoj, ha elaborato un *Breve allegato alla storia di P. Maior* (nel 1828) ed *Annotazioni alla storia ecclesiastica sulla nascita e la diffusione della fede cristiana tra i Romeni*²¹ (1858) dove sostiene l'idea della cristianizzazione dei Romeni prima dell'arrivo dei Romani. In un'annessa delle sue opere porta degli argomenti con carattere linguistico.

„nel linguaggio ecclesiastico ci sono dei detti i quali da soli dimostrano che i Romeni ancora prima della loro discesa da Italia gli abbiano adoperati, ci  che porta alla prova del fatto che i nostri avi al tempo della loro uscita dall'Italia hanno portato con loro la conoscenza della fede cristiana”²² (Aron 1850, 74-75).

Timotei Cipariu (1805-1887), (Cipariu 1855, IX) insegnante di filosofia, dogmatica, studio biblico a Blaj e canonico, continua anche lui le idee dei suoi precursori senza portare qualcosa di nuovo ma mette l'accento sulle parole cristiane antiche che sono nella lingua romena.

„Le tracce storiche e quelle che si trovano nella lingua non danno spazio al dubbio che i Romeni... sono gi  da molto tempo cristiani”²³ (Cipariu 1885, IX).

„La lingua anche ci mostra che dall'inizio del cristianesimo siamo stati cristiani e non pagani,... le quali denominazioni gli abbiamo prese dai Romani, dalla lingua latina”²⁴ (Cipariu 1855, IX-X).

„La fatalit  dei tempi ci ha separato dalla Chiesa Romana e ci ha messi insieme con quella Bizantina”²⁵ (Cipariu 1855, X).

Alexandru Grama (1850-1896), insegnante di diritto canonico a Blaj e storico ha cominciat  a sistemare i documenti storici e le prove linguistiche ma non   andato oltre ci  che era stato detto prima.

I Romani hanno portato il cristianesimo in Dacia (Grama 1884, 11); I documenti storici sono Giustino, Tertuliano, Origene (Grama 1884, 14-16); le parole cristiane antiche dalla lingua (Grama 1884, 17-18); tutto dimostra la relazione canonica con Roma (Grama 1884, 33) e di conseguenza il rito era romano e nel culto la lingua latina (Grama 1884, 35).

²¹ *Anot ri din istoria ecclesiastic  despre urz rea și l t rea credinței creștine între români.*

²² „ n graiul bisericesc sunt ziceri, care de sine arată, ca acelea românii încă înainte de descălecarea lor din Italia le-au avut și întrebuințat, spre cel mai mare argument că străbunii noștri pe c nd au ieșit din Italia au adus cu sine cunoștința credinței creștinești”.

²³ „urmele istorice și cele din limbă nu ne lasă a ne îndoi cum că românii... au fost de bună or  creștini”.

²⁴ „limba încă ne arată că de la începutul  ntemeliarei creștin t ței amu fost creștini, și nu p g ni, care numiri le-am luat de la romani, dein limba latină”.

²⁵ „ci fatalitatea timpurilor apoi ne-a desp rțitu de Biserica Roman  și ne-a  mpreunatu cu cea Bizantină”.

IL CRISTIANESIMO DACO-ROMANO NELLA STORIOGRAFIA GRECO-CATTOLICA
ROMENA MODERNA E CONTEMPORANEA

Augustin Bunea (1857-1909) insegnante di teologia dogmatica e canonico a Blaj, nella sua breve storia sulla Chiesa Romena Unita fa alcune affermazioni sulla stessa direzione come i suoi predecessori:

„Allo stesso momento con l'occupazione della Dacia da parte dei Romani è cominciata la diffusione in queste terre della fede cristiana”²⁶ (Bunea 1900, 3).

„I Romeni nei primi secoli erano uniti con Roma non soltanto nella fede ma anche attraverso lo stesso rito, disciplina, la lingua liturgica la quale era il latino e in ciò che riguarda la gerarchia erano sottomessi alla giurisdizione del primate e allo stesso tempo di quella patriarcale dei papi da Roma”²⁷ (Bunea 1900, 3).

„Coloro che diffusero il cristianesimo nelle parti di qua del Danubio essendo specialmente dalle province con dei vescovi latini e sottomessi a Roma hanno diffuso quello in forma latina”²⁸ (Bunea 1900, 6).

„Al tempo della fioritura della Chiesa Romana al Sud del Danubio, il cristianesimo si diffonde da qui, con il suo zelo caratteristico dei primi secoli, anche al nord del fiume”²⁹ (Bunea 1900, 5).

Alcune conclusioni sulle opere dell'epoca romantica.

La storiografia greco-cattolica dell'epoca romantica non è riuscito superare la soglia fissata dagli illuministi; non è entrata in contatto con la ricerca storica sviluppata dagli storici laici e non è arrivata a conoscere le scoperte archeologiche che potevano sostenere le loro affermazioni (nonostante queste c'erano già ed erano conosciute in Transilvania).

Al carattere scientifico dello scrivere la storia (e forse anche in altri campi) si poneva nell'ambito greco-cattolico (ma anche in quello romeno dalla Transilvania) più aspetti:

- la mancanza di persone specializzate nel campo;
- la mancanza di istituzioni con carattere nazionale dedite alla storia;
- mancanza di una base materiale;
- il grande ritardo del carattere scientifico delle opere (cf. Heppner 2000, *passim*)

I Romeni nell'Impero austriaco e poi austro-ungherese non avevano una loro università, anche se potevano andarci in qualsiasi nell'Impero. Lo sviluppo della ricerca storica che riguardava la propria nazione era così in buona parte soppressa. Tra la tradizione e il progresso c'erano delle tensioni mentre tra il modo di pensare e la metodologia scientifica erano delle divergenze. L'ossessione della storia nazionale non incoraggiava il carattere scientifico della storiografia greco-cattolica.

²⁶ „Deodată cu ocuparea Daciei prin Romani a început a se răspândi și în aceste ținuturi credința creștină”.

²⁷ „Românii în cele dintâi veacuri au fost uniți cu Roma nu numai prin această credință comună, ci și prin unul și același rit, disciplină și limbă liturgică latină, iar în privința ierarhiei erau supuși atât jurisdicțiunii primațiale cât și celei patriarcale a papilor de la Roma”.

²⁸ „Propagatorii creștinismului în părțile dincoace de Dunăre fiind mai ales din provinciile cu episcopate latine și supuși Romei, este învederat, că ei l-au răspândit în forma latină”.

²⁹ „Pe timpul de înflorire a Bisericii romane în sudul Dunării, creștinismul se propagă de acolo, cu zelul ce-l caracterizează în primele secole și în nordul fluviului”.

La maggior parte dei storici erano autodidatti, senza studi storici; la maggior parte erano teologi. Non c'è stata una chiara delimitazione tra la storia, linguistica ed etnografia. C'era invece una grande divisione storiografica dovuta agli influssi politici e dalle grandi differenze nella conoscenza dei vari campi. La legittimazione storica delle origini e la continuità erano espresse vagamente. Non c'era una base materiale romena: musei, collezioni, biblioteche, archivi ecc. Non c'era neanche una base al livello del popolo per la lettura dei lavori di storia (la maggior parte dell'auditorio era analfabeta).

La seconda metà del secolo XIX è caratterizzato dallo sviluppo, sistemazione e professionismo nello scrivere storico. Le cause ne sono molteplici: la crescita del numero di persone con studi storici, più posti di lavoro nell'insegnamento, l'interesse nazionale per il passato, la fondazione di istituzioni superiori d'insegnamento. Il settore storico si è sviluppato, ma non era ancora arrivato a specializzarsi in campi bene stabiliti.

VI. Più vicini alla dimostrazione. Gli storici del periodo interbellico

Zenovie Pâclișanu (1896-1958), insegnante e bibliotecario a Blaj, ha scritto una storia della Chiesa Romena Unita. Elabora una storia del cristianesimo antico (i secoli I-IV). E' un lavoro analitico che tratta da punto di vista strutturale la Chiesa antica. Non fa alcun riferimento al cristianesimo daco-romano (Pâclișanu 1936).

Ioan Georgescu, insegnante di storia della Chiesa nel liceo greco-cattolico di Beiuș, nel dodicesimo capitolo della sua storia (Georgescu 1921, 62-66) intitolato „La cristianizzazione dei Romeni e il loro passaggio dal rito latino a quello greco” fa dei grandi passi in avanti: tracce cristiane, afferma lui, ci sono già dal III secolo, ma la cristianizzazione avviene nel IV secolo; da un'attenzione speciale all'attività missionaria a Ulfilas e Nicetas da Remesiana; conosce l'opera archeologica di V. Pârvan.

„Sappiamo che già nel III secolo si trovano tracce di cristianesimo in Dacia, nonostante tutto ciò la vera cristianizzazione... avviene dopo l'anno 350”³⁰;

„Il nostro Apostolo nazionale è invece san Nicetas, il vescovo di Remesiana (...) sotto la giurisdizione del arcivescovo latino di Prima Iustiniana”³¹ (Georgescu 1921, 62);

„L'antichità del nostro cristianesimo è provata anche dalla terminologia cristiana della nostra lingua”³² (Georgescu 1921, 63);

„... alcune forme del nostro cristianesimo e del nostro parlare latino non potevano formarsi nel Sud”³³ (Georgescu 1921, 64);

³⁰ „știm că deja în secolul III se găsesc urme de creștinism în Dacia, totuși încreștinarea adevărată... s-a întâmplat după 350”.

³¹ „Apostolul nostru național este însă Sf. Nicetas, episcopul de Remesiana (...) sub jurisdicția arhiepiscopului latin de Prima Iustiniana”.

³² „Vechimea creștinismului nostru este dovedită și de terminologia creștină a limbii noastre”.

³³ „... anumite forme ale creștinismului și ale vorbirei noastre latine nici nu s-au putut alcătui în sud”.

„Ricevendo I Romeni il cristianesimo in forma latina e stando fino nel secolo VII in legame diretto con Roma...”³⁴ (Georgescu 1921, 65).

Victor Bojor, insegnante di teologia e canonico a Gherla/ Cluj nella sua serie di biografie dei vescovi greco-cattolici di Cluj-Gherla (Bojor 1939, 13-36) fa una „introduzione storica” la quale ha un sottocapitolo (il III) intitolato „La legge degli avi del popolo romeno”. Qui sono presentate le diverse ipotesi sull’origine del cristianesimo presso i Romeni; l’autore sostiene l’ipotesi che i Romeni hanno ricevuto il cristianesimo in forma latina in quanto questa religione fu introdotta qui „proprio nei secoli, quando si formava il popolo romeno dal popolo daco-romano”. Conosce gli argomenti linguistici, cita l’opera di V. Pârvan, cita i grandi storici ecclesiastici laici (D. Onciul, Em. Panaitescu) o quelli ortodossi (N. Dobrescu, I. Lupaş). Le sue conclusioni (Bojor 1939, 26-27) si possono sintetizzare così: „la nostra vera fede degli avi è la fede di Roma dalla quale i nostri avi hanno ricevuto il cristianesimo e con la quale sono stati in legame per molti secoli avendo la Chiesa come lingua latino”³⁵.

Alcuni aspetti che riguardano l’epoca

Si accentua frequentemente che la Chiesa Unita è la discendente diretta della Chiesa Daco-Romana attraverso la sua appartenenza, per mezzo della latinità, le preghiere fondamentali, la terminologia cristiana presente nella lingua.

Non si riesce superare la fase delle affermazioni nonostante, a cominciare con I. Georgescu, abbiamo messo insieme gli argomenti archeologici, storici e filologici.

Il contatto con la storiografia scientifica è rimasto debole, di conseguenza le leggende su san Paolo, sant’Andrea o san Nicetas sono rimaste nella logica della dimostrazione.

VII. La situazione ferma. Gli epigoni del periodo postbellico

La soppressione della Chiesa romena unita e la sua attività in clandestinità non hanno favorito lo sviluppo scientifico e storiografico greco-cattolico specifico, così che anche la poca letteratura esistente è andata quasi tutta a perdersi.

Aloisie L. Tăutu (1895-1981) chierico greco-cattolico in esilio a Roma, co-autore di una monografia sulla Chiesa Unita (BRU 1952) nel capitolo „Il cristianesimo presso i Romeni” emette alcune conclusioni, molto fuori delle realtà conosciute in Romania.

Non è d’accordo con la cristianizzazione per opera dei colonisti e soldati nel tempo della Provincia romana – i secoli II-III (Tăutu 1952, 10-11); non conosce i monumenti archeologici, i quali – secondo il suo dire – non hanno un importante ruolo nel argomentare i fatti; conosce vagamente l’iscrizione da Cluj di Aurelius Babus (235) e „la pietra da Turda” (ovvio non sa cos’è questa „pietra”) (Tăutu 1952, 11); il

³⁴ „Primind Româniile creștinismului în formă latină și stând până în secolul al VII-lea în legătură directă cu Roma...”.

³⁵ „legea noastră cu adevărat strămoșească e credința Romei de la care au primit strămoșii noștri creștinismul și cu care au stat în legătură mai multe veacuri, având în Biserică limba latină”.

cristianesimo è una presenza occasionale e la cristianizzazione è avvenuta nel secolo IV (Tăutu 1952, 11).

„San Niceta di Remesiana può essere considerato il più importante apostolo del nostro cristianesimo”³⁶ (Tăutu 1952, 16).

„Di fronte ad un numero così grande di parole cristiane di origini latine conservate in forme arcaiche nella lingua romena, diventa evidente il fatto che i Romeni di oggi sono i discendenti dell'elemento daco-romano latinizzato... e che questi hanno ricevuto il cristianesimo dai missionari nei secoli IV-V”³⁷ (Tăutu 1952, 14-16).

Silvestru Aug. Prunduș (1915-2004) și Clemente Plăianu (...-2003) nella loro breve storia della Chiesa Romena Unita non fanno nessun passo in avanti nel problema.

„Tra i soldati c'erano dei cristiani, tra i colonisti lo stesso, molti cristiani sono stati inviati in Dacia come condannati”³⁸ (Prunduș-Plăianu 1994, 11-12).

Ioan M. Bota (1920-) ha scritto una storia universale nella quale ha inserito, nello stile di I. Georgescu, anche la storia della Chiesa romena unita (Bota 1994). In ciò che riguarda il nostro tema, l'autore è confuso, non conosce i progressi delle ricerche archeologiche, non conosce il modo nel quale il cristianesimo daco-romano s'inserisce in quello generale.

Per l'autore il cristianesimo romeno ha un'origine apostolica (Bota 1994, 22); menziona i principali documenti (Tertuliano, Origene, Eusebio), ma non li spiega alla luce delle scoperte conosciute oggi (Bota 1994, 22-23); sostiene l'ipotesi della missione di Ulfilas tra i Daco-Romani! (Bota 1994, 23) e della diffusione generalizzata del cristianesimo nel secolo IV (Bota 1994, 23); menziona alcune delle scoperte archeologiche conosciute ma in un modo confuso: la gemma da Turda (con una datazione sbagliata), l'altare di Claudius Valentinianus da Cluj, la fibbia da Micia e il voto da Biertan.

Considerazioni con carattere generale sul periodo

La storia nel periodo del dopo guerra fin oggi ha fatto un enorme salto al livello qualitativo. Sono stati affrontati campi nuovi, sono apparse le istituzioni di specialità (istituti di ricerca, musei, collezioni ecc.). Gli storici hanno cominciato ad approfondire alcuni campi d'interesse (la specializzazione in vari campi della storia). Sono apparse delle edizioni dei documenti in modo sistematico; l'archeologia, con tutti i suoi rami di specialità, ha guadagnato tanto campo nell'ambito della storia. Si deve notare una chiusura sulla storia del proprio paese a spese di una ricerca sulla storia degli altri paesi, culture ecc.

³⁶ „Sfântul Niceta Remesianus poate fi considerat cel mai de seamă apostol al creștinismului nostru”.

³⁷ „în fața unui așa mare număr de cuvinte creștine de origine latină păstrate în forme arhaice în limba română, devine evident că românii de azi sunt descendenții elementului daco-roman latinizat... și că ei au primit creștinismul de la misionari în secolele IV-V”.

³⁸ „între soldați au fost creștini, între coloniști iarăși, mulți creștini au fost trimiși în Dacia ca condamnați”.

IL CRISTIANESIMO DACO-ROMANO NELLA STORIOGRAFIA GRECO-CATTOLICA
ROMENA MODERNA E CONTEMPORANEA

Gli storici della Chiesa Romena Unita provengono dagli ambienti che non sono per nulla storici (sono: teologi, insegnanti di letteratura, avvocati ecc) senza studi storici, senza conoscenze sulla metodologia della ricerca storica. A causa di ciò i progressi che loro provano fare nel campo della storia sono molto piccoli, quasi nulli; in altre parole non si può dire che sia stato fatto alcun progresso rispetto alla „tradizione” della storia di due-tre secoli fa.

Oggi abbiamo finalmente una facoltà di teologia greco-cattolica. In questo ambito ci sono degli esili tentativi di recuperare e radunare i documenti sulla Chiesa secondo alcuni criteri. Si scrive su dei momenti puntuali della storia della Chiesa (da persone che non sono dalla facoltà). Non c'è un programma di prospettiva per il rifacimento delle infrastrutture documentarie: archivi, musei, biblioteche e tutto ciò che serve per un punto di partenza nel lavoro dello storico.

Gli epigoni postbellici non si sono messi in contatto con l'archeologia in generale e quella romena in speciale. Essi sono rimasti allo stesso livello di argomenti semplici e confusi dei loro predecessori in ciò che riguarda il cristianesimo dei primi secoli. Non sono stati capaci di tenere „il passo” con la ricerca di specialità la quale è superata da molto tempo il livello dell'illuminismo e del romanticismo ed è passata alla tappa della dimostrazione nonostante il permanere di alcuni interrogativi.

Speriamo che la giovane leva dei greco-cattolici del dopo 1990 assumerà tutti questi problemi come un debito morale per risolvere il problema della storia della Chiesa Greco-Cattolica (storia ancora non scritta). In questa storia scritta della Chiesa dovrà trovarsi la risposta al problema delle origini della Chiesa: daco-romana come lingua, romena come rito e canonicamente dipendente da Roma. Soltanto allora la dimostrazione di ciò che è stato affermato fin'ora sarà chiusa.

Abbreviazioni e bibliografia

Sorse

Budai 1991: I. Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transilvaniae* (trad. it.: *Sulle origini dei popoli dalla Transilvania*). Edizione con un'introduzione di Ștefan Pascu e Ladislau Gyemant. Note e traduzione di Ladislau Gyemant. București 1991.

Cotore 1746: G. Cotore, *Despre articulusurile celea de price*, Sâmbăta Mare – 1746 (trad. it.: *Sui temi disputati*). Edizione curata, introduzione, sintesi, bibliografia selettiva e indici da Laura Stanciu. Prefazione, glossario e note da Alin Gherman. La traduzione del testo di Ioan Gabor. Alba Iulia 2000.

Freiberger: A. Freiberger, *Relatare istorică despre unirea Bisericii românești cu Biserica Romei făcută în anul 1701 și despre cele ce au urmat în problema unirii până noiembrie 1702* (trad. it.: *Relazione storica sull'unione della Chiesa romena con la Chiesa di Roma avvenuta nell'anno 1701 e ciò che è accaduto nel problema dell'unione fino il novembre 1702*). Traduzione e studio introduttivo da Ioan Chindriș. Cluj-Napoca 1996.

Maior 1995: P. Maior, *Istoria Bisericii românilor* (trad. it.: *La storia della Chiesa dei Romeni*). Edizione e studio introduttivo a cura di Ioan Chindriș. București 1995.

Micu 1995: S. Micu, *Istoria bisericească a Episcopiei românești din Ardeal*. Acum întâi scrisă de p. Samuil Clain din Sad ieromonahul din mănăstirea Sfintei Treimi din

Blaj (trad. it.: *La storia ecclesiastica della Diocesi romena dalla Transivania*. Adesso per la prima volta scritta da p. Samuil Clain da Sad, geromonaco dal monastero della Santissima Trinità da Blaj) (il volume IV dalla Storia dei Romeni, edizione princeps dopo un manoscritto da Ioan Chindriș). București 1995 (181-492).

Șincai 1984: Gh. Șincai, *Hronica Românilor* (trad. it.: *La cronaca dei Romeni*), in *Despre vechimea și continuitatea românilor*. S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior. Studiu introductiv de Dan Horia Mazilu. Selecția textelor și glosar de Anatol Ghermanovici (trad. it.: *Sull'antichità e la continuità dei Romeni*. S. Micu, Dh. Șincai, P. Maior. Studio introduttivo di Dan Horia Mazilu, la selezione dei testi e glossario di Anatol Ghermanovici). București 1984, 39-191.

Supplex 1743: I. I. Klein, *Memoriu din 1743* (trad. it.: *Memoriale del 1743*) in *Supplex* 1984, 435-454.

Supplex 1984: D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*. Ediție nouă cu adăugiri și precizări (trad. it.: *Supplex Libellus Valachorum. Sulla storia della formazione della nazione romena*. Nuova edizione con aggiunte e precisazioni). București 1984.

Cipariu 1855: T. Cipariu, *Acte și fragmente latine romanesce pentru istoria Bisericii romane mai alesu unite*. Edite și anotate de T. Cipariu canonicu greco-catolicu etc. (trad. it.: *Atti e frammenti latini dalla Romania per una storia della Chiesa romena specialmente quella unita*. Edizione e commentario a cura di T. Cipariu canonicu greco-cattolico etc.). Blașiu 1855.

Lavori sulla storia della Chiesa Romena Unita

Bârlea 1990: O. Bârlea, *Unirea românilor. 1697-1701/Die Union der Rumäner. Indreptar München XIII* (trad. it.: *L'unione dei Romeni. 1697-1701*), nr. 49-50, 1990, 1-91.

Bunea 1900: Aug. Bunea, *Istorie scurtă a Bisericii Române Unite, în Șematismul veneratului cler al arhiepiscopiei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia Făgăraș pe anul Domnului 1900...* (trad. it.: *Annuario del venerabile clero dell'Archidiocesi metropolitana di Alba-Iulia e Făgăraș per l'anno del Signore 1900...*). Blaj 1900, 3-57.

BRU 250: *Biserica Română Unită. 250 de ani de istorie* (trad. it.: *La Chiesa Romena Unita*). Madrid 1952 = ediție Cluj-Napoca 1998.

Bota 1994: I. M. Bota, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre* (trad. it.: *La storia della Chiesa Universale e della Chiesa romena dalle origini fino ad oggi*). Cluj-Napoca 1994.

Georgescu 1921: I. Georgescu, *Istoria Bisericii Creștine Universale cu deosebită privire la istoria Bisericii Românești Unite cu Roma* (trad. it.: *La storia della Chiesa Cristiana Universale con uno speciale riguardo alla storia della Chiesa Romena Unita con Roma*). Blaj 1921.

Gramă 1884: Al. Gramă, *Istorie Bisericii romanesce unite cu Roma de la începutulu creștinismului până în zilele noastre* (trad. it.: *La storia della Chiesa romena unita con Roma dall'inizio del cristianesimo fino ad oggi*). Blaj 1884.

IL CRISTIANESIMO DACO-ROMANO NELLA STORIOGRAFIA GRECO-CATTOLICA
ROMENA MODERNA E CONTEMPORANEA

Prunduș-Plăianu 1994: S. Aug. Prunduș – Cl. Plăianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite* (trad. it.: *Cattolicesimo e ortodossia romena. Breve storia della Chiesa Romena Unita*). Cluj-Napoca 1994.

Lavori riguardanti il cristianesimo primario presso i Romeni

Aron 1850: T. Aron, *Anotări din istoria ecclesiastică despre urzirea și lăturea credinței creștine între români* (trad. it.: *Annotazioni alla storia ecclesiastica sulla nascita e la diffusione della fede cristiana tra i Romeni*). Pesta 1850.

Gudea 1996: N. Gudea, *Despre existența la români a conștiinței unui creștinism inițial de rit roman și limbă latină* (trad. it.: *Sull'esistenza presso i Romeni della coscienza di un cristianesimo primario di rito romano e lingua latina*), *Studia UBB TC*, I, nr. 1, 1996, 61-79.

Gudea 1988: N. Gudea – I. Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice* (trad. it.: *Dalla storia del cristianesimo presso i Romeni. Testimonianze archeologiche*). Oradea 1988.

Tăutu 1952: L. A. Tăutu, *Creștinismul la români* (trad. it.: *Il cristianesimo presso i Romeni*), in *BRU 250*, 9-21.

Lavori eclettici di storia della Chiesa

Bojor 1939: V. Bojor, *Episcopii Diecezei Greco-Catolice de Gherla, acum Cluj-Gherla. 1856-1939. Biografii precedate de o introducere istorică documentară cu mai multe ilustrații în text* (trad. it.: *I vescovi della Diocesi Greco-Cattolica di Gherla, adesso Cluj-Gherla. 1856-1939. Biografie precedute da un'introduzione storica documentata con alcune illustrazioni nel testo*). Tg. Mureș 1939.

Lavori di storiografia

Heppner 2002: H. Heppner, *Istoricii români: origine socială și devenire profesională* (trad. it.: *Gli storici romeni: origini sociali e realizzazione professionale*), in H. Heppner, *Contribuții la istoria României și a românilor* (trad. it.: *Contributi alla storia della Romania e dei Romeni*), Cluj-Napoca 2002, 93-109.

Heppner 2002a: H. Heppner, *Probleme ale evoluției istoriografice moderne în spațiul carpatic* (trad. it.: *Problemi riguardanti l'evoluzione della storiografia moderna nello spazio dei Carpazi*), in H. Heppner, *Contribuții la istoria României și a românilor* (trad. it.: *Contributi alla storia della Romania e dei Romeni*) Cluj-Napoca 2002, 110-124.

Teodor 2003: C. Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic român din Transilvania anilor 1850-1920* (trad. it.: *Corridoi storiografici. Una ricerca nell'universo della letteratura ecclesiastica romena dalla Transilvania tra gli anni 1850-1920*). Cluj-Napoca 2003.

MITUL LUI VASILE LUCACIU

Valer HOSSU

RESUMÉ: Le mythe de Vasile Lucaciu. Le prêtre uniéte Vasile Lucaciu a été l'un des promoteurs du mouvement national roumain de la Hongrie des années 1880-1918. Voilà pourquoi il a subi nombre d'offenses et des punitions administratives et pénales, ayant été emprisonné à maintes reprises. Les gens simples (ordinaires) ont toujours réagi en sa faveur, en lui créant un vrai culte de martyr de la chrétienté et de la cause roumaine.

De la începutul carierei sale preoțești, Vasile Lucaciu a folosit întâmplările vieții religioase și bisericești drept suport și pretext pentru animarea cauzei naționale românești. La începerea construcției bisericii din Șișești, el a clamat: „Zidirea aceasta nu este o simplă clădire de piatră, ci întruchiparea unei idei, a unui ideal, care pe ceriul vieții mele strălucește ca un soare, luminând cu razele sale trecutul, prezentul și viitorul neamului meu iubit”¹¹. Iată, exprimată concis, dualitatea ființei sale de preot și luptător.

Definitivarea, într-un timp record, a monumentalului lăcaș, a fost un adevărat miracol, cu un impact psihic deosebit. Târnosirea lui, la praznicul Sfintei Mării de vară a anului 1890, și acordarea unui hram încărcat de sentimentalism național-religios – Mănăstirea Maicii românilor – au antrenat un imens pelerinaj la Șișești, făcând concurență celui de la Nicula, unde prezența personalului Episcopiei Unite a Gherlei este tradițională². Episodul de la Șișești a deschis disponibilitatea ierarhilor pentru receptarea acuzațiilor de trufie și indisciplină aduse popii Vasile de către protopopul Ștefan Bilț, șeful său direct, precum și cele de implicare în acțiuni anti-statale, comunicate de către guvernanți³.

Șase zile a stat popa Vasile la episcopie, sub anchetă. Episcopul Ioan Sabău era un funcționar ecleziastic excesiv și un om bolnav, care agreea viața sacerdotală doar în cadrele stricte ale canoanelor⁴. Or, acest popă Lucaciu păcătuia prin fronda adusă rânduielilor implicându-se zgomotos și pasional în politică, ofensând Statul și afectând relațiile acestuia cu Episcopia. Fiindcă îl scotea din încurcătura cu Guvernul, episcopul a luat de bună explicația cu privire la inscripția din biserica din Șișești, aceea că *Pro S. Unione omnium Romanorum* nu conține nimic ostentativ, fiind doar un îndemn la unirea cu Roma a tuturor românilor⁵. Dar episcopul nu i-a putut accepta justificările cu

¹ A. Iuga, *Cu privire la Vasile Lucaciu. Acte, documente, procese*, Baia Mare 1940, p. 59.

² *Idem*.

³ *Ibid.*, p. 113.

⁴ S. A. Prunduș, C. Plaianu, *Catolicism și ortodoxie românească*, Cluj-Napoca, 1994, p. 108-109.

⁵ A. Iuga, *op. cit.*, p. 113; S. A. Prunduș, C. Plaianu, *vezi supra*.

privire la proveniența banilor investiți în construcția unei biserici parohiale de la țară de o monumentalitate sfidătoare (cum nu exista o „catedrală” asemănătoare la Gherla) la care familia popii Vasile a contribuit – de unde? – cu peste jumătate din costuri. Exista certitudinea guvernului maghiar – bazată pe o gafă a deputatului Dimitrie Sturza, care a făcut o interpelare în Parlament cu privire la finanțarea mișcării naționale din Transilvania – că popa Vasile primise pe căi oculte sume importante de bani de la Guvernul României. Neputând oferi probele cerute de primul ministru ungar, care să-l incrimineze penal pe popa Vasile, episcopul a concluzionat corect că sumele proveneau din donații particulare și danii pentru servicii cultice, numai că ele au fost obținute cu vinovăție preoțească, prin negustoria celor sfinte. Făcându-se vinovat și de alte încălcări ale canoanelor bisericești, cum ar fi: absențele îndelungate din parohie (una, de vreo două luni, pentru a vizita România), comportamentul ireverențios față de superiorul său, protopopul Ștefan Bilț, insignifiantul de până atunci popă Vasile a fost suspendat din preoție⁶. Momentul nefericit al deciziei – dintr-o perioadă când agitațiile cauzate de procesul Memorandului și de încă patru, care îl vizau direct pe popa din Șişești, erau în creștere – a arătat că Episcopia și autoritățile nu aveau o imagine reală asupra dimensiunii personalității victimei lor în conștiința și sufletul neamului căruia i s-a dedicat.

Reacția populară, de proporția unei mișcări tectonice, și-a avut epicentrul la Șişești. Locuitorii de aici au trimis o scrisoare încărcată de resentimente episcopului Sabău, prin care i-au negat orice urmă de vinovăție „sfântului” lor și s-au arătat gata de sacrificiu: „Mai bine rămânem fără viață, decât fără el!” Fiindcă episcopul Ioan era așteptat la târnosirea bisericii din Șomcuta, enoriașii popii Vasile au pornit în masă să-l întâmpine și să-i ceară reșezarea în altar a omului providențial de care nu puteau să se despartă. De la Coltău, convoiul șişeștenilor s-a adăugat mereu, iar de la Șomcuta – aflându-se că n-a venit episcopul – sute de căruțe cu oameni, tineri călări și pedestri au pornit să facă tabără, ca în epoca ostășiei la cetatea Chioar, în jurul Episcopiei din Gherla⁷. Profilul de martir al lui Vasile Lucaciu prinsese un contur clar și se difuza din om în om spre alte spații românești.

Întorși acasă fără rezultat, șişeștenii au adresat o cerere Mitropoliei Române Unite, prin care i-au cerut anularea hotărârii Consistoriului episcopesc din Gherla și au amenințat că, în caz contrar, vor trece la confexiunea ortodoxă⁸. Alternativa aceasta a străbătut ca un vânt iute prin sate și a fost luată de bună. Prefectul județului Solnoc-Dăbâca a raportat primului ministru despre surprinzătoarea tulburare religioasă din satele românești. Pretorul plasei Ileanda a notificat că o asemenea mișcare este condusă acolo de către Vasile Bude al lui Ionaș, fost delegat cu „Memorandul” la Viena, și ea a cuprins, ca o febră, și satele Răstoci, Letca și Cuciulat⁹. Au amenințat cu

⁶ A. Iuga, *op. cit.*, p. 123-124; 155.

⁷ *Idem*, p. 126-131.

⁸ *Ibid.*, p. 132.

⁹ Dir. Gen. a Arh. Naț., București, Microfilme Ungaria, inventar 1156, rola 79, cadrele 903-909.

schimbarea confesiunii, de asemenea, greco-catolicii din Șoimuș și Ardău – județul Hunedoara, Sebeș și Rusciori – Județul Sibiu, Triș – Județul Alba și sute de alți adepți spontani ai cultului mereu în creștere pentru popa Vasile Lucaciu¹⁰. S-a apreciat, desigur, exagerat, că un singur gest al popii Vasile de clătinare în credință ar fi răsturnat în ortodoxism tot Ardealul. Dar popa Vasile era „unit” din convingeri profunde și n-a încurajat contrareacția pasională, care amenința spargerea solidarității românești create în condițiile tragice ale persecuției corifeilor cauzei naționale.

După procesul de la Debrețin, din 2 decembrie 1892, când Vasile Lucaciu a fost condamnat, un nou val de solidaritate creștinească s-a revărsat din lumea satelor. Ortodocșii din Șiria bănățeană l-au evocat, într-o telegramă, la dimensiuni biblice: „apostol al dreptății”; iar credincioșii neuniți din Bozna Sălajului i-au transmis cuvinte de mângâiere adresându-i-se „scumpului nostru martir” ca și cum ar fi fost deja crucificat¹¹. Din momentul începerii executării pedepsei, în urma procesului memorandiștilor din Cluj, imaginea „robiei faronice”, propagată între țărani fanatizați, a provocat manifestări mistice colective. Din Baia Mare, părintele Lucaciu și „domnul” Gheorghe Pop de Băsești au fost duși la închisoare împreună, în mare taină. Dar în gara Răstoci, de unde urmau să ia trenul spre Cluj, popa Vasile a fost deconspirat de către cei care l-au recunoscut după portretul în circulație pe la târguri și praznice. Vestea prezenței lui, înconjurat de jandarmi, a alertat rapid valea Someșului, încât la Rus, „ucenicul” său, preotul Aurel Bilț, a scos adepții cultului lui Lucaciu din case și „călătorind pe ape” înotând, pentru că nu aveau decât o singură luntre, proprietatea grofului antiromân Simon Bélla, au trecut râul și s-au așezat în fața trenului în care știau că se află martirul național. A fost nevoie de intervenția lui Lucaciu, pentru a-i „binecuvânta și a le da pacea”, ca trenul să-și poată relua parcursul¹².

Poliția a fost avertizată mereu de desfășurarea unor astfel de comportamente de adulare mistică. Începuse să circule prin sate iconari oferind un portret de mucenic al lui Lucaciu, pe care țărani îl așezau între icoane. Jandarmii care au vrut să confişte un astfel de portret din casa țăranului Vasile Filimon din Poiana Hindului au fost siliți să-l ridice și pe posesor, căruia, în drum spre închisoarea din Alba Iulia, n-a fost chip să i-l smulgă din brațe¹³.

În ciuda angrenării sale în promovarea cauzei naționale românești, a îndelungatului exil în care a fost nevoit să plece, părintele Lucaciu și-a păstrat aceleași simbiotice esențe de apostol și ostaș. Aflat în Italia, în toamna anului 1918, mii de soldați ardeleni și bucovineni au răspuns de pe toate câmpurile unde erau risipiți la muncă, atunci când au fost chemați de către preotul Lucaciu să se înroleze voluntari în regimentele destinate să lupte contra Austro-Ungariei. La ceremonialul sfințirii

¹⁰ A. Iuga, *op. cit.*, p. 174.

¹¹ *Idem*, p. 205, 229, 231.

¹² *Tribuna*, Sibiu, nr. 150, din 17/29 iulie 1894; nr. 151, din 19/31 iulie 1894; *Gazeta someșană*, Dej, an. I, 1932, nr. 3, p. 3; și informații culese în teren de autor.

¹³ A. Iuga, *op. cit.*, p. 356.

VALER HOSSU

drapelelor de luptă, soldații i-au cerut binecuvântarea. Preotul le-a întins crucea și inelul de pe dreapta pentru sărutare și i-a stropit pe creștete cu aghiasmă. Apoi, ei au plecat, împăcați cu Dumnezeu și cu lumea prin mijlocirea „sfântului Vasile al lor”, ca să moară pentru libertatea românească¹⁴. Cel ce i-a blagoslovit a rămas pentru ei și întregul neam apostol canonului dăltuit pe catapeteasma Bisericii sale de conștiință: „Pentru Sfânta Unire a tuturor românilor!”.

¹⁴ Șt. Merlaș, *Amintiri despre Compania I-a a Legiunii Române din Italia*, dactilogramă, la Arh. Naț. Sălaj; declarațiile sergentului (r) Gavrilă Dolha din Răstoci, la autor.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Ioan MICLEA

RESUME: L'activité culturelle de l'Eglise Unie de Blaj entre les deux guerres mondiales. Ioan Miclea (1902-1982) a été le plus important philosophe néo thomiste roumain. Son activité didactique, sacerdotale et philosophique a cessé en 1948, lors de la dissolution de l'Eglise Roumaine Unie Gréco-Catholique. A ce moment-là, il avait déjà publié 152 études et articles et 10 volumes philosophiques, théologiques, pédagogiques et de critique littéraire. Il a été emprisonné pour une période, persécuté et humilié jusqu'à la fin de sa vie par le régime communiste (n'acceptant pas à trahir sa foi).

Le présent article s'appuie sur un manuscrit confié au collectif de la Faculté de Théologie Gréco-Catholique par le professeur Felician Miclea, le fils de l'auteur. Le texte a été élaboré durant plusieurs années (à commencer par 1950 et à finir par les dernières années de Ioan Miclea, dans des conditions très difficiles (il travaillait rudement aux SNCFR de Blaj, il était poursuivi de façon permanente, grand partie de ses manuscrits lui avaient été confisqués, celui-ci échappant miraculeusement).

L'article comprend le tableau presque complet de l'apport de l'Eglise Roumaine Unie dans la culture roumaine d'entre les deux guerres et il a l'avantage de se fonder en grande partie sur la connaissance directe des faits par l'auteur même, témoin et parfois participant aux événements peints.

Le texte se constitue en une analyse structurale de l'activité culturelle de l'Eglise Roumaine Unie Gréco-Catholique, dans la sphère de la théologie (A), de l'histoire (B), de la philosophie (C), de la sociologie (D), de la pédagogie (E), de la littérature (F+J), de la science (G), de l'activité sociale (H), des beaux arts (I), de la politique (K), de la presse (L), supposant bien d'éléments concernant la vie et le caractère des personnalités qui y ont contribué et d'importantes conclusions en ce qui concerne le rôle historique de l'Eglise Roumaine Unie (et de l'Union) en ce qui concerne les études sur l'origine et l'évolution de la langue et de la communauté roumaine en Transylvanie.

Le texte original n'a pas été modifié qu'en ce qui concerne l'actualisation de la langue et de la bibliographie.

Motto: „De aici a răsărit soarele românilor” (I. E. Rădulescu).
„Te salut din inimă, Romă mică, îți mulțumesc, Dumnezeuule, că m-ai ajutat s-o pot vedea” (G. Călinescu, *Viața lui Eminescu*, București 1964, p. 89).

I. Precizări preliminare

Rolul Bisericii, *per se primo*, nu este propriu-zis cultura, adică acele manifestări ale potențialității creatoare care vizează viața temporală a unui popor, ci viața spirituală, relația sa cu Dumnezeu, salvarea eternă a omului. Dar, cu toate că Biserica are menirea

esențială de a cultiva, dezvolta perfecțiunea sufletului, după modelul divin al lui Cristos, Dumnezeu și Om, întrucât omul nu aparține numai cerului, ci și pământului, nu numai vieții eterne, ci și celei temporale, cel puțin ca tranziție, atunci când Biserica se străduiește să-i procure omului și societății cultura sufletului care este sufletul culturii, totodată, indirect, această cultură se revarsă și întrupează și în creații de natură strict culturală naturală. Biserica tinde să creeze oameni desăvârșiți, virtuoși, chiar sfinți și nu scriitori, filozofi, artiști, istorici sau savanți. Dar totuși, cum spuneam, fiindcă omul are un singur suflet, în caz că acesta este luminat din partea luminii care vine de sus, din revelația divină, latențele sale creatoare sunt deșteptate, amplificate și fortificate, capabile să producă roade și în ordinea culturii naturale. Am putea spune ceva mai mult, orice cultură în ordinea naturală își trage seva originară și primordială, din cultura religioasă, spirituală. Marile credințe, marile religii au fost și sunt marile rezervoare, mățile marilor creații de cultură luminată. Sărăcia, sterilitatea culturală, este direct proporțională cu lipsa de credință; ateismul n-a fost niciodată în stare să producă o mare capodoperă culturală.

Este un fapt, istoricește confirmat, că există o strânsă relație și implicație între creștinismul unei culturi și cultura propriu-zisă. Cu alte cuvinte, atunci când Biserica își împlinește desăvârșit misiunea sa mântuitoare pe plan supranatural, invizibil, dar real, din această activitate izvorăsc opere de cultură în toate domeniile vieții sociale.

Am ținut să facem aceste precizări preliminare ca nu cumva să fim greșit înțeleși, ca și cum am presupune că Biserica Blajului ar fi avut un rol exclusiv și eminent cultural. Departate de noi acest gând. Biserica Unită a avut și nu putea să aibă un rol deosebit de acela pe care-l are Biserica lui Cristos, de a predica cuvântul lui Dumnezeu, a-i sfinți pe oameni, de a-i uni cu Dumnezeu. Prin urmare, în cele ce vor urma, nu va fi vorba despre activitatea strict spirituală a Bisericii Unite, ci despre aportul pe care această Biserică l-a adus în decursul dramatei sale existențe, în mod indirect, culturii românești. Acest aport este o urmare a supraabundenței vieții spirituale. Cei ce au slujit Evanghelia lui Cristos, în această Biserică, sunt tot aceia care concomitent, au slujit și cultura românească, în perioada dintre cele două războaie mondiale, până la tragica suprimare a Bisericii, din anul 1948.

Deci, încă odată, nu va fi vorba despre activitatea religioasă, spirituală a Bisericii Unite, ci despre acei slujitori și acele opere care au contribuit la crearea și dezvoltarea culturii românești în acea perioadă.

Problema chiar limitată la această dimensiune, recunoaștem de la început, date fiind împrejurările în care scriem, ne depășește. De aceea ne vom mărgini la documentația pe care o avem la îndemână și la amintirile pe care le-am trăit, de la începutul acestui veac și până azi. Putem să spunem că am cunoscut nu numai lucrările pe care le vom aminti, ci și pe autorii lor, personal.

Cum vom proceda în această expunere? Nu știm care ar putea fi metoda cea mai potrivită... Cronologic, adică să fie vorba despre vârsta autorilor sau despre momentul apariției lucrărilor lor? Sau să urmăm metoda sistematică, ținând seamă de domeniul cărui îi aparțin aceste lucrări? Am mai putea să urmăm o altă cale, anume aceea a grupării scriitorilor în jurul unei publicații.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Dintre aceste metode vom alege pe a doua, care ni se pare cea mai potrivită: îi vom plasa pe autori și operele lor în raport cu acel domeniu cultural căruia îi aparțin aceste opere. Deci, vom avea următoarele capitole: opere teologice; istorice; filozofice; etice; sociale; educative; literare; organe de publicitate și un capitol final.

A. Opere teologice

Dar înainte de a începe cercetarea diferitelor aspecte ale culturii realizate de Biserica Blajului, între cele două războaie mondiale, am vrea să prevenim două întrebări care s-ar pune.

- a) Pentru ce ne restrângem cercetarea numai la perioada amintită?
- b) Pentru ce includem în cadrele culturii și teologia, care prin natura sa aparține domeniului vieții spirituale?

La prima întrebare răspundem scurt: pentru că activitatea culturală a Bisericii Unite de dinainte adică de la fericitul început din anul 1700, este deja de mult trecută în istoria poporului român, formând obiect de studiu nu numai în facultăți, ci și în învățământul secundar. Sunt multe acele opere culturale care ocupă loc de cinste în istoria culturală a neamului nostru, și care au izvorât din actul Unirii. Că a însemnat mult acest act în viața poporului român din punct de vedere cultural, social și politic, astăzi nimeni nu mai are nici o îndoială, afară de ortodoxia oficială. Marii noștri istorici (chiar ortodocși) sunt de părerea că Unirea a fost cel mai fericit eveniment din tot trecutul nostru istoric, și că el formează epocă în viața noastră culturală. Lui îi datorăm deșteptarea conștiinței naționale și recunoașterea dreptului nostru inalienabil pe care-l avem pe aceste plaiuri. Din inima acestui act religios au țâșnit Școala Ardeleană, cu corifeii ei: I. Micu Clain, Petru P. Aron, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Simion Bărnuțiu, Papiu Ilarian, Timotei Cipariu, Augustin Bunea – operele lor istorice, filologice, filozofice – și marii luptători pentru cauza națională, ca dr. Vasile Lucaciu, dr. Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești. Marea Adunare de pe Câmpia Libertății, de la 3/15 mai 1848 etc., și cei 350 de dascăli ai școlilor din Blaj, care au dus crezul românesc în toate celelalte provincii românești. Noi nu suntem calificați să reluăm o poveste scrisă cu o componentă inegalabilă din partea marilor cercetători. De aceea ne restrângem la perioada mai sus pomenită; ea ne este mai bine cunoscută, fiindcă noi înșine am fost nu numai martorul, ci poate că și actorul acestei frământări culturale de mare efervescență și anvergură.

La a doua întrebare răspundem: includem activitatea teologică a Blajului în activitatea culturală pentru că, deși teologia este știința despre Dumnezeu oglindită în lumina rațiunii naturale, ea nu rămâne fără ecou și înrâurire în viața culturală. Doctrina teologică, utilizând rațiunea umană, arsenalul lingvistic, conceptele gândirii dintr-o anumită epocă, introduce în țesătura vieții culturale a unui popor adevăruri și forme de exprimare noi, îmbogățind astfel patrimoniul cultural. Teologia a avut totdeauna mare influență asupra fenomenelor de cultură; iar, dacă ne gândim la începuturile vieții noastre culturale, trebuie să recunoaștem că aceste începuturi își au izvorul în teologie de care s-au desprins mai târziu.

După aceste lămuriri, putem trece, la subiect:

Figura copleșitoare, denumită, universal recunoscută în domeniul teologiei este fără discuție mitropolitul dr. Vasile Suci, „Vasile Vodă” după cum l-a numit N. Iorga. A fost mare, un monument, un gigant în toate gândurile și acțiunile sale; este al doilea ctitor al Blajului – după Inochentie Micu și al doilea întemeietor al școlilor din Blaj, după Petru Pavel Aron. Tot ce este mare, nou, modern, trainic, imperisabil aici, lui i se datorează. Institutul Recunoștinței, Liceul de fete „Sfânta Ecaterina”, Școalele Normale de băieți și de fete, Liceul comercial de băieți și fete, Liceul Industrial, „Sfântul Iosif”, Orfelinatul, sunt creații ale geniului său creator. Ce a realizat în domeniul vieții spirituale, în arhidieceză, iese din cadrele cercetării prezente.

Însă mitropolitul V. Suci este mare, cel mai mare teolog al Bisericii noastre. Opera sa monumentală o formează în primul rând, cele patru volume masive de teologie: *Teologia dogmatică fundamentală*, vol. I, Blaj; *Apologetica creștină*, vol. II, *Tradițiunea și Biserica*, edit. II, Blaj 1927; *Teologia dogmatică specială*, vol. I, *Dumnezeu Unul, Sfânta Treime, Dumnezeu Creatorul, întruparea și grația*, edit. II, 1927; și *Teologia dogmatică specială*, vol. II, *Sacramentale*, Blaj 1928.

În afară de aceste lucrări monumentale, care însumează mai bine de două mii de pagini, format mare, a mai scris: *Raportul între știință și credință și Hipnotism și spiritism* și alte multe studii și articole publicate în diferite reviste. Circularile, adresate clerului cu prilejul sărbătorilor sunt adevărate tratate de teologie și de pastorală.

Opera teologică a marelui mitropolit n-a fost recunoscută numai de clerul Bisericii Unite, ci chiar și din partea teologilor ortodocși, care n-au oprit utilizarea ei în seminariile ortodoxe, cu excepția tratatului despre *Primatul sfântului Petru și despre legea strămoșească*.

Marea recunoaștere i-a venit din partea Vaticanului, care a cerut ca acest manual să fie tradus în limba latină, ca să poată fi folosit și în Universitățile Pontificale. Nu știm dacă acest proiect a fost realizat. Rămâne faptul că această operă, care pentru prima dată tratează științific problema „Legii strămoșești” a românilor, utilizând izvoare românești dintre cele mai temeinice, a reușit să clatine legenda după care legea noastră strămoșească ar fi fost, nu credința Romei, ci a Bizanțului.

S-ar putea spune despre opera teologică a mitropolitului V. Suci, ceea ce se spune despre relația dintre Sumele teologice medievale și catedralele gotice: gândirea teologică, aici la Blaj, a fost întrupată în clădirile monumentale ale aceluiași om, care va rămâne o mândrie nu numai a Bisericii Unite, ci a întregului neam românesc.

Dacă teologia dogmatică a fost atât de strălucit reprezentată de către mitropolitul Suci, teologia morală și-a găsit făuritorul în urmașul său: mitropolitul dr. Alexandru Nicolescu (1882–1941).

Activitatea culturală-literară acestui mitropolit, fost episcop al Lugojului, este nu numai foarte variată, ci și foarte vastă. Pe el îl pasionau nu numai marile adevăruri revelate de Dumnezeu, ci și natura, capodoperă de frumusețe pe care a creat-o spre bucuria și înălțarea omului. Iubea natura în manifestările ei cele mai splendide, cu deosebire în flori și păsări, pe care n-a încetat să le admire și prin scrisul său a făcut ca și alții să se încante laudând pe Creatorul lor. N-avea numai spiritul franciscan, ci franciscană îi era și înfățișarea: fragilă, ascetică, meditativă, privindu-l îți venea în minte

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

trabadurul din Assisi al lui Dumnezeu. Iar atunci când cuvânta, era transfigurat, inspirat; cuvântul său te smulgea din categoriile vieții cotidiene, înălțându-te pe culmile însorite ale transcendenței divine.

Cultura sa teologică și chiar științifică depășea mult limitele comune, căutând mereu să se întrupeze în opere. Prima sa lucrare, și cea mai vastă, este *Teologia morală*, vol. I, Blaj 1918; o lucrare erudită, densă, savantă, menită să fie nu numai manual pentru studenții de la Academie, ci și pentru lumea intelectuală. (Păcat că n-a fost completată cu vol. II, *Teologia practică*).

Ne este imposibil să pomenim toate titlurile lucrărilor sale, periodicele, revistele la care a colaborat, de aceea ne vom restrânge doar la lucrările mai cunoscute. Studiile, articolele, predicile, meditațiile, traducerile, ar forma multe volume.

Amintim: *Adevăruri eterne, Dumnezeu în natură, Păsările, Poezia naturii, Reverii, Din trecutul Bisericii răsăritene, L'Union de l'Eglise* (Paris); *Biserica Unită în cadrul Bisericii Universale, Exerciții spirituale, Predici de Advent*, trad. Bourdalaue; *Stropi de rouă*, Verduyze, trad. etc.

N-a existat eveniment în viața Bisericii sau în viața neamului care să nu fi găsit ecou în gândul și inima acestui arhieru și pe care să nu-l fi comunicat cu graiul sau în scris. Pastoralele sale sunt modele de îndrumări spirituale – limpezi, profunde, ca lacurile din crestele munților pe care le-a cercetat în ascensiunile sale turistice din tinerețe.

Deși l-am încadrat în capitolul teologie, opera sa atinge toate ramurile culturii: literatura, oratoria, arta, descrierea științifică... Acela care își va lua sarcina să-i scrie bio-bibliografia va rămâne uluit de ceea ce a realizat acest episcop într-o viață și scurtă, și chinuită.

Tot printre moralști îl numărăm și pe dr. Aloisiu Tăutu, profesor la Academia Teologică din Oradea Mare, deși și activitatea sa depășește cadrele acestui domeniu.

Printre moralști îl îndreptățesc cele două volume masive de *Teologie morală*, vol. I, *Principiile* și vol. II, *Poruncile*. Volumele cuprind la o mie de pagini. Fiecare problemă este tratată până la completa epuizare, cu incursiuni în cele mai celebre opere de morală (Lemkul, Génicot, Noldin etc.)

A scris lucrări și de altă natură; *Temeiurile dogmatice ale Unirii, Primatul papilor în istorie, Triumful papalității* (trad. J. Carrière); *Despre misiune* etc. Înainte de al doilea război mondial a fost chemat la Roma, pentru codificarea dreptului canonic oriental, unde a desfășurat o activitate publicistică remarcabilă, studiind cu precădere problemele Bisericii Unite, suprimate. El este redactorul revistei *Bunavestire*, organul românilor uniți din exil.

Canonicul dr. Nicolae Brânzeu, de la Episcopia Lugojului, este unul dintre cei mai neobișnuiți slujitori ai condeiului din Biserica Unită. Activitatea sa culturală este cuprinsă în masive opere teologice, didactice, istorice, pe lângă studii și articole publicate din diferite prilejuri și din diferite reviste. Opera sa de căpetenie o formează monumentală sa lucrare: *Teologia pastorală*, cuprinsă în trei volume, 4 tomuri, anume: I, *Păstorul și Turma (Hodegetica)*, II, *Semănătorul*, (tom I *Catehetica*; tom II, *Homiletica* și tom III, *Preotul Domnului, liturgica*). Titlurile acestei lucrări indică și cuprinsul lor.

Văzând, pe de o parte, ilustrul autor că teologia dogmatică și teologia morală sunt strălucit reprezentate, pe de altă parte, având în vedere că teologia nu este numai speculativă, ci și practică, a căutat, așa precum se cere, ca principiile dogmatice și morale

să fie întrupate în acțiuni pastorale și liturgice. *Teologia pastorală* a părintelui N. Brânzeu arată în mod concret modul în care preotul trebuie să-și împlinească menirea sa ca păstor de suflete, ca predicator și ca învățător al credinței în școală.

Lucrarea este de o erudiție excepțională, utilizând știința și experiența cea mai autentică, izvoarele și o documentație vastă; scrisul este limpede, precis și, în același timp, cu căldură, îndreptându-se spre inimile consacrate lui Dumnezeu și gloriei sale.

Dar, cum spuneam, activitatea pr. Brânzeu nu se limitează la teologia pastorală, ci cuprinde istoria bisericească, problemele pe care le-a născut vremea sa, asupra tuturor acestora a aruncat lumină din cunoștințele și experiența sa. Publicațiile vremii sunt mărturie a acestei strălucite activități pentru Dumnezeu, Biserica sa și pentru neam. Revista *Cultura creștină* și săptămânalul *Unirea* vor pleda totdeauna în favoarea părerii noastre.

Al doilea aspect al activității sale îl formează lucrările didactice-catehetice și manualele pe care le-a scris pentru învățământul religios, primar și secundar. Iată câteva titluri: *Planuri pentru propunerea studiului religiunii*; *Desemnul în instrucția catehetică*; *Micul catehism cu elemente de Biblie*; *Catehism pentru cl. III, secundară*; *Noțiuni de istorie, Liturgică și constituție*; *Domnului să ne rugăm, Carte de rugăciuni*.

Acestea ar fi liniile mari ale acestei prodigioase activități, variate, erudite, și săvârșite cu dragoste față de Dumnezeu, Biserica Unită și față de neamul său.

Noul Testament a fost tradus de către episcopul Lugojului, dr. Ioan Bălan; tot el a scris și o *Viață a lui Isus pentru popor*, *Limba cărților bisericești* precum și o mulțime de studii și articole publicate prin diferite reviste din țară și din străinătate. A fost un zelos mânător al condeiului; scrisul său simplu, limpede, fără pretenții, ca și cuvântările sale pastorale erau accesibile marilor mase de credincioși. Și el, ca și colegii săi întru episcopat, și-a dăruit viață pentru credință.

Cursul teologic a fost completat prin lucrările preotului dr. Flueraș, de la Oradea: *Ușul sacramentelor* a fost lucrarea, care pune în practică adevărurile dogmatice teoretice; iar lucrarea preotului dr. Chirvai lămură problema a dreptului bisericesc și, mai cu seamă *Dreptul matrimonial*. Cu aceste lucrări Academiiile noastre de teologie aveau la îndemână, cu excepția unei istorii bisericești, toate manualele necesare studenților în teologie.

Părintele dr. Ion Georgescu, canonic de Oradea, este o figură care iese din comun prin rara și vasta sa cultură, prin erudiția și prin remarcabilul său talent scriitoricesc. Un scriitor născut, dar nu făcut.

Activitatea sa este atât de vastă și variată încât ne-ar fi greu să-l plasăm într-un singur domeniu. Nu există disciplină teologică și chiar profană în care el să nu fi fost prezent. Totuși predilecția sa s-a îndreptat spre istoria Bisericii Universale și cu precădere spre trecutul Bisericii noastre.

În acest domeniu ne-a dat minunata sa *Istorie a Bisericii Universale și a Bisericii Unite*, Blaj 1919, un manual care, deși destinat învățământului secundar, fiind atât de documentat și de amplu, poate servi oricărui intelectual, dornic de o amplă informație asupra trecutului nostru bisericesc.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

I. Georgescu era de părerea că *melius est abundare quam deficere*, e mai bine să prisosească decât să lipsească.

Extrem de interesantă este lucrarea-anchetă privitoare la înclinarea gândurilor românilor spre Apus sau spre Răsărit? *Une enquête sur l'Union des Eglises en Roumanie*, cu o prefață a academicianului francez, Gabriel Hanatou (Lyon 1939). Ancheta demonstrează clar că savanții interogați privesc cu simpatie apropierea bisericească a Românilor ortodocși de Roma.

Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1929) este o oglindă a activității Bisericii noastre în acel interval de timp. Realizările ei în domeniul culturii românești sunt remarcabile și incontestabile. Tot în această lucrare se face pomenire și de jertfele pe care le-a adus această Biserică pe altarul neamului în vremea de bejenie și de asuprire națională.

În monumentală lucrare *Dictionnaire de la théologie catholique*, I. Georgescu publică un excepțional studiu despre România, privită din toate punctele de vedere: istoric, politic, social și religios.

Dovezi noi pentru adevăruri vechi pune în lumină nouă adevărurile de credință, conformitatea lor cu noile descoperiri și cu stadiul actual al cercetărilor științifice și istorice.

Georgescu este și un excepțional biograf; el ne-a lăsat o serie de portrete bine conturate și documente ale unora din marile figuri ale Bisericii și ale neamului. Cu o artă aleasă el scoate din trecut pe S. Micu-Clain, Gheorghe Pop de Băsești, dr. Ion Rațiu, dr. Vasile Lucaciu, „Leul de la Sisești” și alți eroi ai gândului, ai simțirii și ai acțiunii politice românești. Dar activitatea sa culturală depășește cadrele acestor note fugare, și anume: colaborarea sa la *Vestitorul*, la revista *Familia* și la alte multe publicații bisericești și laice, unde a discutat cu o rară competență toate marile probleme ale Bisericii noastre în cadrele României întregite.

B. Istoria și istoricii

Biserica Unită chiar de la începuturile sale a cultivat cu mare străduință istoria care, datorită împrejurărilor politice, s-a transformat într-o necesitate vitală. Ea a fost chemată să demonstreze originea romană a neamului, contestată de adversari și totodată să arate că religia noastră cu adevărat strămoșească încă este de origine romană și că ea a fost sfâșiată prin bulgari; apoi, la 1700, românii din Ardeal s-au întors la străvechea lor credință romană. Putem spune că Biserica Unită, prin lucefieri Școlii Ardelene, au întemeiat școala istorică a românilor; că ei i se datorează descoperirea noastră națională și deșteptarea conștiinței noastre naționale.

Pe urmele lui Inochentie Micu-Clain, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Al. Grama, V. Smigelschi, Timotei Cipariu, a pășit în vremea noastră marele istoric al Transilvaniei, dr. Augustin Bunea, prieten al lui N. Iorga și membru al Academiei Române. Dar, întrucât lucrările lui au apărut înainte de primul război mondial, cercetarea lor iese din cadrul acestor cercetări.

După Aug. Bunea, acela care reprezintă falanga strălucită a istoricilor, este fără discuție, dr. Zenobie Pâclișanu, membru corespondent al Academiei Române. Și el este un istoric al Transilvaniei de sub regimul unguresc; este și istoric al Transilvaniei de sub

regimul românesc; este și istoric al creștinismului antic (vol. I editat la Oradea). Opera sa istorică cuprinde mai multe volume, care au rămas în manuscris. Dar ceea ce a publicat în decursul vieții sale, prin diferite reviste, încă este imens. Putem spune în cunoștință de cauză că această operă însumează ca o roză a vânturilor toate marile probleme ale trecutului și ale prezentului, de la vizitațiile canonice și până la marile cotituri ale istoriei noastre bisericești și naționale. Trecem în revistă doar câteva titluri: Evoluția dogmatică a creștinismului până la 325; Blajul în trecutul neamului; O glorie a culturii românești; T. Cipariu; În jurul Diplomei a II Leopoldine; Ordinea obștească; Unirea de la Florența; Cu privire la Sava Brancovici; Unirea Ardealului; Realități și fraze; Lupta pentru drept; Spiritualitatea Blajului etc.

Ceea ce caracterizează opera sa istorică este spiritul nou pe care-l introduce în cercetarea istorică; simțul critic; erudiția vastă, documentația scoasă din izvoare directe, pătrunderea adâncă în miezul problemelor și în momentul istoric; un stil limpede, viguros, am putea spune geometric, lipsit de floricele sentimentale și de lamentații. La Z. Pâclișanu istoria devine științifică.

Remarcăm onestitatea sa intelectuală și simțul său de riguroasă precizie, care-l îndeamnă să pună la punct unele afirmații inexacte chiar ale marelui N. Iorga. Nu poate tolera abaterea de la fapte a nimănui, în favorul unei teze istorice preconcepute. Demască pe impostorii istorici, care vor să dovedească lucruri care nu s-au întâmplat și să nesocotească lucruri care într-adevăr s-au întâmplat. Exemplu: că la anul 1700 nu s-ar fi unit decât „o parte” a românilor din Ardeal și, ceva mai „frumos”, că s-ar fi unit din silă.

Admirăm în istoricul Pâclișanu și pe gânditorul care din premise istorice deduce concluzii de filozofie a istoriei. Nimeni n-a reușit să degajeze din evenimentele istorice ale Bisericii, spiritualitatea Blajului, modul existențial al Românului unit cu Roma (vezi, *Cultura creștină*, anul XX, 1940, p. 628).

Și încă ceva și mai frumos, Pâclișanu nu s-a mulțumit numai să scrie istorie, să conferențieze, asupra marilor fapte ale Bisericii Unite, ci atunci când „fatalul destin al istoriei” a cotropit această Biserică, în loc să se retragă, a intrat în arena leilor, care l-au sfâșiat, devenind astfel din istoricul Bisericii, eroul ei.

În rândul istoricilor Bisericii noastre loc de frunte ocupă, după Z. Pâclișanu, profesorul dr. Ștefan Manciulea. El este pe cât de mare istoric, tot atât de mare geograf. Teza sa de doctorat, susținută la Universitatea din București, la prof. Simion Mehedinți, a avut mare răsunet, având ca subiect Câmpia Tisei. Lucrarea a fost în parte publicată în *Buletinul Societății de geografie*.

După cum se vede, din lucrările sale, concepția sa istorică se împletește și se reazimă pe realitățile geografice, susținându-se reciproc. Istoria, pentru Manciulea nu poate fi desprinsă de spațiul geografic în care s-a desfășurat. S-ar putea chiar spune că geografia este un factor determinant în pânza istoriei.

În vremea activității sale ca profesor la Universitatea din Cluj, îndată după primul război mondial, începuseră să fie contestate drepturile noastre asupra Transilvaniei. Manciulea cercetând izvoarele istorice, cu precădere ale adversarilor noștri maghiari, dovedește persistența elementului românesc pe aceste plaiuri, cu toată opresiunea la care

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

a fost supus, până la Tisa, dincolo de frontierele actuale ale României. Ceva mai interesant, statisticele oficiale ale istoricilor maghiari și germani dovedesc cu prisosință că elementul românesc a avut în toate timpurile preponderență față de toate celelalte naționalități conlocuitoare, dominante.

Este destul să cităm titlurile lucrărilor spre a ne convinge de faptul că linia cercetărilor sale s-a îndreptat spre acest scop. *Așezările românilor din Transilvania și Ungaria, în secolele XIV și XV; Granița de vest*, publicată și în limbi străine, a făcut mare valvă, producând tulburare în rândurile „optanților maghiari” și încredere în dreptatea cauzei românești. (Nu mai amintim că după instaurarea regimului actual, lucrarea a fost socotită ca „neprietenoasă”, iar autorul a fost învinuit). Seria lucrărilor lui Manciulea continuă cu: *Elemente etnice străine în Banat; Câmpia Transilvană* (tipografia Craiova); *Granița de apus a românilor din vechea Ungarie* (tipografia Vălenii de Munte).

Precum se vede, Manciulea este apărătorul autorizat al graniței românilor dinspre vest, cea mai amenințată, punând în fața lumii adevărurile istorice și geografice, temelia de nezdruncinat a drepturilor noastre istorice. Putem să-l numim pe Manciulea grănicerul frontierei noastre apusene.

Dar activitatea sa nu se limitează la această problemă, ca scormonitor îndrăgit de spuza trecutului nostru bisericesc și național, el scoate la iveală marile figuri, marile evenimente, problemele pe care viața românească le-a reactualizat între cele două războaie mondiale. Marea pasiune a vieții sale a fost figura copleșitoare a marelui savant-filolog și istoric Timotei Cipariu, a cărui viață și activitate a publicat-o la Blaj. Multă stăruință a depus apoi în cercetarea activității istoricului blăjean, dr. Augustin Bunea. Studiile au fost publicate în revistele vremii, mai cu seamă în *Cultura creștină*. Și bineînțeles, școlile Blajului și rolul pe care acestea l-au avut în cultura românească au format marea pasiune a vieții sale.

Dar Manciulea n-a fost un savant închis în turnul de fildeș, impasibil față de marile frământări ale vieții și ale istoriei contemporane, deși firea sa blândă, pașnică și iertătoare l-ar fi împiedicat să iese în arenă. Înarmat cu condeiul pe care-l alimenta din trecutul nostru istoric, el n-a pregetat să respingă atacurile piezișe, calomniile și flagrantele învinuiri care se aduceau trecutului nostru bisericesc și național.

În revista *Cultura creștină* am numărat peste 30 de studii publicate de Ștefan Manciulea, care toate se grupează în jurul Blajului și a institutelor sale. Biblioteca Centrală, al cărei director și chiar reîntemeietor a fost, și-a dezvăluit toate tainele pe care le cuprindea. Această bibliotecă, dacă ar putea grai, ne-ar putea spune povestea vieții și zbcuciumului acestui fiu al acestei Rome mici. Viitorul poate că-și va lua sarcina să-l pună pe Manciulea alături de cei mai mari cercetători ai trecutului nostru bisericesc și național. Bio-bibliograful său va trebui să-i atribuie în afară de virtuțile științifice alese și pe acele ale omeniei, ale credinței și ale caracterului său integru. Sub înfățișarea sa modestă, smerită, blândă, el ascundea inflexibilitatea convingerilor sale creștinești și românești.

Aproape toată activitatea istorică a oamenilor Blajului s-a născut din necesitatea momentului istoric. Această necesitate, cum am amintit, era să se dovedească dușmanilor neamului dreptul asupra întregului pământ cuprins dintre Nistru și Tisa, pe de o parte; pe de altă parte să arate adversarilor Bisericii noastre Unite că nu ortodoxia

slavo-bizantină este legea noastră strămoșească, cum pe nedrept susține ortodoxia, ci creștinismul nostru de origine romană; și că, prin urmare, Unirea Românilor din Ardeal cu Biserica Romei, a însemnat de fapt reunirea cu adevărata noastră lege strămoșească.

Acest adevăr a fost amplu demonstrat din partea marilor corifei ai Blajului, ca: T. Cipariu, Al. Grama, I. Rațiu, mitropolitul Suciului și N. V. Pantea, în *Legea strămoșească* (București 1934), care nu face altceva decât reproduce din operele marilor istorici români (ortodocși) tot ce spun aceștia privitor la această problemă, dând dreptate punctului de vedere susținut de către istoricii blăjeni. Bineînțeles, ortodoxia nu vrea să țină seamă de istorie.

Același adevăr istoric îl dovedește și prof. de la Academia Teologică din Blaj dr. Nicolae Lupu în lucrarea sa *Religia strămoșească din timpurile cele mai vechi și până la căderea imperiului Asăneștilor din Peninsula balcanică* (Blaj 1935). Demonstrația bazată pe documente incontestabile este cât se poate de clară: religia cu adevărat strămoșească a Românilor a fost religia Romei și nu aceea a Bizanțului, după cum romană este și originea noastră ca neam.

De unde izvorăște neînțelegerea? Din expresia „lege strămoșească”, prin care ortodoxia înțelege legea pe care au avut-o Români după căderea lor sub influența slavo-bulgărească prin veacul al VIII-lea și nu religia pe care au avut-o strămoșii noștri daco-romani, care a fost credința Romei. De aceea Unirea de la 1700 o consideră nu ca o revenire la adevărata lege strămoșească, ci ca o părăsire a acesteia. Strămoșii ortodoxiei nu sunt strămoșii neamului nostru, deci, nici religia lor. Istoricii români zadarnic dovedesc acest lucru, ei nu vor să audă.

În vremea când cele două Biserici românești din Ardeal erau oprite de către guvernele austro-ungare, căpeteniile lor au înțeles să se apere în deplină înțelegere și frăție. Protestele românilor din Ardeal au fost semnate din partea ambelor căpetenii religioase: și *Supplex Libellus Valachorum* de la 1791 și Marea adunare din 3/ 15 mai de pe Câmpia Libertății din Blaj i-au găsit uniți în gând și simțire.

Dar, după Unirea politică a tuturor Românilor de la 1 Decembrie 1918, ortodoxia devenind dominantă, ca număr, a făcut tot ce a putut ca să-și înghită sora mai mică, devenind astfel din prigonită, prigonitoare. Până la urmă, cu ajutorul Partidului Comunist a reușit să-și împlinescă pofța...

Dar să reluăm firul povestirii.

În seria trecutului istoric al Blajului loc de frunte ocupă și prof. dr. Coriolan Suciul, om cu o deosebită pregătire nu numai istorică, ci și literară.

În domeniul istoriei activitatea sa se desfășoară pe linia marilor săi înaintași. Dintre lucrările sale publicate în volum, amintim: *Arhierii Blajului* (Blaj, tipografia Seminarului), în care, în baza unei documentații abundente, cercetează viața și activitatea spirituală și culturală, politică și socială a acestor căpetenii ale Bisericii. *Procesul lemenian* se ocupă cu conflictul dintre acest episcop și profesorii care căzuseră sub influența curentului „iluminist”, în fruntea cărora, din păcate se găsea și marele Bărnuțiu.

Dar cea mai mare parte a activității sale este cuprinsă în revistele vremii și oglindește frământările trecutului nostru zbuciumat. Este printre cei dintâi care a încercat

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

să pătrundă în taina revoluției lui Horea, în studiul Ce poruncă a adus Horea de la împărat?

Capitolul istoriei este poate cel mai important dezvoltat din activitatea Bisericii Unite. Și este și firesc să fie așa, fiindcă neamul nostru și Biserica Unită au fost tocmai în acest domeniu mai cu înverșunare atacați. Studiile consacrate acestor două probleme sunt nenumărate. Amintim în trecut: *Fundamentele dogmatice ale Unirii* de Aloisiu Tăutu; *Unirea de la 1700* de Gh. Firezeș; *Unirea cu Roma și Revoluția lui Horea* de dr. I. Dăianu și *Mărturiile Bisericii Ortodoxe privitoare la primatul papal* de I. Stanciu, mărturii scoase din cărțile liturgice ale Bisericii Ortodoxe.

Din pleiada cercetătorilor trecutului nostru istoric și literar era cât pe ce să-l scăpăm din vedere pe profesorul Nicolae Albu. Ar fi fost o regretabilă eroare și o flagrantă nedreptate. Pentru că Nicolae Albu a fost și este un pasionat scormonitor al comorilor pe care le-au făurit începuturile noastre culturale și năzuințele noastre spre lumină.

Ca om al școlii, natural, stăruințele sale s-au îndreptat în principial spre eforturile pe care conducătorii luminați ai acestui neam – învățătorii și preoții de la sate le-au depus spre înălțarea poporului român din Ardeal într-o vreme în care însăși existența noastră ca neam era sistematic și perseverent contestată pe aceste plaiuri din partea unei stăpâniri vitrege și vrăjmașe.

Cu o hărnicie de albină, și exclusiv cu mijloace proprii, adică fără de nici un sprijin din partea celor ce veghează și prezidează la cunoașterea destinului nostru cultural, mânat numai de dragostea față de școala românească din trecut, N. Albu totuși a realizat, într-un domeniu înțelenit, o operă de inițiator sau, ca să-i spunem așa, de avangardist care merită tot respectul și toată admirația noastră și a aceluia care vor avea dorința să pășească pe urmele lui.

Nu suntem inițiați în tainele istoriei, suntem însă convinși că opera publicată asupra învățământului românesc din Transilvania deschide perspective largi pentru înțelegerea semnificației culturale, sociale și chiar politice.

Nicolae Albu debutează cu două lucrări a căror eroi, îi putem numi așa, aparțin, bineînțeles, tot aceluși trecut zbuciumat: *Dr. Zaharie Pop – un martir al cauzei românești* (Blaj 1937, retipărită din *Cultura creștină*) și *Ștefan P. Neagoe, un satelit al Școlii Ardelene*, (Sibiu 1943).

Sunt lucrări care scot din colbul uitării două figuri al căror rol în viața noastră națională și culturală au fost nu numai de natură teoretică, speculativă, ci și de trăire pe linia marilor chemări ale istoriei.

După aceste două prolegomeni, Albu își îndreaptă atenția spre confracții săi: *Românii din Valea Mureșului de Sus* (Biblioteca „Astra”, Sibiu 1943) și spre plaiurile însorite și înflorite ale văii *Mureșului cu apă lină*. Era dator să evoce această lume din care a ieșit și această vale care i-a vrăjit copilăria.

Cu aceste lucrări, iată-ne ajunși, să spunem așa, la apogeul operei sale, adică la lucrările sale de mai mare anvergură.

Prima din această serie este: *Istoria învățământului românesc din Transilvania între anii 1415-1800* (Edit. Inst. de Ist. Naț., Sibiu-Blaj 1944), lucrare premiată de Academia

Română cu premiul „Gh. Asachi” în mai 1945. Este, putem spune, o lucrare monumentală, bine plănuită, sistematică și, pentru perioada aceea, completă, exhaustivă. Care a fost intenția autorului? Ne-o spune limpede. Nu ne putem reține să nu-i reproducem cuvintele din „Prefață”, care ne dezvăluie modestia care-l caracterizează, prin recunoașterea meritelor unor precursori, care după părerea noastră, au fost destul de modeste. Iată ce ne spune autorul: „N-am făcut altceva decât am sintetizat truda acelor cărturari și cercetători pentru care trecutul învățământului transilvan a constituit subiect de preocupare” (p. 5).

Cele 366 de pagini (format mare), sunt o oglindă retrospectivă care reflectă întreg zbuciumul și aspirațiile acestui neam obidit spre lumina cărții și spre gândul transformator de destin istoric. Momente de înălțare și de cădere, așa cum este viața neamului nostru.

După un intermezzo de câțiva ani, timp în care îi apare lucrarea: *Petru Maior, scrisori și documente inedite* (București 1968), Nicu Albu se înhamă din nou la carul pe care-l lăsase în drum, în 1944; nu era el omul care să lase o treabă neisprăvită. Deci începe să depeze firul istoriei întrerupte, cu aceeași însuflețire. Volumul al doilea poartă titlul: *Istoria Școlilor românești din Transilvania între anii 1800-1867* (Edit. Ped., București 1971). În cele 235 de pagini, format mare, vedem ca pe pânză de ecran cum se aprind luminile și opaițele prin cătunele din munții și văile Ardealului. Dascăli smeriți, cu puțină carte, dar un entuziasm nemaîntâlnit de atunci; ciorecarii și surtucarii, cu căciulile „cât roata morii”, se îndreaptă spre niște odăite cu lavițe de stejar, ca să descopere tainele lumii și ale neamului românesc. Aceste au fost școlile în care s-a plămădit sufletul și conștiința românească; iar Nicolae Albu le reînvie, cu gândul să ne închinăm cu smerenia cuvenită în fața lor. Ceea ce ne-a spus în prefața primului volum o continuă: „Rezultat al unei îndelungate osteneți, lucrarea va contribui, sperăm, la o mai bună cunoaștere a procesului de dezvoltare a școlilor românești din Transilvania într-un interval de timp în care s-au produs puternice frământări și mari transformări sociale” (p. 6).

Numai aceia ar putea aprecia ostenețile acestui muncitor și a acestei munci care, pe lângă pricepere și dragoste față de subiect, ar mai avea într-o largă măsură spiritul de abnegație și de suprautilitate a acestei munci. Căci plata și răsplata unei astfel de munci se găsește în ea însăși și în folosul comunității din care faci parte. Numai cercetătorii viitori care vor avea aceeași însuflețire față de același ideal îi vor decerna lui Albu Nicolae acel *bene merenti* pe care contemporaneitatea prea grăbită și uitucă a întârziat măcar să i-l recunoască.

La toate aceste ar mai trebui să adăugăm încă multe lucrări care lămuresc o seamă de probleme culturale necunoscute, greșit cunoscute și mai cu seamă tendențios interpretate. Așa este lucrarea *Cauzele conflictului dintre episcopul Bob și Luceferii „Școlii ardeleni”* (Cluj 1971). Aici, N. Albu face dreptate bietului Bob împotriva părerii nefavorabil acreditate de către precursorii săi. Ne amintim ceea ce ne spunea eruditul istoric dr. Zenobie Păclișanu, el însuși acuzator al lui Bob într-o vreme când informația sa, recunoaște, că era incompletă. Iată mărturia sa: „Luceferii da, au fost mari savanți, însă ca omeni erau mici, chiar foarte mici: mândri, disprețuitori, nemulțumiți, revoltați, adică mari canalii (*sic*). Un exemplu: pe vremea când băntuia foamea în Ardeal, iar Bob și-a

deschis hambarele dându-le țăranilor bucate, ei nu se mulțumeau cu două feluri de mâncare la cină. Îl disprețuiau, deși nu pe dreptul, fiindcă acest episcop simplu, nu era deloc străin nici de preocupările literare”. Albu, în baza documentelor, fără să conteste, bineînțeles, celebritatea lucefierilor, scoate de sub învinuire pe Bob.

Departa de noi gândul să facem aici o bibliografie completă a lui N. Albu. Lucrarea noastră are un scop mult mai modest, așa precum am spus, să fie un indicator pentru acela sau aceia care vor crede de cuviință să scrie despre rolul pe care l-a avut Biserica Unită, în cultura românească între cele două războaie. De altfel, Nicu Albu este încă relativ tânăr și-și continuă cu același zel și pricepere vocația sa irezistibilă.

A publicat studii, articole, eseuri, critică literară și istorică într-o sumedenie de reviste, care, dacă ar fi adunate ar forma volume întregi.

Concluzia care se degajează din activitatea istorică a lui Albu este una: el a fost pătruns de spiritualitatea cercetătorilor blăjeni, și astfel se situează în strălucita falangă a dascălilor Blajului tradițional și istoric, căroro acest neam românesc, de pretutindeni, le datorează mai mult decât se spune, dar căroro nu li se recunoaște nici măcar acel pușin. Proverbul spune că: *inter arma silent musae*, adică atunci când cântă armele, tac muzele. Deci, s-ar putea ca, atunci când vor amuți armele, muzele să cânte din nou ceea ce vor crede că este vrednic să fie cântat. Nicolae Albu va avea satisfacția vocației împlinite, și atunci se va recunoaște că făclia aprinsă, aici la Blaj, înainte cu două veacuri și jumătate, și el a purtat-o cu cinstea și cu priceperea cuvenite.

C. Opera filozofică

Filozofia s-a bucurat de o cinste deosebită în școlile Blajului, fiindcă dascălii acestor institute au avut cu toții o formație filozofică de pe la Universitățile străine pe care le-au cercetat. Samuil Micu-Clain, A. Rednic și S. Bărnăuțiu și T. Cipariu au fost frământați de gândirea filozofică a vremii lor, scriind lucrări sau traducând opere ale filozofilor germani. Timotei Cipariu a ținut cursuri de filozofie din toate ramurile ei. Trebuie totuși să notăm că, în învățământul teologic superior, filozofia nu avea o catedră specială, ci se propunea numai în cadrele teologiei. Asta însă numai până după primul război mondial când vechea „Teologie” a fost ridicată la rangul de Academie, având drept să acorde și licențe.

Printre profesorii de filozofie amintim pe preot Dumitru Neda și pe dr. Tit Liviu Chinezu, care au propus filozofia scolastică după celebrele cursuri ale lui Farges-Barbedtt. În liceul din Blaj filozofia a fost propusă după manualele prof. Iosif Hossu: *Psibologie* și *Logica*.

Primele studii de filozofie au fost publicate în *Cultura creștină* de către prof. dr. Aug. Tatar, având ca temă Existența lui Dumnezeu în fața filozofiei moderne. Autorul examinează pozitivismul comtian, scepticismul și idealismul kantian arătându-le insuficiența rațională și punându-le în fața gândirii metafizice a realității care, logic desfășurate, duc la realitatea transcendentă a lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, argumentele clasice ale existenței lui Dumnezeu rezistă și azi cu succes în fața filozofiei moderne, fiindcă temeiul lor, principiul cauzalității, temeiul științei însăși, se bucură de valoare absolută.

Studiile au fost remarcate din partea prof. universitar Marin Ștefănescu, de la Universitatea din Cluj care și-a exprimat mulțumirea sa.

Tot în *Cultura creștină* a publicat studii filozofice dr. Liviu Chinezu (+ în închisoare). Amintim studiul luminos, de o stringență logică deosebită, despre Suflet și nemurire în care combate poziția șovăitoare a prof. univ. Ion Petrovici, poziție cam confuză, deși bine intenționată. Chinezu dovedește că supraviețuirea este o consecință a spiritualității sufletului și nu dorința după nemurire.

Prof. Teodor Racovițeanu publică în aceeași revistă un studiu despre Filozofia sfântului Augustin.

Filozofia tomistă a fost restaurată din partea papei Leon XIII, prin *Enciclica Aeterni patris* din 4 august 1879. Cardinalul Désiré Mercier din Belgia a înfăptuit gândul papal întemeind Institutul Superior de Filozofie din Louvain și scriind celebrul curs de filozofie tomistă, care a fost propus (apoi) în toate facultățile catolice.

Pe urmele lui, mișcarea tomistă a luat proporții extraordinare, în toată lumea, inclusiv America și Canada. Făuritorii acestei mișcări au fost nu numai mulți, dar și celebri. Amintim doar pe cei mai cunoscuți: Gonzales, Kleugten, Grabmann, în Germania. Însă Franța a fost aceea care a strălucit în gândirea tomistă, cu: Jaques Maritain, Etienne Gilson, Garrigou-Lagrange, René Jolivet, Yves Simon, Aimé Forest, Geiger etc.

Gândirea creștină tomistă a străbătut și la noi, prin străduințele prof. Ioan Miclea, care era de mult în căutarea unei concepții filozofice care să împace nu numai exigențele rațiunii, ci și pe acele ale credinței.

A avut bucuria mare de a cunoaște opera lui Maritain și pe aceea a lui Gilson și Garrigou-Lagrange – mai târziu intrând într-o lungă corespondență cu aceste celebrități – a început să facă cunoscute nu numai opera, ci și viața acestor gânditori creștini.

Și fiindcă cel ce scrie aceste lucruri este identic cu acela despre care scrie (mai sus), ar fi indecent să se tîmâieze pe sine. De aceea, din lucrările de filozofie pe care le-a publicat nu amintim decât pe acele care au apărut în volum: *Jacques Maritain omul, filozoful și creștinul* (Blaj 1939), *Tangențe românești la filozofia creștină* (1942), *Filozofia și filozofurile* (1943), *Realismul în filozofia românească* (1944), *Elemente de politică creștină* (București 1947).

În reviste a publicat o mare mulțime de studii a căror titluri ar umple pagini. Dar credem că merită să fie pomenit măcar titlul tezei de licență în filozofie (acceptată și ca teză de doctorat) *Coordonatele culturii medievale*.

În afară de studii filozofice, a mai publicat și studii de natură științifică; iar în domeniul teologiei, a publicat 79 de studii; în pedagogie, cultură și critică literară încă 29 de articole. În limba franceză, în revista *La Pensée catholique* a publicat: Jacques Maritain dans la pensée roumaine entre les deux guerres mondiales și Etienne Gilson, le philosophe de l'existentialism authentiquement chrétien. Cărți de predici și meditații apărute în volum: *Ecouri din veșnicie – reflecții* – vol. I, Blaj 1944, *Ecouri din Veșnicie – Meditații*, vol. II, 1945, *Apologetica religiei creștine – manual pentru cl. VII secundară*, 1946; *Principii de pedagogie creștină*, 1945; *Elemente de politică creștină*, București 1947.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Pentru tineretul universitar a tipărit o lucrare care a fost citită cu plăcere și care a stârnit mare interes pentru credință prin modul paradoxal al expunerii. Este lucrarea *Oare așa s-a gândit Cristos? „Evanghelii din Evanghelie”*, (Blaj 1943).

Nu mai amintim lucrările multe și variate pe care le are în manuscris, care poate nu vor vedea niciodată lumina tiparului, cu atât mai puțin pe acele care au fost arse pe rugul inchiziției politice.

Cheia de boltă a activității sale a fost năzuința de a instaura filozofia creștină autentică în gândirea românească, adică tomismul. A făcut începutul, care s-a sfârșit repede. Aprecierile pot fi găsite în publicațiile vremii, aci nu reproducem cele spuse de Pierre Gherman, în cartea sa: *Pensée roumaine, peuple roumain*, Paris, Spes 1967, p. 212): „A Jean Suci et Jean Miclea on doit, en outre, le renouveau en matière cathéchistique par l'application des nouvelles méthodes pédagogiques. Sur le plan pédagogique il convient de signaler: *Les principes de pédagogie chrétienne*.

Iar în ce privește activitatea filozofică același autor constată: „En philosophie, il faut citer, à Blaj, Tit-Liviu Chinezu et aussi Jean Miclea qui avait lancé, en Roumanie, un mouvement de pensée néothomiste par des nombreux articles et études dans la *Cultura creștină* et divers ouvrages, notamment sur la pensée de Jacques Maritain, sur les courants de la pensée contemporaine et un essai de spiritualité: *L'Evangile des Evangiles*”.

Dacă împrejurările istorice ar fi fost altele s-ar fi putut întâmpla ca gândirea creștină, inițiată în formă tomistă să fi luat mare avânt la noi în țară, fiindcă lumea intelectuală simpatiza cu această concepție, care împăca rațiunea cu credința și știința cu teologia.

Viitorul poate îi va acorda mențiunea de „inițiator” care a făcut puțin drum spre culme.

D. Activitatea socială în lumina credinței

Problemele vieții sociale au fost magistral studiate și expuse din partea profesorilor de la Academia de Teologie: dr. Augustin Popa și Dumitru Neda.

În calitate de directori și redactori ai revistei *Cultura creștină*, ei au trecut prin filiera gândirii creștine toate evenimentele culturale, sociale, politice, naționale și internaționale ale vremii, dând orientări în haosul și zbuciumul care au cuprins lumea după al doilea război mondial. Probleme care au fost discutate cu precădere au fost: pacea și războiul, nebunia rasistă, sărăcia și bogăția, criminalitatea, avortul cu deosebire, libertatea, demnitatea și drepturile omului, garantate de Dumnezeu, înscrise în Constituții, dar călcate în picioare de către toate regimurile totalitare, indicând soluții extrase din enciclicile papale: *Quadragesimo anno* și mai cu seamă *Rerum novarum*.

Nebunia dictatorilor de dreapta și de stânga osândită de către papa Pius XI, în enciclicile *Divini Redemptoris* și *Mit brenender Sorge*, au fost amplu comentate, aplicându-le principiile la situația dramatică a României de după război.

Augustin Popa a fost una dintre cele mai luminate și mai profunde inteligențe ale Blajului cu o pregătire puțin întâlnită, cu cunoștințe vaste și foarte variate, de la principiile teologice, juridice, biblice, politice și sociale, până la cele științifice. Un poliglot, clasic și modern; spirit analitic, metodic și logic, de o prestanță și eleganță și distincție magistrale. Chiar înfățișarea sa impunea respect.

Păcat că n-a apucat să-și adune într-un volum studiile și articolele publicate prin diferite reviste; aceste ar forma o adevărată *suma* a vieții sociale creștine și românești.

Atunci când vom aborda rolul pe care l-a avut revista *Cultura creștină* în viața culturală românească, vom trece în revistă activitatea sa publicistică, pe teme sociale.

Colegul său de trudă scriitoricească, părintele Dumitru Neda, este de o fecunditate literară prodigioasă. N-a fost eveniment religios sau cultural, n-a fost problemă care să nu-și fi găsit ecou în sufletul și gândirea sa. Actualitatea, oricât ar fi fost de bogată în evenimente, și-a găsit în Neda nu numai înregistrarea, ci și competența interpretare, în lumina aceleiași gândiri creștine și românești.

Printre lucrările pe care a apucat să le publice în volum, amintim aici câteva biografii de-ale sfinților: *Sfântul în redingotă*, *Gabriel, sfântul călugăr pasionist*; *Viața Mariei-Marta Chambon*; *Patriotism luminat*; *Prăpădul roșu* etc. Însă cele mai mari și mai importante studii și articole sunt cuprinse în revista și publicațiile pe care le-a condus.

În calitate de redactor al *Culturii creștine*, a fost silit să răspundă tuturor înțepăturilor și batjocurilor pline de venin ale cuvioșilor din strana stângă, care monopolizaseră românismul exclusiv pentru dânsii. Duelul între cele două strane a fost dureros de amuzant. „Neodihnia Sa”, Bălan de la Sibiu, declarase că va rupe pecețile Unirii cu Roma; ofensiva i-a reușit, cu toată apărarea redactorilor de la Blaj. Dar cum și cu ce mijloace o știe acum lumea întreagă.

Părintele Neda s-a dovedit nu numai mare scriitor, ci și polemist, care însă n-a depășit niciodată nici bunul simț și nici caritatea.

E. Activitatea educativă. Lucrări pedagogice

Una dintre marile probleme ale Bisericii Unite a fost totdeauna educația tineretului școlar, așa după cum se cerea din partea unui orașel al școlilor. Nu ne gândim la educația religioasă și morală propriu-zisă sau la educația națională, care se făcea în școală, ci la acei autori și la acele opere care au fost închinete acestei activități, așa după cum ne-am propus. În comparație cu trecutul, putem spune că în privința aceasta străduințele profesorilor blăjeni au atins culmi până aici nemaiaținse.

În perioada de care ne ocupăm, faima Blajului atrăsese o seamă de profesori tineri, entuziaști și cu o pregătire academică, excepțională, dornică să creeze caractere integral creștine și integral românești: deviza de totdeauna a Blajului. Dacă termenul de „revoluție” n-ar fi atât de banalizat și deformat, l-am aplica mișcării educative de la Blaj. Niciodată nu s-a pus mai mare accent pe educație decât între anii dintre cele două războaie, când tineretul a fost puternic ispitit din partea unor ideologii pe cât de necreștine, tot pe atât de străine de sufletul românesc.

Inima și mintea acestei orientări și regenerări a fost prof. dr. Ioan Suci, supranumit „episcopul tineretului”. O inimă tânără, înflăcărată, dinamică, cuceritoare; o inteligență luminoasă, o cultură vastă, un verb inspirat și avântat, întraripat, un scriitor care mânuia figurile stilistice: comparațiile, metaforele, metonimiile și alegoriile, cu o artă desăvârșită, acesta a fost „Nelucu”, inima tineretului. Prin cuvântul și scrisul său cucerise conștiințele întregului tineret de la școala primară, până la universitate.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Încă în primii ani ai activității sale, întemeiase o revistă modestă *Marianistul*, în care tânărul profesor, cu tot elanul sufletului său, se adresa tinerilor săi prieteni, îndemnându-i să pășească, pe urmele Mamei lui Dumnezeu.

Această revistă – pui de revistă – a devenit *Tinerimea nouă*, mai bogată, mai matură, mai viguroasă și mai profundă. O nota caracteristică: ea n-a fost scrisă numai din partea directorului ei, nici numai de oameni maturi, ci în colaborare cu cititorii ei mai răsfațați. În ea se discutau probleme care preocupau lumea școlărească. La apariția ei săptămânală elevii și studenții se „băteau” ca să și-o poată procura; iar atunci când în mijlocul lor apărea părintele „Nelucu”, entuziasmul și bucuria atingeau limitele cele mai de sus.

Cărțile pe care le-a scris pentru și de dragul tineretului sunt dintre acele care, dacă le citești, nu te mai lasă așa precum te-au găsit. În ele viața se revarsă în torente gâlgâitoare; înălțimile te atrag; chemările de dincolo de zări te răpesc. *Eroismul* (una dintre aceste cărți), și se pare o necesitate vitală; *Fecioara de la Fatima*; *Tinerete*, *Iustin Nicoară* sunt chemări și pilde concrete de depășire. Capodopera scrierilor lui este și va rămâne *Mama*, un imn închinat maternității divine și umane, fecioriei neprihănite până la altar și în căsătorie până la moarte. *Rănilor Domnului* este lucrarea teologică a stigmatelor care au adus salvare lumii; iar *Morala creștină*; *manual pentru învățământul secundar* este sinteza principiilor trăirii vieții creștinești. *Fața lui Isus* imprimată pe giulgiul sfânt este o savantă descriere și confirmare a unui adevăr pe care știința de azi îl recunoaște etc.

A fost un conferențiar extraordinar și, după Aug. Bunea și celebrul său unchi, dr. Ioan Coltor, cel mai mare orator și predicator de exerciții spirituale, cunoscut și admirat de toata suflarea românească.

Acesta a fost Ionel Suci, episcop auxiliar de Oradea și apoi la Blaj, până ce predica sa inspirată a fost pecetluită cu viața de martir al Bisericii sale.

Tot în domeniul educației au activat cu scrisul și cu cuvântul profesorii tineri, ca dr. Alexandru Todea, a cărui lucrare *Cascada tinereții*, în care se arată, cu date științifice, că viața curată, departe de a fi o piedică întru desăvârșirea intelectuală și firească, este terenul cel mai potrivit pentru marile creații științifice și artistice.

Vrednică de a fi pomenită este și lucrarea medicului Babina: *Iubire și instinct*, pe care a tradus-o dr. Aurel Leluțiu, precum și cartea celebrului educator dr. Toth Tihamer *Tânărul de caracter*, tradusă de către dr. Elie Dăianu.

Nu putem trece cu vederea lucrările menite pregătirii copiilor pentru prima împărtășanie ale părintele dr. Nic. Brânzeu, Sălăjanu, dr. A. Tăutu și S. Gocanu, cu deosebire *Prima întâlnire* a PS. I. Suci și a lui părintelui N. Pura: *Viața în iubire și Tineretul și căsătoria* a părintelui dr. Eugen Popa.

Lista lucrărilor închinată educației este mai lungă decât se crede; noi ne fundamentăm datele numai pe memorie, de aceea le înregistrăm, la întâmplare. Credem că mențiune deosebită merită biografiile sfinților canonizați în zilele noastre. Așa este lucrarea părintelui dr. Ioan Coltor: *Istoria unui suflet, Sfânta Teresa de Pruncul Isus, La Lisieux cu sfânta Teresa?* a lui I. M. Rașcu; *Sfinții și fericirile: din Societatea lui Isus* de G. Fireza. Părintele Coriolan Tămăianu a scris: *Viața sfintei Varvara și a Sfântului Ioan Gură-de-Aur*, iar părintele Liviu Chinezeu a produs o adevărată revoluție spirituală cu traducerea

celebrei lucrări a părintelui Raul Plus *Infruntă viața*. Este o cărticică incomparabilă, care te smulge din cotidianul sur, plat și anost, împingându-te mereu spre înălțimi.

Terminăm acest capitol, care ar putea fi încheiat în împrejurările de față cu cuvintele unui observator din străinătate referitoare la educația tineretului nostru în inima căreia se situează episcopul Ioan Suci: „Jean Suci, s’occupait avec un zèle inlassable et qui rendit son ministère parmi les jeunes (1930-1940) extrêmement fructueux, a point de créer une élite estudiantine roumaine catholique...” (Pierre Gherman, *op. cit.* p. 219).

Nu putem să nu adăugăm, drept consecință practică, faptul ca toți cei ce au scris cărți și studii despre educație, atunci când a bătut ceasul marelui încercări, când adică au fost chemați să-și trăiască principiile și credința, n-au șovăit, ci s-au dovedit la înălțimea chemării lor. Predica lor s-a prelungit în faptă; poate că tinerii de atunci, astăzi oameni în vârstă, își vor mai aduce aminte de pilda lor, după cum a spus Cristos: „Pildă v-am dat vouă, ca după cum am făcut eu, să faceți și voi”.

Raportul dintre civilizație, cultură și muncă a fost studiat, în lumina doctrinei creștine de către prof. Ioan Vultur, într-o serie de studii publicate în *Cultura creștină* apoi publicate în volum. *Biserica și civilizația*, *Biserica și muncitorii* pun în lumină adevăratele principii ale unei culturi adevărate, ca și năzuința dintotdeauna a Bisericii de a-l înălța pe om la adevărata sa demnitate de fiu al lui Dumnezeu.

Ca să vină în ajutorul predicatorilor, a scris lucrarea *Comoara predicatorilor*, în care a adunat din operele marilor oratori străini cele mai frumoase pilde de trăire creștină.

Ca profesor de franceză, nu i-a scăpat nimic din mișcarea culturală franceză, inițiată de marii scriitori și gânditori francezi, martori ai unei trăiri catolice creștine. Într-o lungă serie de studii a publicat eseuri asupra lui Paul Bourget, Paul Claudel, François Mauriac, Kames, Le Cardonel etc. În fiecare număr al revistei, I. Vultur prezenta una sau alta dintre aceste figuri reprezentative ale gândirii și artei catolice. Suflet entuziast, optimist, bun și indulgent față de semenii săi, dragostea sa față de Biserica Blajului și față de trecutul ei și-a manifestat-o nu numai în scrisul său, ci și în suferințele pe care le-a îndurat pentru credința sa.

Scriitorii și gânditorii, istoricii și artiștii Bisericii Unite au fost aproape toți preoți. „Oamenii Blajului” – cum sunt numiți – au adus marea lor contribuție la cultura românească, pe lângă activitatea lor la catedră sau în pastorație. Așa se explică faptul că literatura propriei zisă nu ocupă decât un loc marginal sau excepțional în preocupările lor, chiar dacă au fost profesori de literatură.

Cu toate acestea, accia care au avut o adevărată vocație literară și-au putut urma chemarea în voie, fiindcă Biserica Unită privea cu bucurie creația artistică a fiilor săi. Dovada urmează.

F. Creația literară

Nu ne gândim să includem în acest capitol pe toți scriitorii, romancierii și artiștii care au mărturisit credința catolică, fie laici, fie preoți. În acest caz ar trebui ca încercarea noastră să depășească limitele unei schițe sumare. Laicii își au deja locul de frunte în literatura română, chiar unii dintre preoți, romancieri și nuveliști, Așa este Liviu Rebreanu, cu romanele deja clasice: *Ion*, *Pădurea spânzuraților*, *Adam și Eva*, *Ițic Ștrul* etc.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Așa este cazul și al lui Ion Bianu, membru al Academiei Române, filolog și istoric al literaturii române de renume european; Nicolae Drăganu, prof. universitar, membru al Academiei, savant de mare prestigiu; dr. Alexandru Borza, naturalist, întemeietor al primei Grădini Botanice la Blaj și la Cluj etc.

Noi vom încresta numai numele preoților scriitori și poeți, printre cari un loc de onoare i se cuvine părintelui canonic Ion Agârbiceanu, care în opera sa literară a abordat marile probleme ale vieții spirituale creștinești. Nu amintim decât pe cele mai cunoscute dintre romane: *Legea trupului*, *Legea minții*, în care, inspirându-se din sfântul Pavel, arată contradicția dintre exigențele tiranice ale trupului și cele ale spiritului, pledând cu mare artă pentru biruința spiritului. În *Arhanghelii*, înfățișează pregnant viața oropsită a minerilor, care totuși nu se lasă striviți de greutatea ci aspiră mereu după ceva mai mult. *Domnișoara Ana* este un roman de factură modernă, însă dramatismul lui se desfășoară pe linia biruinței. Noblețea și delicatețea de simțire sunt minunate creionate. *Licean odinioară* este romanul propriilor sale aventuri și avânturi de elev la Blaj. Nuvelele și schițele formează multe volume; unele au trecut deja în antologiile literare. Fondul tuturor îl formează omul și mai cu seamă preotul ardelean, cu durerile lui și cu bucuriile lui calme. Preotul de la țară care se zbate între aspirațiile lui din tinerețe care erau nelimitate și piedicile zilnice care reușește să le frângă. Deși dramele sunt rare, totuși cel puțin uneori părintele Agârbiceanu le atinge și le trăiește în eroii săi, care sunt ființe pământene, dar care încearcă să se smulgă din contingențele vieții zilnice. Romancierul creștin a demonstrat, dacă mai era nevoie, încă o dată, că romanul, fără să înceteze să fie roman autentic, poate fi și autentic creștin; arta din contactul cu credința creștină în loc să-și piardă din valoarea artistică și-o amplifică și potențează. Pilde în această privință ne-au dat în zilele noastre romancierii francezi un Mauriac, Malègue, Bernanos, Claudel etc. Asupra operei lui Agârbiceanu s-au scris și continuă să se scrie, chiar și azi studii și monografii dintre cele mai elogioase.

Directorul *Unirii poporului* profesorul Alexandru Lupeanu-Melin a fost cel mai popular și cel mai gustat dintre scriitorii acelei vremi. Stilul său simplu, umorul său fin, sănătos, pătrunderea sa în psihologia țaranului ardelean, cu deosebire a celui de pe Secaș și de pe Târnave, au făcut din el un mare artist al cuvântului și scris, și vorbit.

Însă ceea ce l-a caracterizat au fost trecutul strălucit și tradițiile Blajului intrate deja în legende și povești. Duios sunt amintirile din viața școlarilor care trăiau ca vai de ei, pe la niște gazde care întruchipează comicul cel mai autentic.

Școlarii Blajului din acele vremi, nu prea îndepărtate totuși, trăiau o viață comunitară cum s-ar spune astăzi: câte cinci-șase, într-o cămăruță strâmtă, cu un opaiț în mijlocul mesei, hrănindu-se din „brișcă” adică din desagi pe care-i cărau părinții de la mari depărtări. În fiecare săptămână unul dintre părinții elevilor „asociați” era de serviciu, adică era dator să hrănească toată ceata.

Al. Lupeanu-Melin a fost unul dintre acești eroi ai povestirilor sale. Cine ar dori să guste umorul lui Lupeanu ar trebui să citească schița clasică: *Mama Toloboaia*, care-și vâra în cuptor „studentii” ca să-i vindece de răie.

Volumul *Evocări din viața Blajului*, în care se împletește istoria cu tradiția locală și cu superstiția hazlie, a stârmit la apariție un mare eveniment literar.

A mai publicat în versuri *Fetița orfană* o feerie musicală – pusă pe note, mi se pare, de compozitorul Oancea – care a fost jucată cu mare succes de către elevele Liceului de fete, al cărui director era Al. Lupeanu.

A scris mult de tot, dar n-a apucat să-și publice lucrările în volum; cancerul l-a rănit pe neașteptate. Conferința sa: *Sufletul românesc al școlilor Blajului* este socotită ca izvor de informație pentru toți aceia care doresc să cunoască această taină.

Talent de mare scriitor s-a dovedit profesorul Pavel Dan, răpit și el în floarea vârstei și în plină activitate creatoare. A început să colaboreze pe la diferite reviste literare, apoi la revista: *Blajul* la *Pagini literare*, mai cu seamă *La gând românesc* de sub direcția criticului literar Ion Chinezu, care l-a remarcat chiar de la început, și l-a încurajat, văzând în el un talent epic de mare nădejde.

Fundalul povestirilor sale îl formează câmpia cu românii ei împovărați de griji și de necazuri. Eroii povestirilor sunt bătrâni fruntași ai satelor, dascăli și mai cu seamă preoții din acele vremuri, care le-au deschis mintea și inima făcându-i să-și dea seamă cine sunt și ce sunt.

Cele mai cunoscute nuvele sunt *Urcan bătrânul*, *Copil sărac* și *Îl duc pe popa*. Realitate crudă, fantezia, superstiția și snoava românească, sunt ridicate la o înaltă treaptă artistică. Exprimarea, ce-i drept, mai cu seamă, în lucrările de la început este cam greoaie și șovăitoare, însă ea devine treptat curgătoare, lină, firească. Ne oprim o clipă la nuvela *Îl duc pe popa*, care atinge cu adevărat accente dramatice prin realismul ei cunoscut de toată lumea sătească. Tema o formează viața chinuită a preotului de la țară, de sub stăpânirea jandarmilor cu pene de cocoș. Bănuț, hărțuit, arestat, judecat, batjocorit, condamnat pentru vina de a fi român, pentru dragostea sa față de bieții săi credincioși oropsiți și subjuogați. Când jandarmii îl duc, satul întreg este cuprins de groază, de mânie și de indignare. Vestea îngrozitoare se răspândește ca fulgerul: „Îl duc pe popa, iar noi rămânem ca oile fără păstor...”

Profesorul I. Chinezu, după moartea scriitorului, a adunat în volum, schițele și nuvelele care fuseseră publicate prin reviste, sub titlul: *Urcan Bătrânul* și a fost editat la Fundațiile Regale, înzestrându-le cu o prezentare excepțional de elogioasă. În zilele noastre viața și opera lui Pavel Dan au format teza de doctorat a Monicăi Lazăr. Criticii literari sunt de părere că Pavel Dan, dacă ar fi trăit, ar fi fost cel mai reprezentativ romancier al Ardealului.

Pavel Dan ne aduce aminte îndată de colegul său și al nostru Nicolae Comșa, două destine, două preocupări, două sfârșituri identice. Nu ducem mai departe paralelismul, care merge până la identificare. N. Comșa a fost și el răpit din mijlocul nostru în plină activitate literară. Scriitor de talent, animator, organizator, cercetător al activității culturale a nesfârșitei falange de dascăli ai școlilor din Blaj. Lui îi datorăm întemeierea revistei *Blajul* (1936), care a numărat printre colaboratorii săi cele mai talentate condeie ale vremii.

Dintre lucrările sale publicate în volum menționăm cu admirație și recunoștință *Dascălii Blajului*, o monografie, un repertoriu al tuturor aceluia care au trudit în aceste școli între anii 1754 și până la 1918. Pentru a-i scoate din umbra și praful archivelor, Nicu Comșa n-a cruțat nimic, ci a jertfit totul, și în primul rând sănătatea. Munca aceasta

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

își aștepta de mult muncitorul. Numărul acestor crainici ai credinței, ai științei și ai iubirii de neam depășește 350. El ni-i prezintă pe fiecare cu data nașterii, cu locul, pregătirea și cu rezultatul concret al activității sale. Făclii arzânde pe altarul credinței și al iubirii de neam.

Ca bibliotecar al celebrei Biblioteci arhiecezane, s-a simțit dator să arate lumii comorile de gând și de simțire, de întâmplări uitate sau greșit interpretate, publicând lucrarea: *Manuscrisele Bibliotecii centrale din Blaj*. Istoricii îi vor fi recunoscători.

A scris judicioase cronicile literare conducând revista *Blajul*; a dat un răspuns de o frumusețe și temeinicie excepționale lui Bucur Tinc care-și închipuia că poate fi vorba despre o cultură românească fără Blaj. Dacă ar fi trăit?

Mic de statură, cu fața suptă, cu privirea senină, dar pătrunzătoare; cu pasul rar, măsurat, ritmic cadențat, privindu-l, chiar fără să-l cunoști, îți dădeai seama că trebuie să fie o ființă deosebită sau un poet care pășește în ritmul cadențat și alternativ al iambilor și al dactilelor, fie un muzician care-și acordă pasul în ritmul unei melodii numai de el auzită. Blând, obosit, purta în inima sa, în imaginația sa poetică o sarcină căreia îi căuta în arsenalul limbii românești cele mai strălucite și mai surprinzătoare imagini spre a exprima inexprimabilul intuiției sale poetice. Așa l-am văzut și mi l-am închipuit totdeauna pe poetul-preot Radu Brateș (Gheorghe Biriș).

În lungile noastre convorbiri încerca să-și descopere tumultul, freamătul sufletului său, zbuciumul și încrederea sa în adevărul frumos și în binele adevărat, entuziasmul și admirația sa față de un trecut al Blajului, care – spunea el – niciodată nu va trece, fiindcă stă la temelie cultura și a spiritualității românești.

Încă de pe când era elev, apoi student, și în urmă ca profesor de literatură românească și-a vărsat bogăția, prisosul sufletului în versuri cu mîgală și cu mare artă dăltuite. Chiar de la început, poeziile sale, perle de gând și simțire, au fost primite de către cele mai prestigioase reviste ca *Fundațiile Regale*, *Gând românesc*, *Pașini literare* și apoi *Blajul*. Dorința lui cea mai vie și cea mai de pe urmă a fost să-și vadă rodul muncii adunat într-un volum. Durere, că cele mai frumoase dintre creațiile sale au rămas în nenumăratele sale caiete, în care se poate vedea grija fără pereche pe care o avea față de cuvântul menit să deie expresia cea mai adecvată gândului. Cu câteva zile înainte de moartea sa prematură, a avut bucuria să-și vadă o firimitură din visul său împlinit. *Cântece de pe colină*, apărute în condițiile actuale, sunt departe de a cuprinde experiența sa poetică cea mai autentică. Cele mai frumoase și mai semnificative versuri au rămas acolo unde le-a lăsat mâna sa măiastră.

Ce a cântat Radu Brateș? Tot ce este general omenesc, dar mai cu seamă ceea ce este specific și autentic românesc, ceva mai precis: ardelenesc.

Meditându-i versurile ești izbit de o profundă nostalgie după ceva imponderabil, strivitor de frumos, care există, dar care este atât de greu să fie sensibilizat. Este oare acesta trecutul glorios al neamului nostru din Ardealul vitrejit? Este credința și avântul eroic al precursorilor noștri făuritori de destine istorice: este decadența prezentului în comparație cu acest trecut? Este oare vibrația inimii în fața frumosului reogîndit în matca creatoare a românului, care iubeste, care suferă, care se indignază? În poeziile sale susură izvoarele, șoptesc codrii, plâng sălcile plângătoare, iar lacrimile lor se revarsă,

șiroiesc pe coline, pe vâlcele. Lira sa vrăjită vibrează la cele mai fine adieri ale plaiurilor noastre, transformându-se cum spunea Eminescu.

Dar Radu Brateș n-a fost poet numai în poezie, ci și în proză. Lucrarea sa *Aspecte din viața Blajului* este o simfonie la care colaborează cei mai de seamă scriitori, spre a slăvi Blajul. Însă bagheta o are în mână dirijorul-maestru: el îi pune să cânte slava acestui focar de gând și simțire românească.

Ca ardelean și ca blăjean s-a simțit dator să-și aducă prinosul său de admirație și recunoștință față de precursorii săi străluciți. Acest prisos și prinos poartă titlul: *Oameni din Ardeal*, o frescă cu măiestrie dăltuită în cultura și viața socială a Transilvaniei. Viitorul va fi a lui Radu Brateș fiindcă a înțeles foarte bine trecutul și l-a exprimat creându-l sau mai exact recreându-l pe linia nemuririi.

Poezia de inspirație strict creștină a fost reprezentată din partea unui fiu al sfântului Francisc de Assisi: părintele Ion Gârleanu. Asemenea sfântului său patron, pentru care cele mai neînsemnate lucruri din natură erau motive de a intona laude Creatorului lor, inima părintelui Gârleanu încă vibra la cele mai diafane adieri ale naturii. Cuvântările sale sunt un val-vârtej de poezie, în vreme ce dânsul era transfigurat, extaziat.

Cea mai mare și mai importantă creație poetică o și dedică *Sfântului Francisc din Assisi – Poem liric* (Săbăoani 1941).

În versuri admirabile, de o ritmicitate și cadență inegalabilă, poetul cântă momentele cele mai însemnate din viața sfântului; învățătura sa de o simplitate și limpezime profundă ca ochiurile de apă din lacurile creștelor de munte, este turnată în versuri sprintene, săltărețe, zglobii. În volumul de 200 de pagini, Francisc, poetul naturii, este cântat luminos în haina naturii și a accentelor poeziei românești.

După preludiu, în care este deschisă panorama orașelului Assisi, catedrala și figura ascetică a sfântului, poetul nostru trece la vitejia lui în care biruința este purtată nu asupra altora, ci asupra lui însuși. „Crainicul Marelui Rege” este „iubitorul de suflete” pe care le răpește acestei lumi. Nu uită „regula franciscană” și nici „deplina bucurie” și-și încheie simfonia cu „iubitorul de natură”.

Ca să putem întrezări această creație în intuițiile ei profunde, s-ar cere o inimă și o simțire tot atât de inspirată ca aceea a poetului. Reproducem câteva strofe pentru ca cititorii să-și poată face o idee despre această poezie.

„Toate-s fum, zădărniciel!
Viața-i pânză de catarg
Ce-și destramă firul firav
În nețărmitul larg.”

(*Lumină în întuneric*).

Francisc este Crainicul Marelui Rege:

Francisc de iubire-i rănit
Răzleț prin păduri rătăcește
Și cântă și cântă pe drum
Și dorul de cântec îi crește.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Desculț, cu un sac îmbrăcat
O funie mijlocu-i strânge
Nu simte că-n urmele lui
Zăpada e pată de sânge. (p. 69)

Și natura întreagă este o poezie pentru sufletul poetului; frumusețea ei te cucerește și te înalță până la izvorul frumosului absolut:

„Plouă luna stropi de aur
Pe pâraiele adormite,
Șoapte de iubire sfântă
Prin poenile-nflorite.”

(În pădure, p. 72)

Predica franciscană este mai degrabă tăcere și contemplație. Fratele Masseu s-aștepta ca Francisc să vorbească, în vreme ce el tăcea. Ajunși la schit fratele regretă că nici o vorbă n-a rostit.

„Dar Francisc așa-i răspunde:
Frate dragă nu uita,
Că atunci vorbești mai tare,
Când vorbești cu pilda ta.”

(p. 93)

Înțelepciune de care predicatorii guralivi n-ar strica să țină seamă.

În peregrinările sfântului cu tovarășul său, fratele Leon, s-a pus problema bucuriei depline. Bucuria cea mai mare, spune sfântul, n-ar fi nici în creșterea frăției, nici în pilda de virtute, nici dacă frații ar avea darul să învie morții, nici în știință, nici în încreștinarea păgânilor.

„Spune-mi deci părinte sfinte,
Unde atunci poate să fie,
Cum aflăm aici pe lume
Noi deplina bucurie”

Și-i răspunde: Dacă ar ajunge acasă, ruși de foame și de frig, și dacă bătând la poartă, portarul i-ar ciomăgi ca pe niște hoți și i-ar lăsa în frig; iar ei fără să se plângă, ar răbda în pace: „Crede-mă, aceasta frate e deplina bucurie

„Căci sunt multe daruri sfinte,
Dar nu toți vor să știe,
Că între toate: a te învinge,
a te umili-n răbdare,
Din iubire către Domnul,
este darul cel mai mare”.

Observăm că versul părintelui Gârleanu ne-a cucerit și pe noi; omul poate rezista adevărului și binelui; însă frumuseții nu poate să-i reziste decât aceia al căror suflet nu este permeabil perfecțiunii: sufletele deformate prin minciună, răutate și urâciune.

Încheiem aceste note fugare cu următoarele versuri:

„Stelele purtând pe umeri
Munții de brocat,
Se adună'n ceruri cete
Ca să țină sfat. ” (p. 120)

Poeții în toate timpurile au cântat cele mai profunde și mai greu de înțeles aspecte ale existenței; natura cu frumusețile sale, pe Creatorul ei, omul cu virtuțile (chiar cu păcatele lui); au cântat vitejia martirului, eroismul, iubirea, moartea... dar au fost puțini aceia care au cântat însăși Perfecțiunea supranaturală, adâncă sfințenia. Ion Gârleanu este poetul sfințeniei, poetul sfințeniei sfântului Francisc din Assisi, el însuși cel mai mare trubadur al lui Dumnezeu. Gârleanu este un ucenic vrednic de maestrul său; el dovedește că sfințenia este singura realitate frumoasă și, în aceeași vreme, că frumosul este înrudit cu sfințenia.

Printre poeții născuți și crescuți pe meleagurile Bisericii Unite îl numărăm și pe redactorul revistei *Pagini literare*, pe Teodor Mureșanu de la Turda. Volumul său de poeme: *Lilioara* denotă un poet de rasă, de o sensibilitate, virtuozitate și vigoare remarcabile. Tematica și intuițiile sale poetice sunt variate, însă frumusețea lor senină, lină, se menține la aceeași înălțime.

Aducem un singur exemplu, poezia: Mielul, dintre cele mai caracteristice. În versuri sugestive, de un realism crud, ni se înfățișează istoria tragică a mielului pe care Ion îl aduce spre junghiere; își ascute cuțitul și-și face cruce. E imposibil să nu-l îndrăgim și să nu-l compătimim, căci:

„alb și fraged, pe frunte cu negru de fum.
În ochi și-n mișcări îi cântă primăvara.
Dar n-a văzut cum omul și-a ascuțit cuțitul
S-a simțit doar aplecat și că ceva îl strânge
Apoi lumea curând s-a schimbat în întuneric.
Și pe iarba verde, uimitor de verde și crudă,
A rămas o mare pată roșie de sânge”

(*Pagini literare*, nr. 9-12. p. 225).

Mielul n-a înțeles ce se petrece cu el, dar a simțit că bucuria din el deodată s-a transformat într-o tragedie care schimbă viața în moarte.

Poetul – redactor a condus cu mare pătrundere revista, scriind cronici și prezentând critic lucrările sosite la redacție. Aceste studii le-a cuprins în volumul: *Tolba cu notițe*, deși putea fi, pe drept numite mai pretențios, de pildă: „Mențiuni critice”. Însă firea lui modestă și bunătatea sa l-au împiedicat să o facă.

Poate că vreodată valoarea sa poetică și literară va fi apreciată așa precum merită, scoțându-i-se în relief fondul autentic religios și etic al creației sale.

Nu putem încheia acest capitol consacrat poezilor Blajului fără să ne exprimăm părerea de rău că prietenul nostru Virgil Stanciu, care începuse pe vremea studenției să scrie și să publice poezii de o autentică valoare, și-a întrerupt brusc activitatea.

Ne amintim unele dintre poeziile sale publicate în revista *Blajul*. Erau sprintene, săltărețe, în versuri scurte, jucăușe, ritm și rimă ingenioase, surprinzătoare, de o delicatețe aleasă. Ele ne amintesc cumva perlele lui G. Topârceanu. Ca profesor de română Stanciu

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

a știut să inspire elevilor săi dragostea față de poezie și să le încurajeze încercările, în revista elevilor liceului „Sfântul Vasile cel Mare” din Blaj.

G. Știința

Blajul n-a fost un centru de cercetări științifice; oamenii acestui orașel au fost slujitori ai credinței și ai gândirii creștine, ai cercetărilor istorice, pedagogice și creatori de literatură frumoasă. Preocupările științifice propriu-zise au lipsit din cadrul activității lor. Aceia care au avut totuși înclinări de natură științifică și-au publicat studiile în revistele de specialitate. Remarcăm că au fost destui care și-au închinat viața științei; însă, în afară de câțiva care au avut o formație științifică superioară, ceilalți au dezbătut probleme științifice numai în legătură cu marile probleme filozofice și teologice.

Printre cei dintâi numărăm pe prof. preot dr. Alexandru Borza, de la Universitatea din Cluj. El a publicat în *Cultura creștină*, Doctrina evoluției și credința (an XVI, 1936, p. 160-201); C. Albinus publică studiul Despre materie; Natanail Munteanu: Despre valoarea cantitativă; Aug. Popa: Omul și mașina; G. Todica: Omul mic în lumea mare; I. Miclea: Noua orientare a științei moderne, Procesul științei; Temeiul distincțiilor și al diversităților realității și Știința modernă și tomismul; iar în *Comorbiri literare* – Imanența și transcendența în filozofia contemporană (an. LXXVII, nr. 7-8, 1943).

Cum am spus, ceilalți și-au plasat studiile în revistele științifice.

H. Studii sociale în lumina credinței creștine

În calitate de redactori ai revistei *Cultura creștină*, aceia care au tratat cu mare competență acest gen de probleme, au fost dr. Augustin Popa și Dumitru Neda, de la Academia Teologică. Vom pomeni doar titlurile celor mai însemnate studii, fără să intrăm în amănunte. Iată: Statul, Politica, Legislația, Societatea, Școala, Familia... autorii acestor studii relevă antinomia dintre teorie și practică în regimurile politice, ca și opoziția pe care o fac adevărilor religioase și etice, adică Bisericii.

Cu deosebire Aug. Popa nu se mulțumește doar să critice orânduirile sociale, ci indică și remedii în stare să instaureze o societate mai dreaptă, mai liberă, mai demnă de om și de menirea lui temporală și eternă. Nu-i scapă nici unul din aspectele dureroase ale societății actuale, indicându-le simultan și leacul eficace.

Idealul îl vede într-o orânduire socială integral și radical creștină, singura care garantează fața omului.

Studiile pe care le amintim numai cu numele au avut un puternic ecou în lumea intelectuală: Pentru o politică a familiei; Între libertate și autoritate; Pentru încreștinarea politicii; Religia și politica; Contra violenței (anul 1936); Rătăcirea exterministă; Ortodoxia română și Biserica Unită (anul 1937); Criza libertății; Religia sângelui (punctele de orientare în problema rasistă); Războiul, omul și proprietatea; Spre o nouă Europă (anul 1941); Pentru o pace creștină; Prag de lume nouă; Omul și societatea; Menirea Statului; Naționalism creștin; Regimul politic ideal (1943).

Din titlurile acestor studii temeinice, luminoase și de o erudiție și penetrație excepționale, se poate trage concluzia că, dacă răsturnarea ordinii sociale nu s-ar fi precipitat, autorul însumându-le într-un volum, ar fi dat la iveală un tratat complet de sociologie religioasă. Dar așa au rămas cum sunt. N-am pomenit aici cronicile judicioase,

fără număr pe care le-a scris pe marginea evenimentelor care au avut loc în viața noastră socială, în România Mare.

Al doilea redactor, părintele D. Neda, s-a menținut și el pe aceeași linie și la același nivel, având totuși accentul mai aproape de frământările religioase și etice. Iată câteva din aceste studii: Libertatea sovietică; Bolșevism și creștinism; Unirea cu Roma înseamnă latinizare?; Unitatea cu Bizanțul; Biserica înfruntând noul păgânism german; Muncitori și muncitori; Calea Unirii; Cum s-a ajuns la prăpădul roșu în Rusia?; Pacea care ne lipsește; S-apropie sfârșitul lumii?; Cetatea Vaticanului; Lumini și umbre; Iubirea de neam și de glia străbună; Mai multă iubire.

Cine ar putea ține minte tot ce au scris cei doi campioni ai scrisului inteligent și atât de actual până în ziua de azi. Fiindcă la rubricile: Oameni și fapte; Însemnări și cronici, nu se indică autorii decât cu inițiale majuscule și minuscule, pe care numai inițiativa le-ar putea descifra.

I. Câțiva scriitori uitați

Alexandru Ciura, era să-l scap din vedere deși este unul dintre cei mai delicați și mai sensibili dintre poeții și prozatorii clerului Bisericii noastre? Aș spune un patriarh al literelor românești dintre cele două războaie. Alexandru Ciura, împreună cu O. Goga, S. Bărnăuțiu și O. Tăslăuanu, este întemeietorul strălucitei reviste *Luceafărul*, din capitala Ungariei. Schițele sale, de o duioșie irezistibilă, simple creionări, dar care mustesc de sensibilitate emotivă. Sunt icoane, care pot fi atârinate alături de cele sfinte. Un stil sprinten rapid, tineresc, vioi, din care emoțiile se revarsă tumultuos. Tematica tuturor este ardeleanul oropsit de griji, de nevoi, de opresiune, care nu-și uită nici trecutul și nu-și pierde nici nădejdea în viitor, fără ca să facă paradă cu aceste sentimente.

Impresionant este apelul pe care în calitate de colaborator permanent al *Unirii* din Blaj îl lansează și îl citește de pe balustrada catedralei atunci când Transilvania e pe cale să-și dobândească libertatea. El se numește: „A bătut ceasul?”. Are ceva din certitudinea speranțelor care se împlinesc după veacuri de așteptări.

Deși este un scriitor ardelean, limba literară nu diferă de aceea a scriitorilor din vechiul regat.

A colaborat, în afară de *Luceafărul*, la care și-au făcut ucenicia literară toți scriitorii vremii nu numai din Ardeal, ci chiar și unii din Regat – la *Unirea* și la *Cultura creștină*. Modestia care l-a caracterizat l-a împiedicat, în România Mare, să alerge după situații înalte la care ar fi fost îndreptățit; el s-a mulțumit cu bucuria de a fi fost primul director la primul liceu din capitala Ardealului dezrobot.

Înrudit în aceeași credință a Bisericii Blajului – preot și el – frământat de aceleași preocupări literare, îndrăgostit de faima acestui orașel, este și Septimiu Popa, un scriitor înzestrat cu un remarcabil talent de povestitor și evocator al unor oameni de seamă, arhieri și laici care au fost, dar pe care condeiul vrăjtit îi readuce la viață așa precum au fost.

Ca-ntr-un film se perindă prin fața cititorilor figurile marilor mitropoliți, profesori și chiar elevi. Cartea sa *Caravanele Ardealului* se citește cu mare emoție, mai cu seamă din partea acelor din aceste caravane, care străbăteau în lung și lat drumurile Transilvaniei, spre Meca românismului, adică spre Blaj.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Numele cărții îi dezvăluie cuprinsul. Este vorba de vremea în care copiii acestui neam, dornici de lumină și căldură, se îndreptau spre „Fântânile darului” deschise aici la Blaj de către episcopul Petru Pavel Aron. La răscruci de drumuri se întâlneau, ca odinioară mașii de la răsărit, copii din Sălaj, Satu Mare, cu colegii lor din Maramureș. Se formau cete din ce în ce mai mari pe parcurs; se legau prietenii trainice; începeau cântecele, lumea ieșea să-i întâmpine ca pe o minune. „Când sosea vre-o caravană, în satul de popas, sătenii cu preotul în frunte îi ieșeau în cale, într-o întâmpinare” (p. 6). La Blaj li se dădea nu numai lumină, ci și căldură, mai mult din inimă decât din cuptoare. Acești elevi au pregătit Marea Adunare de pe Câmpia Libertății la anul 1848. „Are părintele Septimiu Popa, un stil simplu, lipsit de artificii căutate, dar încălzit de flacăra unei simțiri duioase și adevărate”. (Dionis Popa, *Cultura creștină*, an. XIX, nr. 3-4, p. 254).

Aici frumusețea literară izvorăște din amintiri și evenimente aievea trăite, evenimente care au trecut deja în împărăția istoriei. În perspectiva trecutului, acestea ni se par încununare de nimbul eroismului încă nedescoperit. Așa au fost elevii din Blaj, și amintirea lor nu se șterge niciodată.

Se cuvine să cerem iertare tuturor acelor pe care memoria noastră nu i-a putut reține. Nu ne rămâne decât să trecem la un alt capitol al activității culturale a Bisericii Blajului.

J. Creația artistică

Numai pentru cei ce nu cunosc înrudirea strânsă dintre adevărul credinței, al rațiunii filozofice și al binelui etic, cu frumosul artistic, va constitui o surpriză faptul că Biserica Unită a avut slujitori nu numai la altarul adevărului supranatural, ci și altarul frumosului artistic.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm succint pe aceea care au creat frumosul în forme – sculptură – din culori – pictură – și din sunet – armonioase muzică.

J. 1. Sculptura

Sculptori au fost puțini, poate și datorită ritului bizantin, care nu prea agreează figurile plastice socotindu-le că ar cam friza idolatria. În ritul bizantin este preferată pictura, fiindcă este mai ascetică, mai grațioasă, mai subtilă, mai potrivită cu viziunea orientală a sfințeniei. În Orient nu putea fi sfânt decât acela care era slab, supt a față, numai piele și oase. Or sculptura nu se prea poate lipsi de forme plastice.

Totuși putem să-l amintim pe profesorul Silviu Marian care, în afară de lucrări picturale, a sculptat și figuri de eroi și de sfinți, ca și niște răstigniri cu chipul Mântuitorului în relief și în stil românesc.

Sculptor-pictor, în înțelesul strict a fost prof. dr. Fulicea Virgil și, în aceeași vreme, un scriitor și critic de artă.

Opera acestui sculptor este vastă și variată, elogios apreciată. Durere, noi nu o cunoaștem decât într-o mică măsură, mai cu seamă aceea care a fost realizată înainte de plecarea lui ca profesor la Școala de Artă din Cluj. Printre aceste lucrări, un loc de frunte îl ocupă bustul mitropolitului Vasile Suci, o realizare nu numai autentică, dar și surprinzătoare; în ea se reoglădește întreg freamătul acestui monument în acțiune, un Atlas al grijilor și durerilor nu numai personale, ci ale întregii sale Biserici. Trăsăturile lui

aspre, marcate de povara gândurilor, sunt o minunată întrupare a firii sale meditative, de o intransigență inflexibilă.

Statuia profesorului dr. Alexandru Borza este al doilea monument de sculptură care i-a adus celebritatea. Ea împodobește Grădina Botanică din Cluj al cărei director și întemeietor a fost Al. Borza. Lucrarea satisface atât exigențele artei moderne, cât și pe cele clasice; seninătatea savantului, cu privirea iscoditoare, uimit de minunăția lucrurilor din lumea florilor, este admirabil exprimată.

Din opera sa picturală am avut bucuria să vedem „Cina cea de taină”, care se desfășoară pe un întreg perete al capelei din castelul mitropolitan din Blaj. Apostolii din jurul mesei sunt niște figuri robuste, vânjoase, cu trăsături aspre, cu mâini noduroase, obișnuite cu mânuirea lopeților și cu muncile grele. Întreg tabloul exprimă momentul culminant când Mântuitorul le descopere taina lui Iuda; privirile tuturor sunt îndreptate spre acest trist personaj, care se simte demascat. Pe fața Domnului se oglindește durerea fără glas și iertarea. Tabloul îți inspiră o încordată solemnitate, dacă nu chiar cutremur, față de taina care se petrece. Dacă te gândești la autorul acestei lucrări, de un realism crud și la figurile care-l compun, ai impresia că sunt nu numai vii, ci că stau gata să se desprindă din pictură și să se avânte în viață spre a o transforma, atunci îți se pare că ele n-ar fi putut fi create decât de V. Fulicea. De ce? Fiindcă el însuși avea înfățișarea unui monument.

Știm că la Făgăraș – Fulicea este făgărășan – s-a deschis un muzeu care cuprinde opera acestui creator de forme frumoase. Vizitatorii, artiștii și amatorii și-au spus cuvântul; iar istoria artelor plastice poate că-i va atribui chiar rolul de inițiator de nou curent în sculptură.

Nu putem trece cu vederea nici activitatea sa de scriitor și critic de artă. Acest aspect ne este mai bine cunoscut. Dintre studiile sale amintim: *Bisericile noastre; Cuvinte pentru plastica regională; Lucian Blaga; Avram Iancu; Victor Brătulescu; Miniaturi și manuscrise din muzeul de artă religioasă; Caiete de artă și critică; Les saintes icônes de Dom Ildefon Dirk* etc.

Cu atenție încordată, V. Fulicea a urmărit tot ce a fost vrednic de admirat în creația artistică românească, bucurându-se când a descoperit realizări care atingeau exigențele unei arte adevărate; întristându-se când observa invazia urâtului, a grotescului în domeniul artei. Nu cunoaștem mai îndeaproape activitatea sa ca profesor la Școala superioară de Artă din Cluj. Însă nu ne îndoim că viitorul va scoate la iveală meritele și competența celui care și-a închinat viața și străduința creației frumosului.

J. 2. Pictura

Pictura s-a bucurat de o mai mare atenție printre fiii Bisericii Unite. Numărul acestora nu numai că a fost mai mare, dar au și strălucit prin creații de artă religioasă remarcabilă și abundentă.

Printre dâștii; în ordine cronologică trebuie să pomenim pe pictorul Antoniu Zeiller; icoanele și iconostasele bisericuțelor de la sate; chipurile vii, luminoase ale lui Isus Cristos, a sfintei Fecioare Maria, din dreapta și stânga ușilor împărătești, al ascetului prooroc al focului, Ioan Botezătorul, și ale marilor prooroci poartă semnătura acestui modest truditor al artei religioase.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Impresionantă este icoana sfintei Ecaterina din Alexandria, patroana Liceului de fete. Este de o frumusețe duioasă, sublimă; pe cap poartă coroana de martiră, stă răzimată în sabia care i-a rețezat capul, de o parte, de altă parte pe roata chinurilor sale. Elevele liceului îi contemplau figura și o admirau.

Pictor de mare renume a fost Ion Simionescu; deși ortodox, a lucrat mai mult în Biserica Unită. Capodoperele sale sunt, într-altele, iconostasul Catedralei greco-catolice din Lugoj, realizat după inspirația și indicațiile episcopului Al. Nicolescu, el însuși fire de artist. Pe aceeași linie se situează și iconostasul bisericii catolice române din Tg. Mureș. Sfinții creați de către Simionescu armonizează și echilibrează două tendințe opuse din filozofia picturii: pe de o parte, seninătatea sfințeniei sau – cum se mai spune astăzi – apolonice; pe de altă parte, înclinarea spre răzvrătire a firii omenești, rănite de păcatul original, adică dionisiacul.

Marea inovație în pictura religioasă o face pictorul Octavian Smigelschi, care creează o fericită „sinteză a celor trei elemente: bizantin, italian și românesc, cari și-au dat mâna în monumentalele frescuri din catedrala din Sibiu ...” (Virgil Vătășianu, *Pictorul Oct. Smigelschi*, Sibiu 1936; *Cultura creștină XVI*, nr. 7-8, p. 502).

Între lucrările lui Smigelschi amintim: Cartoanele pentru catedrala unită din Blaj; zugrăvirea bisericii din Rădești; proiectele pentru capela Rákoczy din Budapesta etc.

A avut o viață zbuciumată, frământată pentru găsirea celor mai adecvate forme de exprimare în culori. „Numele lui Smigelschi nu înseamnă numai un pictor mai mult în istoria artei românești, și mai ales a celei ardelenice, ci înseamnă un capitol în evoluția picturii noastre” (V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 503). Smigelschi este primul care începe capitolul picturii noastre religioase moderne” (V. Vătășianu, lucr. cit.)

În temeiul concluziilor atât de competente ale d-lui Virgil Vătășianu, de aici de la Blaj, din Mica Romă a neamului nostru, de care pictorul Smigelschi era atât de legat sufletește, ne place să remarcăm că „Forțele vitale stilurilor apusene, în raport cu trebuințele noastre artistice, au fost găsite de pictorul Smigelschi pe aceleași cărări ale Romei străbune...” (*ibid.*)

Noi ce am avea să mai adăugăm la cele spuse de oameni a căror competență este îndeobște recunoscută. Familia Smigelschi numără printre membrii săi profesori de Teologie și preoți, autori de savante tratate de teologie.

Pictorul a căutat să ilustreze frumusețea adevărilor credinței, pe care le-au vestit precursorii săi înrudiți.

Pe „baciul” Flaviu Domșa l-am cunoscut fiindu-ne profesor de desen la Liceul Sf. Vasile din Blaj. Era în floarea vârstei și pe culmea creațiilor sale artistice; impresia pe care ne-o făcea era că omul acesta nu gândește decât desenând și pictând, crezând că are mereu în mână penelul și paleta. Încearca, fără să reușească, să ne facă să privim lumea și obiectele cu un „ochi artistic”, în proporții și simetrie și... în perspectivă: în lumini și umbre în care se scaldă și care dau viață naturii moarte. Rămâneam înmărmuriți când ne spunea că el vede altfel lucrurile decât cum le vedem noi. Îl credeam nițel dereglat...

Tablourile-icoane ale Mântuitorului și ale Preacuratei, ale sfinților ieșite din imaginația și penelul său, impresionează prin viața și strălucirea lor. Reprodusele

acestor tablouri, în culori, împodobesc nu numai iconostasele de prin biserici, ci și casele preoților și ale credincioșilor de la sate.

Meritele sale artistice au fost recunoscute și de casa regală care l-a decorat cu marea medalie artistică. Chipul regelui Carol II în rozetă îl purta în acul de la cravata sa totdeauna neagră. Trăia într-o lume care era numai a lui; zâmbea rar, pe sub mustățile stufoase, când se izbea de contradicțiile vieții reale. Nu știm să fi pictat iconostase sau capele, avem impresia că în sufletul său se zbăteau două tendințe: dorința de creație și neputința de a da forme adecvate acestei dorințe: discrepanța dintre vis și realitate.

Pictorii amintiți până aici au avut în vedere cu deosebire frumusețea sfințeniei, a virtuților creștine, a perfecțiunii morale, iar dacă uneori au recreat frumosul din natură, acesta a fost și el subordonat Creatorului tuturor.

Părintele Iuliu Moga face excepție de la această regulă în sensul că el nu este numai un pictor religios, ci și un pictor al frumosului din natură deopotrivă. În concepția sa artistică frumosul naturii este un reflex al frumosului transcendent, al frumuseții inefabile, divine. Panegiristul său l-a definit: „Poetul culorilor și al florilor”, fiindcă el a descoperit prin intuițiile sale artistice că în flori culorile au o poezie, o vrajă care încântă și cântă o frumusețe de dincolo de zări.

Ce a pictat Iuliu Moga? Mai ușor am putea răspunde printr-o negație decât printr-o afirmație. Ce n-a pictat? Fiindcă el a pictat atât lumea cerească a credinței creștine, cât și lumea pământescă a vieții de toate zilele, cu precădere el este „un delicat poet al florilor, al crângurilor, al văilor, al vâlcetelor; este poetul primăverii și al iernii, al primilor ghiocci, al celor dintâi și al celor din urmă fulgi de zăpadă; el a cântat pe toate coardele culorilor simfonia codrilor, cântecul ciocârlilor și al mierlelor și al privighetorilor. Dar a fost mai presus de toate un creator în forme vizibile a inefabilei frumuseți divine a Mântuitorului nostru Isus Cristos, a neprihănitei sale Mame și a multor sfinți și martiri ai lui Dumnezeu” (I. Miclea, *Discurs la înmormântare*).

Toate creațiile sale artistice vădesc un accent personal, inedit, nou, ne mai întâlnit până la el. Figura lui Isus în viziunea părintele Moga iradiază o seninătate solemnă, dar în aceeași vreme atrăgătoare, blândă, dar gravă, nici veselă, dar nici tristă; însă impresionant este nimbul sfințeniei care se răsfrânge într-un potop de raze luminoase, nu numai din capul Mântuitorului, ci din întreg corpul. Moga în această privință a făcut o mare inovație: chipul Domnului nu se întâlnește nicăieri ca la el; el face din Isus Cristos un soare viu, cu chip umano-divin.

În afară de tablourile lui Isus și ale sfintei sale Mame, nu ne putem opri să nu amintim încă unele din marile sale creații, cum este: „Liturghia solemnă”, celebrată în catedralele Sfântului Petru din Roma de către întreg episcopatul Bisericii Unite, în frunte cu mitropolitul Vasile Suci al Blajului în prezența papei Pius XI. Este un tablou care eternizează un moment culminant din viața Bisericii noastre, un tablou de proporții neobișnuite ale cărui contururi se pierd în universalitatea Bisericii Catolice.

„Cinele sale de Taină” veșnicesc momentul în care taina întrupării omenești se transubstanțiază în taina prezenței lui Cristos în pâinea și vinul devenite trupul și sângele său. Șiruri de Apostoli și de martiri curg din penelul artistului, fiecare cu individualitatea sa și cu menirea sa.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Dar Moga nu este numai preotul-pictor, ci și om, care aparține unui neam, unei istorii și mai cu seamă este fiul Blajului, în care trăiește și răsună trecutul de slăvire și cruciale momente istorice creatoare de destine istorice. Ecoul acestui trecut l-a înscris în culori caleidoscopice, creând tabloul: „Marea Adunare istorică din 3/ 15 mai 1848, din fața catedralei”. Preoții și mireni, vlădicii și cărturarii, tinerii și bătrânii cu pletele în vânt, în rânduri compacte, ordonate; iar la orizont apare Iancu cu călăreții săi într-aripați. Toți sunt un gând și o simțire, o voință neînfrântă de a schimba „plebea valachă” într-un popor cu destin propriu. Toate aceste ni le arată tabloul lui Moga.

Nu putem să nu facem pomenire despre un alt aspect al creației sale artistice, care ne încântă privirea și înalță inima „la înfinita varietate a florilor, răslețe sau cuprinse în superbe buchete, așezate în jerbe de cristal sau de faianță. De la smeritele viorele, la învoalatele crisanteme, de la mișunile la lalele; de la liliacul discret la superbii trandafiri; flori de cireș și lăcrimioare, gladiole uitate pe o masă a unui interior bătrânesc, cu geamul deschis, cu perdelele din fir de păiangen o profunzime cromatică paradiziacă.” (I. Miclea, *Discurs la înmormântare*).

A fost un mare artist. Dorința sa cea mai vie era ca să arate lumii măsura în care el s-a înfruptat din frumusețile pe care le-a risipit Creatorul într-o lume urâtă: ar fi dorit să facă o expoziție, dar numai cu creațiile asupra cărora s-au pronunțat criticii săi. Dorința a dus-o cu el în mormânt. Ce s-a ales cu opera sa? O știe numai acela care i-a dăruit talentul.

Încă pe când era în viață lumea alerga după tablourile lui; dar după moarte, celebritatea i-a crescut și mai tare. Taina rămâne aceeași: nu acordam valoare decât lucrurilor pe care nu le avem; nu suntem înclinați să recunoaștem în prietenii noștri valori care ne-ar depăși, numai după ce-i pierdem.

Părintele Felician Soran ar putea fi cunoscut ca scriitor care a publicat câteva articole în publicațiile noastre bisericesti; însă ca pictor nu credem că cineva a auzit de el. Noi avem datoria să-l amintim, fiindcă-l cunoaștem și sub acest aspect.

După suprimarea Bisericii, ca mulți alții și el a rămas fără pâine. În slujba statului n-a fost primit. Dar având vechi înclinații artistice pe care nu s-a gândit să le dezvolte, silit de împrejurări a început să picteze. La început cu neîndemânare, cu șovăială, cu stângăcie; dar cu timpul a reușit să picteze icoane ale sfinților cu măiestrie și îndemânare, stârnind admirația preoților și sătenilor fără pretenții artistice. Icoanele sale sunt luminoase, limpezi, viu colorate, așa după cum le place credincioșilor. Întreg Sălajul și Maramureșul alerga, în acele vremuri de restriște, când sfinții au fost prohibiți, să-și procure un sfânt zâmbitor și încurajator. Părintele Soran a ajuns atât de popular încât nu mai reușea să facă față cererilor care i se adresau. Și astfel dacă nu i s-a permis să slujească la altarul adevărului credinței sale, a slujit la altarul frumosului întrupat în sfinții lui Dumnezeu.

Sfinții părinți la Soran nu sunt ai unui artist, meniți să reveleze arta sau destoinicia pictorului: sfinți fini, cu înfățișări și atitudini surprinzătoare; ei sunt sfinții unui preot modest și ai credincioșilor care de veacuri i-au cunoscut, pe care i-au purtat în inimile și conștiințele lor. Românii din Maramureș (părintele Soran este maramureșan) de aceea îi căutau fiindcă îi cunoșteau: erau sfinții lor.

J. 3. Muzica

Reflecțiile noastre asupra muzicii ne-au dus la concluzia că ea a fost prima dintre arte care a dat expresie sensibilității sentimentelor religioase ale omului. Sufletul omenesc contemplând măreția naturii, armonia și frumusețea, freacățul codrilor, susurul izvoarelor, strălucirea stelelor în nopțile de vară, lumina și căldura astrului zilei – de altă parte tunetul, fulgerele și trăznetul, urgiile apocaliptice, mugetul marilor învolburate, toate au stârnit în omul tuturor timpurilor, sentimente de admirație și de adorație față de Creatorul și Stăpânul lumii. Acestor sentimente le-a dat glas nu numai cu expresii vorbite, ci și cântate. Sufletul prea plin de emoții începe să cânte pe Dumnezeu împreună cu întreaga natură. De aceea credem că muzica religioasă a fost prima uvertură a sufletului omenesc. Dovada că toți marii muzicieni și-au închinat cele mai mari capodopere lui Dumnezeu, lui Isus Cristos și Sfintei Fecioare Maria. Patimile, Missele solemne, Oratoriile, acele Ave Maria, Liturghiile bizantine, cu un cuvânt, muzica religioasă precede și copleșește compozițiile de natură profană.

Biserica, nu numai cea creștină, ci chiar cultul păgân, a dat mare importanță muzicii religioase, pe care a cultivat-o anume pentru sensibilizarea credinței și încântarea sufletului, căci pe aripile diafane ale sunetelor armonice gândurile și sentimentele față de Dumnezeu se înalță mai ușor spre Izvorul frumosului etern.

Muzica este cea mai spirituală dintre toate artele a căror menire este să dea expresie sensibilă imponderabilului, care leagă creatura de Creatorul ei. Biserica noastră, și ea a ținut seamă de importanța pe care o are cântarea, încântarea, în viața religioasă; iar fiii ei, în măsura talentului lor, au cântat cu glasul și cu instrumentele muzicale minunile Domnului. Bisericuțele din satele și cătunele românești au răsunat totdeauna de cântările duminicilor și ale praznicelor, iar catedralele noastre vuiau de armoniile marilor maeștri ai muzicii bisericești.

Nu pomenim aici pe cântăreții cu vocea, pe aceia care au învățat cântările din auzite de la premergătorii lor, oricât ar fi fost de renumiți; se pomenesc cu mare admirație, aici la Blaj: părintele Ionaș, „dulcele cântăreț” cum a fost numit; părintele Aron Papiu, care-și plângea cu lacrimi cântările; părintele canonic Ioan Moldovanu, tenorul dramatic de o amploare și rezonanță uluitoare. Aci vom aminti pe adevărații muzicieni, cu studii săvârșite pe la cele mai prestigioase conservatoare de muzică din străinătate și din țară.

În amintirea blăjenilor stăruie figura de iluminat a lui Nicodim Ganea, care nu numai asculta muzica naturii, ci se zice că o și vedea. „Fost profesor de muzică în școlile Blajului, prelucrează din folclorul arădean căutat cu multă sârguință și pasiune, dansuri și doine, preluate fără să altereze frumusețea cântecului românesc prin armonizări savante ca „Țarina”, „Învârtita” sau doina „Mai de mult când eram june”, în care apare imaginea țaranului transilvănean îndrăgostit de turma lui dragă, de ogor și de doina românească atât de duioasă și plină de viață”. (*Izvoare de lumină*, număr omagial, dec. 1979, p. 29).

Cel mai mare și cel mai vestit este fără îndoială Iacob Mureșanu (1857-1917). După studii strălucite la Königlich Conservatorium der Musik din Leipzig își începe activitatea prodigioasă ca profesor la Academia Teologică și la școlile din Blaj, vechea

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

cetate a culturii românești, de unde, după spusa lui I. Heliade Rădulescu „a răsărit soarele românilor”.

Nu intră în gândul nostru să analizăm, să disecăm tehnica artistică a acestui monument muzical. Au făcut-o alții cu mare pricepere și ompetență. Amintim în treacăt lucrarea mai recentă a lui Gh. Merișescu: *Iacob Mureșanu, viața și opera*, București 1966), care deși tendențioasă cu privire la atitudinea pe care ar fi avut-o Blajul față de Mureșan, totuși este aproape completă. Spunem „aproape” fiindcă lasă pe din afară opera sa de natură religioasă. Noi încercăm să amintim ceea ce nu face autorul.

Iacob Mureșanu a compus o liturghie românească cu soliști de o frumusețe uluitoare; a scris cântările de la înmormântare, un „Sfinte Dumnezeule”, „Doamne îndură-te spre el”, și un „Plâng și mă tânguiesc” de o tristețe zguduitoare, sfâșietoare, copleșitoare, căreia nu credem că ar rezista o inimă omenească; repetiția unor măsuri și a unor accente te smulg din viața și te transportă dincolo de moarte.

Aici la Blaj a realizat Mureșanu ceva ce încă nu s-a mai pomenit nici până atunci și nici de atunci încoace. „Voi cânta, spune el, cu trei coruri deodată: un cor de copii de 38 de persoane, cor de bărbați din 34 persoane și un cor mixt de dame din 100 de persoane... voi interpreta o compoziție nouă de a mea” (Gh. Merișescu, *op. cit.*, p. 74). A condus corul catedralei din Blaj, neîntrerupt între anii 1886-1917, ca și al Societății „Ion Micu Clain” a studenților de la Academia Teologică.

Dintre marile sale compoziții se numără: „Mănăstirea Argeșului”, după V. Alecsandri; „Brâncoveanul Constantin”; „Erculeanu”, și „Uvertura Ștefan cel Mare”, creații orchestrale și pianistice; creații corale, potpuriuri, cântece românești: „Dorule odorule”; „Trecui Valea”; „Marșul lui Horea”; „Muzică de vodevil”. Elevii săi, ajunși și ei muzicieni, aveau un cult pentru el. Tot lui i se datorează și prima publicație muzicală „Muza romană”.

„Mureșanu atinge ultima cucerire muzicală a veacului al XIX: poemul simfonic care are la bază un conținut literar ce s-a ilustrat cu ajutorul sunetelor” (Ion Florea, *Cultura creștină*, 1942, p. 335).

Ultimele acorduri din simfonia vieții sale, care vreme de treizeci de ani n-a încetat să răsune până la București, s-a stins la 25 mai 1917, și deși cu patimă, spune Merișescu, „atmosfera blăjeană îl sufoca” (p. 78), aici, unde a trăit, a muncit, a atins culmile artei, unde a fost admirat și iubit, aici a dorit să-și doarmă somnul de veci.

Adăugăm: cu prilejul concertului dat de orchestra simfonică „Iacob Mureșanu” la Blaj, în ziua de 23 noiembrie 1935, iată ce scrie cronicarul revistei *Blajul*: „Pulsăția vieții artistice și culturale a Blajului a atins un maximum de flux în anul 1911, concertele din 1913 la București au înscris pe Iacob Mureșanu între compozitorii români consacrați”.

„Orchestra simfonică «Iacob Mureșanu», sub conducerea tânărului dirijor Iuliu Mureșanu ne-a rechemat geniul marelui compozitor. Am auzit din nou grandioasa „Uvertură Ștefan cel Mare” lucrare de o măreție arhitecturală, de o amploare de sonorități orchestrale, cu armonii apocaliptice, cu torente de melos” (*Blajul*, an II, 1935, p. 560).

Și corespondentul face comparația între Siegfried Wagner, fiul lui Richard Wagner și între Iacob și fiul său Iuliu Mureșanu, dirijorul. Fiindcă se cuvine să asemănăm la loc

de frunte, după opera tatălui muzician și pe aceea a fiului său, vrednic urmaș, prea curând răpus de dușmana vieții omenești, moartea.

Tot un fiu al Blajului este și Sigismund Toduță cel mai savant dintre măiestrii artei muzicale moderne.

După studii strălucite săvârșite la Roma, cu sprijinul mitropoliei, a dat doctoratul în muzică la Institutul „Sfânta Cecilia” din Roma, lucru excepțional de rar. S-a întors la Blaj unde a funcționat ca profesor la institutele de aici. Însă pesemne că pregătirea sa reclama un mai vast și mai specializat teren de activitate, de aceea, cu aprobarea autorității bisericești, a părăsit Blajul, devenind profesor la Conservatorul din Cluj, la catedra de compoziție.

La Cluj a desfășurat o activitate extraordinară, în afară de catedră.

A devenit „maestru emerit al artei”, cu minunatul „Concert pentru coarde”, inspirat din muzica populară ardelenescă, cu cele patru simfonii, cu alte lucrări vocale și instrumentale, dintre care: oratoriul „Miorița”, splendidă realizare vocală simfonică, după nemuritoarea baladă românească, unică în acest gen. (*Izvoare de lumină*, p. 29).

La Cluj a dezvoltat o activitate extraordinară în afară de catedră. A compus muzică instrumentală, quartete, quinte, simfonii în toate tonalitățile și măsurile, fiind premiat și remarcat de toate cercurile muzicale, nu numai din țară, ci și din străinătate.

Compozițiile sale, scrise cu o tehnicitate savantă, cu totul nouă, întâmpină dificultăți din partea executanților obișnuiți cu partituri mai puțin complexe. Lucrările sale – cel puțin unele – sunt mereu reluate la posturile noastre de radio și televiziune. S-ar putea ca numai viitorul să-i aducă lui Toduță înțelegerea și cuvenita apreciere, așa cum s-a întâmplat cu toți marii compozitori. Muzica sa are un colorit și accente speciale, un *quid proprium*, care o definesc; or, acest ceva personal, pe care-l aduce în muzică, deocamdată, rămâne indescifrabil.

Mult mai accesibil este profesorul-preot, Celestin Cherebețiu, violonist de mare virtuozitate. După terminarea studiilor de specialitate la Conservatorul din Cluj, și el este trimis pentru o mai mare desăvârșire în capitala Bisericii Catolice, la Roma. Reîntors, a funcționat la Academia Teologică și la Liceele din Blaj, dirijând cu multă pricepere corul studenților, care cânta la serviciile divine în catedrală și cu prilejul diferitelor festivități naționale. Ne amintim și astăzi și reținem momentele de încântare pe care le stârneau audițiile sale muzicale. Soliștii acompaniați de instrumente: flaut, vioară, pian, se ridicau peste corul compus de zeci și zeci de persoane, ales cu mare atenție. „Ave Maria” a lui Gounod, a lui Menozzi, a lui Schubert, dirijate de bagheta sa, te transpuneau în armonia sferelor supraterestre.

Dintre compozițiile sale ne amintim de: „Psalmul”, cu cor și orchestră și cu soliști; de „Fiul Risipitor” (oratoriu) și de alte cântări religioase.

De numele lui Cherebețiu se leagă o mare și foarte importantă inovație muzicală, de mult dorită, dar până la el neîmplinită. Este vorba de fixarea pe note a cântărilor bisericești. Biserica Unită a păstrat melodiile bizantine din generație în generație, însă fiecare cântăreț a căutat să-și lase urmele, accentul și tonalitatea proprie. Oriunde, o unitate în execuție era deci necesară. Autoritatea bisericească a crezut că a sosit timpul ca cele opt versuri, troparele, condacele, icoasele, pricesnele etc. să fie fixate pe note, pentru

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

totdeauna. Această lucrare a fost săvârșită aici la Blaj de către Celestin Cherebețiu; la Oradea de către N. Sălăjanu, dar mai ales de către Francisc Hubic.

După suprimarea Bisericii Unite, Cherebețiu a părăsit Blajul, plecând la Cluj, în calitate de profesor și prim violonist al Operei Române.

Încă de pe când era student la teologie, Ioan Florea îi încânta cu flautul său fermecat pe colegii săi, care-l ascultau înmărmuriți. De pe atunci a fost agreat în cercurile muzicale ale seniorilor, luând parte la concertele festive acompaniind cu flautul său pe soliști. După terminarea studiilor teologice, a urmat Conservatorul din Cluj, compunând și dirijând corurile elevilor. Dintre compozițiile sale ne-au rămas în amintire imnul „Spirite Sfinte lumină lină”, doine, pricesne etc. Dar lucrările sale n-au apucat să vadă lumina zilei, nici la Cluj unde a plecat după dezastrul Bisericii...

Ioan Florea ne-a lăsat totuși studii și articole de critică muzicală în revistele Blajului. Le amintim fiindcă ele dovedesc o fină pătrundere în tainele acestei arte. Așa sunt articolele: „Părintele Hubic la 60 de ani”; „Ceva despre muzica noastră bisericească”; „Douăzeci de ani de la moartea lui Iacob Mureșanu”; „Petru Gherman: Creștinismul ca factor determinant în concepția muzicii” etc.; ele dovedesc mare și pătrunzătoare și ponderoasă judecată, un bun simț și o finețe de artist.

Ceea ce a realizat după plecarea sa la Cluj în orchestra operei, nu ne este cunoscut. Dar imnurile sale mai răsună încă și azi, în taină, prin catacombele bisericii noastre.

Muzica sacră în Biserica Unită cu Roma a atins culmile prin Francisc Hubic, preotul, profesorul, compozitorul și dirijorul. Aceste calități multiple au fost realizate deopotrivă, armonizându-se în simfonia vieții lui Hubic, izvorul creației sale.

Modest, simplu, afabil, blând și bun, nu râvnește la scenele marilor orașe muzicale, nici la tumultul și gălăgia publicității; el se mulțumește să descifreze în fiecare zi unul din misterele artei, al cărui înțeles îl transpune în melodii, cântece și oratorii. Trăiește la început și la sfârșit în Beiuș, apoi la Oradea, și mai apoi, ca un intermezzo la Blaj, refugiat, după răpirea Ardealului.

Începuturile sale, ca orice începuturi, au fost modeste: coruri școlare, cântece românești auzite și apoi transpuse pe note, pentru ca mai apoi să ajungă să culmineze cu lucrări analogice celor mai mari compozitori. (I. Florea, el însuși muzician și instrumentist, îl compară cu Bach, numindu-l papa Bach, al nostru). Din elita Bisericii Unite din Oradea, Hubic își selecționează elementele cele mai potrivite pentru renumitele sale coruri. Însă orișicât ar fi fost aceste de distinse părintele Hubic a simțit că lipsește ceva vocilor omenești, și că acestea, dacă ar fi amplificate, potențate și înălțate pe culmi pe care vocea omenească nu le poate atinge, melodia și armonia ar deveni mai cuceritoare, în stare să ne reamintească simfoniile paradisului pierdut. Credem că din acest gând a izvorât reforma revoluționară pe care a inaugurat-o părintele Hubic, în muzica bisericească orientală. Așa ceva nu s-a mai pomenit, socotindu-se greșeală sau impietate introducerea instrumentelor muzicale la slujbele sacre, deși Regele David se acompania cu harfa și cu psalterionul; iar în Biserica apuseană instrumentele muzicale, în special armoniul și orga, au fost pururea în mare cinste. Părintele Hubic a introdus muzica instrumentală în Biserica noastră.

Curajul de a rupe cu tradiția înapoiată i-a fost susținut din partea episcopului său. De aici încolo, corurile, acompaniate de orchestră, sub bagheta părintelui Hubic au cucerit lumea românească. „marele său edificiu sonor și l-a clădit mai ales din compoziții religioase. Ceea ce este: „Mathäus-Passion” (Patimile Domnului după Sfântul Matei) a lui Bach pentru Biserica Protestantă, este pentru noi „Slujba sf. și mântuitoarelor Patimi ale Domnului din Joia Mare”, „capodopera sa muzicală” (I. Florea, Părintele Hubic la 60 de ani, *Cultura creștină*, nr. 10-11, p. 626). Pentru corul și orchestra sa a compus „Sfânta Liturghie a Sfântului Ioan Gură-de Aur”; o mare mulțime de cântări, imnuri euharistice, privesne. Remarcăm imnul în cadență de marș: „Creștin sunt leagăn”, o mărturie de credință față de Papa.

Dar Hubic n-a neglijat nici creația muzicală populară; acestea sunt cântate pe întreg cuprinsul Transilvaniei; colindele sale răsună în nopțile de Crăciun peste tot Bihorul și Sălajul. Despre părintele Hubic iată ce scrie într-o lucrare franțuzească, Pierre Gherman: „Incontestablement, la figure la plus marquante de la musique religieuse fût Francisc Hubic. Sa musique est un essai de synthèse entre la mélodie orientale et la musique occidentale classique” (*op. cit.* p. 226) și tot acest autor ne spune că Hubic a dat concerte nu numai în țară, ci și în Italia cu mare succes.

În ce privește structura muzicală a compozițiilor sale, I. Florea, ca specialist, adaugă: „o țesătură armonică, grea, solidă, trasă în firele bogate și viu colorate ale acordurilor de septimă, sextă, mărită, nonă, suspensivni etc. cari sunt întâlnite aproape în fiecare măsură. Gama bizantină, o cucerire a muzicii moderne” (*op. cit.*, p. 628).

Compoziția cea din urmă, de mare anvergură este: „Odă Episcopului Inocențiu Micu Clain”. Lucrarea este un omagiu sintetic a vieții zbuciumate a întemeietorului Blajului, a luptătorului pentru drepturile la existență ale poporului român și ale exilatului martir din cetatea eternă. A fost executată această lucrare remarcabilă cu prilejul serbărilor închinată acestui episcop care marchează începutul nostru național.

Părintele Hubic prin viața și activitatea sa artistică și-a înscris numele în registrul de aur al falangei de cuceritori ai culmilor lui Dumnezeu.

Biserica, al cărei fiu credincios a fost și în bine și în rău și în libertate și în refugiu, se mândrește și se va mândri cu el; o dovadă mai mult că Biserica, în loc să împiedice creația artistică, o încurajează, o susține și o protejează. Preoții ei pot fi tot atât de mari și de buni savanți, filozofi, dascăli și artiști, pe cât sunt preoți. Mai mult, preoții Bisericii noastre, chiar episcopii – atunci când interesele neamului au fost puse în discuție sau contestate – s-au coborât în arenă să apere aceste interese; au cutreierat lumea să o convingă de adevărul cauzei noastre. Precum vom vedea în capitolul următor.

K. Rolul politic

Biserica poate avea rol politic? Menirea ei nu este aceea de a-i îndruma pe oameni spre orânduirea vieții sociale, ci spre salvarea sufletelor.

Totuși ea nu poate fi străină de zbuciumul vieții pământești, mai cu seamă atunci când se pune problema existenței unui popor și a drepturilor sale la această existență.

În concepția creștină politica nu este o activitate de sine stătătoare care și-ar avea principiile și legile proprii; ea este subordonată legilor etice și, în acest context, ea este o secțiune a moralei creștine; în concret, ea nu este decât aplicarea practică a virtuților

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

morale, a dreptății și echității, formând capitolul eticii sociale. Iar morala își are temelia în adevărurile religioase; în acest înțeles Biserica este chemată, chiar datorită să dezvolte o acțiune politică. Întocmai așa a procedat Biserica Unită ori de câte ori viața socială a românilor din Ardeal a fost pusă în cumpănă.

Ce a făcut Biserica Unită prin fiii săi de când a luat naștere, la 1700, pentru a arăta lumii temelia drepturilor poporului român pe aceste plaiuri se știe astăzi chiar și din partea aceluia care nu prea sunt înclinați să recunoască adevărul. Doar oamenii străluciți ai Blajului au fost aceia care, pentru întâia oară, au dovedit cu istoria în mână că românii n-au năvălit aici de nicăieri, că ei s-au născut aici și că, deci, sunt nu numai cei mai vechi locuitori, ci și cei mai numeroși – descendenți ai lui Decebal și Traian. Școala istorică și filologică numită pe nedrept Școala Ardeleană, ar trebui să se numească Școala Blajului. Ideile forță ale acestei Școli au format programul de revendicări politice și sociale ale românilor din Ardeal din toate vremurile și, dacă astăzi Ardealul face parte integrantă din România, asta se datorează acestei Școli și luptelor pe care oamenii Bisericii Unite le-au purtat în decurs de două sute cincizeci de ani.

Nu intră în subiectul acestei lucrări discutarea mai amplă a acestui fapt, de aceea nici nu amintim decât momentele mai însemnate ale acestui răsunător proces istoric, care, din păcate, începe să fie uitat sau, cel puțin minimalizat.

În ordine cronologică, primul moment este *Suplex Libellus Valachorum*, din anul 1791, din vremea episcopului Ion Bob care, pentru împlinirea cererii de eliberare națională, politică și socială, merge la Viena, unde insistă, stăruie și se zbate.

Capitulul din Blaj, atunci când guvernul maghiar pretindea introducerea limbii maghiare în școlile Blajului, protestează cu energie și refuză prin glasul și scrisul vicarului Simion Crainic.

Momentul culminant, revoluționar, îl formează Marea Adunare de pe Câmpia Libertății, din 3/ 15 mai 1848, când Simion Bărnuțiu despică pentru totdeauna și înlătură amestecul maghiarilor în treburile vieții noastre politice și sociale. Revoluția care a urmat își are izvorul pe câmpia din spatele catedralei din Blaj.

Al treilea moment istoric este așa numitul „Pronunciamentul”, din 1868. Acest manifest solemn și energic este un *memento* pentru stăpânitorii aduși de vânturi; și în aceeași vreme un protest împotriva pactului de la 1867 prin care românii sunt aruncați în gura ungarilor, primejduind existența poporului român.

Nu putem să nu aducem aminte cu pietate de Memorandul înaintat la 29 mai 1892 împăratului de la Viena, în a cărui dreptate mai credea poporul român. Procesul care a urmat a zguduit din temelie schela nedreptății; implicați în acest proces au fost nu mai puțin de 300 de fruntași, în frunte cu dr. Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Eugen Brota, Septimiu Albini, și „leul de la Sisești” vajnicul dr. Vasile Lucaciu.

Apărătorul lui Lucaciu, Iuliu Coroianu, spunea la procesul de la Dobriștin: „Dacă Ungurii vor prosperarea țării lor, să respecte dreptatea, să nu calce în picioare celelalte națiuni: că toate popoarele conduse de alte sentimente, au pierit” (prof. Augustin Cosma, *Memorandul și memorandiștii*, Timișoara 1944, p. 3).

La procesul din 12 mai 1894, de la Cluj, părintele dr. Vasile Lucaciu spunea între altele, atunci când i s-a făcut observația că ar trebui să vorbească ungurește: „D-lor, eu

nu sunt străin, aici, sunt în patria mea și am dreptul să mă apăr în limba mea maternă” (*ibid.* p. 11).

Verdictul declara vinovați 14 memorandiști din 27: dr. Vasile Lucaciu a fost condamnat la 5 ani de temniță, Dimitrie Comșa la 3 ani; dr. Iuliu Coroianu la 2 ani și 8 luni; dr. Teodor Mihali, 2 ani și 6 luni; Gheorghe Pop de Băsești, la un an...

La întrebarea președintelui, dacă mai au ceva de spus, ei au răspuns: „Trăiască Unirea Românilor, trăiască libertatea!”.

Dar observ că m-am lăsat dus de viteza peniței. Deci, revin, fiindcă toate acestea s-au petrecut înainte de primul război mondial, fiind o predoslovie a lui.

Realizarea visului nostru milenar, stropit cu sângele și jertfele oamenilor Blajului s-a întâmplat la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia. Ce rol covârșitor au avut oamenii Blajului: dr. Iuliu Maniu, Gheorghe Pop de Băsești, părintele dr. Vasile Lucaciu, părintele Ștefan Roșianu, mitropolitul dr. Vasile Suci, dr. Victor Macaveiu, episcopii: dr. Alexandru Nicolescu, dr. Iuliu Hossu, canonicul dr. Ioan Coltor, etc. cine-l poate spune? Se va cunoaște vreodată? Oamenii zilei, cum spunea Eminescu, în loc să-i slăvească, se vor slăvi pe ei.

Noi vom schița în linii foarte mari, momente mai impresionante din activitatea unora, activitate desfășurată nu numai în țară, ci până și în America, Suedia, ca să pomenim și Roma, cu același și mereu același scop: Ardealul, leagănul Românilor a fost și trebuie să fie veșnic românesc.

Numărul acestor fii ai Bisericii noastre care și-au unit crezul politic de eliberare națională cu crezul lor religios, este mare; noi nu suntem în stare să ne înhăimăm, la vârstă noastră, la o astfel de muncă, mai cu seamă că predilecția noastră a fost cercetarea filozofică și nu cea istorică. Deci nu vom pomeni decât pe cei mai mari.

În fruntea tuturor se găsește dr. Iuliu Maniu și colegul său dr. Vaida-Voievod, amândoi laici și nu preoți. Ei au început lupta cu stăpânirea încă de pe când au fost aleși în Dieta din Budapesta, ca deputați ai Românilor din Transilvania. Discursurile categorice, fulminante pe care le-au rostit sunt rechizitoriile aspre la adresa guvernelor care țineau în robie politică și socială marea majoritate a locuitorilor din Ardeal, singurii care ar fi fost îndreptățiți să stăpânească această țară.

Președinția Partidului Național, după dr. Ioan Rațiu revine lui Iuliu Maniu, un om de o factură politică excepțională, și în aceeași vreme, lucru extrem de rar, de o corectitudine morală creștină cum nu se întâlnește printre politicieni. Trebuie să amintesc aci că dintre politicienii care s-au perindat în diferite guverne între cele două războaie Maniu este singurul care a ținut seama de faptul că politica trebuie să fie subordonată normelor etice; în cazul în care între ele se iscau conflicte, decât să fi sacrificat etica politicii, mai bine se retrăgea din fruntea guvernului.

Care sunt acțiunile sale politice mai însemnate? Nu pomenim decât câteva. Primul război mondial era pe sfârșite. Președintele Woodrow Wilson al Americii hotărăște ca pacea să aducă libertatea națională tuturor popoarelor subjugate, între care erau și Românii din Ardeal. Ungurii s-au făcut luntre și punte ca pe români să-i țină și pe mai departe sub jugul lor. Însă își dădeau seama că de astă dată reușita nu le era asigurată, de

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

aceea au căutat să stea de vorbă cu reprezentanții lor, crezând că vor reuși să-i amăgească, făcându-le promisiuni dulcele.

Românii l-au delegat pe Maniu să discute cu ministrul maghiar, la Arad, cu Oszkar Jaszi. Maniu a respins pe rând toate formulele și promisiunile, declarând că Românii din Ardeal nu se mulțumesc cu o autonomie în cadrele statului maghiar, ci doar cu o completă separație față de acel stat: „Telyes elszakadás”. Vremea compromisurilor a trecut; Ardealul dorește să fie independent; iar, până la încheierea păcii, să se guverneze singur.

Înainte de 1918, când Ardealul s-a unit cu Patria-mamă, s-au format în întreg Ardealul comitete și organizații care luptau pentru același ideal. În fruntea guvernului provizoriu numit „Consiliul dirigenț” a fost ales același Iuliu Maniu al cărui spirit de organizare a fost mereu remarcat. El a guvernat Transilvania până la unirea cu Vechiul Regat.

Ce a urmat se știe: a fost de câteva ori prim ministru; însă moravurile politice ale vremii erau în flagrantă contradicție cu viziunea sa politică, de aceea, decât să-și calce pe conștiință, mai bine s-a retras. După instaurarea regimului actual, a fost condamnat și s-a sfârșit în închisoare.

Contele maghiar Tisza István, adversarul său politic, l-a caracterizat în felul următor: „șeful românilor radicali”. Iar Nicolae Iorga: „cea mai înaltă expresie a spiritului românesc în politică ardeleană” (Ioan Georgescu, *Momente din Biserica Unită, în ultimii zece ani*, 1929, p. 5).

Fiindcă propaganda maghiară se întetșise, cucerind asentimentul cercurilor politice europene în favoarea lor: „bărbații de stat au crezut că e bine să cheme câțiva preoți destoinici ai provinciei metropolitane române unite cu Roma, să ia contact cu cercurile catolice din aceste țări, mai cu seamă cu cele din cetatea eternă și cu cetatea luminii, Paris... (Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 11) și să spulbere norii de neîncredere pe care-i ridicau implacabilii noștri vrăjmași.

Episcopul Hossu a declarat că Biserica Unită este gata să dea acest sprijin cerut de Stat, fiindcă acest stat este „fiul acestei Biserici”. Cel dintâi preot unit care s-a angajat în această misiune a fost dr. Vasile Lucaciu, fost secretar al Partidului Național, osândit, cum s-a văzut, la 5 ani închisoare în procesul Memorandului.

El a străbătut țările Europei arătând lumii dreptatea cauzei românești. A cutreierat până și țările scandinave, demascându-i pe impostorii seculari ai românilor din Ardeal. „Leul de la Șișești”, cum a fost poreclit, era convins că dreptatea va birui, așa precum s-a și întâmplat. Cine ar putea spune amănunțit ce a făcut acest preot pentru patria sa? (Ioan Georgescu i-a povestit viața).

Bine a fost caracterizat de către prietenul său mai tânăr, ucenicul său politic, poetul Octavian Goga: „Războiul însuși l-a găsit pe tribunul de eri într-o nouă postură de apărare... El a răscolit atenția publică în America, a organizat legiuni de voluntari români pe frontul italian, a ținut conferințe în Elveția, a rostit discursuri și a raliat pretutindeni lumea în jurul cauzei românești. La Paris, unde se țeseau firele congresului de pace, figura lui vioaie era revărsată de o lumină nouă. Latinitatea biruise, în fruntea largă a acestui mag călător; îmi aduc aminte în urma unei cuvântări a italianului Ferero,

primise parcă un joc de lumini necunoscut încă. Era frenezia triumfului, sorbea nectar la simpozionul idealului împlinit și buzele i se strâng într-o linie dărză de preot greco-roman, smuls parcă dintr-o basso-relief din arcul de triumf al lui Titus Vespasian... O ceată de diplomați străini privea cu admirație făptura lui, care avea cea mai perfectă legitimație a descendenței noastre...” (Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 12).

Acesta a fost ambasadorul pe care Biserica Unită l-a trimis în lume să predice libertatea Românilor robiți. Roma cea mare l-a crescut; Roma cea mică – Blajul – l-a împuternicit; iar el s-a dăruit amândurora. Preot catolic al lui Dumnezeu și crainic al neamului său fără pereche. Cine-l mai amintește atunci când se prăznuiește biruința? Astăzi se știe doar atât că Unirea de la 1918 s-a născut prin generație spontană, cum se nasc astăzi toate lucrurile, inclusiv viața.

Prințul – preot catolic Vladimir Ghika, din familia domnitoare din Țara Românească, și-a luat sarcina să informeze Vaticanul și Quirinalul de marile servicii pe care le-au adus românii, prin intrarea lor în război, la 1916. Intervenția sa a adus îndată roade. Aceste două foruri politice au și început să arate simpatie față de Români. (Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 13).

Toate aceste lucruri azi nu se știu sau nimeni nu mai vrea să le știe, ca nu cumva să scadă gloria acelora care fără să fi fost de față, poate că fără să se fi născut, au săvârșit tot ce a fost important în istoria noastră.

Un alt mesager al Bisericii Unite și al românilor din Ardeal, în calitate de mandatar al Consiliului dirigent a fost episcopul dr. Alexandru Nicolescu. El a avut misiunea delicată de a convinge cercurile Vaticanului, influențate de diplomația maghiară, despre dreptatea cauzei noastre cu privire la Transilvania.

În Roma era foarte bine cunoscut. Memoriul pe care l-a prezentat cardinalilor privitor la legăturile românilor cu Sfântul Scaun, a avut darul să arunce suficientă lumină asupra problemei și să-i convingă despre temeinicia drepturilor noastre istorice. Prin conferința pe care a ținut-o în Aula Magna a Academiei Pontificale „Arcadia” la 1929, despre români și unguri, persecuțiile pe care le-au îndurat românii, a stârnit interes atât la Vatican cât și la Quirinal, înclinând balanța politicii în favoarea Românilor.

Din Roma a luat drumul Americii de Nord. Cunoscând perfect limba engleză a dat interviuri ziarului *Free Press* din Detroit, Michigan, privitor la neamul și cauza noastră pusă în discuție. A tipărit broșuri cu același subiect, răspândindu-le în cercurile catolice, cărora le-a vorbit despre trecutul zbuciumat al poporului român. Conferința pe care a ținut-o în prezența a patru cardinali americani a fost în unanimitate aplaudată. Cardinalul arhiepiscop de Baltimore, fost coleg la Propaganda Fide din Roma, i-a mijlocit intrarea în acest areopag (Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 14, 15).

În acest chip a fost câștigată opinia publică americană în favoarea tezei românești și astfel la Conferința de pace de la Paris, adversarii noștri au fost dezarmați.

Dar încă nu erau învinse toate dificultățile. Prelații catolici maghiari nu s-au dat bătuți, ci, printr-o propagandă abilă, au reușit să creeze o atmosferă neprielnică revendicărilor noastre. Într-altele spuneau că Românii sunt un popor balcanic, pravoslavnic, incult, care totdeauna a făcut notă discordantă în sânul unei Europe culte. Înclinațiile acestui popor se îndreptau totdeauna spre Bizanț...

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

În fața acestei situații se punea problema găsirii unui preot iscusit și inteligent care să poată pătrunde acolo unde diplomația laică, românească nu avea acces. Alegerea s-a oprit la profesorul de teologie din Blaj, dr. Ioan Coltor, care întrunea toate calitățile unui diplomat: finețea, pătrunderea în miezul problemelor, cunoașterea limbilor moderne și abilitate.

Coltor, pe lângă toate aceste calități, mai avea și înfățișarea unui aristocrat; privindu-l, aveai impresia că ai în față o figură din Renaștere: zâmbitoare, dar totuși severă; trăsături fine, dar bine marcate, o voce catifelată și mlădioasă, care te cucerea. Trebuia să fii tare necioplit ca să-i poți rezista.

Dr-ul Coltor a fost trimis la Paris ca atașat pe lângă persoana lui dr. Vaida Voievod, delegat al Consiliului Dirigent, la conferința de Pace.

Sosit la Paris, imediat a luat contact cu personalitățile conducătoare ale vieții bisericești. Cardinalul Amette l-a primit și l-a ascultat cu cea mai mare bunăvoință și înțelegere. Efectul intervenției sale s-a simțit îndată; presa pariziană, ziarele *La croix* și *La semaine religieuse*, de unde mai înainte nu erau favorabile românilor, acum își schimbă orientarea. Mare ajutor a acordat românilor și delegatul papal la conferință, Mgr. Ceretti, nunțul papal de la Paris. La dejunul oferit de dr. Alexandru Vaida-Voievod în cinstea acestui delegat, românii au primit asigurări că Vaticanul nu se va opune, dimpotrivă, va sprijini revendicările poporului român. „Catolicii din România, spunea delegatul papal, vor avea totdeauna solitudinea Scaunului apostolic...” (Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 15. 16).

Rol nu mai puțin important a avut părintele Coltor și la strângerea legăturilor sufletești cu italienii. Originea noastră latină, credința noastră romană au fost temelii solide pe care s-au răsădit argumentațiile acestui strălucit diplomat bisericesc.

Dar părintele Coltor mai avea de împlinit o misiune, de astă dată în Belgia. Acolo a cercetat pe reprezentanții conferinței din Ostende, Bruxelles și Louvain și așa a ajuns la marele apostol și erou al Belgiei la cardinalul D. Mercier, care l-a felicitat acordându-i tot sprijinul. „Sunt fericit, spunea cardinalul, văzându-vă împlinite visurile voastre cele mai frumoase” (Ioan Georgescu, *loc. cit.*).

Amănuntele acestor demersuri diplomatice ar forma o sursă inepuizabilă pentru acei istorici care ar dori să cunoască limpede contribuția pe care au avut-o oamenii Blajului la marele act al unirii din anul 1918. Poate în acest chip lumea ar ajunge în fine să privească cu alți ochi Biserica Unită și rolul ei în viața zbuciumată a acestui neam. (Deși în momentul în care scriem aceste lucruri, această cunoaștere și privire ar fi *post eventum*, fiindcă ea este deja osândită de peste trei decenii). Când ne gândim la „recompensa” pe care a primit-o Biserica Blajului între anii 1918-1948, și de atunci încolo, nu ne putem reține lacrimile, întrebându-ne: cum a putut fi cu putință?

Nu putem încheia acest capitol fără să pomenim tributul de jertfă sângeroasă pe care l-au adus preoții și credincioșii Bisericii noastre în perioada de care ne ocupăm. Nu pomenim decât câteva nume de martiri.

La înmormântarea lui Gh. Pop de Băsești, președintele Adunării de la Alba Iulia, dușmanii au tras cu mitraliera...

Părintele Izidor Silaghi, a fost căutat de către bolșevicii plutonierului Răpolți și fiindcă nu l-au găsit, sătenii au fost crunt bătuți. A fost pe urmă prins și unul dintre călăi a strigat: „Să-l lovim în cap pe acest popă valach”. A fost omorât, după ce a fost amarnic chinuit. Asta s-a întâmplat la 19 februarie 1919. Învinuirea? Cică ar fi jurat pe credincioși pe România Mare. În urma lui au rămas o văduvă săracă și șase minori.

Aceeași soartă a avut-o și părintele Mihai Dănilă din Dijir, fiindcă au găsit în casa sa o circulară a vicarului episcopesc, care anunța hotărârile de la Alba Iulia. A fost împușcat pe la spate, după ce fusese maltratat. Familia i-a fost distrusă complet.

Dar șirul martirilor se continuă. Protopopul Augustin Târziu și cantorul său Alexandru Bota, împreună cu primarul Traian Popeț au fost bătuți până la sânge. „Popa valah, câinele cel bătrân, trebuie să fie ucis”. Pe urmă l-au prins și pe învățătorul și notarul Ionescu pe care l-au ucis, iar pe ceilalți i-au dus la Budapesta.

Nu putem să trecem cu vederea pe cei întemnițați la Sopron, printre care se găseau părintele Ariton Popa din Reghin; Petru Cupcea din Supurul de Jos. Acesta din urmă a fost dus la Debrețen și zdrobit; părintele Pamfil Ossian și D. Cionca; dr. Iacob Radu, prepozit; avocații: dr. Cornel Pop, dr. Chișiu; dr. Iustin Ardean, dr. Teodor Pop și profesorul Teușan, părintele E. Dăianu au fost întemnițați la Cluj, apoi duși la închisoarea din Sopron.

Pomelnicul acestor martiri și mărturisitori ai crezului național este departe de a fi complet. Mai trebuie să facem un efort de memorie spre a nu uita nici pe părintele Gheorghe Murășanu, din Moftinul Mic, pe Mihai Ciurdaru din Doba, tatăl martirului național, dr. Ioan Ciordaș, ucis pentru românismul său intransigent, de dr. Bolcaș și de alți mulți preoți uniți, care-și petreceau zilele și nopțile prin păduri și prin poduri de șuri din cauza prigoanei maghiare. Alături de aceștia pomenim și numele părintele Iuliu Tătar, din Racova, care a fost întemnițat la Aiud, fiindcă s-a bucurat de intrarea României în război, în 1916. Și alții mulți cărora le cerem iertare pentru că nu-i pomenim.

Episcopul unit al Orăzii, dr. Demetrie Radu, a căzut victimă în atentatul din Senatul României la 8 decembrie 1920, împreună cu ministrul D. Greceanu. Bomba criminală i-a răpus pe amândoi, în plină activitate.

În vreme ce dușmanii neamului secerau pe cei mai străluciți fii ai Ardealului, mitropolitul Sibiului, dr. Nicolae Bălan, făcea apeluri la guvern să forțeze pe uniți să treacă în staulul ortodoxiei, doar așa făcuse și țarul Rusiei, în 1839. (Toate aceste date sunt luate de la I. Georgescu, din cartea citată).

Printre factorii culturali de natură materială destinați culturii spirituale, trebuie să amintim clădirile diferitelor instituții de învățământ ale Bisericii Unite, care în cei treizeci de ani de libertate religioasă au luat un avânt și o înflorire remarcabilă. O mare mulțime de biserici noi s-au zidit din daniile credincioșilor peste întreg întinsul Ardealului, care de care mai frumoase.

Aici nu le pomenim numai pe acelea care au servit învățământului confesional. Printre acestea, un loc de onoare îl ocupă Academia Teologică din Cluj, ctitoria episcopului dr. Iuliu Hossu, martirul Bisericii sale.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Nici Oradea nu s-a lăsat mai prejos. Acolo PS. dr. Valeriu-Traian Frențiu a zidit o nouă Școală normală de învățători și a renovat splendidul palat episcopal, de pe malul Crișului.

La Lugoj, cum am amintit PS. dr. Al. Nicolescu prin pictura de el inspirată, a făcut din catedrală o bijuterie de mare valoare artistică . .

În fruntea tuturor stă, bineînțeles, Blajul, „Mica Romă”, cum a spus-o Eminescu. Noile institute de învățământ aici au răsărit ca prin minune, care de care mai frumoase și mai luminoase. Internatul vancean a fost prelungit, păstrându-și stilul propriu; s-a zidit o nouă Școală Normală de învățători, înaltă, spațioasă, în stil autentic românesc; un Liceu Comercial și un Liceu industrial, înzestrat cu ateliere moderne.

Dar toate acestea sunt depășite de monumentală clădire a Institutului Recunoștinței în care au fost adăpostite nu mai puțin de trei institute: Liceul de fete „Sfânta Ecaterina”; Școala normală de fete și Liceul comercial de fete. Internatul tuturor acestor școli a fost pus sub conducerea surorilor din Congregația Maicii Domnului.

S-a numit „Institutul Recunoștinței” fiindcă la zidirea lui au contribuit foștii elevi ai Blajului, drept recunoștință pentru educația pe care au primit-o la Blaj.

Din păcate, daniile foștilor elevi erau departe de a fi suficiente pentru încheierea lucrărilor. Atunci arhitectul lor spiritual, mitropolitul Vasile Suci, a recurs la păstorul suprem al Bisericii, papa Pius XI să-i vină într-ajutor. Cererea i-a fost ascultată cu prisosință. Milioanele de lire ale papei au acoperit toate cheltuielile. De aceea pe frontispiciul acestor așezăminte au fost gravate cuvintele: *Munificentia Pii XI* – din dărnicia lui Pius XI (aceste cuvinte au fost șterse cu dalta după instaurarea noului regim).

Rolul cultural al slujitorilor Bisericii noastre s-a extins și în domeniul vieții publice, laice, adică în viața statului. Anume aceia dintre profesorii-preoți, care au avut o pregătire nu numai teologică, ci și științifică, universitară, cu aprobarea forurilor bisericești au ocupat diferite funcții în învățământul superior și în administrație, de la școala secundară până la universitate și de la contabilitate până la ministere, imprimând acestor activități pecetea spiritului creștin.

Nu-i pomenim cu numele, ci numai cu numărul, pe dieceze: Blajul a avut în astfel de funcții 41 de preoți; Oradea, 15; Gherla-Cluj, 45; și Lugojul 6 (vezi Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 17).

Nu suntem amatori de date statistice fiindcă ele înfățișează numai aspectul cantitativ și nu cel calitativ al realităților culturale. Totuși credem că și sub acest aspect, Biserica noastră a avut un rol covârșitor. Din păcate, și acest fel de date ne lipsesc. N-avem decât pentru primii zece ani de la Unirea politică. Situația se înfățișează precum urmează: Academia Teologică din Blaj a dat între 1918-1928, 162 de absolvenți.

Școala normală de băieți din Gherla, 153 de învățători și 284 de învățătoare. Dar fiindcă ne lipsesc datele referitoare la celelalte institute, Ion Georgescu, citat, spune că între 1860-1928. Academia de Teologie a dat Bisericii și neamului 975 de absolvenți. Care este numărul preoților, învățătorilor și al elevilor pe care l-au dat neamului nostru liceele de băieți și de fete, de la deschiderea lor, la 1754 și până azi, poate că numai viitorul cercetător o va putea spune. Numărul profesorilor care au activat în școlile Blajului, de la deschiderea lor până în 1918 ne este cunoscut: peste 350; de atunci

încoace poate fi dedus. (vezi: *Dascălii Blajului* de prof. N. Comșa). Acești crainici ai luminii au dus făclia și în Principate și în Bucovina.

Răscolind printre cărțile mele, răvășite, cu bucurie am dat în momentul acesta de o lucrare a neobositului cercetător I. Georgescu atât de des citat, care ne vine într-ajutor pentru completarea datelor. Este vorba de lucrarea Școlile din Blaj, extras din revista *Boabe de grâu*, an. IV, 6 iunie 1953.

Aici găsim date statistice mai complete, privitoare la școlile din Blaj, însă numai până în 1933, bineînțeles.

Iată rezultatul la care a ajuns canonicul erudit I. Georgescu: „După statistica publicată în anuarul Liceului pe 1921-22, până la sfârșitul acestui an școlar, la acest liceu urmau 41.388 elevi; la cursul de filozofie 799 elevi; la școala de fete 5.472 eleve; școala normală 3.591 elevi, la școala primară 20.062 elevi. În total: 71.312. Din acest tablou lipsesc elevii Seminarului devenit mai apoi Academia Teologică. Din nefericire, datele privitoare la Seminar sunt și mai defectuoase. Ele nu încep decât cu 1806 și chiar între 1808-1812 lipsesc datele. Totuși, până la sfârșitul numitului an, au absolvit teologia 1.602 studenți. Mai adăugăm câte 1.500 de elevi. În medie generală, Blajul la toate instituturile de învățământ au avut 16.500 de elevi. Deci rezultă că din aceste școli, până în prezent, au ieșit cam 89.504 elevi. (Ioan Georgescu, *op. cit.*, p. 9).

Dacă avem în vedere acest număr de școlari care s-au adăpat la aceste „Fântâni ale darurilor”, dacă ținem seama că originea lor era țărănească, învățătoarească și preoțească, adică tot de la țară și în sfârșit dacă nu uităm că rădăcinile lor erau răsfirate pe întreg cuprinsul Transilvaniei și că fiecare școlar a fost o luminiță în satul și mediul din care a ieșit, atunci ușor ne putem da seama de imensul rol cultural pe care l-au avut școlile Bisericii Blajului. Cărturarii Ardealului, luptătorii pentru libertate națională și contra asupririi, martirii cauzei noastre naționale toți, chiar și românii ortodocși, aici au învățat să fie români.

M. Presa periodică

Mântuitorul nostru Isus Cristos a venit în lume să vestească adevărul mântuitor, cu cuvântul și cu pilda vieții sale. Același poruncă a dat-o și apostolilor săi: „Mergeți în toată lumea, vestiți Evanghelia la toată zidirea”.

De atunci și până azi, Biserica s-a străduit să îplinească această poruncă. Urmașii apostolilor într-adevăr au cutreierat lumea, vestind Evanghelia la toată zidirea.

La început, singurul mijloc prin care a fost vestită Evanghelia a fost cuvântul, predica cu graiul viu, gură către gură, urechi și inimă către urechi și inimă. Dar încă de pe vremea apostolilor s-a ivit necesitatea ca învățătura pe care ei au auzit-o din gura lui Isus s-o comunice celor ce nu erau de față, dar care ar fi dorit s-o cunoască. Or, mijlocul de a transmite celor ce erau departe cele auzite de la Domnul nu era decât scrisoarea. Din această necesitate s-au scris chiar și Evangheliile și scrisorile apostolilor, care au fost citite, explicate, recitate și mereu copiate de-a lungul vremii și păstrate cu sfințenie, ca cea mai de preț comoară. În afară de predica vorbită, cuvântul scris cu mâna și difuzat prin curierii credinței, alt mijloc de evanghelizare nu exista, până la invenția tiparului de către Gutenberg (1440). Avantajele tiparului pentru difuzarea credinței creștine în pături tot mai largi au fost incalculabile, fiindcă a făcut posibilă imprimarea într-un număr de

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

exemplare indefinit. Chiar Gutenberg a tipărit prima sa celebră Biblia latină, cu 42 de rânduri la 1448.

De atunci și până azi, la mijloacele de răspândire a Evangheliei s-a adăugat și tiparul.

Iar în zilele noastre știința și tehnica a descoperit încă două mijloace extraordinare: radioul și televiziunea, care răspândesc vocea și chiar înfățișarea predicatorilor, în lumea largă, acolo unde și când și cui i se permite, fiindcă aceste mijloace, în afară de Vatican, sunt în stăpânirea regimurilor politice, care și difuzează concepțiile proprii de cele mai multe ori potrivnice credinței religioase.

Biserica noastră dându-și seama de importanța tiparului pentru vestirea credinței, concomitent cu deschiderea școlilor din Blaj de către episcopul Petru Pavel Aron, a întemeiat Tipografia Seminarului (1754), care a fost un factor cultural de cea mai mare însemnătate. În această tipografie s-a început tipărirea de cărți, de către învățații călugări, nu numai liturgice și religioase, ci manuale de învățământ laic, necesare școlilor. Prima lucrare tipărită în această tipografie, ajunsă la mare renume, a fost *Floarea adevărului* (Flosculus Veritatis). După ea a urmat *Biblia*, apoi cele dintâi cărți scrise cu litere latine: *Orologhionul* și cel dintâi scris cu aceleași caractere *Organul luminării* a lui T. Cipariu – 1847/ 48.

Am pomenit aceste date și fapte ca să se știe că această modestă tipografie a dat la iveală operele celebre ale învățaților blăjeni, opere istorice, filologice, didactice și chiar literare, până la anul fatal 1948, când, odată cu Biserica, Tipografia Seminarului a fost închisă și transportată în necunoscut. Poate că ar fi meritat o altă soartă, să figureze ca piesă de muzeu cultural pentru generații cu mai multă cinste față de trecut.

După această introducere trecem la publicațiile periodice create și susținute de Biserică sau de oamenii Blajului.

a. Publicații semioficiale au avut fiecare dieceză. În acestea, în afară de dispoziții, comunicări și îndrumări ale episcopiei respective, se tratau și probleme de interes general, nu numai de natură religioasă, ci și culturală. La Cluj apărea *Curierul creștin*; la Oradea, *Vestitorul*; la Lugoj *Sionul românesc*; la Blaj comunicările oficiale, pastorale de Paști și de Crăciun, evenimente memorabile, se tipăreau și răspândeau prin așa-numitele Circulare arhidiecezane și prin săptămânalul *Unirea*.

O mențiune specială facem pentru revista *Viața creștină*, de la Cluj, susținută și cea mai mare parte redactată și scrisă de către entuziastul, blândul și zelosul preot Vasile Chindriș, care a înțeles că, în zilele noastre presa este cel mai puternic mijloc de apostolat modern. A făcut totul ca să-și împlinească acest ideal: fără nici un ajutor străin, toată bruma de agoniseală ce o avea, a jertfit-o pentru scumpa sa *Viață creștină*. Într-o vreme număra printre colaboratori personalități de mare prestigiu, chiar dintre ortodocși.

A suferit crâncen pentru credința sa; dar nimic nu l-a putut abate de pe calea sa. El a murit de două ori: odată când i-a murit revista, de moarte silnică; apoi când însăși inima i-a încetat să mai bată. Râvna pentru cauza sfântă a apostolatului prin presă, l-a muncit și în agonie, iar cititorii l-au însoțit cu toții pe drumul pe care el însuși li-l indicase. De caritatea sa s-au împărțit toți năpăstuiți sorții.

b. Un alt gen de publicații, cu cuprins foarte variat: religios, cultural și distractiv, au fost vestitele *Călindare de la Blaj*, ale *Unirii poporului*, *Călindarul de la Bixad*, și *călindarul „Viații creștine”* de la Cluj, care le întrecea pe toate, atât prin cuprins, cât și prin înfățișarea lui artistică.

Nu numai țărâtimea, dar și intelectualii găseau în aceste lucrări o bună și substanțială hrană sufletească. Despre aceste publicații s-ar putea spune mult bine, fiindcă satisfăceau cele mai variate dorințe ale celor mai largi pături de cititori.

c. *Comoara satelor* s-a numit pe drept revista redactată din partea preotului-profesor de matematici, Traian Gherman. Puține publicații și-au meritat numele așa precum l-a meritat această modestă revistă. A fost într-adevăr o comoară și totodată o cămară: de folclor, de gândire și simțire populară, tradițională, românească. În paginile ei se întâlneau poveștile, snoavele, cântecele, descântecurile, doinele, chiuiturile, vrăjile și glumele țăranilor de pe ambele Târnave și de pe Mureș, auzite și cântate din moși-strămoși, la toate șezătorile din lungile nopți de iarnă. Înțelepciunea, zicala, proverbele și ironiile la adresa leneșilor și neghiobilor se întreceau cu orațiile de la nunți, botezuri și cu bocetele sfâșietoare de la înmormântări. Iar colinzile de Crăciun formau un repertoriu complet de dogmatică populară.

Revista s-a născut, a crescut și a trăit datorită strădaniei spirituale și materiale a autorului și a colaboratorilor ei, preoți și învățători de la sate. Nu știm cât a dăinuit. Cu plecarea la Cluj a prof. Gherman, și revista a încetat din viață. Cine va valorifica această comoară?

d. Colecția „Oamenii Blajului” izvorâtă din spiritul de inițiativă al prof. Nicolae Comșa, preotul și profesorul de limba română, a avut parte de un succes mare, deși de scurtă durată, fiindcă, odată cu plecarea lui din această lume, și colecția l-a urmat. Colecția a izvorât din admirația nemăsurată pe care Comșa Nicolae a avut-o față de marile personalități ale Blajului, pe care poate nimeni nu le-a cunoscut mai bine decât el. Văzând că peste aceste strălucite fețe ale culturii se lăsase deja praful uitării, el s-a simțit dator să-l șteargă, arătându-le lumii în adevărata lor înfățișare. Planul său era măreț; după cum mare era și numărul celor care-și așteptau reintrarea în lume și după cum mare era și strălucirea celor care erau în amurg.

Colaboratori însuflețiți de același gând a găsit printre colegii și prietenii săi din Blaj; ceea ce lipsea era, ca de obicei, materia în care să se întrupeze gândul, fiindcă așa este rânduiala lumii: cei ce au gânduri, nu prea au și mijloace prin care să le senzibilizeze. Tocmai din această cauză, lucrurile au apărut în niște condiții mai mult decât modeste, nu numai ca volum, ci și ca înfățișare.

Prima din această serie a ieșit din penița măiastră a aceluia care a fost Radu Brateș, preotul, scriitorul și delicatul poet. Cartea se numește: *Aspecte din viața Blajului*, o lucrare-mărturie, pe care au făcut-o cei mai de seamă reprezentanți ai culturii românești, din toate timpurile, indiferent de crezul lor religios, privitoare la Blaj. Toți martorii solicitați de către Brateș se întrec a elogia rolul și meritele pe care Blajul și le-a dobândit în cursul istoriei sale; cu toții recunosc că „la început a fost Blajul, apoi celelalte și ceilalți”. Și fiindcă „începutul n-a fost numai teorie, numai doctrină, închipuire, ci și

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

faptă, care a avut un începător și făptuitor, acesta a fost episcopul-martir Ion Inochentie Micu Clain, a cărui viață zbuciumată a povestit-o tocmai inițiatorul colecției.

Într-un stil simplu, atrăgător, fără balastul erudiției și al documentației, figura acestui apostol, a acestui tulnic al lui Dumnezeu și al nației române, apare furtunoasă, dinamică, cuceritoare. El despică în două destinul acestui neam, al acestei „nații”, cum pentru întâia oră numește el pe umiliții și obidiții iobagi din Ardeal, pe care magnații îngâmfați, brutali și intoleranți îi numeau „plebe, tâlhari și gloată”. Episcopul este hotărât să ducă lupta până la capăt; nedreptatea trebuie să înceteze, fiindcă este un drept natural ca acela ce suportă greutățile să se bucure și de favoruri: *qui sentit onus, sentiat et commodum*.

Trăsăturile acestui erou sunt ca dăltuite în stâncă, totuși cartea este astfel scrisă încât lectura ei poate fi gustată și de cititorii cu mai puțină carte. Căci acesta a fost gândul de la început al redactorului colecției; să fie folositoare tuturor românilor știutori de carte și doritori să cunoască pe aceia care au gândit au simțit și s-au jertfit pentru ei. Or, acest scop credem că a fost atins.

A doua lucrare a colecției a fost închinată tot unui episcop, cititorului școlilor din Blaj, a „Fântânilor darurilor”: Petru-Pavel Aron. Autorul lucrării este un alt profesor de limba română, și el scriitor și chiar poet: Virgil Stanciu. Icoana de ascet și de mucenic a lui Aron, zbuciumul său de a aprinde lumini în întuneric de a înălța acest neam prin carte și cultură, și în aceeași vreme, de a găsi mijlocul prin care ucenicilor cărții să li se dea nu numai sfânta pâine a învățaturii, cum o numește episcopul, ci și pâinea cea de toate zilele, toate aceste frământări sunt bine schițate în cartea lui Stanciu.

Gheorghe Șincai este evocat din partea preotului profesor Dionisie Popa. Lucrarea se remarcă printr-un simț de limbă deosebit, nuanțat și ponderat, de o limpezime cristalină. Tumultuosul cititor a sute de școli populare și zbuciumul său de a ridica românismul din bezna întunericului secular în care îl ținuseră stăpânii aduși de vânturi sunt minunat creionate.

A patra lucrare din colecție a fost scrisă de către profesorul de teologie, dr. Nicolae Lupu și are ca subiect *Viața și activitatea episcopului Ioan Bob*.

Din documentele cercetate reiese că acest episcop a fost crunt neîndreptățit și pe nedrept judecat, și că adversarii săi „luceferii Școlii Ardelene” vor fi fost ce-i drept mari ca scriitori și ca savanți, însă ca oameni au lăsat chiar mult de dorit. Au fost pătimiși, mândri, ranchiunoși și răzbunători, căci lor li se datorează umbra care planează asupra lui Bob. În realitate, acest episcop simplu și smerit a fost, în vremea sa un foarte iscusit cărmuitor al Bisericii și chiar un om muncit de problemele culturale ale Bisericii sale.

Cum spuneam, colecția „Oamenii Blajului”, care a plecat la drum cu mare însuflețire și avânt, după cele patru lucrări s-a stins din viață odată cu moartea inițiatorului ei. Dar, ținând seama de vicisitudinile istorice, ea și așa ar fi fost condamnată la moarte, odată cu Biserica noastră.

e. Foaia bisericească *Unirea*, chiar de la nașterea sa a jucat un rol considerabil, nu numai în viața Bisericii, ci și în viața social-politică a românilor transilvăneni. Actul ei de naștere a fost semnat de personalități de mare prestigiu, la anul 1890. Numele lor este: dr. Vasile Hossu, dr. Alexandru Grama, dr. Augustin Bunea, dr. Victor Smigelschi și dr. Izidor Marcu.

Fost-a *Unirea* foaia oficială a Bisericii Unite sau ba? S-ar putea discuta mult și bine. Noi credem că a avut un caracter semi-oficial fiindcă în afară de unele directive care emanau de la mitropolie, studiile și articolele publicate purtau răspunderea celor care le semnau. Ceea ce putem spune cu siguranță este faptul că acest săptămânal hrănea aspirațiile naționale ale Românilor de dinainte de unirea politică de la Alba Iulia și că era aproape singura tribună prin care se exprimau crainicii idealului nostru național. Nici acest lucru nu se prea știe astăzi.

În perioada unirii politice, această foaie modestă, din săptămânal ce era, a devenit cotidian, discutând problemele, limpezind atitudinile și unind adevărații, până ce orizontul vieții naționale s-a limpezit, adică până în 1920. Rareori depășea patru pagini și numai atunci când nevoile naționale erau mai presante; însă cuprinsul ei era totdeauna nu numai variat, ci și la un nivel ridicat.

De obicei, prima pagină cuprindea articolul de fond, care era o pătrundere în momentul actualității, fie religioase, fie culturale, fie politice: însă totdeauna privită prin prisma gândirii creștine și românești. În corpul ziarului, la așa numita „Foița Unirii” se publicau studii mai vaste, mai științifice, de natură dogmatică, etică, pedagogică și socială. Știrile, mișcările în personalul clerului, anunțurile erau cuprinse în pagina din urmă.

În România mare, împrejurările politice schimbate au determinat și profilul și orientarea acestei publicații. Au început hărțuierile, s-au aprins pasiunile confesionale, s-au supralicitat meritele, s-au pretins locurile de cinste la banchetul victoriei, care în vremea opresiunii politice maghiare, stăteau domolite, dar care, în era libertăților politice naționale, au izbucnit cu furie; ortodoxia având numărul și forța și, ceva mai mult, aprobarea regimului, a crezut că a sosit momentul să-i „unifice” pe uniți cu ortodoxia neunită. Sibiul, prin organul său de publicitate *Telegraful român*, a început atacul cu înverșunare; iar *Unirea* de la Blaj s-a văzut silită să ridice mânușa. Așa a devenit *Unirea* o publicație apologetică. Momentul culminant l-a atins atunci când foaia a ajuns sub direcția rectoratului Teologiei, dr. Alexandru Rusu (mai târziu episcop al Maramureșului), o minte luminată, spirit subtil, de o virulență polemică imbatabilă, dărâma toate subversiunile răuvoitoare ale „confraților” sibieni.

Vrednic de reținut este faptul că, nici în focul acestor încercări *Unirea* nu și-a schimbat nici orientarea și nici atitudinea, în funcție de noua orientare politică, așa după cum a făcut *Telegraful* care, se prea știe că a sprijinit totdeauna și toate regimurile de la putere.

Unirea și-a păstrat caracterul autentic creștin și autentic românesc până în clipa în care odată cu Biserica, a fost și ea suprimată: *Telegraful*, în schimb, nu spunem că trăiește, fiindcă viu n-a prea fost niciodată, ci agonizează și azi din grația regimului pe care-l servește.

Cei ce vreodată vor avea răgazul și curiozitatea să răsfoiască colecțiile *Unirii*, și ale *Telegrafului*, se vor convinge de adevărul spuselor noastre. Aceia vor avea și satisfacția să guste umorul fin, ironia și satira, săgețile pe care și le aruncau redactorii de la *Telefonul Unirii* și cei de la *Telegraful român*. Și poate vor sesiza și dreptatea cauzei care a fost totuși înfrântă de forță.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

f. Unirea poporului (1919-1944). „Unirea” s-a adresat cu deosebire unei anumite categorii de cititori, care era formată din preoți, profesori și alți intelectuali catolici, fiind deci puțin accesibilă păturii țărănești. Or, masa mare a credincioșilor era formată de țărâtime; de aceea, după unirea politică, lipsa unei publicații destinate exclusiv țărânimii devine arzătoare. Din acest gând și din această necesitate s-a născut *Unirea poporului* pe lângă, așa-numita *Unire a domnilor*. În fruntea ei s-a așezat omul cel mai indicat, cel mai bun cunoscător al sufletului și nevoilor țărănești, un scriitor de un talent remarcabil, incomparabil: profesorul Alexandru Lupeanu-Melin, despre care am făcut pomenire și mai sus.

Nu credem că a existat publicație populară care s-o fi întrecut; fiecare gând, fiecare cuvânt, fiecare rând mergeau în sufletul și inima țaranului din Ardeal, de unde erau scoase de către redactorii ei. Era gazeta lor, scrisă pentru ei, din dorința de a-i lumina asupra destinului lor de creștini și de români. Ne amintim cu câtă nerăbdare așteptau sâmbăta ca să primească foaia, cu veștile, poveștile, poeziile, snoavele scrise sau adunate de „domnul Milin”, cum îl numeau sătenii pe Lupeanu Melin.

Duminica după sfânta liturghie, se adunau în mijlocul satului, fiecare cu scăunelul său și ascultau ca la predică citirea *Unirii poporului*. După citare, urmau discuțiile, comentariile, întrebările, limpezirea nedumeririlor. Aceste adunări erau adevărate cercuri sau șezători literare, de la care nu lipseau nici bolnavii, dornici să știe ce se mai întâmplă prin lumea largă.

Și azi se țin adunări prin casele culturale, dar se deosebesc de acelea fiindcă acelea erau libere și vesele.

Ce rol a îndeplinit această foaie săptămânală în cei 25 de ani de existență, în viața satelor noastre, noi care am fost martori, îl cunoaștem că a fost mare și profund. N-am mai întâlnit un interes față de o gazetă așa precum a avut *Unirea poporului*.

După moartea înainte de vreme a întemeietorului ei, conducerea a fost luată de către părintele canonic Iuliu Maior. Ținem să amintim că și-a păstrat profilul și caracterul popular, având colaboratori tot oameni cu mare tragere de inimă față de ridicarea și luminarea sătenilor, în spirit creștin și românesc, conform cu vechea tradiție a Blajului.

Părintele Maior totuși a făcut o inovație în bine începând să publice vestitele sale „grăunțe sufletești” care erau tâlcuri ale Evangheliilor și ale Apostolului pe înțelesul poporului, foarte mult gustate nu numai din partea sătenilor, ci chiar și din partea preoților. Aceste comentarii au apărut pe urmă și în volume sub titlul *Biblioteca populară*. Prin ele, autorul a devenit și dânsul foarte popular, precum fusese și Lupeanu-Melin.

S-ar putea crede că publicațiile Blajului au fost de la început astfel concepute și planificate ca să îmbrățișeze toate exigențele spirituale și culturale ale cititorilor. Însă lucrurile nu s-au petrecut așa, fiindcă apariția lor a fost în funcție de nevoile care s-au ivit pe parcursul timpului.

g. Astfel, după ce au fost satisfăcute nevoile cele mai urgente, au fost luate în considerare celelalte, mai puțin urgente, să le spunem mai rafinate, mai autentice culturale. *Unirea* și *Unirea poporului* se adresau cu precădere preoților și respectiv

poporului; însă aici la Blaj exista o categorie de oameni ale căror trebuințe sufletești nu erau numai de natură receptivă, ci și creatoare de valori culturale. Era vestită tagmă a profesorilor blăjeni. Or, în această tagmă se găseau destui care simțeau puternice înclinări literare și artistice. De aci s-a simțit nevoia unui nou organ de publicitate menit să publice creațiile acestor profesori. Ideea aceasta a realizat-o revista literară *Blajul*, în anul 1934.

Comitetul de editură număra nu mai puțin de 45 de nume de profesori de liceu și de teologie precum și intelectuali din întreaga țară.

În comitetul de redacție îi găsim pe scriitorul Pavel Dan; pe sculptorul Virgil Fulicea; pe istoricul dr. Nicolae Lupu; pe Ștefan Manciulea; pe scriitorul Dionisie Popa etc. Însă sufletul și inima acestei reviste a fost, cum se știe, profesorul, secretar de redacție, Nicolae Comșa.

Revista a plecat chiar de la început cu mare avânt, luând o amploare remarcabilă. Colaborarea nu s-a mărginit doar la cei din Blaj, ci s-a extins și la scriitorii de pe la alte publicații similare.

Aici și-au publicat mult promițătoarele lucrări Pavel Dan, Radu Brateș, gânditorul Ion-Covrig-Nonea și Virgil Stanciu.

Schițele, nuvelele, fragmentele de roman, de critică literară, cronicile, formau sumarul fiecărui număr.

Multe din aceste creații literare, împreună cu autorii lor, au intrat deja în patrimoniul literaturii române.

Aici și-a făcut ucenicia literară, dacă pot spune astfel, fiindcă Pavel Dan s-a dovedit un maestru fără ucenicie: schițele și nuvelele cele mai tipice aici au văzut lumina zilei. Ne amintim de nuvela, o mică perlă, *Studentul Lîvada* și lucrarea *Profesorul suplînitor*, care au stârnit și admirația, și surpriza cititorilor.

Din păcate, cu tot acest început strălucit, din cauza necesităților materiale și mai cu seamă din cauza morții secretarului de redacție, *Blajul* la finele anului 1937 și-a încetat apariția. Spiritul nu-și prea găsește suport în lumea materială; iar stăpânii, s-au dovedit totdeauna nepricepuți într-ale spiritului, după vorba Scripturii: *Animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei* (1 Cor. 2, 14).

Capitol special

h. Cultura creștină

Dintre toate publicațiile periodice ale Blajului, cea mai însemnată, cea mai profundă și documentată a fost *Cultura creștină* – revistă lunară. Ceva mai mult, nu credem că am fi învinuiți de părtinire dacă am spune că ea a ținut locul de frunte, chiar și în comparație cu acele pe care le redacta ortodoxia românească din acea vreme. Prin aportul său multiform: teologic, filozofic, istoric, social, politic și critic – mai cu seamă cultural – ea a fost, între cele două războaie, un focar de lumină creștină preste haosul vieții noastre intelectuale și spirituale.

Actul ei de naștere datează încă de dinainte de primul cataclism mondial, din anul 1911, iar cauzele care au contribuit la această renaștere, redactorul ei responsabil, dr. Victor Macavei, ni le descoperă spunând: profesorii de atunci de la Teologia din Blaj (încă sub stăpânirea austro-ungară), neavând o revistă a noastră în care

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

problemele concepției de viață să poată fi discutate și expuse în lumina crezului genuin creștin și în același timp, în lumina intereselor noastre naționale românești...” (*Cultura creștină* an. XVI, 1936, p. 1: Reluăm o tradiție). Și părintele Macoveiu continuă „Vreme de 16 ani *Cultura creștină* a umplut într-adevăr un gol în educația și viața culturală a Bisericii și neamului nostru... Preocupări de știință și morală creștină și de fanatism național – colecțiile celor 16 ani, sunt mărturie și dovadă” (*Cultura creștină*, an XVI, 1936, p. 1).

Revista a rezistat marelui război; a văzut zorile României Mari și a luptat până în 1927 când unii din impozantul comitet de editură și de redacție s-au împrăștiat în funcție de ale statului, după pregătirea și vocația științifică pe care o aveau. Comitetul număra 24 de doctori în diferite specializări: teologie, filozofie, drept, istorie, litere sau științe.

În istoria acestei reviste deosebim două momente, două perioade: prima se desfășoară între anii 1911-1926 și formează seria pe care vom numi-o „veche”. Urmează un gol de 10 ani, până în 1935-1936, când își reia apariția în formă nouă, cu totul nouă, modernă, mai viguroasă, mai plină de avânt și vitalitate.

Seria I nu intră în preocupările noastre. Despre ea putem spune că avea în vedere: I. Actualitatea; II. Pagini de apologetică și de filozofie; III. Pagini de istorie bisericească și națională; IV. Pagini de omiletică. Remarcabile s-au dovedit paginile de apologetică ale episcopului dr. Alexandru Nicolescu, un îndrăgostit de „poezia naturii”, precum și paginile de filozofie ale prof. dr. Augustin Tatar, care semna în aceeași vreme și rubrica homiletică.

Golul celor zece ani n-a putut fi umplut de către publicațiile care apăreau în diferite centre diecezane; și, după cum mărturisește autorul citat, „haosul de idei este și mai mare în lumea de azi; și mai cu seamă: „Pentru că încercările de a întuneca istoria și rolul din trecut al Blajului sunt mai stăruitoare. Pentru că lupta împotriva Bisericii Unite a luat forme și mai acute, și armele de atac sunt și mai fără scrupule, decât în trecut”. (*Cultura creștină*, an XVI, 1936, p. 2 subliniat).

Acestea au fost motivele care au determinat reluarea apariției: spulberarea haosului din lumea ideilor, para creștine sau anticreștine, pe de o parte; pe de altă parte, apărarea față de atacurile tot mai înverșunate ale îndoitorilor adversari: ortodoxia „dominantă”, care năzuia să întunece cu duhovnicia sa istoria Bisericii Blajului; și spiritul revanșard al stăpânilor de ieri, adică al ungarilor. Cu un cuvânt: „Toate problemele care pot să intereseze un cerc de cititori intelectuali” (*Cultura creștină*, an XVI, 1936, *loc. cit.*).

Direcția revistei nu uită să precizeze nici metoda pe care o vor utiliza colaboratorii „Vom folosi, vom prefera în regulă generală, metoda apologetică celei polemice, tonul și atitudinea dragostei chiar față de adversari, față de revărsările de ură și dușmănie ale celor de altă părere.” (*Cultura creștină*, an XVI, 1936, p. 3).

Având în vedere scopul și mijlocul prin care se urmărea atingerea lui, metoda de lucru apologetică, în spiritul carității frățești, revista pornește la drum, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Revista are o înfățișare atrăgătoare, stilată, îngrijită, am spune chiar elegantă; tipar ales, limpede și o diviziune a muncii logice, sistematică și pedagogică: de la teorie la practică și invers, de la concret la abstract. Are formatul obișnuit al revistelor, coperta colorată în galben portocaliu; apare lunar, reînnoind firul întrerupt.

Fiecare număr are următoarea diviziune:

I. Articole și studii, în care se discută și se rezolvă marile probleme ale credinței, filozofiei, istoriei bisericești și naționale, în lumina documentelor autentice;

II. Oameni și fapte din trecut și din prezent, cei încriminați pe nedrept, reabilitați;

III. Însemnări pe marginea documentelor și a evenimentelor, în lumina credinței și a bunului simț comun;

IV. Cronici, caleidoscoape ale momentelor solemne vrednice de admirat sau de detestat;

V. Bibliografie, prezentare de lucrări nou apărute, cu mențiunile critice corespunzătoare.

Un număr al revistei avea între 50 și 100 de pagini; cele 12 numere ale primului an (1936) formează un volum de 800 de pagini; iar volumul anului următor (1937), anul jubiliar al celor 200 de ani de la întemeierea Blajului, cuprindea 850 de pagini. ș.a.m.d.

Aceste volume, chiar din punct de vedere cantitativ, sunt impresionante, căci în cei abia nouă ani de existență, în formă nouă, cele nouă volume cuprind nu mai puțin de 7.572 de pagini. Cel din urmă număr, din anul 1944, anul „fatalului destin al istoriei noastre bisericești și naționale” este și cel mai sărac: 532 pagini.

Dar cantitatea nu contează în contextul unei culturi, ci calitatea spiritului, elevația, forța creatoare de valori, care depășesc efemerul și categoriile imanenței.

Ne reluăm sarcina de a desprinde acele studii și pe acei autori care au culminat în paginile acestei reviste.

Cultura creștină s-a străduit și credem că chiar a reușit să fie ceea ce și-a propus: cultură, adică o cultivare a gândirii, a inimii, a voinței și a simțirii, cu un cuvânt, a spiritului omenesc. În primul rând o însămânțare de idei corecte, înalte și adevărate; o sumă de principii, de concepții sănătoase și, în aceeași vreme, prin contrast, o plivire din rădăcini a buruienilor, a bălăriilor și spinilor, care împiedică, sufocă dezvoltarea germenilor și răsadurilor nobile.

În al doilea rând, această cultură avea menirea să fie specific, autentic și radical creștină. Asta înseamnă că ea să nu fie totuși religie, ci cultură, adică activitate naturală a spiritului creator al omului; însă o activitate care să se inspire din principiile și adevărul revelației creștine sau cel puțin să nu o contrazică dat fiind faptul că adevărul binele și frumosul, chiar dacă sunt întrupate în valori culturale, în opere de artă, nu pot fi în contradicție cu adevărul supranatural. O cultură este creștină atunci când este străbătută de suflul Evangheliei lui Isus Cristos, îmbibată de harul dumnezeiesc, ceea ce vrea să zică nici mai mult nici mai puțin decât că mlădița naturală a fost altoită cu mlădița supranaturală spre a da roade nu numai în viața temporală a omului ci și pentru viața eternă.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Că revista nu s-a abătut de la acest scop o dovedesc studiile și articolele publicate din partea autorilor care, în majoritate au fost preoți sau cel puțin credincioși.

Sarcina noastră rămâne să trecem în revistă acele studii care au lăsat urme mai adânci în ogorul revistei și în memoria cititorilor.

Locul de onoare îl ocupă părintele Ion Agârbiceanu, romancierul, ale cărui lucrări: Artă și morală, Optimismul creștin; Înfruntare și mângâiere; Doctrina iertării; Optimismul românesc; Fața de lumină a creștinismului (Meditații), într-adevăr împacă frumusețea artistică cu splendorile adevărului și ale binelui moral.

Preasfințitul episcop Ioan Bălan aduce o foarte variată și prețioasă contribuție din lumea și viața bisericească prin studiile sale toate pătrunse de sentimentul iubirii de oameni. Iată câteva din aceste lucrări: Un sfânt român necunoscut; Un martir al credinței noastre. Afară de cărțile pe care le-am amintit în altă parte. Colaborarea sa a încetat odată cu plecarea sa la Roma, pentru codificarea dreptului canonic oriental. Cercetările sale de specialitate au fost apoi publicate în revistele străine.

Cu părintele canonic dr. Nicolae Brînzeu, ne-am mai întâlnit, de aceea aici nu vom pomeni decât colaborarea sa la revistă, care este nu numai foarte variată – teologie, pedagogie, istorie – ci și extrem de bine documentată. Iată unele dintre aceste studii: Unificarea religioasă și politică a lui Mihai Viteazu; Unirea cu Roma și emanciparea românilor din Ardeal și Banat de sub ierarhia sârbească; Școalele Blajului; Soarele românilor; Octavian Goga (Amintiri); Marcu al Efesului; Francmasoneria și sectele religioase; Persecuțiile Bisericii etc.

Dr. Victor Macaveiu, redactorul de la început reînnoiește cu scrierile sale tradițiile mai vechi și pe cele mai apropiate: La jubileul Astra, Polegomena pentru o viitoare ediție a Psaltirii românești; Capitlul mitropolitan din Blaj și rolul lui în trecutul nostru. Se caracterizează printr-un scris linear, cronicăresc, îmbibat de aroma stilului cărților bisericești al căror iscusit tâlcuitor și traducător a fost, exigent în alegerea celor mai neaoși termeni românești.

Cel mai fecund colaborator a fost părintele Ștefan Manciulea, istoric și geograf de mare clasă. Studiile publicitare, pomenite chiar și numai cu numele, ar pretinde mai multe pagini. Ne restrângem la cele mai cunoscute: Dicționarul geografic al Ungariei de la 1851; Redeschiderea Liceului din Blaj; la 1850; Contribuții blăjene la redșteptarea conștiinței naționale în Moldova și Bucovina; Timotei Cipariu și Academia Română; Muzeul Blajului; Biblioteca centrală din Blaj; Indicele manuscriselor; Din legăturile lui Vasile Alecsandri cu Blajul, totdeauna temeinic documentat și *sine ira et studio*. Mare sprijin a dat cauzei românești, în ce privește drepturile noastre asupra Transilvaniei, lucrarea lui Manciulea *Granița de vest*, despre care am mai amintit.

Părintele Teodosie Bonteanu, care a colindat cele mai faimoase mănăstiri catolice și ortodoxe, inclusiv Muntele Athos în căutarea adevărului genuin al credinței creștine, în sfârșit, după ce l-a găsit, a îmbrățișat credința catolică, convertindu-se, a devenit călugăr bazilitan în Biserica Unită.

Peripețiile și frământările prin care a trecut le-a povestit cu mare pricepere și artă în multe numere din *Cultura creștină*, sub titlul sugestiv: Chinurile nașterii celei de a doua, care mai apoi au apărut și în volum. Tot de el a rămas minunata și documentata lucrare *O turmă și un Păstor*, cu care ne-am mai întâlnit.

Aceeași cale a apucat-o și superiorul său monahicesc părintele Daniil Ciobotaru, starețul mănăstirii Neamț.

Meditația filozofico-religioasă a fost reprezentată de către preotul Natanail Munteanu, un gânditor creștin, care în minunea Universului fizic întrezărește înțelepciunea și Providența divină. Meditațiile sale: Despre spațiu; Împărăția deasupra efemerului (Noțiuni generale despre paradisul pământesc) și Despre valoarea cantitativă (sau falsa tiranie a dimensiunilor materiale sunt studii care stârnesc ecouri coplesitoare .

Și I. Coroianu se situează pe aceeași linie dar cu accente mai profund apologetice. Știința și filozofia religioasă (Considerații marginale) formează numai începutul, care din păcate n-a avut urmare.

Profesorul universitar dr. Alexandru Borza, și preot unit, a reprezentat în paginile revistei știința în raport cu credința: Doctrina evoluției și credința este studiul pe care l-a publicat. Dar în calitate de savant de renume, studiile de specialitate și cărțile și le-a publicat în reviste și edituri de specialitate.

După cum am notat în capitolul închinat cercetării filozofice, această disciplină a fost reprezentată din partea profesorului Ioan Miclea, de aceea nu mai revenim asupra studiilor pe care le-a publicat în *Cultura creștină*; nici asupra faimoasei polemici pe care a avut-o cu diaconul ortodox Emilian Vasilescu, privitoare la problema filozofiei creștine. Cel dintâi susținea că filozofia autentic creștină, tipul pur al acestei filozofii, este tomismul; al doilea, dimpotrivă, credea că acesta ar fi augustinismul. Un duel cavaleresc s-a încins între cei doi preopinenți, care nu s-a sfârșit decât odată cu sfârșitul discuției libere și cu viața revistei.

Meritul de a fi fost „inițiatorul gândirii tomiste în România”, după părerea criticilor, îi revine lui Ioan Miclea. El s-a străduit să facă cunoscută filozofia creștină așa precum aceasta a fost reprezentată din partea marilor gânditori creștini: Jacques Maritain, Etienne Gilson, Garrigou-Lagrange, Régis Jolivet. Aimé Forest și Geiger.

Ar fi indecent să mai insistăm asupra acestei chestiuni, împodobindu-ne cu pene pe care unii sunt dornici să le smulgă; posteritatea curioasă își va spune cuvântul.

În capitolul consacrat istoriei ne-am întâlnit cu părintele dr. Zenobie Păclișeanu, membru al Academiei Române. Acolo a fost vorba însă numai de lucrările sale publicate în volum; aici vom aminti numai acelea dintre studiile sale care au fost publicate în revistă, și încă numai pe acelea care au stârnit mai multă admirație. Păclișeanu, plecând de la anumite fapte istorice și evenimente care au intrat în pânza istoriei, trage concluzii de o profunzime filozofică uimitoare, fiind astfel la noi primul care pune bazele unei filozofii creștine a istoriei, așa cum s-a întâmplat și cu alți istorici de mare prestigiu, care n-au înregistrat numai evenimentele, în mod mecanic, ci le-au și gândit în esența și semnificația lor transcendentă. (Acesta este cazul lui Étienne Gilson, care pornind de la istoria filozofiei medievale, a conchis la spiritualitatea ei.)

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Cu un cuvânt, Pâclișanu este nu numai istoricul Bisericii Universale și al Bisericii Unite, ci și gânditorul ei, care din structura istorică a celei din urmă, a degajat pentru prima oară spiritualitatea Blajului.

În ce consistă această spiritualitate? Ne-o spune concis și limpede: „Spiritul Blajului așa cum se desprinde din manifestările lui de două ori seculare, este sinteza fericită a mândriei originii romane, a naționalismului activ, care merge până la jertfirea de sine, a profunde convingeri creștine, încadrate în disciplina Bisericii Occidentale și a devotamentului creator față de cultura românească. Armonioasa contopire a acestor patru elemente fundamentale ne-a dat spiritul Blajului”. (*Cultura creștină*, an XX, nr. 10-12, 1940, p. 629). Din cele vreo 20 de studii mai amintim: Mărunțișuri istorice; Blajul în trecutul neamului; Ce ar fi fost dacă n-ar fi fost Concordatul?; Unirea de la Florența; Cu privire la Sava Brancoviciu; Unirea de la 1918; Ion Inocențiu Micu Clain; Lupta pentru drept; Din trecutul nostru; În jurul diplomei a doua Leopoldine.

Ne mai rămâne să vorbim despre cei doi truditari care, cu inteligența lor, cu stăruința lor, au susținut tot greul și răspunderea revistei, adică despre cei doi redactori: dr. Augustin Popa și Dumitru Neda. I-am lăsat la urmă, deși au fost în frunte, după vorba Scripturii; „Și vor fi cei mai din urmă cei dintâi și cei dintâi, la urmă.”

Trierea, selecționarea, aprecierea, repartizarea și plasarea imensului material și mare parte din cuprinsul fiecărui număr au căzut în sarcina lor. Planul volumului – studii; oameni și fapte; însemnări; cronici – și bibliografia sunt opera lor.

Faptele mărunte, efemeridele, notițele sunt semuate fie cu inițialele: A. P. (Augustin Popa), fie cu: D. N. (Dumitru Neda); în ultimele cazuri numai cu litere minuscule.

Un exemplu: a sau n, în volumul XVI, 1936, A. P. are nu mai puțin de 15 articole la „oameni și fapte”; 14 la însemnări; 46 articole la „cronici” și 1 la bibliografie.

Iar părintele Neda: are 14 la „oameni și fapte” 14 la „însemnări” 76 la „cronici” și 5 la bibliografie. Și numai la un singur număr, într-un singur an.

O muncă de adevărat salutar intelectual; oglindă a actualității naționale și mondiale.

Dar, în afară de munca aceasta redacțională, de încadrare în actualitatea culturală, cei doi redactori au scris studii, care depășesc actualitatea imediată. Caracterul acestora este foarte variat, însă în toate se remarcă temeinicia cercetării, profunzimea gândirii, pătrunderea în cele mai fine straturi și ramificații ale ideologiilor contemporane; judecarea lor, mai cu seamă a celor de natură social-politică, prin prisma credinței, a teologiei și a gândirii creștine. Este destul să amintim doar titlurile, ca să ne putem face o idee despre munca uriașă pe care au săvârșit-o acești oameni îndrăgostiți de adevăr și de fericirea acestui neam greu încercat.

Augustin Popa semnează o mulțime de studii. Din cele 40 noi nu vom pomeni decât pe acele care ni se par din cale afară de semnificative. În general, toate sunt pătrunse de firul de aur al credinței și al gândirii creștine și se referă cu precădere la viața noastră social-politică. Începând cu familia, cu situația ei în cadrul statului

modern, cu libertatea și culminând cu structura statului. Iată unele din aceste titluri: Pentru o politică a familiei; Între libertate și autoritate; Pentru încreștinarea politicii; Religia și politica; Contra violenței; Spirit paulin; Rătăcirea extremistă; Criza libertății; Religia sângelui, (fascismul) Școala creștină; Războiul; Pentru o pace creștină; Prag de lume nouă; Omul și societatea; Menirea statului; Omul și proprietatea; Spre o nouă Europă; Naționalism creștin; Corporatism creștin Omul și mașina; Regimul politic ideal; Momentul Școlii Ardelene etc.

Dacă Augustin Popa ar fi avut răgazul să adune într-un volum aceste studii ancorate în miezul societății actuale, detectându-i carențele, ar fi format un remarcabil tratat de sociologie creștină. Nu putem să nu observăm că acest autor se caracterizează prin eleganța expunerii, frumusețea și limpezimea ideilor, înlănțuite într-o logică stringentă, impecabilă și într-o limbă literară clasică. Popa credem că a fost personalitatea cea mai completă a vieții noastre culturale între cele două războaie mondiale. Cunoștințele sale într-o pluralitate de domenii depășeau cu mult limitele obișnuite; cunoscător al celor mai multe limbi moderne, doctor în științele teologice, filozofice, juridice, de pe la diferitele Universități străine.

După instaurarea regimului actual, a luat și el drumul exilului și s-a sfârșit undeva prin Statele Unite, departe de țara pe care a iubit-o și slujit-o cu credință.

Tovarășul său de jug, al doilea redactor al revistei, a fost cunoscut în cele mai largi cercuri culturale ale țării noastre. Era accesibil, prietenos, afabil, popular în înțelesul cel bun al cuvântului. Activitatea sa are o arie mult mai vastă decât aceea a lui Augustin Popa, care era mai dificil, mai distant și mai grav. Părintele Dumitru Neda, se simțea acasă atât între intelectuali, cât și în mijlocul țăranilor, chiar cu tineretul și cu copiii se simțea la larg.

Scrisul său înglobează cele mai variate teme ale vieții bisericești, sociale și politice. În ele se oglindește întreaga frământare a vieții bisericești și sociale din acel răstimp. Cu precădere sunt puse în lumină momentele cruciale ale dramaticului prolog al tragediei Bisericii Unite. Aburii de sânge pluteau deja în aer, iar preoții și credincioșii stăteau cuprinși de teamă ca pasările în fața declanșării furtunii.

Toate aceste sentimente prevestitoare de uragan au fost presimțite și limpede spuse de preotul Neda. Din mulțimea studiilor mai extinse pomenim doar câteva: Libertatea sovietică; Bolșevism și creștinism; Cristos și Varava; Anglicanism și ortodoxie; Biserica înfruntând păgânismul (german); Fides intrepida; Roma și Bizanț; Sfântul nostru; Cetatea Vaticanului; Se apropie sfârșitul lumii?; Pacea care ne trebuie; Lumini și umbre; Vino, Doamne Isuse; Mai multă iubire etc.

A fost profesor de filozofie la Academia Teologică din Blaj, iubit și mult stimat de studenții săi; nu prea știm câtă filozofie au asimilat acești elevi ai preotului Neda, însă un lucru este sigur: au avut prilejul să privească un om despre care s-a putut spune ceea ce Mântuitorul a spus despre Natanail: *Ecce vera israelita in quo dolus non est* (In. 1, 47). Neda a fost un om care-și purta inima în palme, fără să se rușineze de ea. Cât a trăit a fost numai om, ca toți oamenii, însă în moarte, a fost ceva mai mult, cum nu sunt decât puțini oameni: un martir al credinței sale și al iubirii de neam.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Mai sunt încă multe nume care figurează cu mare cinste în paginile acestei reviste, care nu pot fi toate pomenite, acela care-și va lua vreodată sarcina să le cunoască, va rămâne uimit de ceea ce au săvârșit.

În fugă aruncăm o privire peste studiile dogmatice, erudite și profunde, cu o notă personală evidentă, ale părintelui dr. Dumitru Lucaciu, care deși era de rit latin, ca român, care avea ceva de spus în ce privește marile controverse dintre catolici și disidenți, a colaborat la revista Blajului. Unele din studiile publicate aici sunt următoarele: Cardinalul Umberto și pâinea dospită în sfânta Euharistie, la orientalii disidenți; Răsăritul disident și Neprihănită Zămislire; Visarion al Niceii și soborul din Florența; Cultul lui Fotie în Biserica Răsăriteană; Motivul Întrupării Fiului lui Dumnezeu (după Fericitul Ioan Scotus); Primatul sfântului Petru și teologii disidenți români; Noțiunea personalității în doctrina fericitului Ioan Scotus; Purgsturoi în doctrina catolică și cea orientală disidentă, un tratat complet, erudit și documentat asupra acelor puncte care formează esența ortodoxiei disidente. Cititorii părintelui Lucaciu își vor da seama că poziția creștinilor orientali disidenți, este în afara dogmelor revelate și că deosebirile prin care sunt separați de catolici sunt mai degrabă de natură istorică și pasională.

Și pentru a încheia această trecere în revistă a studiilor și a autorilor care au muncit la *Cultura creștină*, nu putem trece cu vederea studiul dogmatic, fundamentat pe o documentație vastă și specifică a părintele dr. Alexandru Todea, astăzi episcop în clandestinitate în propria lui țară. Studiul poartă titlul: *A doua venire a Mântuitorului* (nr. 92, 252, 427, anul XXI, 1941). Problema, ni se pare, a format teza de doctorat în teologie la Universitatea din Roma, și a fost remarcată din partea specialiștilor de acolo. Din documentația impusă până la epuizare, autorul trage concluzii cărora intuiția sa și convingerile sale se opun diametral părerii în general acceptate. În această nouă viziune constă tocmai originalitatea sa. Mântuitorul este sigur că va veni de astă dată în strălucirea divinității sale; morții vor învia, iar cei ce vor fi fost vii în acea clipă se vor schimba, trecând de la starea de peregrinar la viziunea beatifică, cei drepti și la osândă, cei păcătoși nepocăiți. Discuția se învârtă numai în jurul întrebării: dacă cei ce au trecut deja peste judecata particulară or să mai fie judecați încă o dată la judecata universală? *Theologi discutant*.

Vrednice de a fi remarcate sunt și recenziile pe care părintele Todea le-a făcut diferitelor lucrări apărute în acea vreme.

Am mai făcut pomenire despre activitatea profesorului Ioan Vultur, în cadrul revistei *Cultura creștină*. Totuși mai trebuie să adăugăm un alt aspect al acestei activități. În calitate de profesor de limba franceză, el și-a făcut o datorie nu numai profesională, ci și de onoare ca să facă cunoscute manifestările catolice ale literaturii franceze contemporane. Ele, mai cu seamă în această perioadă, au fost dintre cele mai frumoase și mai semnificative. Este doar epoca lui Paul Claude, François Mauriac, Bernanos, Malègue, James, Pierre Emmanuel, Valéry, Cocteau etc. Vultur, o fire entuziastă, optimistă, însuflețită de toate nobilele aspirații ale marilor creatori francezi, rând pe rând i-a prezentat cititorilor români, cu invitația discretă să le urmeze exemplul.

Dorința sa cea mai vie a fost să vadă și la noi exemple de creații artistice în care gândul și simțirea creștină să fie dinamica acestor creații.

M. Epilogul unui mare rol cultural

Toate mijloacele de difuzare ale culturii create de Biserica Blajului, în afară de rolul lor de natură spirituală, religioasă, au fost consacrate culturii creștine și românești. Cum am încercat să arătăm, această năzuință a culminat cu revista *Cultura creștină*. Ea s-a născut, cum mărturisește redactorul ei, părintele Macaveiu, din două motive: să facă lumină creștină în haosul de idei ale contemporaneității, pe de o parte; de altă parte, să spulbere năzuințele adversarilor Bisericii Unite, care „au luat forme mai acute și mai fără scrupule decât în trecut”.

Cum și-a împlinit primul deziderat am văzut; în ce îl privește pe cel de al doilea, ar fi prea dureros să-l amintim, fiindcă încercările de apărare ale celor învinovați pe nedrept s-au soldat cu distrugerea prin forță a apărătorilor și cu euforia delirantă a atacatorilor. Durerea este cu atât mai virulentă cu cât „învinșii” și „învingătorii” erau frați de sânge și în mare parte și de credință. Însă în acest caz inedit în întreaga istorie motivul adevărat al sfâșierii nu era acela pe care-l invocau adversarii noștri – adică dragostea lor față de românism – ci un motiv pe care nu-l pomeneau, adică ortodoxia. Prin urmare, geneza tragediei este a se căuta în intoleranța, în duhul însuși al ortodoxiei „românești”, care nu putea privi cu ochi buni rolul covârșitor pe care-l jucau „frații săi” în viața culturală și socială a neamului românesc. Mai exact, avem în față două tipuri de creștinism: unul slavo-bizantin, ortodox, altul catolic în haină orientală. Și, întrucât acesta din urmă amintea românilor descendența lor romană, atât după neam cât și după lege și, în aceeași vreme, „fatalul destin al istoriei” după care ortodoxia a fost și a rămas străină față de amândouă aceste fundamentale diferențe sufletești, ea s-a simțit în inferioritate față de Biserica Unită și a fost mereu cuprinsă de panică existențială, considerând Biserica Unită ca pe o primejdie căreia trebuia să-i pună capăt indiferent cu ce mijloace fiindcă în acest caz, credea ea, scopul scuză mijloacele. Vor fi fost puțini și credem că nici până azi lumea nu și-a dat seama că nu românismul îl avea la inimă ortodoxia (aceasta a fost masca), ci propria sa existență. Fiindcă aceia care prin silnicie au adoptat ortodoxia, români fiind, n-au devenit mai români, ci ortodocși.

Lupta împotriva acestei Biserici a început odată cu nașterea ei: însă, după unirea politică de la 1918, ea a devenit mai înverșunată, mai teribilă. Totuși, guvernele, care s-au succedat până la instaurarea regimului comunist, deși erau ortodoxizante, tocmai fiindcă țineau seamă de marele aport pe care această Biserică l-a adus culturii și înălțării neamului românesc, s-au ferit să declanșeze un război confesional. Însă, odată cu instaurarea regimului comunist, care nutrea sentimente identice față de un catolicism românesc, această piedică națională n-a mai fost luată în considerare. Suprimarea Bisericii Unite a fost decretată și dusă la „bun” sfârșit de comun acord.

Ar fi de prisos să mai discutăm, în situația actuală, această dramă; credem că este destul ca ea să fi fost înregistrată de istorie. Și tot atât de deplasată ni se pare și aducerea de mărturie în favoarea unui adevăr care n-a încetat să fie evident pentru cei ce vor să-l cunoască. Noi în paginile de mai sus am încercat să arătăm rolul pe care l-a

jucat Biserica Unită în viața culturală și socială a neamului românesc, între cele două războaie mondiale. Cât privește trecutul, istoricii și-au spus cuvântul, însă ortodoxia românească?, departe de a-l fi auzit. Ce răspunde aceasta la sinteza pe care a făcut-o Alexandru Lapedatu, istoric (ortodox), ministru și membru al Academiei Române despre rolul Bisericii Unite în viața neamului nostru? Iată-l: „Asupra binelui cultural ce ni l-a adus (Unirea Românilor cu Biserica Latină) cu toții suntem de o părere că este cel mai de seamă al trecutului nostru”. (Pater Ianoș, *Prinos lui D. A. Sturza*, București 1903, p. 310). Și tot acest ministru al cultelor spune despre unirea cu Roma, că „s-a făcut din interese naționale și culturale românești”. Într-adevăr, dacă Unirea cu Roma s-a înfăptuit pentru scopuri politice, nu mai puțin adevărat este că ea a fost întrebuințată pentru promovarea celor mai eminente interese naționale: întărirea noastră culturală. Iar printre bunurile culturale pe care Unirea le-a adus, figurează trezirea conștiinței naționale, care a dus la realizarea idealului neamului nostru. Căci, dacă trăim în lină tradiție culturală, dacă se pot serba centenare de aceste culturale la Blaj, Beiuș, București, Iași, se datorește urmărilor pe care Unirea cu Roma le-a avut pentru viața noastră culturală”. Și încheie astfel: „Astăzi nu mai este riscant să afirmi că Biserica Unită cu Roma a stat totdeauna și sub toate raporturile în serviciul neamului românesc”. (Al. Lapedatu, *Discurs ținut la Beiuș* la 31 mai 1928).

Așa grăiește un istoric despre rolul cultural al Bisericii Unite. Din păcate, ortodoxia românească nu l-a auzit; duhul mut și surd a împiedecat-o. Schița pe care am încercat-o mai sus s-a silit să arate în concret ceea ce a realizat. Și dacă ea a fost condamnată la moarte pentru binele pe care l-a înfăptuit, prin absurd ar trebui să conchidem că, dacă această Biserică n-ar fi făcut nimica sau ar fi făcut ceva rău, ea ar fi fost cruțată, și poate chiar elogiată. *Tertium non datur!*

Poate că Biserica Unită ar fi avut o șansă de a exista, anume dacă și ortodoxia s-ar fi găsit în fericite situația de putea arăta roade culturale similare. Dar...

N. Un epilog ipotetic. Ce ar fi fost și ce n-ar fi fost dacă n-ar fi fost Unirea cu Roma

Principiul cauzalității are valoare absolută și universală, el este temelia nu numai a științei, ci are valoare și importanță și în istorie, sub rezerva factorului uman, adică a libertății de voință, al cărei rol, cel puțin în unele cazuri, este determinant.

Se poate afirma cu toată certitudinea că, dacă n-ar exista sau n-ar fi acționat o anumită cauză, pânza istoriei s-ar fi țesut altfel, fiindcă în acel caz s-ar fi desfășurat în voie latențele sau factorii istorici care acționau deja, dar a căror eficacitate a fost împiedicată prin intervenția unei noi cauzalități, a unui nou eveniment istoric, care a dat un nou impuls, o nouă orientare, cu efecte de altă natură.

Istoricii, cercetătorii trecutului, dacă n-au idei preconcepute, cunosc modul în care s-au petrecut evenimentele, și în caz că au și unele înclinații filozofice, desprind din ele anumite semnificații căutându-le structura cauzală, trăgând anumite concluzii cu valoare universală. Cei ce adâncesc factorii determinanți ai istoriei își permit ceva mai mult decât simpli înregistratori, punându-și anumite întrebări: *propter quod?* de ce? pentru ce? oare cum ar fi fost în prezent istoria, dacă n-ar fi intervenit cutare eveniment care i-a determinat înfățișarea pe care o are? Căci, în baza principiului

cauzalității, ei sunt convingeți că istoria ar avea altă fizionomie, alt profil. *Sublata causa tollitur effectus*, nu există efect fără cauză.

Dacă cele spuse sunt adevărate, și sunt perfect adevărate, atunci credem că putem susține în mod logic că, dacă la anul de grație 1700 n-ar fi intrat în țesătura istoriei transilvane Unirea românilor din Ardeal cu Biserica Romei, această istorie s-ar fi desfășurat cu totul altfel. Dacă acest eveniment nu s-ar fi întâmplat, atunci istoria Ardealului, chiar a României, și-ar fi urmat cursul sau drumul pe care-l apucase, rezultat al unor factori care acționau deja într-un anumit sens potrivit spiritului și intereselor românești. Bineînțeles că ar fi lipsit, adică n-ar fi avut loc ceea ce a rezultat din intrarea în scenă a noului eveniment istoric.

Am dat acestui capitol un titlu cam curios: ce ar fi fost, dacă n-ar fi existat Unirea de la 1700, adică Biserica Unită? Dar după cele premergătoare putem adăuga: „ce a fost, dacă a fost această Biserică? Ce a urmat din faptul că a existat această Biserică vreme de 250 de ani, istoria o spune destul de clar; noi înșine am încercat să arătăm în paginile premergătoare, așa încât nu mai revenim. Însă ce ar fi urmat dacă n-ar fi avut loc Unirea de la 1700, adică Biserica Unită, ei bine, asta nu se prea știe, și încă ceva mai trist, adversarii seculari ai acestei Biserici nici nu vor să știe. Ei una știu și nici aceea nu e bună, anume că ar fi urmat numai bine, ceea ce împrejurările istorice ale vremii dezminț, fiindcă aceste nu prevesteau decât rele religioase și naționale și culturale.

Totuși, să fim drepti și să admitem că, din punctul de vedere al ortodoxiei, dacă nu s-ar fi întâmplat Unirea, ar fi urmat un bine, însă îndată trebuie să adăugăm că acest „bine” n-ar fi fost de loc un bine național românesc, un bine politic social sau cultural, ci exclusiv al ortodoxiei slavo-bulgaro-sârbo-moscovite.

Dar să nu anticipăm, ci să trecem la faptele istorice ale vremii.

1. Ce ar fi fost dacă n-ar fi fost Unirea?

La această întrebare putem răspunde dacă ne amintim de cauzele care i-au determinat pe episcopii ortodocși Teofil și Atanasie, cu cei 54 de protopopi, reprezentanți ai sutelor de mii de români ca să încheie actul Unirii. Or, care au fost aceste cauze? Ce spune istoria? De ce s-au hotărât să se unească cu Biserica Romei? Nu puteau continua să trăiască așa ca mai înainte? I-au atras ademenirile Habsburgilor? Sau doar altceva? De ce voiau să scape? Cum de au ales tocmai soluția aceasta? Istoricii ni-o spun. Stăpânirea principilor calvini era atât de asupritoare, atât de apăsătoare asupra iobagilor, încât nu mai putea fi tolerată. Din punct de vedere religios, adică ortodox, silnicia era atât de mare încât îi silea pe români să se calvinizeze. Deja existau episcopi ortodocși-calvini: Mihai și Pavel Tordaș – iar cei ce îmbrățișau calvinismul, *eo ipso se* și maghiarizau. Există o serie întregă de români cu nume ungurești. Deci la primejdia religioasă se adăuga și cea națională. Catehisme publicate în limba română erau o capcană fiindcă aveau cuprins calvinesc. De aceea ne spune istoricul Aug. Bunea că Biserica Ortodoxă a acelei vremi era ca un monstru cu două capete: orientală în formă, dar calvină în fond.

Asta era una din cauze, dar cu două urmări deopotrivă de grave. A doua cauză era crunta situație de natură politică, socială, culturală și economică. Românii, deși erau

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

nu numai cei mai vechi locuitori ai acestui pământ și deși erau și cei mai numeroși, totuși nu se bucurau de nici un drept. Cele trei națiuni (*Unio trium nationum*), adică ungurii, secuii și sașii, erau dominante, în vreme ce românii erau slugile fără plată, legați de glie, datori să muncească 4 zile din săptămână pentru nemeșii îmbuibăți. Ceva încă și mai grav, ei erau datori să dea dijmă preoților calvini și nu celor români, care erau și ei datori să muncească alături de fiii lor robiți. „O robie mai grea decât cea egipteană”, după cum va spune mai târziu episcopul martir, Inochentie Micu-Clain. Și după cum tot el adaugă: „Sunt exploatați până la sânge”.

Mai târziu, la această nenorocire s-a adăugat și primejdia luterană. Astfel, despre o mișcare de emancipare sau culturală nu putea fi vorba.

Dar încă asta nu e totul. Cea mai mare pacoste, din punct de vedere național, era slavonizarea și grecizarea ortodoxiei, adică înlocuirea limbii române cu cea slavonă sau greacă. Limba română, spuneau arhierii greci și slavoni, „este proastă și îngustă și toate să se citească pe slavonie și grecie”. Asta în numele ortodoxiei.

Deci, dacă nu s-ar fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat, românii din Ardeal ar fi fost prinși în cleștele celor două alternative: pe de o parte calvinizarea violentă, ceea ce înseamnă pierderea credinței ortodoxe și totodată maghiarizarea; pe de altă parte, grecizarea sau slavonizarea, care ar fi adus cu ele pierderea limbii române și, odată cu ea, și a neamului. Toți acești factori activau în istorie și erau deopotrivă de primejdioși pentru români. Cum spuneam, dacă istoria Transilvaniei și-ar fi urmat calea nestingerii, astăzi poate că ortodoxia calvinizată sau grecizată ar mai exista, însă în nici un caz ea n-ar mai fi românească; ortodoxia ar fi înghițit românismul pe care nu-l tolera în nici un chip. Ortodoxia ar putea să jubileze, cântând „Gospodi pomilui” sau *Aghios o Theos, aghios athanatos...*

Dar îndoita nenorocire care îi amenința pe românii din Ardeal nu s-a întâmplat totuși. De ce? Care a fost acel eveniment care a contracarat, care a barat desfășurarea latențelor istorice amintite? Mai precis, cum de am scăpat atât de calvinizare, cât și de maghiarizare, chiar și de grecizare prin ortodoxie?

Atunci când istoria Transilvaniei ajunsese la această răscruce, Providența divină, cum se exprimă semnatarii actului Unirii, a intervenit direct, folosindu-se de stăpânirea habsburgică – ea însăși paralizată din partea protestentismului. Această stăpânire, dorind să-și înmulțească coreligionarii în Ardeal, a oferit românilor exact ceea ce ei doreau: garantarea credinței ortodoxe, cu adausul celor patru puncte și forma sau ritualul în limba română, în plus, promisiunea că românii vor fi acceptați în sânul celor patru națiuni (*receptae*), bucurându-se și ei de drepturile și privilegiile aceloră.

Și acum marea întrebare: ce ar fi făcut ortodoxia de azi în acele împrejurări? Credem că, fără să trădeze credința, nici neamul, n-ar fi putut accepta altă soluție decât aceea pe care au acceptat-o episcopii ortodocși Teofil și Atanasie Anghel, adică unirea cu Biserica Romei, care le garanta atât ființa religioasă, cât și cea națională.

După cele premergătoare, acum putem răspunde la întrebarea: ce ar fi fost, dacă n-ar fi fost Unirea cu Biserica Romei, adică Biserica Unită: calvinizarea, slavizarea, grecizarea și, în toate cazurile, pierderea limbii și a ființei noastre naționale.

Dar rămâne să răspundem la partea a doua a întrebării:

II. Ce a fost, dacă a fost Unirea, dacă a intervenit în istoria noastră nașterea Bisericii Unite?

Am putea răspunde sumar: A) nu s-a mai întâmplat ceea ce era să se întâmple, nici calvinizarea, nici slavonizarea, și nici dezromânizarea. Fiindcă, după cum spun chiar istoricii ortodocși: „acest eveniment este considerat ca cel mai important din tot trecutul neamului românesc”. Toți suntem de părere că este cel mai însemnat bine cultural din trecutul nostru” (Alexandru Lapedatu, *op. cit.*, p. 316). „Este de prisos să mai amintim că, din punct de vedere cultural, întregul veac XVIII este dominat de actul Unirii unei părți a românilor din Ardeal cu Biserica Latină”. (Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, vol. I, București 1924, p. 18).

Deci, dacă nu s-a întâmplat nenorocirea care era să se întâmple, dacă nu venea Unirea, s-a întâmplat altceva, adică „cel mai însemnat bine cultural din trecutul nostru”. În ce a constat acest bine cultural, o spun cu toții: „deșteptarea conștiinței naționale-minunea resurecției poporului român” (Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române-epoca veche*, vol. I, Sibiu 1921, p. 2). Și tot așa se exprimă și Ion C. Brătianu și D. Onciul, și Al. Xenopol, și I. Lupaș și G. Ibrăileanu...

Dar întrebarea poate fi întoarsă: „Ce ar fi fost, dacă n-ar fi fost Biserica Unită? Așa după cum o doresc astăzi neuniții, care, tot istoria o spune, și ei au profitat din plin din roadele culturale pe care le-a rodit Unirea, cea mult urgisită și batjocorită. Deși nu e prea cinstit și nici măcar elegant ca, după ce te-ai înfruptat din rodul unui pom, să-i rupi crengile, să-i scuipi frunzele și să-i tai rădăcinile, țipând în gura mare că pomul n-a avut nici un rost.

Noi, ca să punem capăt acestui proces în care judecătorii sunt acuzatori sau după cum o spune atât de pregnant proverbul românesc, că turcul te bate și turcul te judecă, recomandăm o soluție, deși în aparență absurdă, dar totuși radicală. Cerem deci adversarilor noștri să epureze, să smulgă, să șteargă din istoria Românilor ardeleni evenimentul de la 1700, cu toate consecințele lui, pe care le consideră astăzi nefaste, ca să nu se mai facă pomenire despre el. Lucru pe care, de altfel l-au și făcut în realitate, dar nu și din istorie. Asta numai pentru ca să se poată vedea clar, ce va mai rămâne din această istorie, după ce va fi ștearsă Unirea, adică Biserica Unită.

Dar, fiindcă nici neuniții, și nici guvernauții n-au făcut-o, noi – în închipuire bineînțeleasă – vom săvârși această operațiune. Și așa vom avea o istorie a românilor după dorința dușmanilor noștri.

Istorie și realitate. Facem aici o mică digresiune speculativă, întrebându-i pe gânditorii bizantini și dialectici dacă este cu putință să fie eliminat, șters un fapt istoric din realitate și din istorie? Cu alte cuvinte, care este raportul de forță dintre realitatea prezentă și realitatea istorică? Care are primatul?

S-ar părea că, după maxima filozofică *operari sequitur esse rei*, întâietate are realitatea existentă fiindcă ea stă la baza istoriei înseși, doar aceasta din urmă nu este decât memoria faptului istoric.

Dar, în acest caz, poate unic, lucrurile se petrec altfel. Ca exemplu să luăm faptul istoric al existenței Bisericii Unite, care ne confirmă teza după care istoria are primatul față de realitate, este adică mai rezistentă decât realitatea care i-a dat naștere.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

Dovada? Biserica Unită, după o dăinuire de două veacuri și jumătate, a fost suprimată, adică ștearsă din realitate; ea nu mai există și nici nu subzistă deja de treizeci de ani, nici ca organizare și nici ca persoană morală, în timp ce ea există și în veci va exista în istorie, cât va exista neamul românesc. Din realitate ea a putut fi ștearsă, însă nu există forță care s-o poată elimina din istorie, fiindcă nu există putere care să facă să nu mai existe un fapt care a existat odată. Ceea ce a fost nu este posibil să faci să nu fi fost sau să nu mai fie, rămâne etern existent. Dar dacă se distruge însăși istoria; dacă se ard documentele care au înregistrat acest fapt sau acel eveniment?

În caz că s-ar întâmpla acest lucru, greu imaginabil, el ar dispărea din istorie, odată cu ea, însă totuși, el va persista, fiindcă trece din istorie într-o supraistorie, transcendentă, divină, înscriindu-se în eternitate.

Prin urmare, dorința acelor care vor ca Biserica Unită să nu mai fie a fost realizată; însă este absurdă dorința lor de a nu fi fost Unirea, fiindcă, așa precum spuneam, ceea ce a fost va continua să fie *semper et pro semper*, cu toate consecințele ei. Biserica Unită deci există, ca fapt istoric, după cum există și vor exista realizările ei culturale, politice și sociale spre binele neamului nostru românesc. Binele pe care spun istoricii că l-a săvârșit Biserica Blajului a intrat deja de mult în structura vieții noastre spirituale, în pânza istoriei noastre, de unde nimeni nu o mai poate scoate.

Dacă aceste considerații sunt adevărate, atunci oare nu ne contrazicem, spunând că avem de gând să facem *tabula rasa* atât de Unirea de al 1700, cât și de roadele ei? Și să privim istoria Transilvaniei ca și cum n-ar fi existat Biserica Unită și nici realizările ei.

Am spus în treacăt că această purificare a istoriei noastre avem de gând s-o facem numai în închipuire, de aceea nu ne contrazicem. În imaginație totul este posibil; ea adică poate să facă să nu fie ceea ce a fost și să facă să fie tot ce dorim.

Deci să încercăm marea cu degetul, cu scopul de a privi golul imens pe care-l va căsca istoria după dispariția Unirii, adică a Bisericii Unite.

Să eliminăm deci Unirea de la 1700 și odată cu ea Biserica Blajului; însă în acest caz dispăre de pe scenă marele episcop martir Ion Inochentie Micu Clain, acela care cel dintâi a pus bazele trainice ale tuturor revendicărilor noastre politice, sociale și chiar economice; dispăre campionul care a demonstrat lumii și asupritorilor neamului, drepturile inalienabile ale Românilor peste aceste plaiuri, ca cei mai vechi și mai numeroși locuitori: originea noastră romană...

Iar; dacă n-ar fi existat Inochentie Micu, n-ar fi existat nici Blajul, al cărui ctitor este. Dacă n-ar fi existat Blajul, nu puteau să existe nici cele dintâi școli sistematice românești: nici Școala Ardeleană, cu luceferii săi: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Simion Bărnuțiu, Papiu Ilarian, Aron Pumnul, Timotei Cipariu, și cei 350 de dascăli ai acestor școli, cu cei 90.000 de elevi, adică n-ar fi existat nici „deșteptarea conștiinței naționale și nici minunea restaurației poporului român”. Fără Blaj n-ar exista nici urme în istorie despre misionarismul dascălilor blăjeni în Principatele Române: Moldova, Muntenia și Bucovina, Fără Biserica Blajului și a oamenilor săi nu ar putea fi vorba despre școala istorică și filologică, cu care se lansează începutul nostru cultural.

Astăzi nu e greu să te numești român; însă a fost o vreme când trebuia să plătești un preț bun pentru curajul de a te numi român. Or, fără școala românismului transilvan, fără școala Blajului, care a învățat pe români să fie români, buchernațele grecești n-ar fi reușit s-o facă.

Își poate cineva închipui că marile mișcări culturale, politice, sociale și revoluționare ar fi avut loc fără izvorul și focarul din care au țâșnit? Există oare vreun istoric român care să conteste rolul Unirii în aceste mișcări de independență națională?

Din Blajul Bisericii Unite a pornit memoriul numit: *Supplex Libellus Valachorum* (1791), pentru recunoașterea drepturilor politice și sociale ale românilor. Episcopul unit al Blajului a mers la Viena cu el, protestând împotriva nedreptății și a împilării.

„Marea Adunare de pe Câmpia Libertății” din 3/ 15 mai 1848, de ce s-a ținut la Blaj? A cui operă este? Cine a conceput-o și a realizat-o? I se poate contesta Bisericii Unite, școlilor și dascălilor, chiar elevilor Blajului, rolul primordial total? Oricine știe astăzi că din spuza acestei vâlvătăi revoluționare, a izvorât Unirea a doua, adică cea de natură politică de la Alba Iulia. Cu ce vor înlocui cei ce urgisesc Unirea, Adunarea celor 40 de mii?

Dacă se șterge din istorie Marea Adunare, trebuie șterse și urmările ei: protestul numit: Pronunciamentul din 1868, care nu făcea altceva decât să reamintească împilatorilor că românii nu vor renunța niciodată la drepturile lor, consfințite de Adunarea de pe Câmpia Libertății.

Dar cu asta este încă departe de a se fi terminat ștergerea urmelor pe care Unirea cu Roma le-a imprimat în istorie. Mai trebuie șters și faimosul *Memorandum*, înaintat curții din Viena la 29 mai 1892. Și trebuie cel puțin uitați și autorii și martirii acestui act istoric. Care au fost aceștia? Dr. Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Bășești, dr. Vasile Lucaciu, căpetenii, și împreună cu ei cei 300 de inculpați și condamnați.

Cu câtă bucurie, îndreptățită de altfel, se prăznuise unirea politică de la 1 Decembrie 1918. Ceea ce se uită însă sunt făuritorii ei mai apropiați și nu cei mai depărtați. Cine mai are curajul să pomenească rolul pe care l-au avut oamenii Blajului la făurirea României Mari? De ce? Fiindcă au fost fiii Bisericii Unite, care n-a putut, care nu dorim să fi făcut nici un bine acestui neam. Putut-au să colinde Vasile Lucaciu, Alexandru Nicolescu, dr. Ioan Coltort întreaga Europă pentru a convinge lumea despre drepturile noastre istorice, fiindcă nimeni nu-i mai pomenește. Lumea noastră românească și democratică are o memorie extraordinară, chiar inventivă, atunci când e vorba de fapte mai recente; însă la caz că aceste fapte au fost săvârșite de oameni străini ideologiei lor acreditate, ele sunt ca și cum n-ar fi fost. Mai amintește azi cineva despre rolul pe care l-au avut Iuliu Maniu, Vaida-Voievod, episcopul dr. Iuliu Hossu etc, la 1 dec. 1918?

Dar să încheiem epurarea istoriei Ardealului trăgând cu buretele peste Blaj și să vedem ce mai rămâne. Câte pagini vor trebui să fie smulse?

E adevărat că 150 de ani după Unirea cu Roma a început să se nască Sibiul ortodox. Dar să nu se uite că rolul său în viața culturală și politică a Ardealului, a însemnat extrem de puțin. „Marele Șaguna”, contestat chiar astăzi din punct de vedere românesc, dacă a realizat ceva asta a fost nu în folosul neamului românesc, ci exclusiv

ACTIVITATEA CULTURALĂ A BISERICII UNITE A BLAJULUI DINTRE CELE DOUĂ
RĂZBOAIE MONDIALE

în folosul și prosperitatea ortodoxiei. Ar fi interesant să ne arate cu ce s-ar putea umplea golul lăsat de Biserica Unită în istoria noastră.

Chiar făcându-se abstracție de marile realizări din domeniul vieții politice și sociale, ar mai rămâne încă multe foarte multe opere de natură strict culturală, care ar trebui să fie și ele șterse din existență, dacă acest lucru ar fi posibil.

Care sunt aceste? Paginile de mai sus s-au străduit să le arate, așa ca în galop. Nu mai revenim asupra lor.

Ce a înfăptuit Biserica Unită exclusiv în domeniul culturii românești, oricâte încercări s-ar face, nu pot și nu vor fi niciodată șterse. Ele pot și chiar sunt, nesocotite sau bagatelizate. Cei ce au ridicat mâna împotriva Bisericii Unite, crezând că odată cu ea vor putea fi șterse și urmele pe care le-a lăsat în istoria și viața acestui neam, n-au făcut altceva decât au imitat pe celebrul Erostar, grecul care cu orice preț dorea să-și câștige nemurire, fie și prin crima sacrilegiului. Efesianul obscur, ca să devină celebru a incendiat celebrul templu al Dianei din Efes, una dintre cele șapte minuni ale lumii, chiar în noaptea când s-a născut marele Alexandru. Efesienii, revoltați de această crimă, au decretat că acela care-i va pronunța numele, va fi pedepsit cu moartea.

Templul Unirii de la Blaj încă a fost șters din existență, dar distrugătorii în loc să facă pocăință, își atribuie cununi de lauri spunând lumii care vrea să-i asculte, că dărâmarea acestui templu românesc, au făcut-o spre marele folos al neamului românesc, și nu cutează să spună că Românii din acest act erstractic, n-au avut decât de pierdut, chiar dacă ortodoxia comună cu aceea a vecinilor noștri de la răsărit, s-a întărit.

Operele culturale n-au fost încă arse; ele vor forma pururea o mărturie împotriva incendiatorilor. Ce i-a împiedicat? Neputința, imposibilitatea? Rolul cultural pe care l-a jucat Biserica Unită în viața acestui neam oropsit și necăjit, nu va putea fi în veci șters, și nici măcar nesocotit. De ce? fiindcă acesta a intrat deja de 250 de ani în ființa noastră istorică, sub variatele ei aspecte. Istoria politică, socială, teologică, literară, filologică, pedagogică, filosofică a Românilor nu mai poate fi scrisă fără să se țină seamă de faptul colosal, că: „a fost odată o Biserică creștină și autentic românească din care s-au născut”. Dar care nu mai este...Există astăzi o spiritualitate, o concepție de viață, de existență, un Weltanschauung, care a pătruns în ființa și structurile noastre românești: spiritualitatea Blajului, o școală a românismului și a creștinismului autentic, și ca religie și ca rasă sau neam. Deci, o istorie a Românilor fără această Biserică martirizată, fără rolul ei cultural, fără operele ei de creație, ar fi o impostură, o falsificare a unui trecut mereu prezent.

Și atunci când marile interogații ale acestei istorii tragice vor fi puse, atunci când cercetătorii vor avea și răgazul și curiozitatea și libertatea să pătrundă în ascunzișurile evenimentelor care au dus atât la crearea Unirii, la urmările ei binecuvântate, cât și la suprimarea ei brutală, ei bine, suntem siguri că istoria pe care o vor scrie, va fi cel mai aspru rechizitoriu, cea mai dreaptă și mai inapelabilă condamnare a aceluia care s-au făcut vinovați.

Aceeași istorie nu va scăpa din vedere nici faptul că de 32 de ani de când „unirea” a fost înlocuită cu așa-numita „unificare”, aceasta n-a fost în stare de altceva

decât să profaneze mormintele victimelor lor, în loc să mențină elanul creator de valori al sufletului românesc. Accentuez: dacă Biserica Unită, n-ar fi realizat nimic sau ar fi comis ceva rău, vreo mică trădare, cum s-a întâmplat cu unii ierarhi ortodocși, ei bine, atunci poate ca ea ar fi găsit milă, și s-ar fi salvat. Dar, decât să se facă vinovată de cel mai mic păcat împotriva lui Dumnezeu și împotriva neamului românesc, mai bine și-a dat viața. Păcătoșii sunt solidari; invidia și gelozia și ura și cele șapte păcate făuresc istoria pe pământ; mila, dreptatea, generozitatea, caritatea și cele opt fericiri făuresc istoria care se scrie în cer. Biruințele pământești sunt înfrângeri în cer și, invers, eșecurile, insuccesele de pe pământ, înfrângerile de pe pământ sunt garanții ale victoriilor cerești. Cristos a biruit lumea când a atârnat pe cruce! Cei ce mor pentru o cauză nemuritoare vor trăi în veci. Vai de cei ce înlocuiesc cauza lui Dumnezeu, cu cauza proprie. Cel ce să înalță până la cer până la iad se va pogori”, o spune Domnul. Dumnezeu nu poate fi sacrificat nimănui: nici pentru familie, nici pentru trib, nici pentru progres, nici pentru bunăstare, nici ca să te salvezi pe tine însuși, nici pentru salvarea neamului sau a omenirii. Cel mai sigur mijloc de destrămare a unui popor și a unei istorii este, o arată istoria, divinizarea poporului sau a căpeteniei lui și profanarea adevăratului Dumnezeu. Atențiune! Istoria universală și cea națională au intrat deja în această fază; simptomele potopului sunt în aer.

În istoria noastră națională, după sfârșitul celui de-al doilea cataclism și-au făcut apariția monstruoasele figuri ale dramei Calvarului: Anna și Caiafa și sanhedrinul, de o parte; de alta Pilat și Irod, patronați de către imperatorii Augustus și Tiberius Caesar. Imperiul celor din urmă și domnia perfidă a celor ce purtau masca religiei s-au destrămat. Oare nu asistăm la începutul unui sfârșit similar? Sunt păcate care despică Cerul și deschid Iadul. Amin!

**DER LEBENDIGE GEIST DES II. VATIKANUMS IN DER
ÖKUMENISCHE BEWEGUNG – DIE ERSTE INOFFIZIELLE
PRO ORIENTE – KONSULTATION: 7. BIS 11. SEPTEMBER
1971 IN WIEN– LAINZ**

Bogdan BLAGA

REZUMAT: Spiritul viu al Conciliului Vatican II și mișcarea ecumenică – prima consultare neoficială organizată de *Pro Oriente*: 7–11 Septembrie, Viena–Lainz: Ecumenismul reprezintă astăzi una din cele mai discutate teme atât în mediul catolic, dar și în cel ortodox și protestant. În urmă cu 40 de ani Biserica Catolică convoacă Conciliul Vatican II, iar printre problemele tratate și discutate se regăsea și problema ecumenică. În paralel cu desfășurarea acestui Conciliu, se purtau discuții între reprezentanții părții catolice și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe în vederea identificării, înțelegerii și depășirii problemelor existente. Discuțiile purtate în timpul Conciliului Vatican II se vor concretiza prin elaborarea *Decretului despre Ecumenism* Unitatis Redintegratio. Spiritul viu al Conciliului își va face în continuare simțită prezența și în alte întâlniri oficiale și neoficiale între reprezentanții bisericilor mai sus menționate. Articolul se va opri asupra uncea din cele cinci consultări neoficiale organizate de Fundația *Pro Oriente* la Viena, între reprezentanții Bisericii Catolice și reprezentanții Bisericilor Orientale–Ortodoxe, consultarea de față tratând problema Conciliului de la Calcedon (451), conciliu ce va duce la o separare a creștinismului și implicit a Bisericii, o parte a Bisericilor Orientale nerecunoscând hotărârile luate cu ocazia acestui conciliu. Urmărind desfășurarea acestor discuții ne putem întreba: care este rolul mișcării ecumenice? există rezultate vizibile sau se rămâne doar la stadiul unor discuții amiabile și diplomatice? ce rol a jucat și joacă politicul în depășirea unor diferențe și neînțelegeri?

O. Einführung

Heutzutage wird sehr viel über die Ökumene gesprochen. Vor 40 Jahren waren die Ökumene und die danach wachsende Bewegung „etwas Dringliches, Heißes aber auch etwas Unklares“. Unser Thema gehört zu den ökumenischen Bemühungen, die sich in den ersten Jahren nach dem II. Vatikanischen² Konzils verstärkt haben. Wir haben mit drei verschiedenen Zeitperioden zu tun: Die Periode des 5. Jhs. bzw. das Konzil von Chalzedon (451), die Periode nach dem II. Vatikanum und die gegenwärtige Situation.

¹ Fundația Pro Oriente s-a constituit în anul 1964 la inițiativa Cardinalului de pie memorie Franz König (1905–2004), propunându-și să cultive relațiile dintre Biserica Catolică și Bisericile Orientale–Ortodoxe. Vezi site-ul: www.pro-oriente.at

² Als ein bemerkenswerter Schritt in Richtung Ökumene wurde von der Katholischen Kirche durch die Einladung von Beobachtern der anderen Kirchen gemacht.

Die Wiener Inoffiziellen Konsultationen fügen sich in eine Reihe von anderen ökumenischen Konsultationen ein, die auch während des II. Vatikanums statt gefunden haben.

Jede Kirche hat sich parallel mit den Gesellschaften entwickelt, so dass wir, wenn über die Kirchen gesprochen wird, ihre eigene Geschichte, deren Eigenheiten und Unterschiede, die lokalen Spezifika berücksichtigen werden müssen. Diese Analyse hilft uns zu einem tieferen Verständnis von diesem religiösen Phänomen, in unserem Fall der Ökumene, zu kommen.

I. Beschreibung der altorientalischen (nichtchalkedonischen) Kirchen

1. Die westsyrisch- jakobitische Kirche

Die syrisch-jakobitische Kirche besitzt ihre Heimat in dem ehrwürdigen apostolischen Stuhl zu Antiochien.³ Antiochien ist eines der ältesten Zentren der Christenheit.⁴ In der Apostelgeschichte (Apg 11,26) erfahren wir, dass man die Jünger in Antiochien zum ersten Mal „Christen“ nannte. Gemäß der Tradition gilt Petrus als Gründer dieser Gemeinde.⁵ Der Einflussbereich des Patriarchates reichte in den ersten Jahrhunderten vom Mittelmeer bis zum Persischen Golf. Leider wurde die Einheit dieser Kirche durch die im 5. Jh. dogmatischen und politischen Auseinandersetzungen gebrochen, so dass sie heute aus zwei Hauptgemeinden besteht: die Ostsyrer (Chalzedonier – Melkiten) und Westsyrer (Antichalzedonier).⁶

Mit dem Regierungsantritt Justins I. (519–527) kam es zu einer chalzedonischen Restauration. Die Antichalzedonier wurden unter Militärdruck ins Exil, in die Wüste oder ins Versteck gedrängt. Der Patriarch Severus flüchtete nach Ägypten, von wo aus er weiterhin die antichalzedonische Opposition leitete.⁷ Severus wurde von einer Synode in Konstantinopel (536) verurteilt und die Vernichtung seiner Schriften wurde angeordnet. Da die byzantinischen Herrscher den monophysitischen Patriarchen den Wohnsitz in Antiochien nicht gestatteten, mussten diese in anderen Städten oder Klöstern wohnen.⁸

Weil diese Kirche als Gegensatz zur orthodoxen Reichskirche wirkte, wurde sie von den muslimischen Herrschern begünstigt und konnte sich ungehindert entfalten und entwickeln.⁹

Trotz mancher innerkirchlicher Schwierigkeit erreichte die westsyrische Kirche im 13. Jh. ihre Blüte. Die syrische Literatur in Theologie¹⁰, Geschichte, Philosophie

³ F. Heiler, *Die Ostkirchen*, München - Basel 1971, 336.

⁴ W. D. Winkler, K. Augustin, *Die Ostkirchen*, Graz 1997, 80.

⁵ Vgl. Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 80.

⁶ Vgl. Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 80.

⁷ Vgl. Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 80.

⁸ Heiler, *Ostkirchen* 336.

⁹ Vgl. Heiler, *Ostkirchen* 336.

¹⁰ Mehr über Verfassung, Glaubenslehre, Sakramentenlehre und –spendung, Liturgie der Westsyrischer Kirche, siehe Heiler, *Ostkirchen* 337–344.

und Wissenschaft erlebte ihre Renaissance.¹¹ Danach wurde die westsyrische Kirche durch ein über zwei Jahrhunderte andauerndes inneres Schisma mit zeitweise vier Patriarchen erschüttert.

Die westsyrischen Christen fielen während und nach dem Ersten Weltkrieg den Massakern in der Osttürkei zum Opfer. Auch in der modernen Türkei hat sich die Lage der syrischen Christen nicht verbessert, als Beweis dafür steht die Umsiedlung des Patriarchensitzes nach Homs (Syrien) 1924 und dann 1959 nach Damaskus.¹²

Heute hat die antiochenisch-jakobitische Hierarchie nur noch acht Metropolitane und drei Bischöfe. Die Zahl der Gläubigen wird von den einen auf 90000, von den anderen auf 150–200000 geschätzt.¹³ Sie gehören verschiedenen Sprachenstämmen an (dem syrischen, arabischen, armenischen und kurdischen) und sind in Syrien, Libanon, Türkei, Israel, Europa, Amerika verstreut. Als Oberhaupt ist Mar Ignatius Zakka I. Iwas (geb. 1933) seit 1980 Syrisch-Orthodoxer Patriarch von Antiochien und dem ganzen Osten mit dem Sitz in Damaskus (Syrien).¹⁴

2. Das koptisch-orthodoxe Patriarchat von Alexandrien

Die Stadt wurde von Alexander der Große westlich von Nil Delta in 331 n. Ch. errichtet. Unter den Ptolemaiern war Alexandrien die Hauptstadt von Ägypten. Sie hat sich als eine der größten Städte der hellenistischen Welt und als Intellektuellenzentrum der ganzen Welt entwickelt. Eingegliedert in das Römische Reich blieb Alexandrien als Kulturhauptstadt der griechisch-römischen Welt bis zur Eroberung durch die islamische Armee.¹⁵ Das Christentum in dem griechischsprachigen Raum war von Ende des II. Jahrhundert bis zum ökumenischen Konzil von Chalzedon unter dem Einfluss Alexandriens.

Die Reliquien des Heiligen Markus, der ursprünglich Evangelist von Ägypten war, sind in Alexandrien begraben.¹⁶ Die größten Erzbischöfe Dionysus, Athanasius, Theophilus, Cyrill, die als Nachfolger Markus und Patriarchen galten, haben mit Erfolg eine theologische Vision der christlichen *oikumene* imponiert.¹⁷

Außer der demographischen Entfaltung war die Errichtung der berühmten alexandrinischen Schule für Exegese in 2 Jh. ein klarer Grund für den Hochrang dieser Stadt. Diese Schule charakterisierte sich durch die Benützung des Gleichnisses.¹⁸

¹¹ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 81.

¹² Vgl. Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 82.

¹³ Heiler, *Ostkirchen* 336.

¹⁴ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 80.

¹⁵ M. Prokurat, A. Golitzin, M. D. Peterson, *Historical Dictionary of the Orthodox Church*, London 1996, 24.

¹⁶ K. Parry, D. J. Melling, D. Brady, S. H. Griffith, J. F. Healey, *The Blackwell Dictionary of Eastern Christianity*, Oxford 1999, 17.

¹⁷ Vgl. Prokurat, Golitzin, *Historical Dictionary* 24.

¹⁸ Schon seit dem 1. Jh. Philon von Alexandrien benützte diese Methode für die Erklärung der jüdischen Religion und Schrift zur griechischen Welt.

Die Bezeichnung „koptisch“ ist eine Form des Wortes „aigyptos“, mit dem die im Land des Nils ansässigen Griechen die einheimische Bevölkerung benannten.¹⁹ Das Wort ist eine Ableitung von Hikpath (Haus des Ka [Seele] des Ptah), dem Namen des Heiligtums der alten Hauptstadt Memphis. Die arabischen Eroberer nannten Ägypten der al-Qibt (Heimat der Ägypter), und der Name „koptisch“ ist für die ägyptischen Christen gebräuchlich geworden.²⁰

Die Kopten führen die Gründung ihrer Kirche auf den Evangelisten Markus zurück. In der Apostelgeschichte (18,24) des Neuen Testaments erfahren wir von einem alexandrinischen Judenchristen Apollo. Zeitlich klar fassbar wird die Kirche um 180 mit einem Bischof namens Demetrius.²¹

In der früheren Kirche war das Patriarchat von Alexandrien, und damit die Kirche des Ägyptens, eine der bedeutendsten Stätten des Christentums. Die Trennung der Koptischen Kirche von der orthodoxen Reichskirche hat weniger dogmatische als kirchenpolitische Ursachen. Die fortschreitende Steigerung der Macht, welche der Patriarch von Konstantinopel als Patriarch der Reichshauptstadt erhielt, wurde von den ägyptischen Christen als eine Beeinträchtigung des viel älteren und ehrwürdigen Patriarchenstuhles von Alexandrien betrachtet.²² Als der alexandrinische Patriarch Dioskuros, der die Christologie seines Vorgängers Cyrill vertrat, vom chalzedonischen Konzil abgesetzt wurde, verwarfen die einheimischen ägyptischen Christen die Konzilsbeschlüsse und bekämpften die vom Kaiser gestützten orthodoxen Patriarchen samt den Anhängern der Reichskirche.²³ Das Patriarchat von Alexandrien wurde in der nachchalzedonischen Zeit das Zentrum des Widerstands. Die Christen wurden aufgrund von Repressalien (Sondergaben, Reiseeinschränkungen, Kleiderkennzeichnung) zur Minderheit. Das koptische (und Griechische) wurde vom Arabischen als offizielle Umgangssprache im 8. Jh. abgelöst, in der Liturgie blieb sie es erhalten.²⁴

1798 marschierte das napoleonische Heer in Ägypten ein. Die Kopten sahen das als eine gute Gelegenheit, für die Freiheit zu kämpfen, und so traten sie auf der Seite der Franzosen. Leider scheiterte die Operation der Franzosen und in Ägypten setzte sich eine Fülle von Gewalttaten gegen den Christen ein.²⁵ Nach einer Periode des Verfalls erlebt die Kirche unter Patriarch Kyrill IV. (1854–1861) ihr Wiedererstehen. Kirchenbauten wurden erneuert, öffentliche Schulen gegründet, koptisch–arabische Literatur gedruckt.²⁶

Im 20. Jh. verbesserte sich unter Kyrillos VI. (1959–1971) und Präsident Nasser das Verhältnis zwischen Staat und Kirche. Klöster wurden revitalisiert, das geistliche

¹⁹ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 78.

²⁰ Vgl. ebd. 78.

²¹ Vgl. ebd.

²² Vgl. Heiler, *Ostkirchen* 344.

²³ Heiler, *Ostkirchen* 345.

²⁴ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 79.

²⁵ Vgl. ebd.

²⁶ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 79.

Leben und die pastorale Tätigkeit erneuert. Dieser Weg hat sich unter Patriarch Shenouda III. (seit 1971) fortgesetzt, vor allem im Bereich der Bildung von Klerus und Laien, des monastischen Lebens und des ökumenischen Engagements.²⁷

Heute bilden die Kopten die größte christliche Minorität im Nahen Osten. Die Zahl der Gläubigen wird heute auf 8–10 Millionen geschätzt. Außer Ägypten, sind die Kopten auch in Europa²⁸, Australien, Kanada, USA verbreitet.²⁹

3. Die Äthiopische (abessinische) Kirche

Die Äthiopische Kirche ist die einzige christliche Staatskirche, die sich aus dem christlichen Altertum bis in die jüngste Zeit erhalten hat. Das Christentum wurde in Äthiopien durch die jüdischen Flüchtlinge vorbereitet, die zur Zeit Nebukadnezars und Alexander des Großen sich dort niederließen und die Sprache dorthin verpflanzten.³⁰ Ihrer eigene Tradition nach beginnt die Geschichte der äthiopischen Kirche bereits mit König Menilek I., der der Verbindung König Salomos mit der Königin von Saba entstammen soll. Die christliche Botschaft wurde nachweislich zuerst um 339 verkündet, und zwar durch zwei Tyrer, die in abessinische Sklaverei geraten waren und am Hofe zu Aksum dienten: Frumentios und Aidesios.³¹

Die Entwicklung von Frumentios kann als eine erfolgreiche bezeichnet werden. Er wurde von Athanasius von Alexandrien (292–373) zum Bischof geweiht. Zusammen mit anderen koptischen Missionaren trug er dazu bei, dass das Christentum schon Mitte des 4. Jhs., unter König Aizanas, zur Staatsreligion wurde.³² Er ist als „Erleuchter“ und „Apostel“ bezeichnet. Seine Ehrentitel „Vater des Friedens“ (abbâ salâmâ) und „Unser Vater“ (abûna) sind auf seine bischöflichen Nachfolger übergegangen.³³

Wann die äthiopische Kirche die miaphysitische Christologie angenommen hat, ist noch nicht deutlich. Sie verfiel nur allmählich und ungewollt dem Monophysitismus und dem Schisma zwischen Byzanz und Rom. Auf Betreiben des koptischen Patriarchen in Alexandrien verboten die islamischen Herrscher den koptischen Christen die Pflege von Beziehungen mit Rom und Byzanz, den Äthiopiern die Wahl ihres eigenen Bischofs.³⁴ Allerdings scheint sich die Entscheidung gegen das Konzil von Chalzedon (451) erst in der Auseinandersetzung mit dem Islam und wegen der abendländischen Missions- und Unionsversuche vom 16. bis zum 20. Jh. herausgebildet zu haben.³⁵

²⁷ Vgl. ebd. 79.

²⁸ Für Informationen über die koptische-orthodoxe Gemeinde in Wien, Österreich sieh: Chr. Gastgeber, F. Gschwandtner, *Die Ostkirchen in Wien. Ein Führer durch die orthodoxen und orientalischen Gemeinden*, Wien 2004, 113–122.

²⁹ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 78.

³⁰ Heiler, *Ostkirchen* 361.

³¹ Vgl. ebd. 361.

³² Vgl. Winckler, Augustin, *Ostkirchen* 87.

³³ Vgl. Heiler, *Ostkirchen* 361.

³⁴ Heiler, *Ostkirchen* 361.

³⁵ Winkler, Augustin, *Ostkirchen* 87.

Im 13./ 14. Jh. erlebte die Kirche ihren Höhepunkt mit einer reichen theologischen und spirituellen Literatur. In den Klöstern blühte das Studium der Liturgie, der Hagiographie und des Kirchenrechts.³⁶

Mit dem Brief des Papstes Alexander III. (1159–1181) an den „berühmten und großmächtigen Priesterkönig der Inder“, womit der Negus von Abessinien gemeint ist, beginnen die Versuche der Päpste um Herbeirufung³⁷ einer Union mit der äthiopischen Kirche. Diese Union wurde erst unter dem Negus Susneos (1607–1632) 1662 erreicht. Unter dem Einfluss des Jesuitenmissionars Paez trat dieser 1622 zur römisch-katholischen Kirche über und erhob 1626 die katholische Religion zur Staatsreligion. Die Gewalttätigkeit, mit welcher der Negus seine Untertanen zur Annahme der Union, zum Empfang der Wiedertaufe und den Klerus zum Empfang der Reordination zwang, rief bei der Bevölkerung nicht minder großen Hass gegen Rom hervor als die Rücksichtslosigkeit, mit welcher der von Urban VIII. zum äthiopischen Patriarchen ernannte Jesuit Alfons Mendez an die Stelle einer jahrhundertalten christlichen Eigentradition den volksfremden lateinischen Kult zu setzen versuchte.³⁸

Erst im 19. Jh. gab es wieder Kontakte mit der römisch-katholischen, lutherischen und anglikanischen Kirche. Nachdem sich Äthiopien in der zweiten Hälfte des 19. Jh. in siebten anticolonialen Krieg erfolgreich gegen die europäischen Mächte gewehrt hatte, gelang es erst den italienischen Faschismus die Besetzung Äthiopiens (1936).³⁹

Bis zur marxistischen Militärrevolte des Jahres 1974 unter Mengistu Haile Maryam war die äthiopische Kirche Staatsreligion. Aber dieses Regime wirkte gegen das Verhältnis von Staat und Kirche, infolgedessen kam auch die Trennung.⁴⁰ Ab 1977 begannen systematische Christenverfolgung und Terror. Nach dem Sturz des kommunistischen Regimes 1991 wurde der 1988 gewählte Patriarch Merkorios der Kollaboration mit dem Mengistu-Regime beschuldigt und musste zurücktreten. 1992 wurde Abune Paulos zum fünften Patriarchen der äthiopisch-orthodoxen Kirche mit dem Sitz in Addis Abeba gewählt.

Die Zahl der Gläubigen wird heute auf 18 Millionen geschätzt, die am meisten in Äthiopien verbreitet sind, mit der Ausnahme einer kleinen Diaspora.⁴¹

4. Die Armenisch-Apostolische Kirche

Die armenische Kirche ist die „älteste christliche Volkskirche“⁴². Das Evangelium soll bereits im 1. Jh. durch die Apostel Thaddäus und Bartholomäus in

³⁶ Vgl. ebd.

³⁷ Mehr über den Ablauf des Prozesses bei Heiler, *Ostkirchen* 362.

³⁸ Dom A. Rousseau, *Instructieux essais de rapprochements en Ethiopie au XVIIe siècle*, Ir 1931, 27 ff, in Heiler, *Ostkirchen* 363.

³⁹ Winckler, Augustin, *Ostkirchen* 88.

⁴⁰ Vgl. ebd.

⁴¹ Über die äthiopisch-orthodoxe Gemeinde in Wien siehe: Gastgeber, Gschwandtner, *Die Ostkirchen in Wien* 142–147.

⁴² F. Loofs, *Symbolik oder christliche Konfessionskunde* I, 1902, 86, zit. Heiler, *Ostkirchen* 375.

Armenien verkündet worden sein⁴³, Aposteln die in Armenien gepredigt und den Märtyrertod erlitten haben sollen. Sie nennt sich darum offiziell die Heilige Armenische Apostolische Kirche.⁴⁴ Die Christianisierung Armeniens war hauptsächlich das Werk des hl. Gregor des Erleuchters, der aus königlichem Geschlecht stammte.⁴⁵

Die anhaltenden Konflikte zwischen Byzanz und Persien führten dazu, dass die armenische Kirche am Konzil von Chalzedon, in der Nähe der damaligen römischen Hauptstadt Konstantinopel, nicht repräsentativ vertreten war. Im Jahre 506 verwarf die armenische Kirche die christologische Lehre dieses Konzils.⁴⁶

In den folgenden Jahrhunderten gab es anhaltende Fremdherrschaft in Armenien. Durch den Einfall der seldschukischen Türken musste der Königsitz und der des Katholikos an die türkische Küste des östlichen Mittelmeeres verlegt werden, wo das Fürstentum von Kilikien gegründet wurde (1080–1375).⁴⁷ In Kilikien fand die Kirche der Armenier ab 1097 durch die Kreuzritter mit dem Christentum des Abendlandes Kontakt.⁴⁸

Nach dem Ende des kilikischen Reiches beschloss man 1441, den Sitz des Katholikos im alten Etschmiazin wieder zu errichten. Eine Gruppe war jedoch gegen die Übersiedlung des Katholikos von Kilikien (Sis) nach Etschmiazin und so musste ein neuer Katholikos gewählt werden. Da sowohl in Kilikien als auch in Etschmiazin die Katholikos–Sukzession bewahrt blieb, kam es von da an zu zwei getrennten Katholikaten. Als Gegenpol gegen den griechischen Patriarchat von Konstantinopel, ließ der Sultan ein armenisches Patriarchat im Jahre 1461 errichten.⁴⁹ Vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jhs. war die armenische Kirche also in drei Katholikate (Etschmiazin, Kilikien, Aghtamar) und zwei Patriarchate (Konstantinopel, Jerusalem) geteilt. Im Zuge der Befreiung der Balkanländer im 19. Jh. erhofften sich auch die Armenier die Autonomie vom türkischen Reich. Die Folge war eine erste Welle blutiger Pogrome gegen die christlichen Armenier seitens des Sultans. 1895 wurde das Katholikate von Aghtamar ausgelöscht.⁵⁰

In Anatolien kam es 1914/ 15 zum ersten Holocaust des 20. Jhs. mit 1,5 Millionen Toten und Vertriebenen. Der restlose Exodus der Armenier aus der Türkei brach an: Europa, Amerika, Syrien und der Libanon waren die Ziele. Die Zahl der armenisch–orthodoxen Gläubigen wird heute auf 6 Millionen geschätzt. Das

⁴³ Vgl. Winkler, Augustin, *Ostkirchen*, 83.

⁴⁴ Vgl. Heiler, *Ostkirchen*, 375.

⁴⁵ Ebd., 376.

⁴⁶ Winkler, Augustin, *Ostkirchen*, 83.

⁴⁷ Ebd.

⁴⁸ Mehr über die Entstehung der unierten armenischen Kirche siehe: Winkler, Augustin, *Ostkirchen*, 120.

⁴⁹ Vgl. Winkler, Augustin, *Ostkirchen*, 84.

⁵⁰ Ebd.

Oberhaupt ist Karekin I. Sarkissian (geb. 1932), seit 1995 Oberster Katholikos aller Armenier, mit dem Sitz in Etschmiazin (Armenien).⁵¹

5. Die Malankara Orthodox–Syrische Kirche

Im 17. Jh. schloss sich der Grossteil der ursprünglich ostsyrischen Thomas–Christen Indiens aufgrund der Portugiesischen Unionsversuche und Unterdrückung dem syrisch–orthodoxen Patriarchat von Antiochien an.⁵² Diese autonome Kirche hat noch weitere Schismen erfahren. Wir können fünf Kirchen erkennen: Eine Gruppe ging 1930 eine Union mit Rom ein, behielt jedoch den westsyrischen Ritus bei (Syo–Malankara Katholische Kirche).

1757 ordinierte ein syrischer Bischof einen Gegner des legitimen Metropoliten. Dieser Mar Cyrill floh in der Folge in den Norden und gründete in Anjoor eine autokephale Kirche – die „Unabhängige Malankara–Syrische Kirche von Anjoor“.

Mitte des 19. Jh. entstand unter dem Einfluss anglikanischer Missionare eine weitaus größere Spaltung, die zur „Mar Thoma Syrischen Kirche von Malabar“ führt. Von ihr spaltete sich in 1961 eine evangelisch–reformierte Gruppe von etwa 120.000 Gläubigen ab.⁵³

1912 erfolgte eine Spaltung innerhalb der autonomen Malankara Syrisch–Orthodoxen Kirche aufgrund jurisdiktioneller Auseinandersetzungen. Ein Teil erklärte sich vom syrisch–orthodoxen Patriarchat für autokhepal und stellte das alte Katholikat des Ostens in Indien wieder her. 1958 versöhnten sich die autokhepale und die autonome Kirche wieder. Die Spannungen konnten jedoch nicht wirklich überwunden werden. 1975 kam es neuerlich zur Trennung. Die autokephale Kirche heißt nun „Malankara Orthodox–Syrische Kirche“.⁵⁴

II. Das II. Vatikanische Konzil – Wende für die Ökumene

1. Der Erwartungshorizont – ein „ökumenisches“ Konzil

Am Fest der Bekehrung des Völkerapostel Paulus (25.1.1959) kündigte Papst Johannes XXIII. in S. Paolo fuori le Mura, vor den Kardinälen, die zum Abschluss der Weltgebetsoktav für die Einheit der Christen zusammengekommen waren, die Einberufung eines „allgemeines Konzils für die Weltkirche“ an.⁵⁵ Als Kirchengeschichtler war dem Papst die altkirchliche Bedeutung von „ökumenisch“ als „den ganzen bewohnten Erdkreis bzw. die Weltkirche betreffend“ geläufig.⁵⁶ In seinen Textfassungen spricht er von einem „allgemeinen“ Konzil, „ökumenisch“ erscheint in der offiziellen Version. Dieser Terminus sorgte bei den anderen Kirchen,

⁵¹ Vgl. ebd. 83.

⁵² Vgl. ebd. 81.

⁵³ Ebd. 86.

⁵⁴ Vgl. ebd.

⁵⁵ P. Hünermann, B. J. Hilberath, (Hrsg.), *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Freiburg–Basel–Wien 2005, 73.

⁵⁶ G. Alberigo, Die Ankündigung des Konzils von der Sicherheit des Sich–Verschanzens zur Faszination des Suchens, in G. Alberigo, K. Wittstadt (Hrsg.), *Geschichte des Zweiten Vatikanischen Konzils (1959–1965)*, Leuven – Mainz 1997, 1.

insbesondere bei den orthodoxen Kirchen, zur Reaktionen und Erregung. Die orthodoxen Kirchen sehen in den Konzilien der lateinischen Kirche des 2. Jahrtausends (Partikular-)Synoden.⁵⁷

Diese Ankündigung führte zu einer interessanten Reaktion bzw. zu Erwartungen eines „Unionskonzils“, weil „ökumenisch“ in einer breiteren Öffentlichkeit „die Einheit der Kirche betreffend“ bedeutete.⁵⁸ Diese Reaktion führte, von der Seite der Katholiken wie der Nichtkatholiken, zu weiteren Behauptungen, ob ein ökumenisches Konzil „eine direkte Beteiligung der anderen christlichen Kirchen implizieren würde oder vielmehr die Einladung zu einer gemeinsamen Suche nach der Einheit bedeute“⁵⁹.

Die Reaktionen kamen nicht nur vom Weltrat der Kirchen, sondern auch von orthodoxen und anglikanischen Stellen. Die im Westen existierende Skepsis gegenüber einer solchen vatikanischen Initiative zeigte sich noch stärker von Seite der Orthodoxie.⁶⁰

Die Durchführung dieser Initiative wurde von Papst Johannes XXIII mit folgenden Schritten als realisierbar gesehen: „im Osten die Wiederannäherung, dann die Rekonziliation und schließlich die vollkommene Vereinigung so vieler getrennter Brüder mit der gemeinsamen alten Mutter; und im Westen die großmutige pastorale Zusammenarbeit der beiden Geistlichkeiten“⁶¹.

Auch heute nach 40 Jahren kann man zur Frage der Einheit die Worte des Kardinals Bea benützen, die besagen, dass die Einheit „nicht auf einen Schlag gelöst werden kann. Man kann nach menschlichem Ermessen nicht erwarten, dass das Konzil sofort die Einheit verwirklicht, es sei denn durch ein großes Wunder des Heiligen Geistes“⁶²

2. Das Dekret über den Ökumenismus – *Unitatis Redintegratio*

Unsere Absicht ist nicht das volle Dekret vorzustellen, sondern nur die Passagen, die eine Verbindung zu unserem Thema haben. Um besser an die wichtigsten Punkte des Dekretes heranzukommen, können wir uns ein Paar Fragen stellen: Welche praktische Verwirklichung des Ökumenismus ist unter Anwendung der katholischen Prinzipien in den Beziehungen zu den andren Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften möglich? Was sagt das Dekret über den Beitrag der Katholiken – denn an diese wendet es sich – „zur klugen Ausübung der ökumenischen Tätigkeit“ (UR 13, 4)?

Ein wichtiger und bemerkenswerter Schritt wurde durch die Bezeichnung der Angehörigen anderer Konfessionen nicht mehr als einzelne Gläubige, sondern eben

⁵⁷ Hünermann, Hilberath, *Kommentar* 73.

⁵⁸ Vgl. Hünermann, Hilberath, *Kommentar* 74.

⁵⁹ Alberigo, Ankündigung 32.

⁶⁰ Vgl. Hünermann, Hilberath, *Kommentar* 74.

⁶¹ DMCI 903, zit. Alberigo, Ankündigung 42.

⁶² St. Schmidt (Hrsg.), *Der Mensch Bea. Aufzeichnungen des Kardinals 1959–1969*, Trier 1971, 372 in Hünermann, Hilberath, *Kommentar* 75.

als Glieder ihrer Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften gemacht.⁶³ Nun werden die Orientalischen Kirchen bzw. Ostkirchen „wie selbstverständlich“ als Kirchen bezeichnet.⁶⁴

Weiter spricht das UR 3,4 von „getrennten Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften“ aber in der Hauptüberschrift wird es präziser formuliert: „die vom Römischen Apostolischen Stuhl getrennten...“ Die Konzilsväter haben mit dieser Formulierung die „getrennten Christen“ nicht als von Jesus Christus getrennte verstanden, sondern sie wurden „als Getaufte mit dem christlichen Namen geziert“ (LG 15).⁶⁵ Sie sind auch nicht als völlig von der Katholischen Kirche getrennte Mitchristen zu bezeichnen; vielmehr besteht nach UR 3,1 „eine gewisse, wenn auch nicht vollkommene Gemeinschaft“. Auch wenn die Kirchen des Ostens das Jurisdiktionsprimat nicht anerkennen, gibt es „eine gewisse Gemeinschaft in heiligen Dingen“ (UR 15,3: *communicatio in sacris*). „Als Haupthindernis bezüglich der anderen Kirchen wird in diesem Zusammenhang regelmäßig die fehlende apostolische Sukzession genannt.“⁶⁶

Dieses Verhältnis zu den anderen Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften lässt sich im Modell konzentrischer Kreise visualisieren. Wenn die Ordnung der Heilsmittel im Blickfeld ist, dann steht die römisch-katholische Kirche im innersten Kreis, weil Menschen allein in ihr „die ganze Fülle der Heilsmittel“ (UR 3,5) finden. Im Bezug auf die Ordnung des Heilszieles, so stellt auch das Konzil Jesus Christus in den Mittelpunkt.⁶⁷

Im Bezug auf die *Spaltungen* spricht der Text über zwei Kategorien (UR 13). Mit heiligem Ernst ruft das Bild vom „nahtlosen Rock Christi“ den Skandal der Zerrissenheit unter den christlichen Kirchen in Erinnerung. Der Text spricht von Spaltungen (*scissiones*), nicht von einseitig zu verstehenden Abspaltungen (von der Katholischen Kirche).⁶⁸

Das Einheitssekretariat hat die Spaltungen nach geographischem Gesichtspunkt in zwei Hauptkategorien eingeteilt. Chronologisch gesehen ereignen sich *die ersten* relevanten Kirchenspaltungen im Osten des Römischen Reiches bzw. jenseits seiner östlichen Grenzen. Das Dekret erwähnt die dogmatischen Auseinandersetzungen um die christologischen Formeln der Alten Kirche.⁶⁹ Seitdem wurden in der konfessionskundlichen Literatur die Termini nestorianisch (=gegen das Konzil von Ephesus 431) und monophysitisch (=gegen das Konzil von Chalkedon 451) eingeführt. Aber mit der Zeit hat sich die historische Ungenauigkeit dieser Bezeichnungen gezeigt, und heute werden diese Kirchen als „altorientalisch“ oder als

⁶³ Vgl. Hünemann, Hilberath, *Kommentar* 159.

⁶⁴ Hünemann, Hilberath, *Kommentar* 159; folgerichtig wird der 1. Teil (UR 14–18) mit „Die besondere Betrachtung der Ostkirchen“ überschrieben.

⁶⁵ Vgl. Hünemann, Hilberath, *Kommentar* 160.

⁶⁶ Ebd.

⁶⁷ Vgl. Hünemann, Hilberath, *Kommentar* 160.

⁶⁸ Hünemann, Hilberath, *Kommentar* 162.

⁶⁹ Ebd. 163.

„orientalisch–orthodoxe“ genannt. Als altorientalische Kirchen bezeichnet man: die Armenisch–apostolische, die Koptisch–orthodoxe, die Äthiopisch–orthodoxe, die Syrisch–orthodoxe und die Malankarische syrisch–orthodoxe Kirche. Jeder der Kirchen ist Mitglied in der ÖRK (Ökumenischer Rat der Kirchen), untereinander gibst es eine Kommuniongemeinschaft. Als gemeinsame theologische Basis ist die Ablehnung der christologischen Formel von Chalkedon zugunsten der auf Cyrill zurückgehenden Formel von der „einen fleischgewordenen Natur des Gott–Logos“.⁷⁰

Als „byzantinisch–orthodoxe“ Kirchen bezeichnet man jene orthodoxen Kirchen, „die das Christentum in der von Byzanz geprägten Form leben“.⁷¹ Die Gemeinschaft mit Rom wurde 1054 durch wechselseitige Exkommunikation aufgehoben. Als Referenzpunkt haben diese Kirchen die sieben ökumenischen Konzilien.

Das Dekret betont in zweifacher Weise den inhaltlich gemeinsamen Schatz der Kirchen. Aufzählend werden zuerst liturgische, geistliche und rechtliche Erbstücke erwähnt. Dann sind als zweite gemeinsame Wurzel die christologischen Grunddogmen und das trinitätstheologische Credo, welche auf „ökumenischen Konzilien im Osten“ definiert wurden.⁷²

III. Die erste Inoffizielle Pro Oriente – Konsultation

1. Entstehung der Wiener Konsultationen⁷³

Die Idee, eine theologische Konferenz zwischen altorientalisch–orthodoxen und römisch–katholischen Theologen erschien zum ersten Mal in den Protokollen des Vorstandes von Pro Oriente am 18. März 1970.⁷⁴ Zur Entfaltung der Idee, eine „nicht offizielle ökumenische Konsultation zwischen Theologen der altorientalisch–orthodoxen Kirchen und der römisch–katholischen Kirche“ einzuberufen, haben folgende Kontakte und Besuche beigetragen:

- die Kontakte mit der armenischen Gemeinschaft bzw. ihren gelehrten Vardapet Dr. Mesrob K. Krikorian,
- der Besuch von Msgr. Otto Mauer, des Vorsitzenden des theologischen Beirates von Pro Oriente in Ägypten (November 1970),
- einige Reisen des Generalsekretärs Dkfm. Alfred Stirnemann nach Rom,
- der Besuch, welchen der syrische Erzbischof von Bagdad und Bazrah, Mar Zakka Iwas, Pro Oriente im Juni 1971 in Wien abstattete.⁷⁵

⁷⁰ Ebd.

⁷¹ Th. Bremer, Art. Orthodoxe Kirchen, in *LThK*, Band 7, Freiburg 1988, 1144–1148.

⁷² Hünermann, Hilberath, *Kommentar* 168.

⁷³ Die anderen vier „Wiener Gespräche“ fanden in 1973, 1976, 1978 und 1988 statt.

⁷⁴ Th. Piffel–Perčević, Vorwort, in R. Kirchschräger, A. Stirnemann, *Chalzedon und die Folgen. 1. Wiener Konsultation mit der Orientalischen Orthodoxie 1971*, Innsbruck–Wien 1992, 68.

⁷⁵ Ebd. 68.

2. Das Vorbereitungskomitee

Für die Entwicklung des Programms und für die Durchführung der Einladungen und andere Vorbereitungsarbeiten wurde unter der Leitung von Msgr. Otto Mauer ein Vorbereitungskomitee eingesetzt.⁷⁶

Alle Teilnehmer wurden eingeladen, in ihrer persönlichen Eigenschaft als kompetente Theologen teilzunehmen, *ohne ein offizielles Mandat von ihren kirchlichen Autoritäten*. Pro Oriente ersuchte alle Teilnehmer, „ihre zuständigen kirchlichen Autoritäten über den Zweck der Konsultation und die nicht-offizielle Natur unserer Einladung zu informieren.“⁷⁷

Teilnehmer⁷⁸ – von der Seite der Koptisch-Orthodoxen Kirche Bischof Amba Shenouda; von der Seite der Syrisch-Orthodoxen Kirche Erzbischof Mar Severius Zakka Iwas; von der Seite der Armenisch-Apostolischen Kirche Erzbischof Tiran Nersoyan, Vardapet Mesrob Krikorian; von der Seite der Äthiopisch-Orthodoxen Kirche Liqe Siltanat Habte Mariam Workeneh; von Seite der Syrisch-Orthodoxen Kirche von Indien Prof. V. C. Samuel, Fr. Paul Vergehese und von Seite der Römisch-Katholischen Kirche Prof. A. J. van der Aalst, Prof. Alois Grillemeier, Prof. Ferdinand Klostermann u.a.

Für die erste Konsultation haben sich am 7. September 1971 im „Sozialen Bildungshaus Lainz“ neun Theologen der altorientalischen Kirchen und neun römisch-katholische Theologen getroffen.

3. Ziele und Aufgaben

Als *Hauptaufgabe* dieser Konsultation ist wieder für die Einheit – nicht Uniformität – der Kirchen zu arbeiten, weil diese Einheit die Voraussetzung dafür ist, der Welt ein glaubwürdiges Zeugnis von Jesus Christus bringen zu können.⁷⁹ „Wir müssen die Vergangenheit aufarbeiten, die Verschiedenheit in der Interpretation unseres Glaubens an den einen Herrn Jesus Christus verstehen lernen und korrigieren.“⁸⁰ Die Aufarbeitung der Vergangenheit muss im Horizont der heutigen gemeinsamen Aufgaben der Kirchen geschehen.

Die Atmosphäre der Konsultation musste ein der Offenheit und Brüderlichkeit sein, und deswegen wurde Lainz und nicht Chalzedon als Treffpunkt für diesen neuen Anfang ausgewählt.

Als Verstärkung und Ermutigung dieser Atmosphäre wurde von Anfang an festgestellt, dass die Trennung auf einer anderen Ebene liegt: auf der Ebene des Sprechens, auf der Ebene des rationalen Nachdenkens oder der Reflexion, mit ihren Begriffen und Schemata.⁸¹

⁷⁶ Vgl. ebd. 68.

⁷⁷ Piffll-Perčević, Vorwort 68.

⁷⁸ Für die vollständige Teilnehmerliste siehe Kirchlager, Stirnemann, *Chalzedon* 70–71.

⁷⁹ Vgl. Kirchlager, Stirnemann, *Chalzedon* 75.

⁸⁰ Ebd.

⁸¹ Vgl. A. Grillemeier, Das Konzil von Chalzedon – Analyse eines Konflikts, in Kirchlager, Stirnemann, *Chalzedon* 89.

Die Teilnehmer sahen in dieser Konsultation eine innigere emotionelle, intellektuelle wie auch praktische Einheit in der Orthodoxie, im Kult und in der Orthopraxie, weil „die Konsultationen vorerst einmal alle Missverständnisse der Vergangenheit klarlegen sollen.“⁸²

4. Thema der Konsultation: Das Konzil von Chalzedon und die Folgen

Im Jahre 451 berief die christliche Kirche in Chalzedon ein Konzil ein, um den Monophysitismus zu bekämpfen und vor allem die falsche Lehre des Eutyches zu verwerfen.⁸³

Leider hat das Konzil das Leben und die Geschichte der Kirche ungünstig beeinflusst, so dass die Folgen auch heute noch zu spüren sind. Die Kirchen von Ägypten, Syrien und Armenien wiesen die Glaubensformel und die Entscheidungen Chalzedons mit Bestimmtheit zurück, was zur *ersten Trennung* innerhalb der Kirche führte. Nach dem Konzil bemühten sich Kaiser und Patriarchen um eine Lösung der Krise.⁸⁴ Diese blieben aber leider erfolglos und mit dem sechsten Ökumenischen Konzil von Trullo/ Konstantinopel (680–681) endeten diese Versöhnungsversuche ohne positives Ergebnis.⁸⁵

Was die armenische Kirche betrifft, fanden vom 12. bis zum 15. Jahrhundert Verhandlungen zwischen der römisch-katholischen und der armenisch-apostolischen Kirche statt, leider ohne ein positives Ergebnis zu zeitigen.⁸⁶

Dank den Bemühungen des Weltkirchenrates und des Zweiten Vatikanischen Konzils ist die ökumenische Bewegung in eine neue Phase geraten. (Vgl.76) So trafen sich 1964 (11. –15. August 1964) die byzantinisch – orthodoxen und die altorientalischen Kirchen unter dem Obdach des Weltkirchenrates in *Aarhus* in Dänemark, um den Streit um das Konzil von Chalzedon zu überprüfen.

Ergebnis: die altorientalischen Kirchen, die als „Monophysiten“ betrachtet wurden, sind keine Monophysiten, weil sie in Wirklichkeit sowohl Nestorius als auch Eutyches verurteilen. Sie erkennen *mia* (=eine) wunderbar „vereinte“ Natur in Christus an, nicht aber *mono* (=eine einzige) Natur.

– Gleicherweise die Chalzedonenser, die als „Dyophysiten“ von den Altorientalen betrachtet wurden, sind keine Nestorianer, weil sie ebenfalls Nestorius und seine Irrlehre verdammt haben.⁸⁷

Auch wenn die Irrlehren von Eutyches und Nestorius abgelehnt wurden, bleiben die Unterschiede in der Glaubenslehre trotzdem. Wohl haben die terminologischen Schwierigkeiten im christologischen Streit eine Rolle gespielt, aber doch sicherlich keine entscheidende Rolle, denn die Unterschiede finden sich

⁸² Vgl. Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 75.

⁸³ M. M. Krikorian, Die christologische Auseinandersetzung zwischen den byzantinisch-orthodoxen und altorientalischen Kirchen, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 75.

⁸⁴ Vgl. Krikorian, Auseinandersetzung 75.

⁸⁵ Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 75.

⁸⁶ Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 76.

⁸⁷ Vgl. Krikorian, Auseinandersetzung 77.

eindeutig in den diversen Erklärungen und Auslegungen, nicht nur in den Bezeichnungen.⁸⁸

4. 1. *Glaubenstermini der Christologie*

Dank der Bemühungen des Weltkirchenrates und des Zweiten Vatikanischen Konzils hat die ökumenische Bewegung wieder Auftrieb erhalten, und so konnten neue theologische Diskussionen stattfinden. So trafen sich 1964 (11. –15. August 1964) die byzantinisch–orthodoxen und die altorientalischen Kirchen unter dem Obdach des Weltkirchenrates in Aarhus in Dänemark, um den Streit um das Konzil von Chalzedon zu überprüfen. Zu diesen Diskussionen gehörte auch die Festslegung von wichtigen Glaubenstermini.

Die wichtigsten Glaubenstermini⁸⁹ der Christologie lauten:

- *Hypostasis* = Person, Persönlichkeit.
- *Prosopon* = Gestalt = Person
- *Ousia* = Sein, Wesen
- *Physis* = Natur.

Die Teilnehmer der Aarhuser Beratungen verliehen ihrer Überzeugung Ausdruck, dass die christologischen Standpunkte der chalzedonischen und nichtchalzedonischen Kirchen im Grunde gleich und orthodox sind, dass sie sich also *nur in Formulierungen und Formeln unterscheiden*.⁹⁰ Diese Feststellung hat zur Entwicklung einer *formula concordiae* geführt. Die Worte von Prof. John N. Karmiris sind ein Beweis dafür: „Im Hinblick auf diesen Hauptunterschied glauben wir, dass eine neue für beide Seiten annehmbare *formula concordiae* für die Orthodoxen und für die von ihnen getrennten nichtchalzedonischen Kirchen gefunden werden kann, vorausgesetzt, dass das Dogma von Chalzedon unangetastet bleibt. Hinsichtlich der Substanz des Dogmas scheint es ja keine wirklich verschiedenen Auffassungen zu geben.“⁹¹ Ob die neue *formula concordiae* den christologischen Streit schlichten und vor allem das Problem der Annahme oder Ablehnung des Konzils von Chalzedon lösen können wird, bleibt vorläufig offen.

Am Ende der Beratungen von Aarhus haben die Teilnehmenden festgelegt, dass durch die verschiedenen Terminologien, die jede Seite benutzt, dieselbe Wahrheit zum Ausdruck kommt.⁹²

4. 2. *Beeinflussende Faktoren*

Jeder Konflikt, sei es im kirchlichen oder im gesellschaftlichen Milieu, entsteht auch mit „der Hilfe“ von verschiedenen Faktoren. Auch in dem Fall des Konzils von Chalzedon haben verschiedene Faktoren zur Eskalierung und Motivierung des Konflikts beigetragen.

Deswegen muss erkannt werden, dass in der Vergangenheit politische, soziologische und kulturelle Faktoren entscheidend zur Entstehung von Spannungen

⁸⁸ Ebd. 80.

⁸⁹ Ebd. 77.

⁹⁰ Ebd. 78.

⁹¹ Vorträge und Protokolle von Aarhus, S. 63, in: Krikorian, Auseinandersetzung 78.

⁹² Vgl. ebd. 79.

zwischen den einzelnen Parteien beigetragen haben und dass diese Faktoren in ihrem Zusammenspiel untersucht werden müssen. Sie sind heute kein Grund zur Trennung.⁹³

Als Beispiele nennen wir: die Rivalität zwischen der kappadokisch–antiochenischen und der kyrillisch–alexandrinischen Schule, das Fehlen einer quasi kristallklaren, präzisen und einheitlichen Terminologie, das impulsive Agieren und die Eifersüchteleien einiger Hierarchen und nicht zuletzt das politische Moment.⁹⁴

4. 3. Christologische Probleme

Erst in der zweiten Hälfte des vierten Jahrhunderts wurden die eigentlichen christologischen Probleme akut. Bis dahin ging es um die nikänischen Fragen, das *homoousios*, die Gottheit des Sohnes und des Heiligen Geistes.⁹⁵ Bald nach 350– wenn wir einmal grob diesen Fixpunkt annehmen dürfen – wurde auch die Frage akut: was ist es um Jesus Christus, den menschengewordenen Sohn Gottes? Alle, die sich zum Konzil von Nikaia bekannten, glaubten an den einen Herrn Jesus Christus, wahren Gott und wahren Menschen. Sie fanden im Symbol von Nikaia den Typus des rechten Glaubens an den einen Sohn des Vaters, Gott und Mensch. Indem sowohl das Göttliche wie das Menschliche von diesem „einen“ ausgesagt war, konnte dieses Symbol zum Schibboleth der Orthodoxie auch in der Christologie werden.⁹⁶ Der Konflikt im 4. Jh. entstand aus der Frage nach der Einung von Gott und Mensch in Christus. (Vgl. 95)

Das „Wie“ der Einheit sollte die Geister scheiden und die Kirche trennen. Als mögliche Formulierung, die der Einheit der Kirche nicht schaden wurde, lautete:

„Und Mensch wird Christus genannt,
Und Gott wird Christus genannt,
Und Gott und Mensch ist Christus,
Und einer ist Christus“

(Ps.–Athanasius, *Contra Apollin.*, PG 26, 1116B) (95)

In der Forschung hat sich ein gewisser Konsens ergeben, dass für das 4. Jh. sich zwei Schemata der christologischen Deutung in den Vordergrund geschoben haben, die man als „*Logos – Sarx*– Schemata“ und als „*Logos – Anthropos*– Schemata“ bezeichnet.⁹⁷

Die *Logos – Sarx* – Schemata besagt: In Jesus Christus ist die Einheit von Gottheit und Menschheit nach der Einheit von Leib und Seele im Menschen zu deuten. Der Logos nimmt überhaupt den Platz der Seele in Christus ein. Jesus Christus ist nur Logos und Sarx.⁹⁸

⁹³ Vgl. ebd.

⁹⁴ M. K. Krikorian, Die theologische Bedeutung der Ergebnisse der fünf Wiener Konsultationen, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 25.

⁹⁵ A. Grillmeier, Das Konzil von Chalzedon– Analyse eines Konflikts, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 94.

⁹⁶ Ebd., 94.

⁹⁷ Vgl. ebd. 96.

⁹⁸ Ebd.

Die *Logos – Anthropos* – Schemata: Wer echter Nikäner bleiben wollte, musste jede physische Symbiose des Logos mit der Sarx ausschließen. Eustathios von Antiochien ist einer der ersten, der auf diesen schwachen Punkt der *Logos–Sarx–Christologie* aufmerksam wurde: „Warum legen sie (die Arianer) einen so hohen Wert darauf zu zeigen, dass Christus einen Leib ohne Seele angenommen habe und erdichten so irdische Täuschungen? Gelingt es ihnen, welche zu deren Verderben von der Richtigkeit dieser Annahme zu überzeugen, dann eignen sie die Wandlungen der Affekte (*pathê*) dem göttlichen Pneuma (= Logos) zu und können so sie leicht überzeugen, dass das Wandelbare nicht aus der unwandelbaren Natur gezeugt ist“ (Eustathius, frg. 15, *De anima adv. Arianos*, ed. Spanneut 100, 2–6).⁹⁹

Damit sind die zwei Linien angedeutet, auf denen sich die Diskussion fortbewegte, die schließlich zum scharfen Konflikt um 431 und 451 führen sollten.

4. 4. Unzulängliche Kompromisse

Weil beide Linien christologischen Suchens aber noch mit wesentlichen Schwächen behaftet waren, sehen wir den eigentlichen Ansatz für den chalzedonischen Konflikt gegeben.

4. 4. 1. Die Linie des hl. Gregor von Nyssa und der Antiochener

Gregor von Nyssa hatte eine Erkenntnis des Origenes von Alexandrien, von der wir schon gesprochen haben, durchzuführen versucht: er versuchte zu zeigen, auf welcher Ebene in Gott die Verschiedenheit und auf welcher die Einheit auszusagen sei, wenn der eine Gott wahrhaft Vater, Sohn und Heiliger Geist war. Er baute als erster eine begriffliche Unterscheidung von *hypostasis* und *ousia*, von Hypostase und Natur aus. Den Begriff der Hypostase bestimmt Gregor nach der stoischen Analyse des Naturdings, worin offenbar wird, wie sehr auch er noch dem griechischen Physis – Denken verhaftet war.¹⁰⁰ Die Hypostase ist sichtbar und erkennbar wie ein Angesicht, ein *prosopon*. Daher die Häufung der Ausdrücke, welche die Hypostase gleichsam als „Gestalt“ erkennen lassen, und zwar als ausstrahlende Gestalt.¹⁰¹

Gregor versuchte mit folgenden Worten die Einheit von Gottheit und Menschheit und Einzigkeit der Hypostase in Christus zu erklären: Nur die Gottheit ist in Christus in ihren hauseigenen *Idiomata*, während die Menschennatur nicht die menschlichen niedrigen Eigentümlichkeiten hat, sondern ausgezeichnet ist mit den Proprietäten der Gottheit.¹⁰²

4. 4. 2. Die Linie des hl. Kyrill von Alexandrien

Als im Jahre 429 Kyrill den Kampf gegen Nestorius aufnahm, kamen ihm bestimmte Texte zu, die man als apollinaristische Fälschungen bezeichnet. In diesen Texten wurde dem hl. Athanasius, den Päpsten Julius und Felix die Formel zugeschrieben: in Christus ist „eine fleischgewordene Natur des Gott – Logos“.¹⁰³ Diese Formel ist der Anlass großer Missverständnisse. Kyrill hat diese apollinaristische

⁹⁹ Grillmeier, Das Konzil 99.

¹⁰⁰ Ebd. 100.

¹⁰¹ Ebd.

¹⁰² Ebd. 101.

¹⁰³ Ebd. 102.

Formel übernommen und hat sie zur zentralen Aussage seiner Christologie gemacht. Man kann ihn deswegen nicht als Apollinaristen bezeichnen, weil er schon in seinen Frühwerken (*Thesaurus* und *Dialogen*) sich zu der ganzen Menschheit Christi mit Seele und Leib bekennt.

Die *mia-physis*-Formel ist ein Fremdkörper in seiner Lehre. Das Christusbild des Apollinarius gründet auf der Annahme, dass der Logos in Christus die Quelle aller Lebensbewegungen ist. Logos und Sarx sind eben verbunden wie Leib und Seele. Die Energie und alle Kräfte fließen vom Logos in die Sarx. Der Logos ist die Quelle aller Bewegungen, die auch den physisch-natürlichen Bereich der Menschheit Christi erfasst. Darum sind Logos und Sarx eine Physis.¹⁰⁴ An diesem Christusbild bringt Kyrill wichtige Korrekturen an. Das Leiden wird in dem Leib, so auch in die Seele hineinverlegt. Kyrill konnte in der Auseinandersetzung mit Soukkenos auch zugestehen, dass in Christus die Gottheit eine Physis und auch die Menschheit eine Physis ist. Er hat diese Lehre von zwei Naturen auch ausgeführt, wo er von einem „unvermischt“ in ein und demselben Jesus bezüglich der Naturen spricht und betont, sie seien im selben Jesus unterschieden.¹⁰⁵

Als Spezifikum der Christologie Kyrills ist nicht die Betonung der Verschiedenheit, sondern die Gesamtkonzeption des Christusbildes von der Idee der „Einheit“ her. Kyrill sieht in Christus die „eine Physis oder Hypostasis des Gott Logos“ gegeben. Der Logos ist und bleibt Zentrum Christi. Nur indem dazu gefügt wird: fleischgeworden wird die Menschwerdung in *actu secundo* erwähnt.¹⁰⁶

4. 4. 3. Die Deutung Leos I. von Rom

Leo I vermutete in der Lehre des Eutyches einen Doketismus und Manichäismus, d.h. die Aufhebung der wahren Menschennatur Christi und damit der Menschwerdung überhaupt. Im Gegensatz zur kyrillisch-severianischen Konzeption macht Leo das Fleisch, d.h. die Menschennatur Christi zu einer Quelle eigener Handlungen.¹⁰⁷ In der Personeneinheit Christi bleibt die menschliche Natur auch als Prinzip des Wirkens erhalten.

Der Disput zwischen jenen, die das Konzil von Chalzedon akzeptierten und jenen die es ablehnten, ging es nicht darum, dass die ersteren den dynamischen Weiterbestand der Gottheit und Menschheit in dem einen Christus anerkannten und die letzteren nicht. Der dynamische Weiterbestand beider Naturen mit ihren jeweiligen Eigenschaften wurde von der Kirchen, die das Konzil von 451 akzeptierten und ablehnten, in gleicher Weise anerkannt, wie es schon die Alexandriner und Antiochener die ganze Zeit über getan hatten.¹⁰⁸ In Chalzedon machte Dioskuros zum ersten Male eine Aussage, die die berühmten vier Adverbien der chalzedonischen

¹⁰⁴ Ebd. 103.

¹⁰⁵ Ebd.

¹⁰⁶ Vgl. ebd. 103.

¹⁰⁷ Vgl. ebd. 105.

¹⁰⁸ Vgl. V. C. Samuel, Das Konzil von Chalzedon – Analyse eines Konflikts, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 122.

Definition implizierte: „ Wir sprechen weder von *Vermengung* noch *Teilung* oder *Veränderung*; wer von Vermengung oder Vermischung spricht, soll gebannt sein.“¹⁰⁹

Der Unterschied lag vielmehr in den zwei Präpositionen. Dioskuros und seine Anhänger bestanden auf die Formel *ek dyo physeon – aus* zwei Naturen. Das Konzil nahm auf Grund des *Tomus Leonis* die Formel *en dyo physeson – in* zwei Naturen an.¹¹⁰

In Bezug auf die Bewertung des *Tomus Leonis* ist nun die folgende Frage zu stellen: Haben die Bischöfe, indem sie den *Tomus* anerkannten, diesen als ihre lehrmäßige Richtschnur übernommen?¹¹¹ Die illyrischen Bischöfe haben in diesem Sinne ausgesprochen: „... In Bezug auf Jesus Christus glauben wir, dass durch die heilige Jungfrau Maria *Theotokos* Gottheit und Menschheit in Ihm vereint wurden, ohne Verschmelzung, ohne Veränderung, ohne Teilung. Da wir sehen, dass der *Tomos* mit diesem Glauben übereinstimmt, bejahen wir ihn.“ Diese Aussage betrachtet den *Tomos* nicht als lehrmäßige Richtschnur der Kirche.

IV. Ergebnisse – Abschlusskommuniqué

Um 431 und 451 finden wir in den Kirchen von Alexandrien, Antiochien, Konstantinopel und Rom das eine Kerygma von Jesus Christus, dem wahren Sohn des Vaters, der wahrhaft Mensch geworden ist.¹¹² Der christologische Streit zwischen der alexandrinischen und der antiochenischen Position einerseits und der chalzedonensischen und nichtchalzedonensischen Tradition andererseits ist ein eindeutiges Beispiel eines höchst bedauerlichen Missverständnisses einer Seite durch die andere. Tatsache bezüglich des Streites ist, dass jede Seite hinsichtlich der Person Christi eine eigene Tradition besaß. Der eigentliche Unterschied lag nicht in der Tatsache, dass die erstere Seine Menschheit nicht genügend betonte und die letztere dies tat.¹¹³ Er lag einerseits darin, dass der alexandrinischen Seite die Behauptung einer realen Inkarnation gelang; aber die antiochenische Seite konnte aufgrund ihres geistesgeschichtlichen Hintergrundes eine Interpretation anbieten, die im wesentlichen von Christus nur als dem größten Heiligen zu sprechen vermochte, der von Gott zum Erlöser der Welt erhöht worden war.¹¹⁴

Dieses „eine Kerygma war aber durch verschiedene „Christologien“ oder „Theologien“ interpretiert, von denen jede ihre eigene lange Tradition hatte. Unter diesen „Theologien“ verstehen wir Versuche, dieses eine Kerygma auszudeuten:

a) mit Hilfe von bestimmten Begriffen, welche sie die griechische und die lateinische Kirche schon seit dem 3. Jh. vorbereitet hatte;

¹⁰⁹ V. C. Samuel, Das Konzil von Chalzedon 122.

¹¹⁰ Ebd. 123.

¹¹¹ V. C. Samuel, Unterschiede zwischen der byzantinisch-orthodoxen und der römisch-katholischen Christologie, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 188.

¹¹² Ebd. 197.

¹¹³ Vgl. ebd.

¹¹⁴ Ebd. 197.

b) mit Hilfe von bestimmten Schemata, welche grundsätzlich demselben Christusbild einen verschiedenen Schwerpunkt gaben: Christologie von unten, Christologie von oben; Einigungs–Christologie, Trennungs–Christologie.¹¹⁵

Die Verschiedenheiten der Verständnisse könnten auch durch eine gewisse Unreife im theologischen Sprechen (im Gegensatz zur kerygmatischen Sprache) erklärt werden. Jeder nahm seine eigenen Ideen und Schemata, seine eigene Sprache zum Maßstab der Beurteilung des anderen, ohne zu merken, dass der andere unterschiedliche Ideen und Begriffen hatte. (Vgl. 106)

Es wurde festgelegt, dass Übereinstimmung bei neu festgelegten Formeln und Definitionen würde das Problem nicht lösen können, aber es sollte mindestens zu einem *fortdauernden Dialog* führen: auf der Grundlage des *theologischen Pluralismus* (K. Rahner).¹¹⁶

Wir müssen uns der Tatsache bewusst sein, dass die Christologie so wie das Christentum selbst keine Sache der Begriffe ist. Das Christentum selbst ist keine Gnosis, sein Wesen besteht nicht aus Formulierungen.¹¹⁷

– sollte es ein neues Konzil für alle Christen geben, dann dürfte sich lediglich eine einzige Frage stellen: Wie kann man der Liebe, dieser wichtigsten Komponente des Christentums, in unserer Zeit konkrete Form verleihen?

Wie im Fall der Aarhuser Konsultationen (*formula concordiae*) konnten auch die Teilnehmer der I. Wiener Inoffiziellen Konsultationen am Ende der Gespräche zu einem konkreten Ergebnis kommen. Dieses Ergebnis hat sich im so genannten „*Abschlusskommuniqué*“ oder der „*Wiener Formel*“ konkretisiert.

Die Definition von Chalzedon

Abschlusskommuniqué

„1. In der Nachfolge der heiligen Väter ist unsere übereinstimmende Lehre und unser Bekenntnis

„Wir finden unser gemeinsames Fundament in derselben apostolischen Tradition, vor allem wie sie in nizäno–konstantinopolitanischen Credo bestätigt ist; wir alle bekenne die dogmatischen Entscheidungen und Lehren von Nizäa (325), Konstantinopel (381) und Ephesos (431); wir stimmen überein in der Zurückweisung der nestorianischen und eutychianischen Lehrmeinungen über Jesus Christus. Wir haben uns um tieferes Verständnis der chalzedonenischen wie auch der

2. zu ein und demselben Sohn unseren Herrn Jesus Christus, ...

15. (geboren) aus Maria der Jungfrau, der Gottesgebälerin, der Mensch nach,

16. ein und derselbe Christus Sohn Herr Eingeborener

17. in zwei Naturen

18. unvermischt, unverwandelt, ungetrennt, ungesondert erkennbar,

19. niemals wird der Unterschied der Naturen aufgehoben der Einigung wegen,

20. vielmehr wird die Eigentümlichkeit

¹¹⁵ Grillmeier, *Das Konzil* 106.

¹¹⁶ Vgl. T. Nersoyan, Konsensprobleme in der Christologie – zur Funktion von Konzilien, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 155.

¹¹⁷ Vgl. A. J. van der Aalst, Unterschiede in der christologischen Auffassung zwischen Orthodoxen und Katholiken, in Kirchschräger, Stirnemann, *Chalzedon* 209.

jeder der beiden Naturen bewahrt,	nichtchalzedonenischen Christologie
21. auch im Zusammenkommen zu einer Person und einer Hypostase,	bemüht, die uns bisher getrennt haben.
22. nicht geteilt oder getrennt in zwei Personen	1. Wir glauben, dass unser Gott und Erlöser, Jesus Christus, Gottes fleischgewordener Sohn ist; vollkommen in seiner Gottheit und vollkommen in seiner Menschheit.
23. sondern ein und derselbe eingeborener Sohn	2. Seine Gottheit war von seiner Menschheit nicht einen Augenblick getrennt.
24. Gott, Logos, der Herr Jesus Christus,	3. Seine Menschheit ist eins mit seiner Gottheit, ohne Vermischung, ohne Vermengung ohne Teilung, ohne Trennung.
25. wie schon die Propheten von alters her über ihn verkündet haben,	
26. und Jesus Christus selbst und gelehrt hat,	
27. und wie das Symbol der Väter uns überliefert hat.	

Das Ziel, sich besser zu verstehen, Verschiedenheiten, Voraussetzungen und Mentalitäten zu akzeptieren, wohl erreicht wurde. Dafür stehen auch die offene Gesprächsatmosphäre und das „Gentlemen– Klima“ während der Konsultationen. Die Gespräche waren sicherlich dem Abbau historischer, emotioneller und theologischer Vorurteile dienlich, wie auch dem künftigen Aufbau einer christlichen Kirche in Vielfalt und lebendiger Zusammenarbeit.

Mit Vertrauen können wir sagen, dass der Geist des II. Vatikanischen Konzils bei dieser Konsultationen mitgewirkt hat.

V. Literaturverzeichnis

- Alberigo, G., Wittstadt, K. (Hrsg.), *Geschichte des Zweiten Vatikanischen Konzils (1959–1965)*, Leuven – Mainz 1997.
- Buchberger, M. (Hrsg.), *Lexikon für Theologie und Kirche (LThK)*, Band 7, Freiburg 1988.
- Gastgeber, Chr., Gschwandtner, F., *Die Ostkirchen in Wien. Ein Führer durch die orthodoxen und orientalischen Gemeinden*, Wien 2004.
- Heiler, Fr., *Die Ostkirchen*, München - Basel 1971.
- Hünemann, P., Hilberath, B. J. (Hrsg.), *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, Freiburg–Basel–Wien 2005.
- Kirchschläger, R., Stirnemann, A., *Chalzedon und die Folgen. 1. Wiener Konsultation mit der Orientalischen Orthodoxie 1971*, Innsbruck–Wien 1992.
- Parry, K., Melling, D. J., Brady, D., Griffith, S. H., Healey, J. F., *The Blackwell Dictionary of Eastern Christianity*, Oxford 1999.
- Prokurat, M., Golitzin, A., Peterson, M. D., *Historical Dictionary of the Orthodox Church*, London 1996.
- Winkler, W. D., Augustin, K., *Die Ostkirchen*, Graz 1997.

RECENZII

NIKOLAUS NETZHAMMER, *IN VERBO TUO*. RAYMUND NETZHAMMEMER O.S.B. ARHIEPISCOP DE BUCUREȘTI. 1905 – 1924. TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ DE ALINA SOROCEANU (BERLIN). EDITURA ARHIEPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE DE BUCUREȘTI (BUCUREȘTI) 2003, 170 p.

Apariția acestei cărți (paralel și în continuare altor cărți) despre arhiepiscopul Raymund Netzhammer apare aproape ca o surpriză. Spun surpriză, pentru că numele și opera lui, deși citate copios de cei preocupați de istoria creștinismului antic din Drobocea, lipsesc din enciclopediile românești și mai ales din așa zisul dicționar al istoricilor români (*Enciclopedia istoriografiei românești*. Coordonator Ștefan Ștefănescu. București 1978) și străini (despre România și istoria ei). Trebuie deci să mulțumim arhiepiscopului romano-catolic de București dr. Ioan Robu care, cu prilejul aniversării a 180 de ani de la înființarea arhiepiscopiei romano-catolice de București (1883), a invitat pe nepotul de frate al arhiepiscopului R. Netzhammer (autorul cărții prezentate aici) să alcătuiască o comunicare despre arhiepiscopul R. Netzhammer. Comunicarea a fost ținută, dar apoi s-a transformat în carte. Un exemplar din această carte a ajuns și la Biblioteca Facultății de Teologie Greco-Catolică a universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și m-am simțit obligat să-i fac o scurtă prezentare.

Trebuie să mărturisesc însă că am făcut această prezentare fără să cunosc nici lucrările dedicate arhiepiscopului R. Netzhammer (nici cea de la München în limba germană - 1995-1996 - nici ediția ei românească – 2004) așa cum nu am cunoștință nici de întreaga opera sa.

Cum viața și activitatea arhiepiscopului R. Netzhammer s-au petrecut în epoca modernă și la începutul epocii contemporane, ambele sunt domenii în care dacă nu ești specialist, nu este bine să te amesteci. La aceasta se adaugă faptul că opera științifică a monseniorului este întinsă. Ea cuprinde peste 180 de publicații de varii întinderi și cu conținut foarte diferit. Ca să am o idee de această operă am adunat câteva lucrări de arheologie creștină, pe o listă care o voi anexa prezentării de față.

Din multiplele aspecte ale activității arhiepiscopului și din numeroasele lucrări mă voi opri numai la două:

a. Legăturile arhiepiscopului R. Netzhammer cu Biserica Română Unită pe de-o parte și

b. Activitatea lui ca arheolog al epocii romane și romane târzii, respectiv al epocii creștine vechi la Dunărea de Jos. Ultima parte se va baza și pe lista de lucrări pe care am întocmit-o (departe însă de pretenția de a fi exhaustivă).

Trebuie spus de la bun început că nu avem de a face cu un episcop oarecare, așa cum suntem noi obișnuiți. A fost un călugăr benedictin savant, cu preocupări multilaterale, administrative, științifice și tehnice. Preocupările acestea științifice au acoperit o paletă întreagă de domenii de la fizică la pomicultură și de la topometrie la arheologie și istorie. Experiența în administrație, experiența didactică (de la seminarul pentru preoți la o universitate vaticană) i-au asigurat un ascendent extraordinar în România acelor timpuri. La acestea se adaugă desigur multiplele cunoștințe de limbi străine, la care s-a adăugat destul de repede și limba română.

Sumarul cărții pe care o supun atenției cititorului acum pune în valoare viața personajului ca tânăr (p. 11-20), călugăr benedictin cu complexul de sarcini administrative și pastorale (p. 20-52), și în fine arhiepiscop de București, o dieceză misionară din răsăritul Europei (România); atât statul în care venea, cât și Biserica la care venea erau într-un proces de reorganizare, modernizare, reorientare așa că R. Netzhammer a trebuit să fie preot, păstor, administrator, om politic și diplomat (p. 52-141); a trebuit să repare greșelile înaintașilor săi, a trebuit să împingă înainte catolicismul. Nici nu e de mirare deci, că în aceste condiții sfârșitul activității lui nu a fost cel firesc. El a fost provocat de intrigile interne din Biserica Romano-Catolică din Regat, de balcanismul autorităților române, de ignoranța superiorilor de la Roma. În astfel de condiții, arhiepiscopul R. Netzhammer a părăsit în 1924 România (p. 141-170).

Lucrarea este scrisă frumos. Traducerea este foarte coerentă. Materialul care a stat la baza lucrării (în Arhiva diecezană de la București, cea personală a episcopului) i-au asigurat o veridicitate istorică și socială foarte realistă. Aș zice chiar că este scrisă cu vervă, cu ușoare accente *pro domo*. Toate părțile lucrării sunt importante sau interesante pentru istoria Bisericii Catolice din România. Dar, așa cum spuneam mai sus, mă voi opri la două subiecte: un subiect de suflet: legăturile arhiepiscopului R. Netzhammer cu Biserica Română Unită și mai ales cu comunitatea greco-catolică din București și Vechiul Regat (p. 24-27, 70-73) și un alt subiect, legat de profesiunea noastră comună: cercetarea istoriei creștinismului vechi în România.

În ce privește primul subiect se poate spune că organizarea și reorganizarea greco-catolicilor din București și din Vechiul Regat a început și s-a cristalizat datorită activității și acțiunilor arhiepiscopului R. Netzhammer. Acțiunile lui în favoarea Bisericii Greco-Catolice pot fi sintetizate în următoarele puncte:

- a. A ajutat la organizarea celor cca 10.000 de credincioși uniți din București și a celor din alte centre din Vechiul Regat;
- b. A lămurit episcopii greco-catolici să-i trimită ca preot la București pe părintele dr. Ioan Bălan (viitorul episcop de Lugoj și martir sub comunism);
- c. A construit pe str. Polonă complexul bisericesc greco-catolic „Sfântul Vasile” (în ciuda opoziției autorităților române – chiar de la vârf și a Bisericii Ortodoxe). De altfel, trebuie spus că, în ciuda evidentei neapartenențe la cultul ortodox, acest complex greco-catolic nu a fost nici până la această dată restituit Bisericii Unite, la 60 de ani de la confiscarea lui și la 16 ani de la instaurarea așa ziselor regimuri democratice;
- d. A legat prietenii cu episcopii greco-catolici și a colaborat cu ei;

e. A cooptat printre colaboratorii publicației *Revista catolică* (creată de el pentru mediul catolic și având caracter cultural, teologic și științific) și autori greco-catolici din București și Vechiul Regat în programul pastoral al Bisericii Catolice;

g. Pe plan politic și bisericesc catolic a militat, a acționat și intervenit pentru a împiedica întemeierea Episcopiei Greco-Catolice „grecești” de la Hajdu Dorog. A scris, a intervenit, s-a dus la Roma și a intervenit direct la papă, atrăgând atenția asupra erorii pe care o face Sfântul Scaun. Desigur, cum bine se știe, intervenția lui nu a reușit așa cum nu au reușit nici intervențiile episcopilor greco-catolici. Și din păcate prognozele arhiepiscopului R. Netzhhammer s-au adeverit în totalitate. Hotărârea Sfântului Scaun de a înființa episcopia greco-catolică „grecească” (de limbă greacă) a dus la consecințe catastrofale. Imediat lumea și-a dat seama de păcăleală, înființându-se de fapt o episcopie maghiară (în spiritul naționalismului ultrașovin al regiunilor de atunci din Ungaria). Noroc cu războiul mondial, noroc cu prăbușirea fosilizatei monarhii austro-ungare, noroc cu faptul că Românii au fost vigilenți și încă înainte de prăbușire au desființat elementele acestei fantomatice episcopii „grecești” de pe viitorul teritoriu românesc. Apoi nefasta decizie a fost luată *de iure*, chiar Sfântul Scaun (care se cam făcuse de râs!). Arhiepiscopul R. Netzhhammer a jucat apoi un rol important în acțiunile diplomatice ale statului român pentru pregătirea Marii Uniri din 1918. În acest moment istoric aflăm și despre acțiunile de la București ale preotului naționalist român dr. Vasile Lucaciu, cu a cărui acțiuni R. Netzhhammer nu prea era de acord (în acord cu autoritățile române). Până la urmă s-a dovedit că linia diplomatică propusă de arhiepiscopul R. Netzhhammer a fost cea bună. Fie-i amintirea veșnică!

Cel de al doilea subiect asupra căruia vreau să mă opresc mi se pare și mai interesant. Arhiepiscopul R. Netzhhammer nu numai că s-a făcut „român”, dar a pătruns și în istoria românilor, profund și cu rezultate neașteptat de bune. S-a implicat desigur mai ales în Dobrogea acolo unde (pe vremea aceea) avea mulți credincioși. A făcut cercetări de teren și a participat la cercetări de teren pe brațul Sfântul Gheorghe al Dunării, în Deltă în zona Halmyria/ Cetatea Zaporojenilor. A organizat sau participat la săpături arheologice la Axiopolis/ Cernavodă, Tropaeum Train/ Adam Clisi. A scris despre anumite aspecte ale istoriei unor localități din punct de vedere epigrafic, numismatic și istoric-arheologic.

A călătorit foarte mult în Dobrogea. Regiunea l-a atras nu numai prin frumusețea ei, ci și prin istoria ei. A legat prietenii cu puținii arheologi români ai epocii și mai ales cu Vasile Pârvan. Avea o viziune modernă despre creștinismul antic, viziune pe care o confirmă plenar descoperirile creștine din Dobrogea din zilele noastre. Volumele sale dedicate arheologiei creștine din Dobrogea (*Antichități creștine din Dobrogea*), cuprinzând tot materialul arheologic creștin vechi (primele cinci-șase secole *p. Chr.*) cunoscut atunci, au rămas până astăzi lucrări de referință. A reușit să remarce detalii de istorie bisericească foarte fine (care atunci erau aproape de necrezut: e.g. îmbinarea în Dobrogea a stilului oriental și occidental la biserică!).

Prin studiile și articolele sale, a devenit unul din pionerii numismaticii românești și ai arheologiei creștine românești. Ca numismat, a reprezentat chiar România la cel de al VIII-lea congres internațional de numismatică (Zürich 1938), deci la o dată mult după ce a părăsit România.

Arhiepiscopul Raymund Netzhammer, prin participarea lui la viața politică, socială, culturală și științifică din România, a dovedit că ajungând episcop romano-catolic în România el a devenit și un bun român.”

Spicuiți din lista de lucrări arheologice și numismatice elaborate de arhiepiscopul Raymund Netzhammer

1. *Das altchristliche Tomi. Eine kirchengeschichtliche Studie.* Salz-1903
2. *Creștinătatea în vechea Tomi. Studiu istorico-critic.* Baia Mare 1904.
3. *Das Rumänien. Streifzüge durch das Land und seine Geschichte.* Einsiedeln 1909
4. Greutăți (ponduri) antice în Dobrogea, *Revista Catolică* 1, 1912, nr. 1, 81-92.
5. Ce-mi povesteau monetele mele din Tomis, *Revista Catolică* 1, 1912, nr. 4, 487-503.
6. Dioscuri în Tomis, *Buletinul Societății Numismatice Române* 10, 1913, 29-36 + 14 figuri
7. Alte greutăți (ponduri) vechi din Dobrogea, *Revista Catolică* 2, 1913, nr. 1, 164-168.
8. Ceva nou despre Istros, *Revista Catolică* 1, 1913, nr. 4, 356
9. Mărunțișuri arheologice. Două monete ale regelui sciților Kanitos, *Revista Catolică* 3, 1914, nr. 1, 127-129.
10. Un grafiti pe o monedă nicopolitană, *Revista Catolică* 3, 1914, nr. 1, 133
11. Nouă măsură de greutate (pond) din Kallatis, *Revista Catolică* 3, 1914, nr.1, 129-130.
12. Constantin cel Mare și România, *Revista Catolică* 2, 1913, nr. 1, 25-26.
13. *Die christliche Alterthümer der Dobrudacha*, București 1918
14. Discul episcopului Paternus din Tomis, *Buletinul Societății Numismatice Române*, 16, 1912
15. Die altchristliche Kirchenprovinz Scythien (Tomis), în *Strena Buliciana*, Splitm 1924
16. Eine Münze von Istros barbarischen Ursprungs, *Buletinul Societății Numismatice Române* 22, 1927, 12-16 + 1 fig; versiune românească 16-19.
17. *Epiktet und Astion diokletianische Märtyrer am Donaudelta*, Zug 1936
18. Der Sonnengot aus Istros, *Buletinul Societății Numismatice Române* 81-82, 1933-1934, 122-127
19. Stadtwappen auf Mäunzen pontischer Städte, in *Vorträge beim VIII Internationalen Kongress für eschichtamissenachften* Zürich 1938
20. *Die christliche Märtyrer am Ister*, București 1939
21. Nach Adamclisi. Eine Sommerausflug in der Pompeji der Dobrogea, *Katholische Kirchenzeitung*, Salzburg 1906 (19 p).

La această listă pot fi adăugate numeroase articole și studii publicate de arhiepiscop în *Revista catolică* și dedicate unor întâlniri, discuții, convorbiri cu regele Carol I. Ele au fost publicate în antologia *Din viața regelui Carol I. Mărturii contemporane și documente* culese de Al. Tzigara-Samurcaș, București 1939.

Nicolae GUDEA